

HRVATSKA BOGOSLOVSKA AKADEMIJA
SVEZAK XII.
ACADEMIA THEOLOGICA CROATICA
VOL. XII.

Biskup J. J. Strossmayer u vatikanskom saboru

Govori, predstavke, prosvjedi

Iz službenih izvještaja preveo i bilješkama popratio

Dr. Andrija Spiletač,
veliki prepošti i generalni vikar u Đakovu.

Zagreb 1929.

Naklada Hrvatske Bogoslovske Akademije u Zagrebu.

Tisk: Hrvatske knjizare, Zagreb

don
Dr. ISO CEPELIĆ

50.00

**HRVATSKA BOGOSLOVSKA AKADEMIJA
SVEZAK XII.**

122

Biskup J. J. Strossmayer u vatikanskom saboru

Govori, predstavke, prosvjedi

Iz službenih izvještaja preveo i bilješkama popratio

Dr. Andrija Spiletač,

Veliki prepošti i generalni vikar u Đakovu.

U Zagrebu 1929.

Naklada Hrvatske Bogoslovske Akademije u Zagrebu.

Tisak Nadbiskupske tiskare, Zagreb

NIHIL OBSTAT.

Đakovo, 30. prosinca 1928.

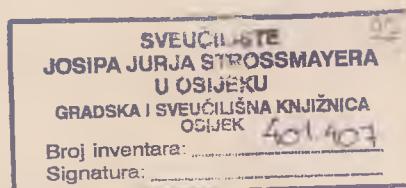
Dr. Fr. Herman,
cenzor.

Br. 1946.—1928.

IMPRIMATUR.

Đakovo, 31. prosinca 1928.

† Antun,
biskup, ap. adm.

Dr. ISO CEPELIĆ

PREDGOVOR.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu izdala je g. 1906. »Nacrt života i djela« biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice, što je napisao i sabrao njezin predsjednik Tade Smičiklas, služeći se, kako sam u Pristupu kaže, »lijepom predradnjom svećenika biskupije djakovačke Milka Cepelića i Matije Pavića: Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-djakovački i sriemski. God. 1850.—1900. U Zagrebu 1900.—1904.« Drugi mu je izvor bio biskupova korespondencija, darovana akademiji još g. 1894., koja se čuva u arhivu akademije.

Što se tiče Str. govora u vatikanskom saboru kaže Smičiklas u Pristupu: »Uzalud nam je bio trud, da dobijemo ma koji od biskupovih vatikanskih govora po stenografskim bilješkama. Naši prijatelji u Rimu dadoše si truda, ali za sada uzalud. Rasprave i govore vatikanskoga koncila po stenografskim bilješkama mogao je do sada upotrijebiti samo izdavač akata toga koncila Jezuita Granderath.«

Tako je i bilo. Njemački jezuita Teodor Granderath, — koji je od g. 1885. bio zaposlen oko sabiranja grade za veliko djelo *Collectio Conciliorum Lacensis* (po opatiji Maria-Laach, lat. *Abbatia ad Lacum ili Lacensis*), gdje su sabrani dekreti i akti novijih crkvenih sabora (cd g. 1682.), te g. 1890. u VII. svesku izdao dekrete i akte vatikanskog sabora, a g. 1892. izdao »Constitutiones dogmaticae Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani ex ipsis eius actis explicatae atque illustratae«, — nastanio se g. 1893. stalno u Rimu i ostao do smrti, koja ga je 18. ožujka 1902. zatekla na odmoru u Valkenbergu u Holandiji. Njemu je papa Leon XIII. dao neograničenu slobodu, da se posluži tajnim arhivom vatikanskim i priredi autentičnu povijest vatikanskog sabora. Granderath je skoro svu građu spremio i uredio, ali je djelo njegovo za štampu priredio i g. 1903. izdao prva dva sveska, a g. 1906. treći i posljednji svezak njegov drug Konrad Kirch pod naslovom: *Geschichte des Vatikanischen Konzils von seiner ersten Ankündigung bis zur seiner Vertagung. — Nach den authentischen Dokumenten dargestellt von Theodor Granderath S. J., herausgegeben von Konrad Kirch S. J. — Freiburg im Breisgau. Herdersche Verlagshandlung.*

Granderath-Kirchovo djelo, g. 1907. prevedeno na francuski, bilo je za učeni svijet skoro jedino pouzdano djelo, opsežno i po

zahtijevima moderne historijografije pisano, za povijest vatikanskog sabora sve do pred malo godina. Papa Pijo X. povjeroje francuskim Asumpcionistom Louis Petitem, da nastavi izdanje najopsežnijeg djela o crkvenim saborima, što ga je g. 1757. počeo izdavati nadbiskup grada Lucca u Italiji Ivan Dominik Mansi, glasoviti teolog i učenjak svoje dobe. U društvu sa svećenikom i profesorom katoličke univerze u Lyonu Ivanom Krst. Martinom priredio je L. Petit 5 svezaka o vatikanskom saboru, pod naslovom: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, cuius Ioannes Dominicus Mansi, et post ipsius mortem Florentinus et Venetus editores ab anno 1758. ad annum 1798. priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuata et Deo favente absoluta, curantibus Illmo et Rmo D. D. Ludovico Petit, archiepiscopo Athenarum e Congregatione Augustinianorum ab Assumptione et Ioanne Baptista Martin, sacerdote, professore in catholica universitate Lugdunensi. Djelo je izašlo nakladom Societé nouvelle d'édition de la Collection Mansi (Hubert Welter), a tiskano u Arnhem u Holandiji.

Prvi svezak (Mansi 49) sadrži: *Acta praesynodalia t. j. sve akte* što se od g. 1864. do 1869. odnose na pripreme za vatikanski sabor. Ima velikih kolumnarnih stranica XX + 1055. Izašao je g. 1923.

Drugi svezak (Mansi 50) sadrži: *Acta synodalia t. j. sve što se odnosi na saborske sjednice od 1. do 20.* Ima stranica XVI + 252* + 944. Izašao je g. 1924.

Treći svezak (Mansi 51) nastavlja saborske akte od 30. do 50. sjednice. Ima stranica XVI + 1071. Izašao je g. 1926.

Četvrti svezak (Mansi 52) nastavlja saborske akte od drugog dijela 50. sjednice do 86. sjednice. Ima stranica XXII + 1350. Izašao je g. 1927.

Peti svezak (Mansi) svršava saborske akte od 87. do 89. sjednice. Dodana su: *Acta deputationum t. j. zapisnici sjednica pojedinih odbora: pro rebus ad fidem pertinentibus, congregationis specialis ad recipiendas et expendendas episcoporum propositiones deputatae; schemata constitutionum ac decretorum patrum examini proponendorum; documenta ad constitutionis Pastor aeternus promulgationem et receptionem spectantia; catalogus patrum qui ad oecumenicam Vaticanam synodus convenerunt.* Ima stranica XXIII + 1112. Izašao je g. 1927.

U predgovoru u prvom svesku, pisanom 30. ožujka 1913. kaže L. Petit: Porro acta, quae hic prodeunt... ex Romano archivo concilii Vaticani deprompta sunt, a me ex primis exemplaribus vel manu propria vel imagine photographica exscripta... Certe pro viribus curavi, ut quae repraesentarem, quam emendatissime fieri posset, typis describerentur, cumque originalibus adamussim concordarent.« Da je njegovo djelo vrlo savjesno izradeno, priznaje mu u vlastoručnom pismu od 5. studenoga 1924. sam sv. Otac Pijo XI. Iz toga pisma, što ga je izdavač stampao na čelu 4. sveska na francuskom, engleskom i talijanskom jeziku, donosim u prijevodu

ove značajne riječi papine: »Ispitujući prva dva sveska odmah sam razabrao ne samo koliko te je učenja i truda morao stojati takav rad, nego se u meni pobudila i dobra i vesela nada, da će kroz kratke vrijeme biti štampani i ostali svesci, što se još imadu štampati. I tako, jer crkva ne traži drugo nego da ne bude osudena dok se ne upozna, koliko lakše dodu do ruku svakome, ili barem onima koji proučavaju, izvještaji o Aktima onoga sabora, toliko će se jasnije pokazati, kolikim su neznanjem, lakoumnošću i bestidnošću radili neprijatelji crkve, kada su napadali misao i ostvarenje te misli mojega blažene uspomene predčasnika Pija IX. Doista, tko dobro ispita dokumente, što se odnose i spadaju na dugo pripremanje sabora, kao i na sam rad onog imponentnog i glasovitog zbara biskupa, mora nužno priznati i dopustiti — osim ako je neprijatelj vjere i zaslijepljen predrasudama — da je vatikanski sabor premljen, zakazan i održan ne bez Božjega nadahnuća i pomoći, te da je papa Pijo IX. — koji je sa više razloga zaslужio besmrtnost — ne samo se pobrinuo za potrebe svoje dobe, što su mu njegovi cenzori vrlo plitko osporavali, nego je unaprijed osjetio i predusreo potrebe budućih vremena...«

Tako je eto sada ovim monumentalnim dijelom omogućeno svima narodima, da ne samo čitaju govore svojih glasovitih biskupa onako, kako su ili oni izrekli u vatikanskom saboru, nego da na temelju svega onoga silnoga materijala, što su ponajbolji umovi svega katoličkoga svijeta pridonijeli, dobiju pravu sliku svega onoga, što se zbilo prije sabora, što je dalo povoda dugim i učenim raspravama o najvažnijim istinama katoličke vjere, i što je crkvenoj disciplini katoličkoj udarilo čvrste temelje i dalo životne snage i otpornosti proti tolikim dotadašnjim unutrašnjim nedostatcima i izvanjskim napadajima.

Neosporna je povjesna činjenica, da je poslije vatikanskog sabora život katoličke crkve na cijelom svijetu ojačao, te kraj sve intelektualne i političke borbe vjera je katoličke crkve brala i bere plodove, koji doista služe Bogu na slavu a vjernima na spas.

Tko prouči spise vatikanskog sabora, uvjerit će se, da su i biskupi tako zvane opozicije bili prožeti isto tako iskrenom željom i nakanom, da porade za Božju slavu, spas duša i ugled katoličke crkve, pak je stoga sasvim neispravno i neopravdano, štaviše uvredljivo, kada se govornicima »opozicije« pripisuju takove nakane, kakovih oni apsolutno nijesu imali niti ih ma i jednom riječi spomenuli.

A među govornicima »opozicije« nije ni jedan biskup toliko istican sa protivničke strane kao neprijatelj Rima i papinstva, kao što je istican đakovački biskup Strossmayer. Pa je i u stranoj, a osobito u našoj publicistici mnogo toga Strossmayeru podmetnuto, proti čemu je on za života više puta najcdlučnije prosvjedovao, a prosvjedovao bi i danas, da je na životu.

Ja sam u ovoj radnji donio i latinski tekst i vjeran hrvatski prijevod pet Strossmayerovih govorova i raznih predstavki i prosvjeda, što ih je Strossmayer u vatikanskom saboru iznio. Dodao

6
sam tu i tamo neke opaske, koje sam smatrao nužnima za lakše razumijevanje.

U arhivu dakovačke biskupije sačuvane Str. bilješke iz doba vatikanskoga sabora nijesam mogao upotrijebiti u ovoj radnji, jer su to bez ikakva reda porazbacani citati ili po službenim nacrtima kratke bilješke, koje je sam Str. mogao da upotrijebi u pojedinom govoru.

Imao sam pri ruci 4 Str. govora, što ih je, po mojoj sudu poslije nego što ih je Str. izrekao i prema svojim i biskupovim bilješkama i po svojem sjećanju zabilježio dr. Nikola Voršak. Ta se 4 govora — petoga Voršak nema — stvarno slažu sa onima u službenim aktima; ali je u službenim aktima stilizacija dotjeranja i bez sumnje autentična, jer su službeni stenografi morali govornicima dati na uvid njihove govore i ovi su ih smjeli ispraviti, ako što u njima nije bilo točno zabilježeno. Stoga se nijesam u radnji služio Voršakovim govorima, nego sam ih uzeo iz službenih akata, kao i ostalo.

Mene je kod ove radnje vodila jedino želja, da na temelju autentičnih vrela prikažem biskupa Strossmayera u vatikanskom saboru onakovim, kakav je on doista bio. Pripominjem samo, da Str. govori nijesu kao skupštinski i parlamentarni govor, nego pretpostavljaju u čitaocu uz opću naobrazbu poznavanje osobito bogoslovnih nauka.

Na koncu zahvaljujem preč. g. opatu i župniku sv. Marka u Zagrebu, Msgru dru. Svetozaru Ritigu, što mi je za ovu radnju posudio i Voršakove govore i 5 svezaka Petit-Martinovog izdanja službenih akata vatikanskog sabora.

Pisanec.

I. ORATIO

*reverendi patris domini Josephi Georgii Strossmayer, episcopi
Bosnensis et Sirmiensis.*

Eminentissimi praesides, reverendissimi patres!

Accedo ex animo ad sententiam et opinionem eorum, qui putant schema nobis exhibitum constitutionis dogmaticae in praesenti suo statu non esse idoneam pertractationis materiam; verum illud omnino refici et in aliam concilio dignorem formam redigi oportere. Opinionem meam pro more meo ingenue et libere dicam, venerabiles patres, non tam quod aliquid dicturus sim attentione concilii huius dignum, sed potius ut ipsem et modulo virium mearum muneri meo et conscientiae meae satisfaciam. Dicam, inquam, pro more meo, ingenue et libere, quin verear quod ex libertate et ingenuitate aliqua oriri possit sinistrae suppositionis causa. Nam loquor in medio reverendissimorum patrum, qui non tantum sapientiae laude iure merito gloriantur, sed qui etiam ea benignitate et charitate abundat, quam gentium apostolus divino plane modo in epistola ad Corinthios describit, dum dicit: *Charitas patiens est, benigna est, non irritatur, non cogitat malum.* Hac autem benignitate et charitate tanto magis mihi opus est, quanto debilior sum, et quod de obiecto loquuturus sum ex parte, quod in hac sacrosancta synodo adhuc pertractatum non fuit. Aggrediar autem illud cum fiducia, ideo quod existimem non tantum memoriae, sed et animis et conscientiae omnium nostrum impressum esse illud magni Augustini: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem charitas.*

Duae sunt imprimis rationes, quae me in opinionem et sententiam, quam dixi, inducunt; unam desumo ex ipso titulo, seu inscriptione schematis constitutionis dogmaticae, alteram rationem depromo tum ex materia, tum ex forma ipsius schematis. Quantum ad primum seu titulum et inscriptionem, cuperem, ut ea forma adhibetur, quam concilium Tridentinum sapienti sane ac divino consilio adhibuit; ut nempe, in ea etiam divina illa unio atque mutua consensio, quae inter venerandum ecclesiae Caput et nos existere oebet, illa inquam unio in inscriptione ipsa non tantum in capite sed et in omnibus operis quod aggredimur partibus reuceat. Nam ab hac unione et consensione fructus operis nostri ut plurimum depen-

PRVI STROSSMAYEROV GOVOR.

Prvi put je Strossmayer govorio u vatikanskom saboru 30. prosinca 1869. oko 10 sati prije podne. Bio je nastavak opće sjednice (congregatio generalis), a raspravljaljao se o načrtu dogmatske ustanove o katoličkom učenju (Schema constitutionis dogmaticae de doctrina catholica). Za raspravu se javilo 14 govornika; Strossmayer je bio deveti, a to jutro drugi. Prije njega je govorio nadbiskup rumunjskog obreda u Fogarašu Ivan Vancsa, a poslije Strossmayera su to jutro govorila još 4 govornika.

Naslov i tekst govora u prijevodu glasi:

I. GOVOR

*časnoga gospodina Josipa Jurja Strossmayera, biskupa bosanskoga
i srijemskoga.*

Uzoriti predsjednici, prečasni oci!

Od srca pristajem uz mišljenje i sud onih koji cijene, da predloženi nam načrt dogmatske ustanove ovakav kakav je, nije zgodan predmet za raspravljanje, nego da ga treba sasvim ispraviti i dati mu oblik, koji je sabora dostoјniji. Svoje će mišljenje po svojem običaju kazati iskreno i slobodno, prečasni oci, ne toliko zato da kažem nešto što zaslužuje pažnju ovoga sabora, nego da sam po svojim silama ispunim svoju dužnost i zadovoljim svojoj savjeti. Kazat će, rekao sam, po svojem običaju iskreno i slobodno, a da se ne bojam, da bi iz slobode i iskrenosti mogao nastati kakav uzrok naopako pretpostavci. Jer govorim usred prečasnih otaca, koje ne samo potpunim pravom dići njihova hvaljena mudrost, nego koji su također puni one dobrote i ljubavi, koju apostol naroda božanskim doista načinom opisuje u poslanici Korinćanima, kada kaže: Ljubav je strpljiva, dobrostiva, ne srdi se, ne misli zlo. (1. Kor. 13, 4—5.) A te dobrote i ljubavi meni tim više treba, što sam slab, i što će govoriti o predmetu djelomično, koji u ovom svetom saboru još nije raspravljen. Ipak će se toga s pouzdanjem prihvati stoga, što cijenim, da mi svi i u pameti i u duši i u savjeti imamo usadenu onu riječ velikog Augustina: U nužnome jedinstvo, u nejasnome sloboda, a u svemu ljubav.

Dva su nada sve razloga, radi kojih pristajem uz mišljenje i sud, koje sam spomenuo: prvi razlog uzimam iz samog naslova ili natpisa načrta uredbe o katoličkom učenju, a drugi razlog erpim iz

det: in ea imprimis studere debemus, si velimus ut fructus noster maneat. Absit, venerabiles fratres, absit ut velim vel in minimo derogari iuribus sanctae Sedis apostolicae.

Nam sicut omnium, ita animo meo firmissime insidet persuasio a Capitis vigore et integritate totius ecclesiae vigorem et integritatem ut plurimum dependere; atque divina sanctae Sedis apostolicae iura ante omnia sarta tectaque esse oportere, si velimus ut in ecclesiae Dei et in sacra synodo omnia recte et debito ordine procedant, et praecepsit penes omnes sua constet auctoritas. Ast non minus verum est reliquis quoque membris mystici corporis Christi suam debere constare virtutem, atque collegio episcoporum ea, quae eadem virtute et charactere perpetuo immanent iura, ut Caput ipsum, virtutem suam retinere ac dignitatem suam in salutem omnium imperturbate exercere valeat. Haec duo iuxta humilem persuasionem meam divino sane consilio intime iuncta et inseparabiliter unita sunt.

Haec unio, haec unio itaque et consensio praecipuum, venerandi patres, illius assistentiae, quae nobis promissa est, signaculum et sigillum est, in hac unione et consensione tota fere vis et virtus nostra constat, in eadem divina et omnibus patens et evidens earum veritatum, quas hic profitemur et docemus, pendet demonstratio. Hanc unitatem et consencionem, nisi fallor, Christus dominus auctor fidei et consummator nostrae prae oculis habuit, quando ex terra discessurus impensissime oravit, ut ii quos divini operis sui ministros, et charitatis suae et misericordiae erga genus mortalium haeredes et vicarios constituit, unum sint et maneant in aeternum, quemadmodum ille et Pater aeternus unum sunt.

Quae cum ita sint, venerabiles patres, cum ego spem meam tantum in hac unione et persuasione reponam, cum desiderem ut in toto opere nostro et in totis eius partibus reluceat, cuperem ut forma et inscriptio immutetur, at in eam quam concilium Tridentinum praeposuit: ita quidem ut quod etiamsi non aequo, communi tamen omnium iure, communi cooperatione, communi studio et consensione in effectum deductum est, etiam populis commendetur communi etiam nomine. In quo nomine primum et principem locum obtinet venerandum ecclesiae Caput, cui praeterea servatum semper erit ius confirmandi ea, quae in synodo stabilientur, publicandi, exequendi, et ea omnia in effectum deducendi; quae ei de iure et de consuetudine competitunt.

Venerabiles patres, mihi de hac re cogitanti et loquenti videtur aeterna memoria et iugi imitatione dignum concilium Hierosolymitanum. Notissimum est, concilium illud sub incunabulis ecclesiae ad controversiam, quae de legalium usu observando orta est, sub ipsis sancti Petri principiis apostolorum auspicio celebratum esse. Sanctus Petrus pro iure suo divino synodum convocat, ipse persona sua synodo interest, ipse immediate et directe actionem totam synodi dirigit, ipse in discussione praecipuam partem capit, ipse certe plurimum contulit in decretum illud, quod iam hicce laudatum iure

meta i oblika samog nacrtta. Što se prvoga tiče, naslova i
sa, želio bih, da se poslužimo onim oblikom, kojim se doista
đem i božanskom razboritošću poslužio tridentski sabor; da se
me i u samom obliku odrazuje i ono božansko jedinstvo i među
na suglasnost, koja mora da postoji između poštovane Crkve
i nas, da se to jedinstvo odrazuje u natpisu ne samo na
četku, nego i u svima dijelovima djela, kojega se prihvatismo.
Tome jedinstvu i o toj suglasnosti najviše ovise plod našega
djela, moramo o njima najviše nastojati, ako hoćemo da plod našega
da bude trajan. Nipošto, časni oci, nipošto ne kanim niti najmanje
duzmemu od prava svete apostolske Stolice. Jer kao što svima
tako i meni je u duši najčvršće usadeno uvjerenje,
o jakosti i čilosti Glave najviše ovise i jakost i čilost cijele
Crkve; te da prije svega treba da su osigurana božanska
prava svete apostolske Stolice, ako hoćemo da u
Crkvi Božjoj i u svetom saboru sve ide ispravno i kako treba, te
da svi naredbama ugled priznaju. Ali nije manje istinito, da i ostali
članovi mističnog tijela Kristovog moraju osiguranu imati svoju
jakost, a zbor biskupa ona prava, koja trajno posjeduje krepošću
ste jakosti i (biskupskog) značaja, e da sama Glava može zadržati
svou jakost i svoje dostojanstvo nesmetano vršiti na opće spasenje.
To je dvoje, po mom skromnom uvjerenju, Božji
promisao tjesno spojio i nerazdjeljivo ujedinio.
To jedinstvo, to dakle jedinstvo i suglasnost je glavni znak i biljeg,
časni oci, one pripomoći, koja nam je obećana; u tom jedinstvu i
suglasnosti sastoji se skoro sva naša snaga i jakost, o njoj ovise
božansko i svima jasno i očito dokazivanje onih istina, koje ovdje
ispovijedamo i naučavamo. To jedinstvo i suglasnost imao je, ako
se ne varam, pred očima začetnik i usavršitelj naše vjere, Gospodin
Krist, kad je prije odlaska sa zemlje vruće molio, da kao što su
jedno On i vječni Otac, tako budu i ostanu navijek jedno oni, koje je
On postavio kao službenike svog božanskog djela i kao baštinike i
namjesnike svoje ljubavi i milosrda prema rodu smrtnika.

Kad je tome tako, časni oci, kad ja svoju nadu postavljam
samo u to jedinstvo i uvjerenje, kad želim da se u svemu našem
djelu i pojedinim njegovim dijelovima to odrazuje, želio bih, da se
promijeni oblik i natpis, ali onako, kako je to tridentski sabor imao:
tako naime da što je iako ne jednakim a ono ipak zajedničkim
pravom sviju, zajedničkom suradnjom, zajedničkim nastojanjem i
složnim mišljenjem u djelo provedeno, to se i u zajedničko ime
preporuči narodima. U tome imenu prvo i glavno mjesto
zauzimljie časna Glava crkve, kojoj će uz to biti uvijek pridržano
pravo, da ono što se odredi u saboru, potvrdi, objavi, izvrši i sve u
djelo provede; to njoj pripada po pravu i po običaju.

Kad o tome, časni oci, mislim i govorim čini mi se, da je sabor
jeruzalemski vrijedan vječnog sjećanja i neprekidnog naslijedovanja.
Vrlo je dobro poznato, da je taj sabor održan, kad je crkva tek u
povojima bila, pod ravnanjem prvaka apostolskoga sv. Petra,

merito audivi, et ipse certe pro iure suo dispositus, ut ea quae sapienter et divino modo condita sunt, et publicarentur et populis commendarentur; tamen inscriptio huius decreti sequens est: *Vixum est Spiritui sancto et nobis.* Primum igitur laus, honor et gloria aeterna Spiritui sancto datur, in quo unice speramus, cuius opus omnia erunt, quaecumque fiunt et aguntur: deinde dicitur: *nobis, nobis.*

Ego in hac voce eam unionem, eam consensionem expressam video, quam tantum mox commendavi. *Nobis:* in hac expressione certe primum et praecipuum locum obtinuit Petrus, non exclusis tamen reliquis, qui etiamsi, ut ipse, non aequo, communi tamen iure, communi consensione, et communi cooperatione contulerunt, ut decretum aeterna memoria dignum conderetur, non exclusis iis quorum erat ut in ipsa synodo novo fervoris et charitatis spiritu animati, illud quod decretum erat, quaquaversus promulgarent et populis commendarent. Venerandi patres, ea quae hicce decernentur et definitentur a nobis, qui hicce sumus, et qui post synodum feliciter terminatam ad populos nostros et ecclesias reddituri sumus, nostrum erit ut ipsi novo, quemadmodum apostoli, charitatis et fervoris spiritu animati in id intendamus, ut haec quae stabilita sunt ad salutem populorum, littera mortua non maneant, sed ut ingrediantur conscientiam et animam populorum, et vitam et omnem operationem, Quod ut obtineatur, puto nos maiori fructu et maiori effectu praestituros, si illud, quod communi omnium sensu est stabilitum in omnibus suis partibus nomen commune, et communem denominationem ferat.

Mihi haec, quae dixi, tanto maioris ponderis esse videntur, si ad quaedam adhuc reflectam. Negari non potest in cultioribus populis et nationibus hoc nostro tempore nisum regnare, ut communia sua negotia, iura sua communi consensu definiant et determinent. Ego quidem quantum ad me hunc populorum in libertatem nisum non reprobo; nam libertas certis legibus restricta spontaneitatem populorum, activitatem et vim moralem promovet, dummodo fides sancte et illibate servetur, dummodo lex christiana regula vitae et morum sit, dummodo homines memores sint se non tantum in privatae sed imprimis in publicae vitae relationibus legi christiana adstrictos esse, homines fuisse in id vocatos, ut primum victores sui sint, et antiquum Adam, qui in nobis est et quocum luctamus, in finem vincant, qui libertate et aliis muneribus, quae cum libertate coniuncta sunt, digni evadant. Existimo Ecclesiae matris gentium et populorum esse in istis circumstantiis, haec dicere populis, hoc iis intimare; quae ecclesia certe in publico iure et publicis populorum libertatibus, nisi me omnia fallant, quaeret et inveniet fulcrum etiam pro ea libertate, ea autonomia et independentia, quae eidem necessaria est, ut auctoritatem et missionem suam cum fructu et effectu exerceat. Interim quidquid hac de re sit, quidquid sit seu hic nisus pro subiectiva cuiusvis cogitandi et sentiendi ratione approbatur vel

Novodom rasprave, imaju li se vršiti propisi obrednoga zakona starog zavjeta. Sv. Petar po svom božanskom pravu sazivlje sabor, sam mu lično prisustvuje, sam neposredno i izravno sve djelovanje sabora upravlja, sam ima glavnu ulogu u raspravi, sam je bez sumnje najviše doprinio onom dekretu, koji sam već čuo ovdje spominjati, kako je i pravo, i sam je sigurno po svom pravu na-ređio, da ono što je mudro i božanskim načinom ustanovljeno, bude objavljeno i narodima preporučeno; a ipak je natpis toga dekreta vaj: *S v i d j e l o s e D u h u S v e t o m u i n a m a.* (Dj.ap.15,28.) Najprije se dakle daje Duhu Svetome kvala, čast i slava, u kojega se jedino uzdamo, čije će djelo biti sve štogod biva i radi se, a zatim se kaže *n a m a , n a m a .* Ja u toj riječi vidim izraženo ono jedinstvo, onu suglasnost, koju sam čas prije toliko preporučio. *N a m a :* u tom izrazu bez sumnje Petar je dobio prvo i glavno mjesto, ne isključivši ipak ostale, koji iako nijesu pravom jednakim, ali su ipak zajedničkim pravom, zajedničkom suglasnošću i zajedničkim sudjelovanjem doprinijeli, da je izdan dekret vrijedan vječnog spominjanja, ne isključujući one, kojima je dužnost bila, da oduševljeni u samom saboru novim duhom žara i ljubavi, na sve strane obnarode zaključke sabora i narodima ih preporuče. Časni oci! Ono što ćemo odlučiti i definirati mi, koji smo ovdje, koji ćemo nakon srećnog svršetka doći natrag svojim narodima i crkvama, imat ćemo dužnost, da i mi kao i apostoli novim duhom žara i ljubavi oduševljeni nastojimo o tome, da ovo što je utvrđeno za spas naroda, ne ostane mrtvo slovo, nego da to uniđe u saviest dušu naroda i u život i u sve djelovanje. A da se to postigne mislim da ćemo sa više ploda i sa boljim učinkom izvršiti, ako ono što se utvrdi općim mišljenjem sviju nas, bude i u svim svojim dijelovima imalo i zajedničko ime i zajedničko obilježje.

Ovo što sam rekao čini mi se da ima još veće važnosti, ako se obazrem na još neke pojedinosti. Ne može se poreći, da u ovo naše doba postoji nastojanje kod kulturnijih naroda i narodnosti, da svoje zajedničke poslove, prava svoja zajedničkim sporazumom znače i obilježe. Što se mene tiče, ja ne osudujem to nastojanje naroda za slobodom; jer sloboda, stegnuta stalnim zakonima, unapređuje samostalnost, djelatnost i moralnu snagu, samo ako se vjera čuva sveto i neokrnjeno, samo ako je kršćanski zakon pravilo života i čudoređa, samo ako ljudi drže na umu, da ih kršćanski zakon obvezuje ne samo u odnosima privatnog života nego u prvom redu u odnosima javnog života, da su ljudi na to pozvani, da najprije svladaju sami sebe, i starog Adama, koji je u nama i proti kojemu se borimo, konačno pobijede, e da postanu vrijedni slobode i ostalih darova, koji su spojeni sa slobodom. Mislim da je dužnost Crkve, majke pukova i naroda, da u ovim kolnostima to kaže narodima, da im to naviješta; pa će crkva, ako me sve ne vara, u javnom pravu i javnoj slobodi naroda sigurno tražiti i naći oslonac i za onu slobodu, za onu samostalnost i nezavisnost, koja je njoj potrebna, da može plodno i s uspjehom vršiti

reprobetur, factum hoc est, quod ignorari non potest; et ecclesia certe pro antiqua sua prudentia et charitate eadem non ignoravit, sed veritati eidem semet accommodavit. Spectato igitur eodem hoc nisu patet ea, quae nomine concilii populis nostris commendabimus, ea gratiora et commendabiliora et acceptabiliora fore, si non unius etiam si summae auctoritatis nomine, sed totius synodi et omnium nomine et auctoritate innixa praesententur.

Accedit nos inde a concilio Tridentino per trium saeculorum decursum certa et stabilita forma penes omnes enutritos fuisse. Sacri concilii Tridentini formula in toto mundo, in scholis, in ecclesiis, in publicis et privatis institutionibus in usum communem et, dicere debo, in alteram veluti naturam transit, ut adeo mihi non videatur esse consultum ab hac formula recedere, quia novitate hac forsitan aliqui offenderentur, praesertim ii, qui antiquarum et plus minus obsoletarum formarum immemores tenent et adhuc tenent et adhaerent formulae per concilium Tridentinum usitatae. Ego sincere fateor debilitatem meam; ipse adeo formulae concilii Tridentini assuevi, et adeo eam memoria et corde meo teneo, ut primae lectioni huius schematis revera haeserim, et quaesierim quomodo sit, ut a forma concilii Tridentini recessum sit. Vidi provectionem, quam viri pii et docti dederunt ad finem eorum, quae proponuntur decernenda et definienda.

Haec sincere dico: illa argumenta, quae viri docti in patronum suae sententiae adduxerunt, non me convicerunt et quidem ex tribus rationibus: 1°. ratione generali; 2°. ex duabus rationibus specialibus. Quantum ad observationem generalem, formae antiquae, quae diversis temporibus et adjunctis actae sunt, quantumcumque venerandae sint, quantumcumque valorem historicum habeant, quantumcumque testentur spiritum ecclesiae, numquam tamen eam vim et virtutem habent, ut ecclesiam in libera sua determinatione turbare aut vere restringere possint. Ecclesia, venerabiles patres, meo iudicio ideo potestatis et iuris a Christo domino facta est haeres, ideo Deum inter et homines mediatrix ac divini operis redemptionis continuatrix, ut sit organismus aeternus vitae et vigoris; illa omnibus temporibus eodem iure et eadem veritate agit, et ideo eodem iure quo antiquitus olim formulas in populorum tunc temporis adjunctis accommodatas creavit; ita eodem quoque iure, mutatis temporum et populorum indigentiis, alias convenientiores creare potest.

Mihi autem si ad ea quae dixi reflectam, si ad genium etiam huius temporis et ad modum agendi quoque nostrum per prudentiam et charitatem reflectam, existimo formam a concilio Tridentino usitatem retinendam non solum in capite, sed in singulis partibus operis quod aggredimur, et feliciter dictante Spiritu sancto consummabimus.

Ratio secunda: in conciliis, quae per auctores huius dilucidationis et probationis citantur, praesidebant summi pontifices ut in Lateranensi IV., in Constantiensi et aliis; sed praesidebant modo

ugled i misiju. Bilo međutim s tim kako bilo, ili se to nastojanje po subjektivnom mišljenju pojedinca odobravalo ili osuđivalo, to je činjenica, koja se ne može ignorirati; a crkva sigurno po svjoj staroj razboritosti i ljubavi nije toga ignorirala, nego se toj stini prilagodila. Ako se dakle obazremo na to nastojanje jasno je da će naši narodi milije i lakše i spremnije prihvatišto im u ne sabora preporučimo, ako im to prikažemo da se ne oslanja na ime i ugled jedne, makar i najviše vlasti, nego na ime i ugled svega sabora i sviju nas.

Osim toga svi smo mi od tridentskog sabora kroz puna tri veka odgojeni kod svih u određenom i stalnom obliku. Oblik tridentskog sabora u cijelom svijetu, u školama, u crkvama, u javnim i privatnim ustanovama prešao je u opću porabu i naviku i, moram reći, skoro drugu narav, pa stoga meni se čini da nije uputno odstupati od toga oblika, jer bi ta novost neke možda vrijedala, osobito one, koji su zaboravili stare i više manje zastarjele oblike, a drže još uvijek i pristaju uz oblik, kojim se služio tridentski sabor. Ja iskreno priznajem svoju slabost: sâm ja sam se tako naučio na oblik tridentskog sabora, i tako ga imam u pameti i u srcu, da sam kod prvog čitanja ovog nacrta doista zapeo i pitao: kako se moglo udaljiti od oblika tridentskog sabora! Vido sam, da se pozivlju na tumačenje i objašnjenje, što ga dadoše ljudi pobožni i učeni na kraju onoga, što se predlaže da sabor dluči i definira. Ovo iskreno kažem: oni dokazi, što ih navedoše učeni ljudi u ebranu svoga mišljenja, mene nijesu uvjerili, i to tri razloga: 1. s općenitog razloga, 2. sa dva posebna razloga. Što se općenite opaske tiče, stari oblici, koji su izrađeni u raznorijeme i u raznim prilikama, kolikogod su poštivanja vrijedni, kolikogod imadu svoju povjesnu vrijednost, kolikogod svjedoče o crkvenom duhu, nemaju ipak nikada snage i jakosti da oni crkvu spriječe ili uistinu stegnu u njezinom slobodnom opredieljenju. Crkva je, časni oci, po mom sudu zato od Krista postavljena batinicom vlasti i prava, zato je posrednica između Boga i ljudi, zato nastavlja božansko djelo otkupa, da bude vječni organizam života i čilosti; ona kroz sva vremena djeluje jednakim pravom i jednakom istinom; pa stoga kao što je nekada u staro doba stvorila oblike prilagodene okolnostima, u kojima su živili ljudi ne dobe, tako istim pravom može da u promijenjenim prilikama vremena i potrebama naroda stvori druge podesnije oblike. A kad pomislim na ovo što sam rekao i na duh našeg vremena te na naš način postupanja u razboritosti i ljubavi, meni se čini, da treba zadržati oblik tridentskog sabora ne samo na početku nego i u pojedinih dijelovima posla, kojega se prihvatašmo, pak ćemo ga uz pomoć Duha svetoga i sretno svršiti.

Drugi razlog: u saborima, što ih navode auktori ovoga razjašnjenja i dokazivanja, predsjedali su pape, kao u 4. lateranskom, u kostničkom i drugima; ali su predsjedali na drugi način, po mom skromnom mišljenju, nego što u naše doba poštovana Glava crkve

alia, iuxta meam opinionem humilem, quam nostris temporibus venerandum ecclesiae Caput concilio praesidet. Summi nempe pontifices in conciliis quibusdam praesidebant persona sua, orationes ad patres frequentis habebant, negotii totius cursum ipsi dirigebant, in discussionem ipsam immediatum et saepe saepius decisum influxum exercebant, ipsi testes immediati, directi et oculares erant eorum omnium, quae in synodo dicebantur, uti etiam impressionis illius, quam dicta et discussions habebant.

Iam dicere debo in omni humilitate, si haec praesentia comparetur cum ea, quam hodie videmus, ea mihi videtur alia; venerandum enim ecclesiae caput, cui summa devotione et pietate omnes et intime adhaeremus, quem decuperemus semper in medio nostrum videre et admirari, hodie tantum in iis sessionibus praesidet, in quibus, negotio iam ad finem deducto, ea quae decreta iam sunt et in formam certam redacta, nonnisi solemnizantur; in aliis autem sessionibus, ubi discussiones habentur, ubi impressiones, quae discussiones et argumenta exprimunt, percipiuntur, in iis non adest. Ego itaque existimo, si praesentiae, quae in conciliis illis memorantur, si praesentiae illae personales vere ipsae iuridicas aliquas sequelas habuerunt, cum praesentia, quam hic veneramur, confundi mea saltem opinione non posse.

Tertio etiamsi dici posset...

Hic ab eminentissimo primo praeside cardinali De Luca dato campanulae signo assurgit eminentissimus cardinalis Capalti, alter ex praesidibus, et haec verba profert oratore mox considente in cibone.

Eminentissimus primus praeses mihi veniam dedit loquendi cum necesse sit aliquid animadvertere de sermone ad vos habito a reverendissimo patre episcopo Bosnensi et Sirmiensi. In hoc augusto Petri templo, coram eius cineribus dedecet verba loqui quae apostolicae Sedis iuribus derogare videantur. Quapropter necesse omnino est, ut patres, qui locum hic habent, debeant de iis loqui quae eis proposita sunt a Romano pontifice, nec divagari ad alias quaestiones omnino diversas. Hic agitur de titulo constitutionis, quem reverendissimus pater episcopus Bosnensis et Sirmensis immutare vellet, adeo ut loco constitutionum deberent fieri canones et decreta communi nomine totius concilii. Duo in haec animadverto: primum est, quae sancita iam fuerunt litteris apostolicis sanctissimi domini nostri, non posse in quaestionem adduci. Iam vero in iisdem litteris apostolicis sancitum iam est, omnes constitutiones quae edenda sunt ab hac sacrosancta synodo oecumenica, inscribi debere nomine summi pontificis sacro approbante concilio: in qua forma dum summus pontifex demonstrat suum primatum in universam ecclesiam, uno eodemque tempore admittit nihil ex se facere, sed sacro approbante concilio, adeo ut nomine etiam sacrosancti concilii loquatur.

Animadverto secundo: in iis, quae ecclesia catholica in usu alias habuit, non licere nobis recedere a vestigiis sanctorum patrum.

predsjeda saboru. Pape su naime nekim saborima sami osobno predsjedali, češće držali govore ocima sabora, tok cijelog posla upravljali, u samu raspravu vrlo često neposredan i odlučan tečaj vršili, sami su bili neposredni, izravni svjedoci i očevici tega, što se u saboru govorilo kao i onog utiska, što ga ostaviše u saboru i rasprave.

Moram već u svojoj poniznosti kazati, ako se ta prisutnost sporedi s ovom, koju danas vidimo, meni se ona čini drukčija; jer poštovana Glava crkve, kojoj smo svi u najvećoj danosti i ljubavi najiskrenije privrženi, i koju smo mi željeli da uvijek vidimo u svojoj sredini i da joj se vimo, danas predsjeda samo u onim sjednicama, u kojima se već ršeni posao, ono, što je već odlučeno i u stalan oblik redigirano, samo svečano proglašava; a u ostalim sjednicama, u kojima se ide rasprave, gdje se čuju utisci, koje ostavljaju rasprave i akazi, u tima nje nema. Ja dakle mislim, ako su prisutnosti — koje se spominju u onim saborima, ako su one osobne prisutnosti — doista imale kakove pravne posljedice, da se one ne mogu, barem u mojem mišljenju, miješati sa prisutnošću, koju ovdje poštivamo.

Treće iako bi se moglo reći...

Ovdje prvi predsjednik kardinal De Luca daje znak zvoncem, na to ustaje kardinal Capalti, drugi predsjednik, te dok govornik radi na ambonu, govori Capalti ove riječi:

Uzoriti prvi predsjednik mi je podijelio riječ, jer je nužno napraviti neke opaske govoru, što vam je izrekao prečasni otac biskup bosanski i srijemski. U ovoj veličanstvenoj Petrovoj crkvi, pred njegovim pepelom, nije dolično govoriti riječi, koje izgleda da krnje prava apostolske Stolice. Stoga je svakako potrebno, da ei, koji ovdje imadu mjesto, moraju govoriti o onome, što im je rimski papa predložio, te da ne zastrane na druga sasvim različita pitanja. Ovdje se radi o naslovu Konstitucije, koji bi prečasni otac biskup bosanski i srijemski htio, da se promijeni, tako da bi mjesto konstitucija morali biti kanoni i dekreti izdani u opće ime svega sabora. Opažam na to ovo dvoje: prvo, ono što je već potvrđio apostolskim pismom naš Sveti Otac, ne može se povući u raspravu. Ali je u istom apostolskom pismu već potvrđeno, da sve konstitucije, koje ima izdati ovaj sveti općeniti sabor, moraju imati natpis »u ime Svetoga Oca uz odobrenje svetog sabora«; a u tom bliku Sveti Otac dok dokazuje svoje prvenstvo nad cijelom crkvom, u jedno te isto vrijeme priznaje, da ništa ne radi sam od sebe, nego uz odobrenje svetog sabora, tako da govoriti i u ime svetog sabora. Drugo opažam, da u onome što je crkva katolička inače običavala, ne smijemo mi odstupiti od tragova svetih otaca. Ali u svim saborima, u kojima su predsjedali rimski pape, uvijek su konstitucije izdavane u ime istoga pape, koji je predsjedao, uz odobrenje svetog sabora. Stoga ne vidim razloga, zašto se ovdje uvlači u raspravu naslov konstitucije. Dopada se taj naslov; svet je, jer ga je već odredio rimski papa, svet je, jer se oslanja na

Iam vero in omnibus oecumenicis conciliis, quibus praefuerunt Romani pontifices, semper constitutiones editae sunt nomine eiusdem pontificis, qui praefuit, sacro approbante concilio. Eapropter nihil video, cur hic in quaestionem adducatur titulus constitutionis. Placet hic titulus: est sacer eo quod a Romano pontifice iam statutus sit, sacer eo quod innitatur veteri ecclesiae consuetudini. Quapropter non video necessitatem huius quaestio[n]is hoc momento inserenda, quae omnino aliena est a constitutione quae exhibita patribus fuit, ut omnes dicere libenter suam sententiam possent. Haec libertas in eo constituta est, ut quilibet pro sua conscientia debeat dicere, num aliquid notandum sit in constitutione, num aliquid omissum forte fuerit, quod ad communem populorum utilitatem possit conferre, num locutiones eiusmodi sint ut aliquid inexactum contineant, num stylus immutari debeat, num errores exacte fuerint expositi, num doctrina catholica aliquo modo aliquid habeat quod desiderandum sit, et cetera huiusmodi.

At vero in eo quod attinet ad titulum constitutionis nos praesides (loquor nomine omnium) admittere omnino non possumus quaestionem a reverendissimo patre institutam super amotionem huius tituli. Haec dixi, quia nobis omnino munus incumbit, impeditum est, ne extra quaestiones propositas omnino vagari liceat. Nunc potest reverendissimus pater prosequi sermonem suum.

Hinc inde patres submissa voce dicunt: Placet.

Orator: Iis quae eminentissimus cardinalis praeses dixit adiungere id debo, me nihil dixisse, et spero, quod hoc testimonium omnes venerandi patres cuiuscumque demum sint opinionis et sententiae, mihi, inquam, hoc testimonium denegatur non sint, quod vel minimum dixerim quod cum pietate, reverentia, devotione sanctae Sedi apostolicae debita non possit coniungi: et declaro, posse me, quamquam dignus non sim, in hac congregazione illa magni Bossueti verba proferre, quae habet in sermone suo de unitate ecclesiae: »Lingua arescat, lingua mihi in faucibus exarescat, si quid umquam intentione quadam sinistra dicturus sim quod iuribus sanctae Sedis derogare possit: manus mihi exarescant ambae, si quandocumque hac de re vel cogitaverim«. Usus sum ea libertate, quam ego in discussionibus nostris absolute necessariam esse duco, et quidem adeo necessariam, ut ego omni cum humilitate dicam hac in re, non tantum ea quae forsan possent oggeri, non tantum illud quod fundatum sit, sed hac de re dicam quidquid probabiliter fingi hoc respectu potest, ut ne fingatur evitetur. Nam sciendum est quod ea quae hic dicturi sumus in publicum postea venient, et excipientur non tantum a piis et obedientibus filiis aut a viris amicis nobis, sed etiam inimicis, et hi inde occasionem sument calumniandi et ea quae diximus in suspicionem inducendi, populos ab obedientia avocandi, imo vero infidelitatis virus inspirandi cordibus fidelium.

Quaecumque dixi, dixi ea intentione et animo, Deus et Spiritus sanctus qui nobis assistit, testis est, ut ea quae in synodo determi-

stari crkveni običaj. Stoga ne uvidam nuždu, da se ovaj čas upliće pitanje, koje je sasvim tude konstituciji predloženoj ocima, da time svi mogu svoje mišljenje po volji kazati. Ta se sloboda sastoji naime u tome, da svaki po svojoj savjesti mora reći, da li se što mora zabilježiti u konstituciji, da li je što možda ispušteno, što bi moglo doprinijeti općoj koristi naroda, da li su izrazi takovi te sadrže štograd netočna, da li se stil mora mijenjati, da li su crive nauke točno izložene, da li katolička nauka nije u čemu nepotpuna i slično. Ali što se tiče naslova konstitucije mi predsjednici (govorim u ime sviju) nipošto ne možemo dopustiti da se povede rasprava, započeta po prečasnom oču, o uklanjanju toga naslova. To kažem, jer na nama je dužnost, naređeno nam je, da nipošto ne dopuštamo zastranjivanje od predloženih pitanja. Sada može prečasni otac nastaviti svoj govor.

Tu i tamo se čuju tiki glasovi otaca: Tako je.

Strossmayer nastavlja: Na ovo što je uzoriti kardinal predsjednik rekao moram ovo dodati: Ja nijesam ništa rekao — a nadam se, da će mi to posvjedočiti i svi časni oci ma kojega napokon mišljenja bili i suda, — da mi kažem toga svjedočanstva ne će uskratiti, da nijesam rekao niti najmanje, što se ne može složiti sa ljubavlju, poštovanjem i odanošću, koju dugujem svetoj apostolskoj Stolici. I ja izjavljujem, premda nijesam vrijedan, da ja mogu u ovome zboru izreći one riječi velikog Bossuet-a u njegovom govoru o jedinstvu crkve: »Usahnuo mi jezik i osušio se, ako ikada išto reknem krivom nakanom, što bi moglo krenjiti prava svete Stolice; usahle mi obje ruke, ako ikada što takova i pomislim«. Služio sam se onom slobodom, koju ja smatram neophodno nužnom u našim raspravama, i to tako nužnom, da ču ja u toj stvari, u svoj poniznosti, reći ne samo ono što bi se možda moglo prigovoriti, ne samo ono, što ima temelja, nego ču o tome reći i sve što bi se možda moglo izmisliti u tom pogledu, e da izbjegnemo izmišljanja. Jer treba znati, da će kasnije doći u javnost ono što ćemo mi ovdje govoriti, i to će čuti ne samo pobožni i poslušni sinovi i naši prijatelji, nego i neprijatelji, pa će oni odatle uzeti priliku da nas kleveću i da sumnjaju o onome što smo rekli, te da narode odvraćaju od poslušnosti, štaviše da utečemo nevjere uštrcavaju u srca vjernika. Štograd sam rekao, rekao sam, svjedok mi je Bog i Duh sveti, koji nas pomaže, tom nakanom i željom, da ono što se u saboru određuje jednodušnom i međusobnom suglasnošću, bude i po svojem vanjskom obliku kao dobro uređen crkveni bojni red, kojega neće probiti udarci sviju neprijatelja. Ja sam tom željom, tom nakanom rekao, e da crkva u svima našim odlukama i u svima dijelovima našeg rada pokaže ono jedinstvo i suglasje, koje je toliko nužno u prvom redu svijetu rastrganu u stranke i ratove, kojemu smo mi ovdje dužni lijek da pružimo; da se crkva prikaže kao kuća na visini građena, dobro uređena, dobro povezana svetim vezama ljubavi i posluha; da narodi, kojima su dodijale prepirke, svade, ratovi, što ih ne-

nantur per unanimem et mutuam consensionem, cum exteriori quoque sua forma fierent tamquam acies omnium inimicorum impervia: ego hoc animo, hac intentione dixi, ut ecclesia in omnibus nostris decisionibus et in omnibus nostri operis partibus eam unionem et consensionem ferat, quae adeo necessaria est imprimis mundo in factiones (fractiones) et bella discisso, cui nos hic praebere remedium obligati sumus; ut ecclesia appareat tanquam domus in alto posita bene ordinata, bene coniuncta sanctis charitatis et obedientiae vinculis; ut populi pertaeserum controversiarum, contentionum, bellorum, quibus discorduntur in dies, unum se sentiant in hac sancta domo; ut pertaeserum calamitatum et miseriuarum in ea refugium non tantum aeternae veritatis et iustitiae, sed etiam pacis, tranquillitatis, fraternalae charitatis et evangelicae libertatis inveniant et omnium illorum bonorum seriem, quae Dei munere obtinere debent omnes, ut in publica et privata vita felices sint.

Sed cum de titulo amplius dicere non liceat, verbis transibo brevibus ad obiectum de quo dicere licitum est. Adiungo me iis venerandis patribus, qui dicunt et asserunt et argumentis solidissimis hucusque probarunt hoc schema refici et in aliam omnino formam redigi debere. Et quidem quantum ad materiam dicam. Viri qui hoc schema confecerunt certe docti erant, pii erant et optime in ecclesiam animati: ast venia eorum dictum sit, existimo eos scholarum parietibus reclusos magis scholae necessitates, indigentias et contentiones novisse, quam ecclesiae et populorum. Mihi haec legenti, sincere fateor, vel invito incidit historia sancti Nehemiae, qui ex captivitate redux et templo Dei restaurando intentus dum vocaretur ut cum vicinis foedera ageret, gravitate et dignitate tanto viro digna ait: Foedera quidem haec amica et mihi agenda sunt; sed in praesentiarum opus grande Dei ago, non est mihi ut descendam, et pactum novum vobiscum agam.

Etiam nos, venerabiles fratres, in illa malorum colluvie, quibus populi et mundus illuitur, tanquam ex captivitate quadam sumus in hunc sublimem Vaticani locum sublati, et restaurandis ecclesiae ruinis intenti quodammodo iis piis et doctis viris respondere deberemus: Quamquam ea quae vos proponitis vera sunt et recta, quia tamen ex indigentias publicis non hausta, non est nobis cur descendamus; nam opus cui intenti sumus, opus grande est: quidquid agitur in sacra synodo, pietate agi debet unice, non ad scholae alicuius sed ad populorum utilitatem et ecclesiae. Nam quaecumque fiunt et aguntur, populi a nobis expectant, ut in eis quae definiemus, ut malorum finem quibus tantopere premuntur, in iis remedia praebeamus. Ecclesia etiam sancta a nobis expectat, ut in eis quae definiemus divinae suae missionis efficacius exercitiae fontes fideles reperiant. Quidquid extra hoc agitur, frustraneum erit, atque dolenda temporis iactura. Ex scholastico hoc spiritu ego existimo duas res influxisse in schema hoc. Primo viri ii propositiones et theses, quae olim in scholis agitatae iampridem evanuerunt, quodam modo ex tumulo suscitarunt, atque viros non tantum:

restano cjepljaju, osjete da su jedno u ovoj svetoj kući; da
atrudi kojima su dodijale bijede i nevolje, u crkvi nađu uto-
ste ne samo vječne istine i pravde, nego i mira, pokoja, bratske
ubavi i evandeoske slobode i sva ona dobra, koja Božjom do-
bratom moraju svi postići, da budu srećni u javnom i privatnom
životu. A jer se o naslovu dalje ne smije govoriti, preći će sa
malo riječi na predmet, o kojem je slobodno govoriti. Priklučujem
se onim časnim ocima, koji kažu i tvrde i vrlo temeljitim su raz-
logima već dokazali, da se ovaj nacrt mora popraviti i u sasvim
drugi oblik redigirati. Najprije to kažem obzirom na predmet.
Ljudi koji su sastavljeni ovaj nacrt, bili su bez sumnje učeni, bili
pobožni i prema crkvi najbolje raspoloženi; ali nek mi oproste
što će reći, čini mi se, da oni zatvoreni školskim zidovima više
poznaju nužde, potrebe i prepiske škole, nego crkve i naroda. Dok
sam to čitao, iskreno priznajem, i nehotice mi je na um pala po-
vest svetog Nehemije, kad se vratio iz Ropstva i bio zauzet ob-
vom hrama Božjega, pa ga pozvali, da sa susjedima sklopi
vore, a on odgovorio onako ozbiljno i dostojanstveno, kako je
likovalo tako odličnom čovjeku: »Dragi su mi ti ugovori i ja će
sklopiti; ali sada obavljam veliki posao Božji, pa ne mogu da
lazim i novi ugovor pravim s vama.« I mi, časni oci, u onoj smjesi
ala, kojima su uprljani narodi i svijet, mi smo kao iz nekog
opstva uzdignuti na ovo visoko mjesto u Vatikanu, te zaposleni
novom crkvenih ruševina morali bismo nekako onim pobožnim i
čenim ljudima odgovoriti: Premda je istinito i ispravno ono što
predlažete, ali ipak jer nije crpljeno iz javne nužde, nema razloga
mi silazimo; jer je veliko djelo, kojim smo mi zaposleni;
stogod se u svetom saboru radi, mora se jedino ljubavlju raditi,
u korist ove ili one škole, nego u korist naroda i crkve. Jer
rcdi od nas očekuju, da sve što se događa i radi pruži lijek, te
restanu zla, koja ih toliko tište. I sveta crkva od nas očekuje, da
našim odlukama vjernici nadu vrelo one božanske misije, koju
nauspješnije vrši. Stogod se preko toga radi, bit će uzaludno i
steta je izgubljenog vremena.

Iz tog školskog duha mislim da su dvije stvari uticale na ovaj
nacrt. Prvo: ti su ljudi kao iz groba uskrisili predloge i teze, o
kojima se nekada raspravljalo u školama, pa su već davno propale;
pozivaju se ne samo na znamenite ljudi nego i na opskurnije, od
ih će se neki bez sumnje čuditi, šta više veselit će se, što su iz
bine zaborava, u koju su s pravom zakopani, po samom saboru
zvani na svijetlo i sjećanje kod ljudi, te što se davno zastarjeli
predlozi smatraju vrijednjima, da naročito postanu predmetom sa-
rske rasprave, štavije i dogmatske definicije. Ja će samo spo-
enuuti Hermesa i nekog opskurnijeg učitelja Frohschammera,
tega po mojem mišljenju teško da bi neki možda iz ovog uglednog
crkvenog zbora spomenuli. U toj stvari, po mojem sudu barem,
niedan je vječnog sjećanja i naslijedovanja tridentski sabor, koji
u svojim pojedinim kanonima i dekretima tako postupao, da se

celebres, sed etiam obscuriores provocarunt, quorum certe nonnulli mirabuntur, immo gratulabuntur se ex illis oblivionis tenebris, quibus iuste conseptuli sunt, per ipsam synodum ad lucem et memoriam hominum revocari, et propositiones iampridem obsoletas dignas haberi, ut plane conciliaris discussionis, imo definitionis dogmaticae obiectum efficiant. Ego saltem memorabo Hermesium et aliquem doctorem obscuriorem Frohschammer, quem vix aliqui in hoc coetu augusto ecclesiae iuxta meam sententiam nominarent. Hac in re meo quidem iudicio aeterna memoria et imitatione dignum est concilium Tridentinum, quod in suis singulis canonibus et decretis processit ita, ut haec decreta et canones comparari possint beneficis illis luminaribus, quae in littore maris posita, iis qui dirae tempestatis fluctibus agitabantur, certum quietis et tranquillitatis portum monstrabant. Secundum observo: hic scholae spiritus, quo viri illi pii et docti animabantur, hinc sequelam habuit, quod multa afferantur, meo saltem iudicio, vera et recta et certi systematis scholastici proposita, quae non consulunt religioni vel necessitatibus ecclesiae et populum. Ea enim quamquam vera, minus tamen necessaria sunt, ut adeo si ea quae hoc in loco definiuntur, divinum verbum sunt, sicut sunt, haec bono semini comparata seminabuntur, sed multa ob defectum soli etsi ad fertilitatem praeparata et ad utilitatem populum seminabuntur vel super terram aridam, vel inter tribulos et spinas. Ego puto hac ratione revera multa volumina scribi posse cum maiori vel minori eruditione et laude, quin tamen sacra synodus finem suum obtineat. E contrario si pauca tantum folia scribantur, et veris necessitatibus populorum et ecclesiae occurratur, tunc vere haec synodus, quod ex toto corde desidero, aeternum nomen obtinebit, et populorum gratulationem merebitur.

Hodierna die mihi videtur quod non tam fidei nostrae sancta dogmata impugnentur, quam potius securis ad radicem posita sit, et illud agitur non tantum ut positiva religio, sed omnis religio ccesset. Imo vero, ut iam unus ex eminentissimis oratoribus sapienter observavit, ducuntur odio vario viri perversi, qui sub velato scientiae et prosperitatis communis, quam omnibus falso promittunt nomine, ecclesiam et omnem religionem evertere, et si fieri posset Deum ipsum non tantum ex tota societate, non tantum ex legibus et institutionibus publicis sed etiam privatis, imo ex intimo Dei sacrario, id est ex conscientia et corde populorum in perpetuum profligare student. Hic meo iudicio plurimorum malorum, quibus mundus premitur, fons est et origo: inde nova ecclesiae Dei praelia, inde societati humanae nova et inaudita pericula, quae excidium illi minantur. Haec autem pericula eo graviora sunt ob ingentem copiam librorum et ephemeridum; unde facilitate communicationis contagiosum virus penetravit etiam in inferioris classis turbam, quae huius vitae bonis quodammodo exuta, malisque in dies gravioribus pressa, novum contra ecclesiam et religionem concipit odium; atque adeo maiori impietate Deum quodammodo esse malorum complicem putat, cum tamen nonnisi in Deo, in religione et Christi fide levamen et medicina malorum reperiri possit. Ego existimo in huius mali

kanoni i dekreti mogu isporediti onim blagotvornim svjetionicima, postavljenima na morskoj obali, da pokazuju sigurnu luku mira i atišja onima, koje je burno nevrijeme valovima pučine izmučilo. Ipažam drugo: ovaj školski duh, kojim su oni pobožni i učeni ljudi oduševljeni, imao je za posljedicu to, da se navodi mnogo, barem po mojoj sudu, istinitih i ispravnih i po određenom školskom sistemu predloga, koji se ne brinu za vjeru ili za potrebe crkve i narodā. Jer ma da su ti predlozi istiniti, ipak nijesu baš dužni; tako da, ako je ono što se ovdje definira riječ Božja, kao jest, to će se kao dobro sjeme posijati, ali će mnogo radi slaba biti posijano ili na suhu zemlju, ili među trnje i drač, premda je pripravljeno da bude plodno i narodima korisno. Ja mislim, da bi se na taj način moglo doista napisati mnogo svezaka sa većom ili manjom erudicijom i hvalom, a da ipak sveti sabor ne bi postigao svrhe. Naprotiv, ako se napiše samo nekoliko stranica i dode susret pravim potrebama naroda i crkve, tada će zbilja ovaj sabor stići vječno ime i zasluziti čestitanje naroda, što ja od svega srca elim. Dandanas, meni se čini, napadaju se ne samo naši sveti gmati, nego je štaviše sjekira zamahnula na sam korijen, te se radi o tome da prestane ne samo pozitivna religija, nego svaka religija. Dapače, kako je pametno već opazio jedan od uzoritih vornika, puni su različite mržnje pokvareni ljudi, koji pod lastom znanosti i općeg uspjeha, što ga pod krivim imenom svima obećavaju, i crkvu i svaku religiju nastoje uništiti, i da je guće samoga Boga zanavijek istjerati ne samo iz svega društva, e samo iz zakona i javnih ustanova, nego i iz privatnih, štaviše iz svimnog Božjeg svetišta, to jest iz savjesti i srca naroda. Tu je, mojem sudu, vrelo i početak većine zala, koja svijet tište; datle novi bojevi proti crkvi Božjoj; odatle ljudskom društvu ve i nečuvene pogibli, koje mu propašću prijete. A te su pogibli tim veće radi golemog broja knjiga i novina: stoga je uslijed tog saobraćaja zarazni otrov zahvatio i mnoštvo niže klase, koje čeno na neki način dobara ovoga života, a tišteno svaki dan čim zlima, novu mržnju začimlje proti crkvi i religiji; stoga čim bezboštвom Boga smatra na neki način sukrivcem zala, temda se olakšica i lijek zlima ne može naći nego samo u Bogu, religiji i Kristovoj vjeri. Ja cijenim, da treba u začetku ovoga zla načinima kojima se širi, marljivo ispitati i odrediti, koji se crkvi mogu prirediti proti tome zlu. Po mome uvjerenju Crkva sebno u tom pogledu imade misiju, da se po svetom saboru za travljenje posluži da tako kažem novom vrsti vina i ulja, kojima rane čovječanstva liječiti i iscijeliti. U tu svrhu teško da nam mnogo dogmatskih definicija.

Dokaz tome uzimljem iz samog ovog sveska, koji sadrži većem barem stare definicije, ali i njih — govorim, što je već čeno — ne onako jednostavno, ne onako nadahnuto, ne onako ..., ne onako stalno, kao što je to radio tridentski sabor. I gmati o jednom Bogu, Presvetom Trojstvu, Utjelovljenju, koji

origine, et in modis quibus propagatur, inquirendum diligenter esse, et determinandum, quae huic malo remedia parari possint. Ecclesia hoc respectu speciali, iuxta meam convictionem, habet missionem ut per sanctam synodum ad sanitatem utatur nova quodammodo vini et olei specie, quibus vulnera humanitatis curet et medeatur. Hunc in finem vix erit nobis multis dogmatum definitionibus opus. Cuius rei argumentum desumo ex ipso hoc volumine, quod pleniusque antiquas saltem definitiones affert, at eas, dico quod dictum est, non ea simplicitate, non ea unctione, non ea claritate, non ea soliditate qua concilium Tridentinum usum est. Dogmata etiam Unitatis Dei, Trinitatis, Incarnationis quae nobis proponuntur, quantum ad modum proponendi et claritatem, non possunt comparari cum iis, quae in symbolo Athanasiano tam divino et praeclaro modo definitur. Non igitur ad hoc vulnus curandum societatis humanae est opus novis definitionibus; sufficiunt eae quae antiquae sunt, quae eo ipso quod divinae sunt, inexhaustae sunt, et omnium populorum et gentium et temporum malis medendis aptae sunt, modo rite proferantur et recte applicentur. Et ideo quantum ad materiam existimo hoc opus tum tantum corrigi posse, si commissioni speciali tradatur, in qua partem capiant episcopi et antistites, qui in mundo extant et ministerium suum exercent, mundum optime et eius debilitatem et mala optime norunt; imprimis autem ii episcopi et antistites, qui in metropolibus residentes in sede ipsa malorum quodammodo resident, et oculis suis intuentur fontes malorum, et modos quibus propagantur, et qui iam aut conciliariter aut extra concilium pro zelo et charitatis suae ratione multa determinarunt, quae aggerem huic malo opponere possunt. Quod si autem hoc non licet, tunc existimo hoc opus relegandum esse ad eam commissionem de fide, quae iam electa est, ut illud omnino reficiat et in ordinem redigat, libertate relicta episcopis et antistitibus qui vellent observationes suas facere et eas scriptas dare, imo vero etiam in medio huius commissionis eas defendere et propugnare.

Quantum ad formam dicam breviter aliquid. De stylo et aliis formae defectibus iam alii antea praeclarissime dixerunt.

Mihi unum saltem in forma hac displicet; et hoc est, quod, ut tria aut quatuor prima folia testantur, in eis ego reperio expressiones duriores, imo vero durissimas, ita antichristi, turpitudinis, noxae, abominationis et detestationis, impiatum et errorum monstra, pestis, cancer etc. Ego veniam peto, dicam haec non tantum saeculi nostri genio, sed neque ecclesiae ipsius spiritui convenire: nam errant oppido qui hac duritia et his execrationibus putant hodierno die mundum converti, et in sinum sanctae ecclesiae revocari posse. Mihi haec cogitanti incidit semper exemplum domini nostri Jesu Christi, quem in omnibus imitari debemus, qui apostolos suos corripuit, cum illi de caelo peterent ut homines punirentur; quin imo incidit in me cogitantem exemplum Juod in cruce praebuit, cum desertus ab omnibus etiam a Patre suo aeterno desertus est ut nos non deseramur ab eo, qui fi-

se predlažu, što se tiče načina predlaganja i jasnoće, ne mogu sprediti s onima, koji su tako božanskim i prejasnim načinom rani u simbolu Atanasijevu. Za liječenje dakle ove rane crkog društva ne treba novih definicija; dovoljne su one, koje stare, koje su neiscrpljive već stoga, što su božanske, i što su nadne da liječe nevolje svih naroda i plemena i vremena, samo se zgodno izlože i ispravno aplikuju. I stoga mislim, što se predmeta tiče, da se ovo djelo može jedino onda ispraviti, ako se posebnom odboru, u kojemu će sudjelovati biskupi i poglavari, žive u svijetu i vrše svoju službu, koji vrlo dobro poznaju i njegovu slabost i nevolje; u prvom pak redu oni biskupi i poglavari, koji stalno borave u metropolama te na neki način borave u samom sjedištu nevolja, i svojim očima gledaju izvore i načine, kojima se šire, i koji su već ili u saboru ili izvan sabora po svojoj revnosti i ljubavi dali mnoge odredbe, koje mogu spriječe to zlo. A ako to nije dopušteno, onda mislim, da se taj sao povjeri odboru za vjeru, koji je već izabran, da ga sasvim ispravi i u red stavi, ostavljajući slobodu biskupima i poglavarima, koji bi htjeli napraviti svoje opaske i predati ih napisane, štaviše tom odboru ih braniti i štititi.

Što se pak oblika tiče, reći ću ukratko. O stilu i ostalim ujekovostima oblika drugi su već prije vrlo lijepo govorili. Meni se barem jedno u ovom obliku ne sviđa; a to je, kako prva tri četiri sta svjedoče, što u njima nalazim tvrde izraze, dapače i vrlo tvrde, kao: antikrst, sramota, šteta, odvratnost i dsuda, bezboštvo, nakazna zabluda, kuga, rakrana i slično. Molim da mi se oprosti, ali ja kažem, da to nestaje ni duhu našeg vremena, a ni duhu same crkve: jer se jako oni, koji misle, da se tim tvrdim izrazima i tim proklanjima današnji svijet može obratiti i povratiti u krilo svete crkve. Kad god na to mislim sjetim se primjera našega Gospodina Isusa Krista, — kojega moramo u svemu naslijedovati, — kad je korio svoje apostole, što su tražili da s neba kazni ljudi; štaviše dok o tome mislim sjetim se primjera, što ga je na križu dao, kad Ga staviše, kad Ga je i Otac nebeski ostavio, da On nas ne ostavi, koji je Sina svoga naravnoga ostavio, da možemo mi postati Njegovi posinci. On žrtvovan na križu moli za sav svijet, moli za sve, moli i za one, koji su Ga na križ pribili; a što je, časni oci, bila posljedica? Bila je posljedica to, da su se ljudi vraćajući se d križa tukli u prsa; bila je posljedica, da je i sam pogarin, sam stotnik rekao: Doista je ovaj bio Božji sin; bila je posljedica to, da se vrše čudesna ljubavi, dobrote i moći. Ja ću iskreno reći, da božansku misiju crkve vidim oslikanu u Samarijaninu, u dobrom pastiru, koji ostavlja 99 ovaca, da na svoja ramena postavi izgubljenu. Ja je nalazim oslikanu u domaćinu, čija ljubav i milost nije ostavila sina ni onda, kada je pasao nečiste životinje, čija je ljubav i milost sigurno bila ista, koja ga je na povratku k ocu dočekala zagrljajem i poljupcem, i povratila ga u sva njegova

lium suum naturalem deseruit, ut nos filii adoptivi esse possemus. Ille in cruce sua oblatus orat pro toto mundo, orat pro omnibus, orat etiam pro eis qui eum cruci affixerunt; et quae, venerabiles fratres, erat sequela? Illa erat sequela quod homines a cruce redeuntes pectora sua percusserint; illa erat sequela, ut ipse paganus vir, ipse centurio dixerit: *Vere hic filius Dei erat;* haec erat sequela, quod charitatis, bonitatis et potentiae miracula perficiuntur. Ego sincere dicam, ecclesiae divinam missionem figuratam invenio in samaritano, in bono pastore, qui 99 derelinquit oves, ut perditam suis humeris imponat. Ego figuratam eam reperio in patrefamilias, cuius charitas et gratia nec tunc deseruit filium, cum immunda animalia pascebat, cuius charitas et gratia erat certe ipsa quae ad partem reducem cum amplexu et osculo exceptit, et in omnia iura sua restituit. Ego ecclesiae auctoritatem et missionem figuratam video in illo sancto actu, quem ad puteum Jacob Dominus, quamquam defessus, quamquam famelicus, ad foeminam summa charitate habuit, ut adeo hac charitate et hac benevolentia eam ex perditionis barathro liberaverit, quin imo apostolatus sui participem reddiderit, et sic divinam missionem Christi domini suis annuntiaverit. Ecclesia meo iudicio etiam tunc dum sua potestate et suae auctoritatis interventu errores pro officio et munere suo configit et condemnat, semper est et manet mater gentium et populorum, quae omnes etiam eos qui errant, eos imprimis in visceribus suis gerit, atque dum suae auctoritatis interventu errores condemnat, conatur semper charitatis et benevolentiae suae affectu errantes vincere ac ad unitatem reducere.

Haec sunt, venerabiles fratres, quae pro conscientiae meae debito in sacra synodo effundere decrevi. Vestrum est iudicare, an sint inania, an sint omni pondere destituta. Meum autem fuit, quamquam insipiente, dicere ea, quae in corde et conscientia mea continentur, et quae semper dicturus sum quoadusque vitam in me habuero.

a. Ja ugled i misiju crkve vidim oslikanu u onom svetom činu, ga je kod Jakovljeva zdenca Gospodin, premda umoran, gladan, najvećom ljubavlju izvršio prema ženi tako, da ju tom ljubavlju i dobrohotnošću oslobođio iz ponora propasti, iše i nju učinio dionicom svoga apostolstva, kad je svojima ijestila božansko poslanje Krista Gospoda. Po mojoj sudu a i kada vršeći svoju vlast i moć žigoše i osuđuje zablude po i zadaći i dužnosti, uvijek ipak jest i ostaje majka plemenā i dā, koja sve, pa i one koji su u zabludi, njih nadasve, u svome cu ima, te dok posredstvom svoje vlasti osuđuje zablude, nastoji jek, da osjećajem svoje ljubavi i dobrohotnosti predobije za- tale i u jedinstvo ih povrati.

To sam, časni oci, po svojoj savjeti odredio da iznesem svi sabor. Vaše je da prosudite, je li to prazno, je li to bez ikve važnosti. A moja je dužnost bila, makar nerazborito, da užem ono što mi je na srcu i u savjeti, i što će uvijek kazati kje god bude života u meni.

II. ORATIO

*reverendi patris domini Josephi Georgii Strossmayer episcopi
Bosnensis et Sirmiensis.*

Eminentissimi praesides!

eminentissimi et reverendissimi patres!

Circa schemata nostro iudicio proposita duae sententiae vigent. Una eorum, qui schemata haec approbant; et nudius tertius audi-
vimus orationem illustrissimi praesulnis Moulinensis qui effusa oratione
schemata haec laudavit, et severiori censurae subiecit con-
trariam sententiam, cui etiam ego adstipulor existimans et iudicans
schemata haec omnino defecticosa esse, reformatione proinde indi-
gere; et quidem ideo quia haec schemata meo iudicio in necessariis
desunt, in superfluis abundant; adeo quidem ut multa in iis desint
quae adesse, multa adsint quae deesse deberent.

De iis igitur dicam reflectens ad principia et argumentationem
eius orationis cuius memoriam ingressi. Etiam mihi schemata haec
penitus expendenti mirum visum est, auctores schematis, contra, ut
puto, naturam rei, systematis rationem et antiquorum conciliorum
proxim in medium veluti rem irruentes, subito et absque ulla transi-
tione de episcopis, et eorum officiis et obligationibus ordiri: quod
suspicioni occasionem praebere potest, quasi episcopatus novissimis
temporibus occasionem dederit, ut monitionibus et severiorum poe-
narum, quibus schemata abundant, comminationibus ad officium re-
vocari debeat; cum tamen negari non possit episcopatum recentiori
tempore magis quam unquam in id totum in genere intentum fuisse, ut
ecclesiae Dei et populis sibi creditis semet utiles et proficios reddant;
cum negari non possit episcopos recentiori praesertim tempore,
magis quam umquam forsitan semet exactos et conscientiosos exhi-
buisse in legibus ecclesiae observandis et exequendis; cum magis
forsitan nunquam alias episcopatus tanta consensione tantaque una-
nimitate unitatem ecclesiae et divinam cathedram Petri
coluit, ut sponte sua recentiori tempore plurimis vicibus ad limina
apostolorum affluxerit; et reverentiae, pietatis et obedientiae obse-
quium, ut par est, sanctissimo et amantissimo patri nostro exhibuerit. Non igitur vel inviti occasionem demus vilipensioni ordinis
episcopaloris, quod certe a pia auctorum schematis intentione alienum
erat.

Puto et ego altius ordiri debuisse, atque a supremis hierarchici
ordinis gradibus ita ad inferiores descendere, ut naturali quodam-

DRUGI STROSSMAYEROV GOVOR.

Strossmayer se drugi put javio za riječ u 14. općeg zboru, kad je
stavljena rasprava o nacrtu za crkvenu disciplinu (Schema
disciplina ecclesiastica), koja je započela još 14. siječnja 1870. Stross-
mayer je kao 29. govornik došao na red 24. siječnja u jutro. U službenom
zapisu je njegov govor u 50. svesku str. 474—489., a glasi:

II. GOVOR

*časnog oca gospodina Josipa Jurja Strossmayera biskupa
bosanskoga i srijemskoga.*

Uzoriti predsjednici, uzoriti i prečasni oci!

Dva su mišljenja o nacrtima našem sudu predložena. Jedno je
mišljenje, koje te nacrte odobrava; i mi smo prekjucer čuli govor
resvijetlog biskupa iz Moulins-a, (u Francuskoj; misli biskupa P.
de Reux-Breze) koji je opširno te nacrte hvalio, a strožoj cenzuri
odvrgao protivno mišljenje, koje i ja dijelim, jer mislim i sudim,
da su svi ovi nacrti sasvim manjkavi i stoga da ih treba preinačiti;
to baš s razloga, što su ti nacrti oskudni u onome što je suvišno
tako, da u njima nema mnogo toga, što bi moralo biti, a ima mnogo
ga, što bi moralo izostati.

O tome ēu dakle govoriti obzirući se na načela i dokazivanje
adržano u onom govoru, koji sam čas prije spomenuo. Vagnuo sam
svake strane te nacrte, pa se i meni učinilo, da su auktori nacrtu
prirodi stvari — po mojem sudu — proti sistemu i proti običaju
tarih sabora, kao srnuli u sredinu, iznenada, te bez ikakva prelaza
apočeli o biskupima i o njihovim dužnostima i obvezama; a to može
dati povoda sumnji, kao da je u najnovije vrijeme episkopat dao
rilike, da ga se opomenama i prijetnjama strožim kaznama, kojih
na sva sila u nacrtima, mora pozivati na njegovu dužnost; premda
ipak ne može poreći, da je episkopat u novije vrijeme više nego
kada o tome uopće nastojao, da se pokaže korisnim i od pomoći
Božjoj crkvi i narodima sebi povjerenima; premda se ne može po-
reći, da su biskupi osobito u novije doba više možda nego ikada
rijе pokazali se točni i savjesni u obdržavanju i vršenju crkvenih
nakona; premda episkopat nikad možda inače nije tako suglasno i
jednodušno poštivao jedinstvo crkve i božansku katedru
Petrovu, te je od svoje volje u novije doba više puta dohrlio na
trob apostola, te poštovanje, ljubav i poslušnost svetom i ljudu
i enom našem Ocu iskazao, kako se i pristoji. Nemojmo dakle

modo cursu sermo defluat ad episcopos; et eorum non tantum obligationes, sed et iura; nam mea quidem sententia inter iura et obligationes episcoporum intimus atque indivulsus est nexus. De iuribus episcoporum loqui, significat, reverendissimi patres, mea sententia, de sanctissimis episcoporum obligationibus loqui. Et si episcopus quem honoris causa nominavi, nuper in oratione sua dixit modestiae episcopali contrarium esse de iuribus episcoporum loqui, si non cedit meae auctorati, quae certe minima est, forsitan cedet auctorati magni doctoris Augustini, qui quadam occasione hunc in modum semetipsum et sacerdotes suos alloquitur: *Viri, inquit, fratres, christiani sumus et sacerdotes sumus.* In quantum christiani sumus, nostri sumus, nostri curam gerimus, de nobis et vita nostra rationem districto iudici reddituri sumus: in quantum sacerdotes sumus, non sumus nostri, non, sed populi pretioso Jesu Christi sanguine redempti. Quidquid iurum et munerum a Domino accepimus, non accepimus illud in ostentationem aut vero elationem nostram, sed in sanctissimam obligationem nostram, ut illud totum in populi utilitatem impendamus et superimpendamus. Iura et munera episcoporum sunt illud divinum talentum nobis a Domino concreditum, quod nullus inane relinquere debet, non; quia iudici illi, a quo illud accepimus, cum optimo foenore et usura est restituendum. En quantopere grandis hic homo existimet iura et obligationes episcoporum intime iunctas esse.

Idem illustrissimus praesul existimavit sub obtentu, ne forum internum cum externo, et ne munus patris cum munere iudicis confundatur, deinceps, si bene intellexi, episcopis et vicariis generalibus non integrum esse debere confessiones populorum et sacerdotum exaudiire. Bone Deus! Summa igitur illa potestas, quam episcopi et vicarii generales consequuti sunt, remittendi et retinendi peccata, id est mortuos ex sepulchro resuscitandi, inanis manebit in episcopis et vicariis generalibus, ideo quia patris et iudicis munus irreconciliabile est! Ego quidem usque ad hanc diem non audivi haec duo irreconciliabilia esse; quin imo optime reconciliari possunt. Et ubique certe terrarum et gentium, et certe in praestantissima Galliarum ecclesia episcopi nunquam visi sunt se subtrahere a sancta et sacrosancta obligatione fidelium confessiones exaudiendi.

Mirabar ego id ab episcopo Galliarum dici posse, qui melius scit quam ego, quod sidus Galliarum, imo vero totius ecclesiae sanctus Franciscus Salesius totam suam vitam insumpserit in florissantissimum et efficax munerum apostolicorum exercitium. Eruditissimus Hamonius in vita eius afferit infinita exempla eius charitatis, eius benevolentiae, eius humilitatis, qua vir hic sanctus officium iudicis et patris exercuit; imo vero plerumque illud exercuit lacrymis et precibus, ut adeo frequenter ad pedes perditorum sacerdotum provolutus fuerit, et sua humilitate, sua charitate, suis precibus iudicis et patris officium exercendo perditissimos ad fruges revocaverit, et sanctae ecclesiasticae vocationi iterum donaverit. Si illustrissimus hic praesul (parcat mihi quae dicam) suo tempore vixisset,

nehotice dati prilike preziru biskupskog reda, što sigurno niti u najpametijim nije bilo pobožnim auktorima nacrtata.

I ja mislim, da su oni morali s višega započeti te sa najviših dužnosti hierarhijskog reda tako sići do njih, da nekim naravnim mormodom dode govor o biskupima i o njihovim ne samo dužnostima, nego i s onim ocima, koji kažu: ne samo dužnostima, nego i pravima, jer barem po mojem mišljenju najuža je i najtješnja među pravima i dužnostima biskupa. Govoriti o pravima biskupa znači, časni oci, po mojem mišljenju, govoriti o najsvetijim dužnostima biskupa. I ako je biskup, kojega sam iz poštovanja spomenuo, tu skoro rekao u svojem govoru, da se protivi biskupskoj dužnosti govoriti o pravima biskupa, ako mojemu ugledu ne vjeruje, to je sigurno vrlo malen, a on će valida vjerovati ugledu velikog učitelja Augustina, koji jednom zgodom ovako govori sebi i svojim svećenicima: Ljudi braćo, kaže, kršćani smo i svećenici smo. U kojim smo kršćani, svoji smo, za sebe se brinemo, o sebi i o svojem dužnuću, da ćemo račun polagati strogom sucu; u koliko smo svećenici, ne smo svoji, ne, nego naroda dragocjenom krvlju Isusa Krista upunjeno. Štogod smo prava i dužnosti od Boga primili, nijesmo primili da se njima šepirimo ili oholimo, nego uz najsvetiju svoju vezu, da sve to upotrijebimo i iskoristimo na korist naroda. Prava dužnosti biskupa jesu onaj božanski talenat, što nam ga je Bog posudio, kojega nitko ne smije ostaviti bez ploda, ne; jer ga moramo imati onome sucu, od koga smo ga primili, i to sa najboljim dozvonom i kamatama. Eto, koliko ovaj veliki čovjek cijeni, da su i dužnosti biskupa među sobom najuže spojene.

Isti je presvjetli biskup mišljenja, ako sam dobro razumio, da buduće ne smije biti slobodno biskupima i generalnim vikarima slušaju isповijesti naroda i svećenika, pod izgovorcem, da se ne eša nutarnje i vanjsko sudište, da se dužnost oca ne miješa sa žnošću suca. Bože dobri! Dačle najveća ona vlast, koju su postigli biskupi i generalni vikari, da opravštaju i pridržavaju grijeha, to jest mrtve iz groba uskrisuju, ostatak će besplodna kod biskupa i generalnih vikara, stoga, što se ne može spojiti dužnost oca i suca! Barem do dana današnjega nijesam čuo, da se to dvoje ne može spojiti; štaviše može se vrlo dobro spojiti. I sigurno nigdje na svetu i kod nijednog naroda, pa bez sumnje i u vrlo odličnoj crkvi francuskoj nikada se nije vidjelo, da se biskupi ustežu od svete i ceske dužnosti da slušaju isповijesti vjernika.

Ja sam se čudio, da to može da kaže francuski biskup, koji na bolje nego ja, da je sveti Franjo Saleški, ta zvijezda Francuske, štaviše cijele crkve, sav svoj život potrošio u vršenju najplodnijega i najuspješnijega apostolskog rada. Vrlo učeni Hamonius u opisu njevoga života navodi bezbroj primjera one ljubavi, dobrohotnosti, niznosti, kojom je ovaj svetac vršio dužnost suca i oca; štaviše ju je sa suzama i molitvama tako, da je često padaо pred noge kvarenih svećenika, te svojom poniznošću, ljubavlju i molitvama vršio dužnost suca i oca te i najpokvarenije priveo na pravi put i

et si opinio eius in normam vitae episcopalis transiisset, tunc infinita illa hominum multitudo, quam sanctus Franciscus Salesius convertit, inconversa, et a fide et salute aliena mansisset.

Idem illustrissimus praesul existimavit decreto conciliari cavadum esse, ut episcopi et vicarii capitulares sacrum missae sacrificium pro populo suo applicent. Ego quidem existimo sine iniuriae praesumptione non posse episcopos gravissimo suo officio pro populo sibi concredito orandi et quam frequentissime missae sacrificium applicandi defuisse. Caveamus ne sancta quidem intentione et in*vit*i aliquid statuamus, quod episcopalem dignitatem vilipensioni exponere possit. Quid enim populi nostri dicerent si hoc sanciretur? Dicerent fortasse: En nostri episcopi tantopere officii sui pro nobis erandi obliiti fuerunt, ut conciliari decreto ad hoc determinari debuerint. Si quando, certe nostris diebus egemus confidentia, egemus amore populorum nostrorum, ut cum fructu operari et vocationi nostrae intendere possimus. Existimo itaque, ut dixi, auctores schematis omnino altius ordiri debuisse. Eminentissimus cardinalis et archiepiscopus Pragensis, quem honoris causa nomino, et cui pro iis quae hoc loco tanta cum gravitate et auctoritate dixit, mea ex parte intimas ago gratias, dixit ille reformationem ordiri debere ab augusto cardinalium collegio. Censuram hac de causa identidem incurrit venerandi episcopi saepius nominati, qui dicit non sine ironia quadam, observari, quod cardinalis recte quidem a seipso reformationem incoheta, minus autem recte a cardinalium collegio. Quantum ad prium existimo ego, eminentissimi et reverendissimi patres, quicunque nos simus, quantumcumque sancti et perfecti simus, quamdiu hoc corpus mortis circumferimus, quamdiu in hac mortali vita versamur, singuli nostrum omni temporis momento usque ad extrellum halitum reformatione indigemus; et ni fallor, in humili et efficaci huius rei confessione tota salutis nostra et spei ancora vertitur. Quantum autem ad secundum dixit idem praesul collegium cardinalium esse sacrum, sacrum non tantum nomine, sed sacrum pietate, sacrum conversatione: et recte dixit, et certe nos omnes eidem assentientes habet. Augustissimum hoc cardinalium collegium, quo amantissimum nostrum patrem circumdatum esse venerabundi cernimus, constat summis et omni veneratione dignissimis viris; sed sciat illustrissimus praesul non agi de personis, sed agi de instituto. Collegium habet, ut ille bene dixit, patrem, patrem amantissimum et sollicitissimum; qui certe ubi reformatione opus est, ut dubitat nemo, ad cumulum immortalium rerum, quas hucusque consummavit et ad effectum deduxit, eidem coronam imposuit convocando hoc sacrum concilium, ut reformet in ecclesia omnia quae reformatione opus habent.

Verum meminerit illustrissimus praesul, si cardinales habent patrem, habent, ut nos, etiam matrem, quae nos omnes in visceribus suis portat, et materna sollicitudine, et materna cura ~~intendit~~ intendit, ut illud, quod reformatione opus habet, reformationi etiam subiiciatur. Habent etiam cardinales matrem, ecclesiam catholicam, quae in Va-

ratio ih svetom svećeničkom zvanju. Da je presvjetli ovaj biskup neka mi oprosti, što će reći — živio u njegovo doba, pa da je to moje mišljenje prešlo u pravilo biskupskega života, onda bi ono u brojno mnoštvo ljudi, koje je sveti Franjo Saleški obratio, ostalo braćeno i daleko od vjere i od spasenja.

Isti je presvjetli biskup mišljenja, da treba saborskim dekretima odrediti, da biskupi i kapitularni vikari moraju svetu misu nameniti za puk. Ja barem cijenim, da se bez uvrjede ne može pretostaviti, da biskupi nijesu vršili svoju dužnost i molili se za puk i povjereni i svetu misu vrlo često namijenili. Pazimo, da makar svetom nakanom i proti volji ne odredimo nešto, što može prezirući biskupsko dostojanstvo. Jer što bi naši narodi rekli, kad bi se odredilo? Rekli bi možda: Eto, naši su biskupi toliko zaboravili svoju dužnost da se mole za nas, te im je to trebalo odrediti saborskim dekretom. Ako ikada, a ono sigurno u naše doba trebamo ponovljena, trebamo ljubavi naših naroda, e da možemo s uspjehom diti i svojemu se zvanju posvetiti. Stoga mislim, kako rekoh, da auktori nacrta moralni započeti sasvim s višega. Uzoriti kardinal nadbiskup praški, kojega radi časti spominjem, i kojemu sa svoje strane od svega srca zahvaljujem za ono što je ovdje s toliko ugleda i dostojanstva rekao, on je kazao, da reformaciju treba započeti kod uglednog kardinalskog zbora. Stoga je i on jednako pod cenzuru više puta spomenutoga biskupa, koji ne bez neke razloga kaže, da se opaža, kako je doduše pravo, da kardinal počne reformaciju kod sebe samoga, ali da to nije pravo kod kardinalskog zbora. Što se prvoga tiče ja cijenim, uzoriti i prečasni, kogod mi bili, kolikogod mi sveti i savršeni bili, doklegod smo vrom smrtnom tijelu, doklegod živimo ovim smrtnim životom, taki od nas u svaki čas vremena, do zadnjega dana trebamo reformacije; i ako se ne varam: u poniznom i djelotvornom pričanju toga vrti se cijelo sidro našeg spasenja i ufanja. A što je drugome rekao isti biskup, da je kardinalski zbor svet, svet ne samo po imenu, nego svet pobožnošću, svet životom: i pravo je tako, i sigurno svi se mi s njime u tome slažemo. Ovaj prečasni kardinalski zbor, koji s poštovanjem gledamo kako je opkolio našeg premilog oca, sastoji se od vrlo uglednih i svakog poštovanja jednih ljudi; ali neka znade presvjetli biskup, da se ne radi o slobama, nego o instituciji. Zbor ima, kako je on dobro rekao, oca, tlo ljubeznog i brižnog oca, koji će sigurno provesti reformaciju, ali treba, o čemu nitko ne sumnja, te je uz toliku besmrtna djela, stih je do sada svršio i kraju priveo, krunu tome postavio nazivom ovog svetog sabora, da u crkvi reformira sve, što treba reformaciju.

Ali neka se sjeti presvjetli biskup, ako kardinali imaju oca, imaju kao i mi, i majku, koja sve nas u srcu nosi, i majčinom brigom majčinim nastojanjem ide za tim, da ono što treba reformaciju, ide i reformirano. Imaju i kardinali majku, katoličku crkvu, koja je shvana u vatikanskom saboru, po božanskom pravu i vlasti, danom

tico concilio collecta pro divino iure et potestate sibi a Christo data reformare debet et tenetur quidquid existimaverit in Domino et sancta cum libertate reformatione indigens esse. Habebant cardinales matrem etiam in concilio Tridentino, quod concilium Tridentinum, ut notum est, hac de re sese occupavit; et ni fallor sessione XIV tulit decretum illud, desiderans et praecipiens, ut cardinalium collegium, quantum fieri potest, ex omnibus gentibus et nationibus coalescat. Et liceat mihi sacri huius concilii vestigiis insistendo cum omni modestia, quae exiguitatem meam decet, aequa desiderium exprimere. Cuperem et ego ut augustissimus hic ordo in constitutivis suis partibus vera ac realis evadat totius ecclesiae catholicae imago, et praeclarissimum quoddam, si ita fas est dicere, totius orbis terrarum compendium; ita ut quaelibet gens et natio pro mensura granditatis et momenti sui in sacro hoc corpore, ex aequo sua membra in augusto hoc senatu, et suos repraesentantes videat.

Id intendebat concilium Tridentinum et ex dupli ratione quas nunc afferam: 1º. ex ratione quod ex agosto hoc senatu prodit summa illa plane ac divina potestas et omnino necessaria ecclesiae, quae aeternum et immobile eius fundamentum est et toti humanitati, quia totius socialis ordinis angularis lapidis instar est. Nihil hac divina potestate in ipsa idea et conceptu suo magis universale, nihil magis omnibus commune, nihil magis ab omni nationali elementorum admixtione alienum. Cuperem itaque insistendo vestigiis concilii Tridentini ut haec potestas in ipso sui ortu hunc universalitatis characterem praeseferat; ut qui communis omnium cardinalium pater, doctor, iudex, ex sinu totius ecclesiae matris prodit (non: prodest!) et in primo suo ortu omnium omnino suffragio munitus et provisus videatur. Tendebant haec olim, tendunt etiam hodie eo, ut vis ac virtus huius potestatis apud omnes crescat, et ubique locum inveniat, et quaerat ubi Dominus noster Jesus Christus sibi ipsi sua sancta lege et virtute, imo etiam muneribus et gratia sua locum praeparavit, gratissimum nempe in corde et conscientia omnium mortaliuum, quasi haec divina potestas ad omnes spectans, ab omnibus aequa ametur, colatur, observetur; et, ut praesul ille dixit, ex omnibus gentibus fiat unus pastor et unus ovile, si (ut existimo et convictus sum) haec omnia fiant, quae praecipue ad sanctam matrem ecclesiam, et ad eius divinam potestatem, vocationem et destinationem pertinent.

Secunda ratio, quare concilium Tridentinum hac de re sese occupavit, est quod augustissimus hic et omni veneratione dignissimus senatus tractat gravissima totius orbis catholici negotia. Naturae autem rei convenit, ut senatus totius orbis terrarum negotiis gravissimis tractandis et definiendis destinatus, in constitutivis suis partibus aequa communis sit, et quidem ut omnis gens et natio catholica (quantum saltem possibile est) in hocce senatu sui causarumque gerendarum suarum advocatos et patronos reperiat. Fiet hac ratione, ut negotia gravissima ecclesiae certe non maiori matritate, non maiori gravitate quam nunc (quia pertractantur certe

Krista, dužna je i mora da reformira štogod pred Bogom i svetom slobodom cijeni da treba reformirati. I u tridentskom su kardinali imali crkvu majkom, a taj se tridentski sabor, kako je poznato, ovim bavio; i ako se ne varam u 14. sjednici donio dekret, kojim želi i naređuje, da kardinalski zbor, koliko moguće bude sastavljen iz svih naroda i narodnosti. Pa neka i meni dopušteno, da idući tragom ovoga svetoga sabora, sa čednošću, koja dolikuje mojoj malenkosti, jednako tu želju imam. I ja bih želio, da prečasni ovaj red u svojim konstitutivnim svim bude prava i realna slika cijele katoličke crkve, i neki tako smijem reći, presjajni kompendij cijelog svijeta; tako svaki narod i narodnost prema svojoj veličini i važnosti u ovom svom tijelu, po pravičnosti vidi svoje članove i svoje predstavnike u ovom časnom senatu.

To je namjeravao tridentski sabor i s ova dva razloga, koja sada navesti: 1. s razloga, što iz ovog časnog senata proizlazi najviša i uistinu božanska i crkvi sasvim nužna vlast, koja je večni i nepomični temelj i crkvi i svemu čovječanstvu, jer je kao temeljni kamen svega društvenog poretku. Od ove božanske vlasti nema ništa universalnijega u samoj ideji i misli, ništa što bi više bilo zajedničko svima, ništa što bi bilo tuđe svakoj nacionalnoj primjesi elemenata. Želio bih stoga, da tragom tridentskoga sabora, da ova vlast već u svom postanku očituje ovaj karakter universalnosti, da onaj koji izlazi iz cijele majke crkve kao zajednički otac, učitelj i sudac sviju kardinala, i u svom prvom postanku bude snabdjeven i opskrblijen čim glasom sviju. To je nekada za tim išlo, a i danas ide za to, da kod sviju raste snaga i jakost ove vlasti, i da svagdje nađe mjesta i traži gdje je Gospodin naš Isus Krist ujim svetim zakonom i krepošću, štaviše darovima i milošću. Ijom sam sebi mjesto pripravio, najmilije naime u srcu i savjeti sviju smrtnika; kao što se ova božanska vlast na sve odnosi, da tako i svi jednako ljube, poštuju i slušaju; i kao što je onaj skup rekao, da iz sviju naroda nastane jedan pastir i jedan vježnjak, ako se sve to dogodi, kako mi i uvjeren sam, što bito spada na svetu majku crkvu i na mjučinu božansku vlast, vanje i poslanje.

Drugi razlog, s kojega se tridentski sabor bavio ovom stvari, jest, što se ovaj prečasni i svakog poštovanja najvrjedniji senat uvi najtežim poslovima svega katoličkog svijeta. A sama priroda stvari traži, da senat, koji je određen da rješava i odlučuje o najtežim poslovima čitavog svijeta, bude jednako zajednički u svojim konstitutivnim dijelovima, i to tako, da svaki katolički narod i narodnost (barem u koliko je moguće) nađe u ovom senatu odvjetnike i zaštitnike svoje i svojih stvari, koje se imaju rješavati. Na taj će način najteži crkveni poslovi biti rješavani ne dakako sa većom pospješnošću i ugledom nego sada (jer se bez sumnje rješavaju sa najvećim ugledom), nego sa širim poznavanjem cijelog svijeta i

summa cum gravitate), sed ampliore rerum totius orbis cognitione, et magis accommodata ad veras et reales non unius sed omnium ecclesiarum indigentiis; accommodata ad vota et desideria omnium gentium et populorum, quo hae summi momenti decisiones omnes maioris reverentiae, et pietatis et obedientiae sensu accipientur et colantur. Accedit hoc modo, mea sententia saltem, pretiosa illa unitatis vincula, quae nos cathedrae Petri ligant, auctum iri. Romam tendunt omnia, venerandi patres, Romam propter potentiores eius principalitatem; Romam tendunt imprimis omnes ii, qui miseriariam huius vitae pertaeserint ad munera immortalitatis, quorum praecipua mediatrix Roma est. Sed tendent alacrius et numerosius, si sciverint gentes et nationes Romae praeter communem et amantissimum patrem, inventuras etiam viros in summa dignitate et auctoritate constitutos, qui sese et gentis suae eodem modo amantes sunt, quo modo amans fuit sanctus Paulus apostolus, qui licet omnibus gentibus destinatus dixit se cupisse pro contribubibus suis Iudeis anathema esse.

Quod dixi, venerandi patres, vestigiis insistendo concilii Tridentini de augustinissimo hocce collegio, idem existimo dicendum fore de venerandis illis congregationibus quae negotia gravissima ecclesiae tractant. Etiam ea, meo iudicio, universalizari ita deberent, ut non tantum viri praestantissimi et doctissimi ex unius ecclesiae sinu prodeentes partem capiant; sed quantum est possibile, ex omni gente et natione viri pii, docti ac graves. Haec reformatio harum congregationum perfecta erit, si ab iisdem resecentur omnia, quae minoris momenti sunt, quae proinde suis locis bene definiuntur. Nam generale et ab omnibus adhibitum principium est, quod ille, qui minimis, et minus necessariis et superfluis intentus est, quandoque necessariis deest.

Secundum quod in schematibus nobis exhibitis, mea saltem sententia, adesse deberet, deest autem, est quod saepius hoc loco commemoratum est, nempe modus quo sedibus vacantibus episcopilibus providendum est. Hic, venerabiles patres, totius rei cardo vertitur; haec una ex gravissimis necessitatibus est; hic nisi fallor tota causa ecclesiae libertatis vertitur. Pia quidem et sancta certe intentione schematis auctores existimarentur, principes huus saeculi et magistratus interpellandos esse, ut praesidio sint libertati ecclesiae. Verum pace eorum dictum esto, rem hanc primum esse periculosam, secundo frustraneam. Periculosam: quia hodie etiam hoc loci observatum, et bene observatum est, hoc principum praesidium, hanc advocationem et protectionem saepe saepius in ecclesiae humilationem et servitutem degenerasse. Frustraneam: nam in hodierno rerum statu principes etiamsi velint, libertati ecclesiae praesidio esse non possunt: nam in plerisque regnis legibus ita dictis fundamentalibus, et hinc inde iurata etiam fide prohibentur. Non possunt hodierna die principes ad petulantia ingenia, et molimina hominum perditorum refraenanda nobis offerre ullum repressionis remedium, ullam legum poenalium auctoritatem et severitatem, quin ipsi popu-

godujući se više pravim i realnim potrebama ne jedne, nego crkvi; prilagodujući se željama i molbama sviju naroda i tako da tako sve ove odluke od najvećeg zamašaja budu pričene i poštivane većim osjećajem poštovanja, ljubavi i posluha. To će se, barem po mojoj mišljenju, još tješnje vezati one gocijene veze, koje nas vežu sa Petrovom Stolom. Sve teži k Rimu, časni oci, k Rimu radi moćnijega njenoga prvenstva; k Rimu teže u prvom redu oni, kojima su nadile nevolje ovoga života te žele darove besmrtnosti, kojih je glavni posrednik. Ali će težiti veselije i u većem broju, kad su znali, da će narodi i narodnosti naći u Rimu osim zajedničkoga vrlo ljubeznoga oca takoder i ljudi, postavljeni u najvišoj časti vlasti, koji njih i njihov narod jednako ljube, kao što je ljubio i rekao da želi biti osuden u korist svojih suplemenika Židova.

Što sam, časni oci, idući tragom tridentskog sabora, rekao o vrom prečasnom zboru, to isto mislim da treba reći i o časnim zborovima, koji raspravljaju najteža crkvena pitanja. I oni bi, po mojoj sudu, morali dobiti karakter općenitosti tako, da u njima sadjeluju ne samo najspasobniji ljudi i najučeniji, koji su izašli iz jednog krila crkve; nego koliko je moguće iz svakoga naroda i narodnosti ljudi pobožni, vjerni i ugledni. Ta će reformacija tih zborova biti savršena, ako im se oduzme sve, što je manje važnosti, što je po tom na svom mjestu dobro naznačeno. Općenito je naime od sviju priznato načelo, da onaj koji je zauzet sitnicama, ne tako nužnim i suvišnim stvarima, taj se više puta ne bavi nužnim stvarima.

Drugo što bi moralo, barem po mojoj mišljenju, biti u načrtima nama predloženima, a čega nema, to je — već je više puta ovde spomenuto — o načinu, kako treba providjeti biskupije za sedisvakancije. Oko toga se, časni oci, vrati os cijelog pitanja; to je jedna od najtežih potreba crkve; oko toga se, ako se ne varam, vrati cijelo pitanje o slobodi crkve. Auktori nacrta su bez sumnje u pobožnoj doduši i svetoj nakani cijenili, da treba vladare ovoga svijeta i vlasti pozvati, da budu zaštitnici crkvene slobode. Ali neka bude rečeno na njihovo umirenje, da je ta stvar prvo opasna, drugo uzaludna. Opasna: jer i danas je ovde opaženo, i dobro je opaženo, da je ta zaštita vladara, to odvjetništvo i obrana vrlo često se izrodilo u poniženje i ropstvo crkve. Uzaludna: jer kakvo je danas stanje, vladari i da hoće ne mogu biti zaštitnici crkvene slobode, jer su u većini kraljevina spriječeni tako zvanim temeljnim zakonima, a tu i tamo i položenom prisegom. Dandanas ne mogu vladari obuzdati raspojasane čudi i spriječiti revarenja pokvarenih ljudi i time nama pružiti bilo kakvo sredstvo proti tome, niti ikakav ugled i strogost kaznenih zakona, a da sami proti sebi ne izazovu narodno ogorčenje i ubzune: štaviše ne samo proti sebi, nego i proti crkvi i proti svećenstvu, kako je ovde rečeno. Moje je mišljenje, kad bi crkvi trebalo uistinu izvanske zaštite, da tu crkva

lorum indignationem contra se moveant et turbas excitent imo non tantum contra se, sed ut hoc loco dictum est, etiam contra ecclesiam et contra sacerdotium. Mea opinio est, si ecclesiae praesidio quidem externo opus esset ad libertatem suam tuendam, illud ecclesiam nullibi quaesituram et inventuram amodo et in posterum, quam in publico iure et in publicis populorum libertatibus; ut ita etiam illo medio, quo perdit homines utuntur ad ecclesiae sanctam causam oppugnandam et ad mores corrumpendos; ecclesia maiori vi et alacriori modo ipsa illud convertat ad suae et populorum et sanctae causae defensionem.

Verum in externis vix aliiquid ecclesiae erit praesidio: et Dominus cum Petro vetuit evaginare gladium ad sui defensionem, cumque in ara crucis hostiam semet immolavit pro aeternis veritatis et iustitiae iuribus, ecclesiae suae aliud praesidium libertatis paravit, illud quidem internum tanti valcris ut omnium externorum defectum resarciret. Ipsum autem etiam abundantissimis resarciri externis praesidiis non potest, et hoc praesidium est fortis et constans animus episcoporum, qui ad exemplum Christi mille vicibus potius mori, quam ullo modo sanctam episcoporum vocationem et libertatem ecclesiae prodere parati sunt. Certe magnum divinum munus sunt principes boni, magistratus boni, sed maioribus votis expetendum est a Domino ut ecclesiae suae detur bonus episcopus, dentur Chrysostomi, dentur Athanasii, dentur Ambrosii, dentur Anselmi, et in defectu omnium externorum praesidiiorum ecclesia in mediis etiam tempestatibus suam libertatem non perdet, imo ut deceat, ecclesia ex iis periculis et persecutionibus fortior adhuc et liberior emerget. Hic igitur de hac re cogitandum serio; quia in hac causa, repeto, tota ecclesiae libertatis ratio continetur.

Cum olim ecclesia principibus et magistratibus huius saeculi ius concessit episcopos et alias ecclesiasticas dignitates nominandi, confisa fuit in pietate, in fide et amore principum erga ecclesiam; confisa fuit quod principes huius saeculi ecclesiae daturi essent tales viros, qui revera vocationis suae episcopalies memores essent; et quamquam frequenter id acciderit, tamen scimus omnes rem maximis incommodis fuisse coniunctam et maximis et gravissimis etiam controversiis, ut alias de investituris, occasionem dedisse.

Verum modo tota rerum facies immutata est; nunc per publici iuris et vitae normas plerique principes magna parte potestate sua orbati sunt, et haec devoluta est ad eos magistratus qui publicis legibus exequendis et publicae administrationi praesunt et communiter ministri dicuntur. In horum autem electionibus nulla habetur fidei, nulla religionis, nulla pietatis ratio, ut adeo fieri possit ut in ipsis catholicis regnis ministri sint ecclesiae et sanctae eiusdem causae hostiles et infensi. Quaestio est utrum in istis rerum adiunctis ecclesia in concilio Vaticano congregata fere tota, in manibus principum ius tam grave et tantopere cum ecclesiae libertate et commodis coniunctum relinquere possit. Accedit et aliud, eminentissimi praesides et reverendissimi patres, periculum: etiam

sada ni u buduće ne će nigdje tražiti niti naći, nego u općem
vu, u općoj slobodi naroda; tako da baš onim sredstvom, kojim
e pokvareni ljudi služe, da pobijaju svetu stvar crkve i kware
adorede, crkva jačom snagom i na življii način sama to sredstvo
krene u obranu i svete stvari i svoje i naroda.

Izvana će dakle teško nešto biti na obranu crkve; a Gospodin
e zabranio Petru da trgne mač u njegovu obranu, i kad se na križu
tvorao za vječna prava istine i pravednosti, crkvi je svojoj
premio drugu zaštitu slobode, unutrašnju doduše, ali tolike vrijed-
nosti, da ona nadoknaduje sav manjak izvanske zaštite. Ova
ak unutrašnja zaštita ne može se nadoknaditi niti najobilnjim iz-
vanjskim zaštitama, a ta unutrašnja zaštita je čvrst i stalan duh
skupa, koji su pripravni da po primjeru Kristovu tisuću puta
radije umru, nego da se iznevijere svetom zvanju biskupskom i
slobodi crkve. Svakako su dobri vladari, dobre vlasti veliki dar
žiji; ali mnogo više treba Boga moliti, da crkvi svojoj dade dobra
skupa, da dade Hrizostome, Atanazije, Ambrozije, Anselme, i
crkva neće svoje slobode izgubiti niti u najžešćoj borbi, makar
da bez ikakve izvanske zaštite, nego će štaviše, kako je i pristalo,
crkva iz tih stradanja i progona stava iskrasnuti još jača i slobodnija.
tome dakle treba ovdje ozbiljno razmišljati, jer je u tome, opet
kažem, sadržan sav razlog slobode crkve.

Kad je nekada crkva vladarima i vlastima ovog svijeta do-
ustila pravo da imenuju biskupe i ostale crkvene dostojanstvenike,
uzdavala se u pobožnost, vjeru i ljubav vladara prema crkvi;
uzdavala se, da će vladari ovoga svijeta dati crkvi takove ljudе,
koji će biti svjesni svojega biskupskog zvanja; pa premda je
cesto tako bilo, ipak svi znamo, da je ta stvar bila skopčana sa
najvećim neugodnostima i da je najvećim i najtežim prepirkama to
dalo povoda, kao inače o investituri.

Ali sada su se prilike sasvim promijenile; sada su po pravi-
ma općeg prava i života vladari većim dijelom lišeni svoje vlasti,
ta je vlast većinom prešla na one vlade, koje su na čelu vršenju
peh zakona i općoj upravi, te se općenito nazivaju ministri.
A kod njihova se izbora ništa ne pazi na vjeru, na religiju, na po-
božnost, tako da se može dogoditi te u samim katoličkim kraljev-
stvima ministri budu protivnici i neprijatelji crkve i njezine svete
stvari. Pitanje je: može li u ovakvim okolnostima crkva, sabrana
oko sva u vatikanskom saboru, ostaviti u rukama vladara tako
vežno pravo i toliko vezano sa slobodom i koristi crkve. K tome
na, uzoriti predsjednici i prečasni oci, i druga opasnost: i mi
svećenici smo ljudi i ništa ljudsko nije nama tude; štaviše, mi smo
svetištu katkada gore napadani i napastovani po onome, koji je
samoga Gospodina napastovao i napadao; opasnost je, da sve-
ćenici, dosta na visoko uzdignuti, ne će s prezicom gledati na taštine
dličja ovoga svijeta, nego i pohlepnim srcem za njima težiti, te
svoju savjest, svoje zvanje, svoj stalež prodati, samo da se na
še popnu.

nos sacerdotes homines sumus, nihil humani a nobis alienum est; quin imo, nos in sanctuario aliquando magis impetimur et tentamur ab illo, qui a Domino ipso tentando et impetendo non abstinuit; periculum ne sacerdotes multum in altum elati non cum contemptu vanitates et dignitates huius mundi respiciant, verum avido corde etiam eas adspirent, et conscientiam suam, vocationem suam conditionem suam venalem faciant, ut saltem altius ascendant.

Olim ecclesia gravissime et iustissime animadvertisit in eos, qui idolis mortuis et inanibus thus adolebant; existimo eos gravius ecclesiae Dei nocere, graviori proinde animadversione dignos esse qui non mortuis et inanibus, sed vivis et maxime nocivis ecclesiae idolis thus adolescent, et viliter semet abiiciunt ad quaslibet variantes et dominantes opiniones, ut saltem in altum evehantur.

Huic malo, quantum possibile est, per concilium Vaticanum finis obturandus est. Nam si in ecclesiam irrepisset, gangraenae instar totum corpus labes pervadet et devorabit. Ego itaque existimo ecclesiam serius aut ocius ad priscam ecclesiae disciplinam reddituram, atque aucta provincialium synodorum auctoritate, iis potestatem faciendo ita in electione episcoporum influendi, ut omnia haec pericula ab ecclesia amoveantur. Verum guidem est, res est gravis et salebrosa: verum existimo hoc concilium Vaticanum ideo convenisse non ut de rebus minimis se occupet et facile solubilibus; sed hoc ad destinationem huius concilii pertinet, ut de gravissimis rebus sese occupet, et ut extraordinariis etiam malis et periculis apta remedia referat.

Difficultas quidem hac in re magna est, quia agitur de iure acquisito principum et saeculorum plurium decursu pacifice possesso. Ego sincere dico, ad eos non pertineo, neque eorum studia probo qui inter civilem societatem et inter ecclesiam divortium facere vellent; nam societas civilis quo infirmior est, eo magis opera, eo magis charitate, eo magis condescendentia et cura et sollicitudine sanctae matris ecclesiae indiget; ipse etiam Dominus libentissime cum peccatoribus conversatus est, et in simili causa dixit: »Non sani egent medico sed infirmi«; atque ideo existimo, si concilio provinciali potestas detur tres viros designandi, quos novit viros esse iuxta cor Dei, posse dari principibus ut ex his tribus unum eligant. Analogum quiddam ego invenio in conventione illa quae inter sanctam sedem et Austriae imperatorem et Hungariae regem cooperatione viri meritissimi et omni laude dignissimi archiepiscopi Viennensis et cardinalis conflata est, in qua inter caetera statuitur, ut antequam imperator et rex episcopos nominet, comprovincialum omnium episcoporum consilium expetat.

Quod igitur ego propono, nihil aliud est nisi quidam inversus horum ordo. Quidquid sit de iis, ego propono hoc unum. Certum et indubitatum mihi est, quod in hac gravissima causa concilium Vaticanum semet omnino occupare, et modum invenire debet, ut ecclesiae cconsulatur de episcopis iuxta cor Dei, de episcopis forti et constanti animo. Et si mea e sententia concilium Vaticanum altius

Nekada je crkva vrlo strogo i vrlo pravedno kažnjavala one, mrtvim i ispraznim idolima tamjan palili; mislim, da crkvi više škode, te da su dosljedno i veću kaznu zaslužili oni, tamjan pale ne mrtvim i ispraznim, nego živim i crkvi vrlo čljivim idolima, te koji se jeftino prebacuju čas ovom čas onomjenju, koje prevladava, samo da poskoče na više.

Tome zlu mora vatikanski sabor da učini kraj, koliko je gaće. Jer kad bi se to u crkvu uvuklo, to će zlo kao rak-rana zeti i izjedati čitavo tijelo. Stoga ja cijenim, da će se crkva ili poslije vratiti k staroj crkvenoj disciplini te povećati vlast statinskih sinoda i omogućiti im, da toliko utječu na izbor biskupa, da se sve ove opasnosti otklonile od crkve. Istina je doduše, da je teška i šakljiva stvar; ali ja mislim, da se ovaj vatikanski sastao za to, ne da se bavi sitnicama i pitanjima, koja se rješavaju, nego je svrha ovoga sabora, da se bavi najtežim jima i da vanrednim nevoljama i opasnostima pruži zgodnu

Poteškoća je u tome doista velika, jer se radi o stečenom vladara, kojim su se oni kroz vijekove mirno služili. Ja preno kažem, ne spadam među one, niti odobravam njihovo stanje, koji bi htjeli da provedu rastavu države od crkve; jer je država slabija, to joj više treba rada, ljubavi, popustljivosti, i pripomoći sa strane svete matere crkve. I sam se Gospodin rado bavio sa griešnicima, i u sličnom slučaju rekao: Ne treba žinku zdravima, nego bolesnima; i stoga mislimo, ako se počnском crkvenom saboru dade vlast, da označi trojicu, koje su liudi po srcu Božjem, da se može i vladarima dobiti da biraju jednoga od te trojice. Nešto analognoga ja nalazim u ugovoru, što je između Svetе Stolice i austrijskoga cara i srpskog kralja sklopljen suradnjom vrlo zaslužnoga i svake hvale dostojnoga bećkog nadbiskupa i kardinala (Rauscher), u emu je među ostalim utanačeno, da car i kralj zatraži savjet biskupa iste provincije, prije nego imenuje biskupe.

Što ja dakle predlažem nije ništa drugo nego obrnuti red toga. god s tim bilo, ja predlažem ovo jedno. Za mene je sigurno i nikakve sumnje, da se ovim vrlo teškim pitanjem vatikanski mora svakako baviti, i mora naći način, da crkvi priskrbiti po srcu Božjem, biskupe jaka i čvrsta duha. A ako se pon mišljenju vatikanski sabor više uzdigne, i ako započne mu od viših stupnjeva, mislim, da ćemo time imati vladare je, da nešto popuste od svoga prava u smislu naše molbe. Bi se tada uvjerili, da se u vatikanskom saboru nije radilo o (kako bi se vani o njemu moglo reći), da se njih, vladare, liši ih prava, nego o tome, da se reformira cijela crkva i o koristi noj, a reformacija crkve i korist njezina sigurno i samoj državi može biti nego dobra i korisna.

Vjerujte mi, časni oci, država nada sve u ovoj općoj nestalosti i promjenljivosti, koja prijeti propašću i smrću svakom

ascenderit, et si reformationem incepere ab altioribus gradibus. puto, principes eo prioniores habebimus, ut aliquid de iure suo quaesito cedant. Nam tunc convincerentur in concilio Vaticano non tantum id actum fuisse (ut foris de eo dici posset) ut ipsi suis iuribus priventur, sed de ecclesiae totius reformatione et bono, quae ecclesiae reformatio et bonum certe non potest etiam civili societati in bonum et utilitatem non vergere.

Mihi credite, venerabiles patres, civilis societas in hac praesertim omnium rerum incertitudine et fluctuatione, quae omni societati ruinam et mortem minitur, expectat remedium a sancta matre ecclesia, ab eius morali influxu, quae supra petram posita firma et stabilis et immortalis in medio ruinarum stat; ab eius influxu expectat societas fluctuans illam constantiam, illam in rebus omnibus continuitatem et stabilitatem; sine qua nulla societas vivere nec progreedi potest.

Tertium et ultimum quod mihi in dictis schematibus deesse videtur, adesse autem deberet est sequens: loquuntur schematis auctores de frequenti synodorum dioecesanarum et provincialium celebratione. Evidem ex toto corde et ex toto animo iis assentior, quae a piis et doctis schematis auctoribus consuluntur. Nam sicut aquae stagnantes corrumpuntur, ita semper in ecclesia Dei stagnatio certum erat corruptionis fomentum. Immensae certe erunt ecclesiae utilitatis synodi dioecesanae et provinciales frequentius celebratae, praesertim si ab ea consuetudine quae hinc inde invaluit et invalescit cessatum fuerit voluminosas elucubrationes elaborandi.

Verum si mox itum fuerit ad practicas res, et veras et regulares indigentias tum dioecesium et provinciarum, tum universae ecclesiae respondentes, cupissem ut schematis docti auctores cum de synodorum dioecesanarum et provincialium necessitate et utilitate loquerentur, aliquid saltem vestigiis concilii Tridentini inhaerentes, loquerentur etiam de synodorum oecumenicarum et necessitate et utilitate. Certe haec gravissima est; quod vel ex eo patet quod gloria huius Vaticani concilii convocatio summa omnium exultatione, summo gaudio, summa spe et expectatione ab omnibus populis salutata est, summo autem moerore, desolatione ac pene desperatione omnium depravatorum et ecclesiae hostilium: et reputo ad aeternam gloriam sanctissimo et amantissimo patri nostro, ad aeternam gloriam quod hoc tempore nostro concilium Vaticanum, in quod totius orbis oculi conversi sunt, convocaverit, et cuius momentum, uti observamus, de die in diem in toto terrarum orbe crescit, nisi me omnia fallunt. At si ego bene interpretor arcana consilia divina, totus cursus humanarum rerum tendit eo, ut deinceps concilia etiam oecumenica frequentius celebrentur. Nam sicut Deus olim sub incunabulis ecclesiae in vastissimo imperio romano apostolis et primis verbi divini praeconibus viam aperuit, ut divinum evangelii lumen ad omnes gentes et nationes infunderent; ita existimo hodie Deum in facillimis illis communicationis mediis, quae excogitata sunt ad materialem populorum prosperitatem promo-

drustvu, očekuje pomoći od svete matere crkve, od njezinog moralnog utjecaja, jer je ona postavljena na stjeni, te sred ruševina stoji čvrsta, stalna i besmrtna; od njezinog utjecaja očekuje uskočljano društvo onu čvrstoću, onu ustrajnost i stalnost, bez koje ne može nijedno društvo živjeti ni napredovati.

Treće i posljednje što mi se čini da nema u spomenutim nacrtima, a moralo bi biti, jest ovo: auktori nacrta govore, da bi se biskupijske i pokrajinske sinode morale često držati. Ja barem iz vega srca i iz sve duše pristajem uz ono, što pobožni i učeni auktori nacrta savjetuju. Jer kao što se stajaće vode pokvare, tako i u crkvi Božjoj stagnacija bila uvijek siguran poticaj pokvarnosti. Bez sumnje će crkvi biti od neizmjerne koristi češće biskupijske i pokrajinske sinode, osobito ako se odustane od onoga ičaja, koji je zavladao i vlada tu i tamo, da se izrađuju razšnjena u čitavim svescima.

Ali ako se uskoro prede na praktične stvari i na prave i udovite potrebe i biskupija i pokrajina i cijele crkve, želio bih, da auktori nacrta govoreći o potrebi i koristi biskupijskih i pokrajinskih sinoda, idući barem tragom tridentskog sabora, kazali budući i o potrebi i koristi takoder općih sabora. To je bez sumnje uvažnije, kako se jasno vidi i iz toga, što je saziv ovog slavnog vatikanskog sabora pozdravljen najvećim veseljem sviju, najvećim šitom, najvećom nadom i očekivanjem sviju naroda, ali i najvećom žalošću, tugom i skoro očajem svih pokvarenih i crkvi prijateljiskih: i bit će vječna, mislim, slava svetom i ljubljenom ušem Ocu, vječna slava, što je u ovo naše doba sazvao vatikanski sabor, u koji su oči svega svijeta uprte, i čija važnost, kako opamato, s dana na dan raste u svemu svijetu, ako me sve ne varaju. A ako ja dobro tumačim tajne Božje nakane, sav tok ljudskih pogodaja ide za tim, da se opet i opći sabori češće drže. Jer kao što je nekada na početku crkve Bog otvorio put apostolima i prvim učenicima Božje riječi u vrlo prostranom rimskom carstvu, da božansko svjetlo evangelja izliju na sve narode i narodnosti, tako cijenim, da danas Bog u vrlo lakim saobraćajnim sredstvima, uumljenima za proširenje materijalnog blagostanja naroda, crkvi daje sredstva, da narodi goje nada sve jedinstvo, kako se pristoji, da se pojedine crkve s ovom Svetom Stolicom lakše sjedine, te da se svakom zgodom na glas vrhovnog pastira i u opći sabor okoga saberau i sastanu.

Osim toga, svi kulturniji narodi zajedničkim savjetovanjem rješavaju i odlučuju o pitanjima, koja su im više zajednička i teža. Cijenim, da su puci i narodi od crkve, koja je majka i učiteljica svih naroda, naučili taj način rješavanja svojih poslova još u ono doba, kad su češći bili crkveni sabori. Sad pak cijenim, da Bog pet hoće, da se crkva pokaže pucima i narodima majkom i učiteljicom onda, kada treba rješavati najteža i opća pitanja: kakvom svetom slobodom, kakvom ozbiljnošću, kakvom ljubavlju, a nuda sve kakvom strpljivošću i blagošću. Poznato je, da je o tome bilo

vendam, media ecclesiae tribuere, ut unitatem summe, ut decet, colant, ut particulares ecclesiae facilius cum hac sancta sede se uniant, utquae quavis data occasione ad vocem pastoris summi in concilium etiam generale circa eum congregentur et coeant.

Praeterea omnes gentes cultiores communiora et graviora sua negotia communibus consiliis tractant et definiunt. Existimo quod gentes et populi ab ecclesia, quae mater et magistra est omnium gentium, hanc methodum didicerint sua negotia absolvendi ex eo tempore, quando synodi frequentiores erant. Nunc autem existimo quod Deus iterum velit ut ecclesia populis et gentibus semet matrem et magistram exhibeat, eo quando negotia gravissimi momenti et communia tractanda sunt in communi: qua libertate sancta, qua gravitate, qua charitate, in primis autem qua patientia et moderatione. Scitum est in concilio Tridentino hac de re sermonem fuisse, et Pium IV. pontificem dedisse legatis suis instructiones ut, si patres concilii volent, lex periodicitatis quoad concilia cecumenica statuatur, ita ut singulis viginti annis concilia oecumenica celebrentur.

Scitum quoque et notum omnibus est decretum illud perpetuum concilii Constantiensis, quod concilium mea saltem opinione aeternam omnium generationum gratitudinem meretur, eo quod schismati occidentali atque gravissimae offensioni sua gravitate et charitate finem imposuerit; notum est quod hoc concilium, inquam, legem periodicitatis tulit quoad concilia oecumenica, ita ut de decennio in decennium observentur. Sessio XXXIX. qua id statutum est, omnium iudicio et ubique ulla dubietate legitima est. Hoc decretum a duobus summis pontificibus Martino V. et Eugenio IV. confirmatum est; quorum primus hocce decretum iam etiam in effectum deduxit. Ego adhaereo piae eorum et doctae persuasioni qui condolent iniquitati temporum et tristibus rerum adjunctis quae impedierunt quominus decretum perpetuum, ut concilium decet, in effectum deduci non potuerit. Nam etiam ego convictus sum, si concilia oecumenica frequenter celebrata fuissent, multis in ecclesia malis obviatum fuisset; forsitan obviatum fuisset praetensae reformationi, quae coetus fideles et tantas gentes a fide et unitate ecclesiae rescidit.

Cuperem itaque ut in hoc concilio etiam hac de re sermo sit, ut si non concilii Constantiensis decretum renovetur, ad minus Pii IV. mens, quae ea erat ut singulis 20 annis concilia celebrentur, in effectum abeat. Nam convictus sum hoc naturae ecclesiae catholicae convenire, ut reverandum ecclesiae caput non tantum summi momenti institutionibus et congregationibus humani iuris, sed quodammodo perpetua etiam quadam institutione divini iuris circumdetur, ita ut ecclesia in regimine et legislatione sua revera catholica et revera universalis sit, ut et patribus concilii Constantiensis ante oculos erat, dum evolverunt argumenta pro frequenti celebratione conciliorum oecumenicorum, adeo vera ut si hoc decretum perlegeretur, nostris temporibus dicta esse existimentur.

ra u tridentskom saboru i da je papa Pijo IV. dao legatima strukcije, da, ako budu htjeli oci sabora, bude usvojen zakon o dičnom držanju općih sabora tako, da se opći sabor drži svako deset godina.

Poznato je takoder i svatko zna za onaj vječni dekret sabora K stnici, a taj sabor, barem po mojoj mišljenju, zaslužuje vječnu vrijednost sviju pokoljenja, jer je svojom ozbiljnošću i ljubavlju do kraja zapadnom raskolu i vrlo teškoj uvredji; poznato je, da je taj sabor donio zakon o periodičnosti općih sabora tako, da se drže svake desete godine. Sjednica 39., u kojoj je to zaključeno, zakonita je po općem sudu i bez ikakve sumnje. Taj su dekret potvrdila dva pape: Martin V. i Eugen IV., od kojih je prvi je taj dekret i u djelo proveo. Ja pristajem uz pobožno i učeno uverenje onih, koji žale, što se nije mogao vječni dekret u djelo uvesti onako, kako je sabora dostoјno, uslijed nepovoljnih vremena i žalosnih okolnosti, koje su to priječile. Jer sam i ja uvjeren, su se opći sabori često držali, mnogo bi se zlo u crkvi bilo predusrelo; možda bi se bilo predusrelo i tobožnju reformaciju, je društva vjernika i tolike narode otrgla od vjere i crkvenog jedinstva.

Želio bih dakle, da se u ovom saboru i o tome povede riječ, ako se ne obnovi dekret kostničkog sabora, a ono barem da se řeši misao Pija IV., to jest da se opći sabori drže svake 20. godine. Jer sam uvjeren, da pristaje prirodi katoličke crkve, da Glava crkve bude opkoljena ne samo najvišim ustanovama i novim ljudskog prava, nego na neki način i postojanom nekom novom božanskog prava, tako da crkva u upravi i zakonodavstvu po svojoj prirodi bude uistinu katolička i u istinu univerzitetska, kako su to imali pred očima i oci kostničkog sabora, dok predložili razloge za često držanje općih sabora tako istinite, da bi se taj dekret pročitao, mislili bi, da je pisan u naše doba. Kostnički sabor dodaje i zaključuje: Ujedno i zato, da neprekidnim državanjem sabora uvijek sabor ostaje na snazi ili se pak očekuje r kad mine određeni rok.

Reći ću nešto o onome čega ima u nacrtima nama predložima, a čega po mojoj sudu ne bi trebalo biti; a to je ono stjanje, koje se opaža skoro u svim listovima nacrta, da se i nje važne stvari svedu u jedno. Jedinstvo je doduše, časni oci, sumnje najbitnija i najnužnija vlastitost crkve. Ja bih želio, da jedinstvo bude simbol mudrosti, ljepote i savršenosti Božje. Ono mora biti sastavljeno iz različitih elemenata, od kojih svaki mora biti netaknutu svoju narav, svoje funkcije i svoja prava. Jer tako rem biva, da jedinstvo, kako je to u katoličkoj crkvi po njezinoj crkvi, da jedinstvo bude doista neka nebeska harmonija, koja sebi privlači ne samo oči nego i srca sviju; inače pak, ako se sve razlike ujedinjuje, to jedinstvo može postati takvo, da rodi metnike.

Addit et concludit concilium Constantiense: una ut ita per continuam conciliorum celebrationem aut semper concilium vigeat aut vero per termini pendentiam saltem expectetur.

Dicam aliquid de his quae in schematibus, quae nobis proposita sunt, adsunt, meo autem iudicio abesse deberent: et quidem est hoc, nisus illi in omnibus fere horum schematum foliis recurrentes, omnia etiam minoris momenti ad unitatem reducendi. Unitas quidem, venerandi patres, certe maxime essentialis et maxime necessaria ecclesiae catholicae proprietas est. Vellem ut unitas sit sapientiae, sit pulchritudinis, sit perfectionis divinae symbolum. Illa constare debet ex diversitate elementorum quorum singuli naturam suam, functiones suas et iura sua intacta habere debent. Nam hoc modo saltem fit ut unitas, quemadmodum hoc in ecclesia catholica pro natura eius est, ut unitas sit revera harmonia quaedam caelestis omnium non solum oculos sed etiam corda ad se alliciens; secus autem si omnia sine distinctione ad unitatem reducantur, unitas posset evenire talis, quae rebelles ingeneret.

Ego summo cum gaudio audivi ea quae eminentissimus cardinalis et Bisuntinus episcopus, quae venerandus archiepiscopus Parisiensis et episcopus Aurelianensis et alii oratores dicebant, de particularibus ecclesiae Galliarum indigentia. Quae iidem dixerunt verissime et rectissime, et quae ii fulciebant irrefragabili argumentorum vi, precor eadem et adiungo meum votum, quod quidem non magni momenti est, sed ex toto corde adiungo votis episcoporum Galliae: ut hae diversitates quae necessitatibus et indigentia ecclesiae gallicae respondent, sartae tectae serventur, sancte serventur. Haec enim est illa diversitas quae intacta manere debet ut ecclesiae catholicae unitas, ut dixi, sit caelestis harmonia. Quantum autem ad haec, existimo oratorem, cuius toties mentionem feci, non serio egisse, neque scripturarum sacrarum rectum usum fecisse, quando ita contra haec gravissima ratiocinatus est: Unus Deus, unus Christus, una fides, unum baptisma, ergo unus in omnibus dioecesibus vicarius generalis. Deus immortalis! si huiusmodi argumentis uti liceret, quae et quanta ex scripturis sacris deducerentur. Venerandi patres, satis magnus fit sacrarum scripturarum abusus, satis eloquia divina in perversos detorquentur sensus. Caveamus ut etiam nos sancta quidem intentione et inviti occasionem non praebeamus.

Idem reverendissimus et omni honore dignissimus praesul
unam adhuc unificationis speciem commendavit concilio Vaticano.
Et quidem voluit ut sublato episcopis (nominavit in specie archie-
piscopum Viennensem et, si bene recordor, archiepiscopum Pari-
siensem), ut sublato iis omni in ephemerides religiosas suarum
dioecesium iure, omni sublato iure cautionis, ne petulantia et
exorbitantia ingenia in huiusmodi ephemeridibus, quemadmodum fit,
omnia diris devoveant quae ipsis non arrident, utque se, cum ipsis
laici sint et ad classem audientium pertineant, episcopis et quidem
gravissimis et meritissimis viris duces et iudices non praebeant;

Ja sam s velikim veseljem čuo ono, što su uzoriti i prečasni
rdinal i biskup u Besançonu (Mathieu), što su poštovani nadbiskup
riški (Darboy) i biskup oreleanski (Duperloup) i ostali govornici
vorili o posebnim potrebama crkve u Francuskoj. Što su oni rekli
istinito i ispravno, i što su oni potvrdili neoborivom silom
kaza, to i ja molim i dodajem svoju želju, koja doduše nije tako
zna, ali je od svega srca, priključujem željama francuskih biskupa:
se ove razlike, koje odgovaraju potrebi i nuždi francuske crkve,
vaju netaknute, sveto čuvaju. Jer to je ona raznolikost, koja
ra ostati netaknuta, da jedinstvo katoličke crkve bude, kako
ih, nebeska harmonija. A što se toga tiče mislim, da govornici
ega sam toliko puta spomenuo (Drieux-Brézé), nije ozbiljno radio
se sv. pismom ispravno poslužio, kad je proti ovim vrlo važnim
arima ovako umovao: Jedan Bog, jedan Krist, jedna vjera, jedno
stjenje, dakle i u svima biskupijama jedan generalni vikar. Bože
smrtni! Kad bi se smjelo služiti takovim dokazima, što bi se sve
elo iz sv. pisma. Časni oci, dosta se sv. pismo zlo upotrebljuje,
sta se Božje riječi iskrivljuju u pokvaren smisao. Čuvajmo se,
mi u svetoj duduši nakani i proti volji tome ne damo prilike.

Isti prečasni i svakog štovanja vrlo dostojni biskup je pre-
tučio vatikanskom saboru još jedan oblik unifikacije. Hotio je
ne, da se oduzme biskupima (posebno je spomenuo bečkog
biskupa i, ako se dobro sjećam, pariškog nadbiskupa) svako
na religiozne novine u njihovim biskupijama, da im se oduzme
vo jamčevine, e da ljudi objesne i neobuzdane čudi, u takvim
nama, kako to biva, ne napadaju sve što se njima ne svida, te
se ne nameću za vode i suce biskupima, pa i vrlo ozbiljnima i
zaslužnima, premda su oni lajici i spadaju među vjernike koji
su; hotio je, da se to pravo oduzme biskupima, a bude pri-
meno samo svetoj apostolskoj Stolici.

Časni oci! Mi svi poštivamo prava svete Stolice, jer braneći
Stolicu branimo sebe, sebe same. Za ta prava i povlastice mi
spremni, ako ustreba, da i život damo i krv svoju
lijeemo. Ali čuvajmo se, da ma i svetom nakanom, ma i proti
ne dodemo među one, koji, kako je pred nekoliko dana rekao
govornik, »sjede u sjeni, koja uvijek prati najviše odličnike«.
imo se, da i proti volji ne zatvorimo pristup istini, koja se ne
na ondje, gdje baš treba da se najprije čuje i zna. Čuvajmo se,
ak pretjeranom ljubavlju opširno zaštićujemo sveta prava
olske Stolice, tu božansku i svima, kako kažem nužnu vlast ne
mitujemo pred pucima i narodima i ne umanjimo njezinu
nu jakost i snagu. Čuvajmo se u prvom redu, da ovu božansku
koju je Gospodin dao da zaštićuje sva dobra, ne povlačimo
kamo se ne pristoji, eda time i proti volji ne damo povoda
i, kao da hoćemo ovu svetu Stolicu na neki način da upličemo
e one animoznosti, drskosti, nadutosti i uvredje, kojih su tu i
u katoličkom svijetu pune religiozne katoličke novine; uvrede
proti ljudima i biskupima vrlo uglednim. Neka mi bude

voluit ut hoc iure episcopis sublato, hoc ius sanctae sedi apostolicae solum reservetur.

Venerandi patres, veneramus quidem nos omnes iura sanctae sedis, quia in sancta sede nos ipsos defendimus, nos ipsos. Parati sumus nos pro hisce iuribus et privilegiis, si opus foret, vitam etiam dare et sanguinem fundere. Verum caveamus ne sancta etiam intentione et etiam inviti inter eos inveniamur, qui, ut quidam orator ante aliquot dies dixit, in umbra sedent, quae semper summas dignitates comitatur. Caveamus ne aditum vel inviti claudamus veritati, quae eo affunderet ubi necessum est ut ante omnia audiatur et sciatur. Caveamus ne dum effusiori affectione et favore sancta iura sedis apostolicae exaggeramus, hanc divinam omnibusque, ut dico, necessariam potestatem coram populis et gentibus compromittamus, et eius vim et virtutem moralem minuamus. Caveamus ante omnia ne hanc divinam potestatem ad protectionem omnium bonorum a Domino datam, vel per trahamus in ea quae minus convenient, ne vel inviti suspicioni ansam praebeamus, quasi sanctam hanc sedem in complicitatem ad quandam speciem vocem earum omnium animositatum, insolentiarum, arrogantiarum et iniuriarum quibus hinc inde in orbe catholico ephemerides religiosae catholicae scatent: iniuriarum dico in viros etiam episcopos et gravissimos; et liceat mihi honoris gratia hicce commemorare fratrem et amicum meum, quo nomine glrior, fratrem Aurelianensem episcopum, strenuissimum certe iurium sedis apostolicae defensorem, qui hisce recentioribus temporibus iniuriis saturatur ex nulla ratione. Hoc ei tributum honoris et homagii deberi coram vobis omnibus ex corde fateor, nam post Deum et sanctam sedem, quod hic simus et libere discutere possimus, illius etiam influxui debetur.

Caeterum quantopere hac in re cauti esse debeamus dicam, exemplum unum afferens ex propriae meae experientiae penu. Vivo enim in gente quam tenerrime diligo, cuius media et ultra pars in schismate est et ab unitate ecclesiae aliena. Frequentius ego occasionem habui cum episcopis non unitis sermones miscendi de summis rebus, de unitate etiam ecclesiae, quam ego continuo dico praecipuum divinitatis ecclesiae argumentum, et uberrimum vitae immortalis eius fontem esse. Quoties haec dico, semper apud eos praeiudicium et metum invenio ne eorum privilegia et iura, ne eorum ritus, ne eorum autonomia, ne particulares ecclesiae eorum consuetudines a sancta sede et ab unitate annihilentur et consumentur. Frustra ego ipsis dixi non hanc esse divinae eius potestatis destinationem et vocationem, sed potius contrariam: non usurpat illa unquam iura particularium ecclesiarum, sed ea semper confirmat. Dico ego ipsis huius summae potestatis eam destinationem esse ut ecclesiis maiori modo laborantibus succurrat, ecclesias pressas et in persecutione constitutas, quae quando miseriарum ingentium pondere gravantur, tunc in sancta sede inveniunt potentissimum rerum suarum remedium et praesidium. Hucusque surdis auribus loquutus sum; sed vereor ne ea quae p̄aeclarissimus praesul

dopušteno, da iz poštovanja ovdje spomenem brata i prijatelja svoga, kojim se ponosim, brata orleanskog biskupa (Dupanloup), svakako vrlo odvažnog braniča pravâ svete Stolice, kojega u ovo posljednje vrijeme obasiplju uvredama a bez ikakva razloga. Od svega srca priznajem pred svima vama, da smo dužni ovaj iskaz časti i dubokog štovanja, jer poslije Boga i svete Stolice imamo da i njegovom utjecaju zahvalimo što smo ovdje i što možemo da slobodno raspravljamo.

Uostalom, koliko u toj stvari moramo biti oprezni, reći će navodeći jedan primjer iz svog vlastitog iskustva. Živim naime u narodu, koji vrlo nježno ljubim, a koji u polovici i više je u šizmi te otuđen crkvenom jedinstvu. Često sam imao prilike da razgovaram sa nesjedinjenim episkopima o vrlo važnim stvarima, pa i o jedinstvu crkve, o kojemu ja uvijek kažem, da je glavni dokaz za božanstvo crkve i da je u jedinstvu najobilnije vrelo besmrtnog života crkve. Kad god to kažem, kod njih nalazim uvijek predrasude bojazan, da ne bi sveta Stolica i jedinstvo uništilo i zatrlo njihove povlastice i prava, njihove obrede, njihove autonomije, njihove partikularne crkvene običaje. Badava ja njima kažem, da to nije svrha božanske vlasti crkve ni njezino pozvanje, nego baš protivno: crkva ne oduzimlje nikada prava partikularnih crkvi, nego ih uvijek potvrđuje. Kažem ja njima, da je svrha ove najviše ustanove, da pomaže crkve, koje su slabije, crkve potištene i progoniene, koje kad ih pritištu teške nevolje, tад nalaze u svetoj Stolici najjaču pomoć i zaštitu za svoje prilike. Do sada sam govorio gluhim; ali bojam se, da ono što presvjetli biskup savjetuje, i što je sadržano i nacrtima, ni najmanje ne pozivlje k jedinstvu; bojam se, da neki episkopi u samim dogodajima ne vide potvrđeno svoje mišljenje i bojazan.

Reći će posebno nešto o prvom nacrtu, i to o residenciji. Moram nešto reći svome predgovorniku (Franji Zunnui Causala, biskupu u Ales, Sardinija). On je rekao, da se među zakonite izroke biskupove odsutnosti ne smije ubrajati opća korist države. Što se mene tiče ne odobravam toga njegovog mišljenja. Mi svećenici i biskupi, već time što smo svećenici i biskupi, vrlo ljudimo svoj narod, i nijedna potreba našeg naroda, nijedna nužda ne želi drugdje da ostavi jači utisak nego u srcu svećenika, koji je i bar i ljubi svoj narod. Ne vidim dakle kako može svećenik imati prilike da se pokaže puku i narodu svome koristan, dok mu je to i branjeno.

Ja se ovom prilikom sjećam vrlo uglednoga Bossuet-a, koji je žična zvijezda ne samo Francuske, nego cijele crkve, sjećam se i njegove izjave. Kaže on negdje, da je Krist plakao nad Jeruzalom i nad ženama kćerima Siona, potaknut posebnom ljubavlju prema svom narodu; a isti vrlo rječiti biskup opaža, da premda se Krist Gospodin na križu žrtvovao za sav svijet, ipak je imao poseban obzir na svoj narod. A poznato je, da je (sv. Pavao) apostol

suedet, et ea quae in schematibus continentur, minime etiam ad unitatem revocent; timeo ne nonnulli episcopi opinionem et metum suum ipsarum rerum eventu comprobatum videant.

Dicam specialia quedam de primo schemate et quidem de residentia. Dicere debo oratori qui me praecessit aliquid: dixit ille inter causas absentiae legitimas non debere numerari publicam status utilitatem. Ego quidem eius sententiam non approbo. Nos sacerdotes et episcopi, eo ipso quod sacerdotes et episcopi sumus, amantissimi populi nostri sumus, et nulla populi nostri indigentia, nulla necessitas est quae alibi maiorem impressionem inveniant quam in corde boni et sui populi amantis sacerdotis. Non igitur video quomodo sacerdos occasionem habeat semet populo et genti suae utilem praebendi, quamdiu id ei vetitum sit.

Memini ego hac occasione praestantissimi Bossueti, qui non tantum Galliarum, sed totius ecclesiae praecipuum sidus est, memini illud effatum: dicit enim ille aliquo loco quod Christus super Jerusalem et super foeminas filias Sion fleverit, speciali erga gentem suam amore ductus; et idem eloquentissimus praesul observat, quod licet in cruce se Christus Dominus hostiam exhibuerit pro toto mundo, speciali tamen ratione reflexionem suaे gentis habuerit. Et notum est, quod gentium apostolus, licet a Domino destinatus pro omnibus gentibus, pro Judaeis contribulibus suis anathema esse cupierit. Ego igitur existimo sacerdoti zeloso, sacerdoti bono nunquam posse vetari ut in gentis suae utilitatem et commodum vires suas, si occasionem habeat, impendat. Hoc quidem in nostris regionibus, in Hungaria et Croatia impossibile esset: et certus sum quod in Hungaria et in Croatia huiusmodi vetatio a sacro concilio Vaticano facta magnum resensum (*s i c*) procuraret. Non quaerat concilium Vaticanum ut iura civilia sacerdotum et episcoporum minuantur; id praestantissimus praesul hoc tempore ne immutet. Nam tempus illud est, ut post parvum tempus nos omnibus iuribus civilibus simus privandi.

Aequo aliquid dixit praeclarissimus hic praesul quod, meo saltem iudicio, ego probare non possum. Ille nominavit episcopum aliquem in genere senatorem, qui nescio in quibus comitiis, vocationis suae episcopalnis immemor, defensionem suscepit matrimonii civilis. Venerabiles patres, ea quae loquimur aeternis et numquam perituri tabulis inseruntur; caveamus ne immerito famam dignissimorum virorum proscissam reperiant posteri nostri, caveamus! Et si urget nos conscientia nostra, quod non credo, tunc ad minus nominemus virum; dicamus, qua occasione id fecerit, ut eidem occasionem offeramus famam suam, quae certe maioris pretii vita esse videtur, commode defendendi. Haec dicta vera sunt iacula projecta ex tenebris contra hominem, cuius pectus apertum est. Doleo ego etiam cum multis patribus in lege de residentia totum metropolitarum nostrorum ius ad unum officium denuntiationis, quae, ut de hoc loco observatum toties, est odiosa, redactum fuisse. Doleo adhuc magis quod tanta habeatur diffidentia erga episcopos, erga metropolitas et

naroda, premda ga je Gospodin odredio za sve narode, ipak želio da za svoje suplemenike Židove bude proklet (Rim. 9, 3). Ja dakle mislim, da se revnom svećeniku, dobrom svećeniku nikada ne može zabraniti, da svoje sile uloži, ako ima prilike, u korist i na dobro svoga naroda. To barem u našim krajevima, u Ugarskoj i Hrvatskoj ne bi bilo moguće: i siguran sam, da bi u Ugarskoj i Hrvatskoj takova zabrana sa strane vatikanskog sabora izazvala veliko negođovanje. Neka vatikanski sabor ne traži da se umanje građanska prava svećenika i biskupa; neka vrlo odlični biskup toga sada ne mijenja. Jer vrijeme je takovo, da ćemo malo vremena kasnije biti lišeni sviju građanskih prava.

Još je nešto isto tako rekao ovaj vrlo odlični biskup što ja ne mogu odobriti, barem po mojoj sudu. On je spomenuo uopće nekoga biskupa, člana sabora, koji je ne znam u kojoj skupštini, zaboravljajući svoje biskupsko zvanje, ustao u obranu civilnog braka. Časni oci, ono što mi govorimo, to se piše na vječne ploče, koje ne će nikada propasti: čuvajmo se, da naši potomci ne kažu, kako smo nezasluženo grdili dobar glas vrlo zaslužnih ljudi, čuvajmo se! A ako nas sili naša savjest, u što ne vjerujem, tada barem kažimo po imenu toga čovjeka; kažimo, kojom je zgodom to učinio, da mu damo prilike te i on može lako braniti svoj dobar glas, koji je svakako vrjedniji nego i sam život. Takove su riječi prave strijele, bačene iz mraka u čovjeka, čija su prsa otvorena. I ja sa mnogim ocima žalim, što je u zakonu o residenciji sve pravo naših metropolita svedeno na samu jednu dužnost prijave, koja je neugodna, kako je s ovog mjesta toliko puta opaženo. Još više žalim, što je toliko nepovjerenje prema biskupima, prema metropolitama i starijem biskupu; te što se prepostavlja, da cni svi zaboravljuju svoju dužnost tako, da se najviša dužnost povjerava i apostolskim nuncijima. Što god se o toj stvari reklo, ja mislim, da nunciji u duši zaziru od te dužnosti i da između apostolskih nuncija i biskupa pojedinih pokrajina mora da vlada ljubav i povjerenje, koje je, kako znam, do sada vladalo. Ako se pak osim ostalih dužnosti aredi i ova, da prijave biskupe, bojam se, da će potpuno nestati vog povjerenja, koje mora biti s obje strane. Ali ni toga ne mogu da shvatim: s koga se razloga u istom poglavljju kaže, da će sveta Stolica se pobrinuti za beneficij, ako se tko pokaže lijeniji u vršenju dužnosti, da residira u svom mjestu. Vjerujte mi, časni oci, barem našim krajevima ne može se to nikako provesti bez otvorena ukoba sa državnom vlašću.

Isto treba reći i kad se radi o kapitularnim vikarima, i o tome da oni katkada derrogiraju pravima svete Stolice a prejudiciraju pravi biskupa. Tu se kaže, da treba svetoj Stolici pridržati pravo odjeljivanja dušobrižnih beneficija. Ja cijenim, da na tim beneficijima dušobrižnička služba ne smije niti jedan čas biti ispraznjena, nego se ta beneficija moraju odmah providjeti ili vikarom ili definitivnim namještenjem. Po mojoj sudu treba prije svega čvrsto ostati kod toga, da biskupske stolice ne budu dugo prazne, kao što

seniorem episcopum; et praesupponatur eos officii sui omnes immemores esse, ut adeo supremum officium deferatur nuntiis etiam apostolicis. Ego quidquid hac de re dicatur, existimo ab animo nuntiorum hoc officium abhorrire; et inter nuntios apostolicos et episcopos singularum provinciarum locum habere debere confidentiam et amorem, qui, ut scio, hucusque locum habuit. Si autem praeter caetera officia, hoc etiam denuntiandi episcopos munus imponatur, haec confidentia, quae utrinque esse debet, timeo ne penitus cesseret. Sed illud etiam concipere non possum, qua ratione eodem capite dicatur, ut si quis in officio suo residendi in loco segnior inveniatur, sancta sedes pro rei necessitate beneficio provisura sit. Credite mihi, venerabiles patres, in nostris ad minus regionibus absque aperta collisione cum gubernio civili ad effectum nulla ratione deduci id potest.

Idem etiam dicendum est dum agitur de vicariis capitularibus, deque eo quod iuribus quandoque sanctae sedis derogare, et episcoporum regimini praeiudicare soleant. Dicitur ibi beneficiorum curatorum provisionem sanctae sedi esse reservandam. Ego existimo curam animarum in hisce beneficiis ne uno quidem momento vacare posse; sed hisce beneficiis provideri debere mox vicario vel definitivo modo. In id ante omnia meo iudicio insistendum esset ut sedes episcopales non diu vacent, quemadmodum nunc id maximo rei catholicae detrimento fit, ut ex propria mea experientia id scio. In nostris regnis equidem, ut iam felicissime primas archiepiscopos Strigoniensis bene observavit, providetur optimo modo huiusmodi beneficiis per vicarios capitulares cum consensu totius capituli et totius sacri coetus quem nos consistorium dicimus; neque hac in parte ullae querelae existunt. Observo autem horum beneficiorum provisionem per sanctam sedem itidem collisioni inter sanctam sedem et gubernium civile occasionem daturam: quae occasiones non quaerendae, verum imminuendae sunt.

Quod ad concila provincialia attinet, ego repeto eorum frequentationem maxime salutarem ecclesiae Dei esse. Sed cuperem ut congregations romanae deinceps abstineant ab actis et decretis conciliorum provincialium vel mutilandis vel alterandis: imprimis autem ut abstineant ab additionibus quibusdam; quae additiones saepius inveniuntur pro ratione indigentiarum diversarum ecclesiarum inacceptables. Ego ex certa et positiva scientia scio viros zelantissimos conciliorum provincialium promotores iis additionibus et mutilationibus animo despondisse, et ab omni conciliorum provincialium celebratione omnino cessasse. Quantum ego sciam, olim provincialibus conciliis ius suum internum et domesticum quodammodo constitit: sed quantum ipse sciam, Sextus V. pontifex dum congregationem creavit pro interpretatione concilij Tridentini primus inter agenda transtulit huic congregationi provincialium conciliorum revisionem. Ego dico, quantum possibile est, ius internum et domesticum eorum conciliorum custodiatur deinceps, salva utique in omnibus sanctae sedis (cui acta praevio mittenda sunt) auctoritate,

to biva sada, na veliku štetu katoličke stvari, što ja znam iz vlastitog iskustva. U našim barem kraljevinama, kako je već vrlo srećno i dobro opazio primas nadbiskup ostrogonski (Simor), takva se beneficija najbolje popunjaju na taj način, da se imenuju kaptularni vikari uz pristanak cijelog kaptola i cijelog svetog zbara, koji mi nazivljemo konsistorijom; i u tom pogledu nema nikakvih tužbi. Opažam pak, ako bude sveta Stolica popunjala ta beneficija, da će i to dati prilike koliziji između svete Stolice i državne vlasti; a takvih prilika ne treba tražiti, nego ih treba umanjivati.

Što se tiče pokrajinskih crkvenih sabora, ja opet kažem, da je po crkvu Božju vrlo spasonosno, ako se oni često drže. Ali ja bih želio, da rimske kongregacije prestanu u buduće kljaštriti i mijenjati akte i dekrete pokrajinskih sabora: u prvom redu da prestanu sa nekim dodacima, koji se često ne mogu prihvati obzirom na potrebe različitih crkvi. Ja sigurno i pozitivno znam, da su vrlo revni ljudi zagovornici pokrajinskih sabora, radi takvih dodataka i kljaštrenja zavjerili se i odustali sasvim od svakog obdržavanja pokrajinskih sabora. Koliko ja znam, nekad su pokrajinski sabori imali osigurano svoje unutrašnje i na neki način domaće pravo; ali, koliko ja znam, kad je papa Siksto V. osnovao kongregaciju za tumačenje tridentskog sabora, on je prvi među ostalim poslovima povjerio toj kongregaciji reviziju pokrajinskih sabora. Ja kažem: koliko je moguće, neka se unutrašnje i domaće pravo onih sabora opet sačuva, ne dirajući dakako ni najmanje u auktoritet svete Stolice (kojoj se akti sabora moraju unaprijed poslati) i priznajući joj pravo da pazi na to, kako se ne bi u tim saborima zaključilo nešto, što je protivno crkvenom auktoritetu, crkvenom naučavanju, pravima svete Stolice, ili općoj crkvenoj disciplini: ali da se ništa ne dodaje, ništa ne mijenja, ništa ne umeće.

U toj je stvari jedna okolnost skrenula moju pažnju, a to je: što se u nacrtu o biskupima i saborima, ako se ne varam na 29. stranici, među razlozima, radi kojih treba ovamo slati akte pokrajinskih sabora navodi i ovaj: da se ovdje akti sabora pregleđaju, kako se ne bi možda zaključilo nešto previše strogo, ili protivno, ili što razumu nije dosljedno. Mogu reći, da sam deset puta pročitao ovo mjesto, i jedva sam vjerovao svojim očima. Dakle se može predpostaviti, da će sav pokrajinski sabor, da će biskup metropolita sa svojim sufraganima nešto odlučiti ili ustanoviti, što se ne slaže sa zdravim razumom? Ja doduše nemam običaja da nešto kažem, čime bili koga uvrijedio: jer sam od mladih dana deset puta radije pretrpio uvredu, nego da sam i jedan put dadem povoda, da se drugi uvrijede. Ali na ovu opasku mislim, da bih uvrijedio, kad bih rekao, da se ova opaska doista ne slaže sa zdravim razumom.

Još ču jednu stvar spomenuti, koje doduše nema u našim nacrtima, ali je stvarno ima: jer bi sam biskup mogao katkada biti lišen službe u svojoj biskupiji. Dogada se naime katkada, a ovo spada na ona poglavљa (u nacrtu), koja rade o apostolskim vikarima, dogada se katkada, da jurisdikcija biskupa ordinarija postane nemoguća

et cavendi potestate, ne aliquid statuatur quod ecclesiae auctoritati, quod doctrinae ecclesiae, quod sanctae Sedis iuribus, aut disciplinae ecclesiasticae universali contrarium sit: verum nihil addatur, nihil immutetur, nihil interpoletur.

Una res hac in causa meam attentionem convertit; et illud est quod inter rationes ob quas acta conciliorum provincialium hoc mittenda sunt, in schemate de episcopis et synodis pagina, ni fallor, vigesimanona, inter rationes haec assignatur: ut hic acta conciliorum revideantur, ne quid statutum videatur aut nimis rigide, aut contra, aut rationi incongruum. Ego possum dicere quod decies hunc locum legerim, ac fere vix oculis meis crediderim. Ergone praesupponi potest quod tota synodus provincialis, quod episcopus metropolitanus cum suffraganeis suis aliquid decisuri aut statuturi sunt, quod sanae rationi congruum non est? Mei quidem non est unquam aliquid dicere quo aliquem offendam: nam potius a tenera iuventute mea decies offendar, quam una vice occasionem offensionis dem. Verum credo ad hanc observationem offenderem si dicerem, hanc observationem vere ratione sanae incongrua esse.

Unam adhuc rem commemorabo, quae quidem in schematibus nostris non adest, adest tamen in re ipsa: nam ipse episcopus posset aliquando munere dioecesis suae privari. Fit nempe aliquando, et hoc spectat ad ea capitula quae de vicariis apostolicis agunt, fit aliquando ut episcoporum ordinariorum iurisdictio propter temporum iniquitatem, et tristia adjuncta vel in aliqua parte dioecesis vel in tota dioecesi impossibilis evadat; fitque ut eiusmodi dioecesis suspensa quasi actu, virtualiter autem existentia iura episcopi ordinarii devolvantur ad sacram congregationem de Propaganda fide. Ego vellem ut legis specialis provisione caveatur ut deinceps in iis casibus, quando iniquitas cessat, et quando virtualia iura episcoporum ita reviviscunt ut libere et cum fructu exerceri possint, ut huiusmodi dioeceses suis ordinariis episcopis mox restituantur.

Cum ex gratia et benevolentia summi pontificis sim provicarius apostolicus in dioecesibus Bellogradensi et Semendriensi, dicam paucissima saltem de vicariis apostolicis. Ego cuperem ut omnes vicarii apostolici, qui vere sunt episcopi, omnibus iuribus et praerogativis deinceps gaudeant, quibus etiam reliqui episcopi. Nam episcopali charactere et dignitate insigniti sunt, quemadmodum et nos; ipsi etiam eadem potestate sedent, discutiunt eodem iure et definiunt sicut et nos; pondus diei et aestus portant sicut et nos, quin imo aliquando maioribus adhuc cum difficultatibus; externa auctoritate et dignitate egent eodem modo ac nos, aliquando etiam magis quam nos: aequum igitur et iustum est ut vicariis apostolicis, qui veri et reales episcopi sunt, veras et reales habent obligationes, omnia cum reliquis episcopis iura et privilegia sint communia. Iuxta hodiernam disciplinam vicarii apostolici non habent sic dictos conciliares menses intuitu residentiae, sed de suis aedibus se mouere non possunt sine speciali sedis apostolicae dispensatione: imo vero ii vicarii apostolici, quamquam episcopi sint, absque speciali sanctae sedis apostolicae

udi nepovoljnih prilika vremena i žalosnih okolnosti (misli na biskupe među poganima u prvom redu) ili u jednom dijelu biskupije ili cijeloj biskupiji; i dogada se, da takva biskupija bude kao suspendirana u stvari, a virtualno se postajeća prava biskupa ordinarija prenesu na svetu Kongregaciju za širenje vjere. Ja bih želio da se stvori poseban zakon, kojim će se osigurati, da u takvim slučajima, kada prestanu nepovoljne prilike, te kada virtualna prava biskupa nanovo tako ožive, da se mogu slobodno i uspješno vršiti, tako biskupije budu uskoro povraćene svojim redovitim biskupima.

Kako sam milošću i dobrotom Svetog Oca apostolski provikar biskupijama beogradskoj i smederevačkoj, reći ću još samo par reči o apostolskim vikarima. Ja bih želio, da svi apostolski vikari, koji su doista biskupi, u buduće uživaju ista prava i povlastice kao što i ostali biskupi. Jer imaju biskupski karakter i dostojanstvo kao mi; oni jednakom vlašću sjede, jednakim pravom raspravljuju i dlučuju kao i mi, snose teret dana i žege kao i mi, štaviše, katkada sa još većim poteškoćama; trebaju izvanjskog ugleda i dostojanstva jednako kao i mi, a nekada i više nego mi: pravo je dakle i zavedno, da apostolskim vikarima, koji su pravi i realni biskupi, te imaju prave i realne obvezе, budu zajednička sva prava i povlastice s ostalim biskupima. Prema današnjoj disciplini apostolski vikari nemaju tako zvane konciliarne mjesecce obzirom na residenciju, nego se iz svojih stanova ne smiju maknuti bez posebne dozvole Svetе Stolice: štaviše, ti apostolski vikari, premda su biskupi, bez posebne dozvole i dopusta Svetе Stolice ne usude se niti apostolske grobove u Rimu posjetiti. Oni se ne usuduju u tudioj biskupiji, premda biskup na to pristane, služiti se biskupskim znakovima, pod prijetnjom cenzura, kako je izjavila, ako sam dobro obaviješten, god. 1655. Kongregacija za poslove biskupa i redovnika, a ta je ustanova novije doba obnovljena. Ja dakle želim, opet kažem, da u onim acrtima, gdje je govor o apostolskim vikarima biskupima, posebnim dekretom bude osigurano, da su njihova prava i povlastice zajedničke s ostalim pravima biskupa, i molim i želim, da pravi patrijarha ne bude samo u Jeruzolimu radi svetosti mjesta (što je nama svima vrlo drago), nego bih želio takoder, da i u Aleksandriji i Cazigradu ne budu jednostavni apostolski vikari, nego da i tamo residiraju pravi patrijarhe: jer to traži i ugled i dostojanstvo onih građova i veliki broj katolika, koji u njima žive ili se sabiru.

To dakle, časni oci, spada na disciplinu; i glavna jakost, sila životna snaga crkve sastoji u tome, da ona za svako vrijeme se obrine svojim zakonima. To mi daje povoda, da svršim svoj govor jednom opaskom obzirom na govor, koji sam često spomenuo. Prekjucer sam u ovom odličnom zboru čuo gdje se kaže, da su kanonski zakoni i crkveni zakonik tako savršeni, tako dotjerani, tako nepromjenljivi, da se niti jedan kamečak ne smije mijenjati iz toga veličanstvenog spomenika umjetnosti i znanosti, a da se ta cijela velika zgrada ne dovede u opasnost, da se sruši.

dispensatione et venia ne limina quidem apostolica visitare audent. Illi non audent in aliena dioecesi, etiamsi episcopus consentiat, pontificalibus uti sub comminationibus censurarum, ut declaravit, si bene informatus sum, anno 1655 congregatio negotiis episcoporum et regularium praefecta, quae constitutio recentioribus temporibus est repetita. Ego itaque, repeto, desidero ut in iis schematibus, ubi agitur de vicariis apostolicis episcopis, caveatur speciali decreto, quod eorum iura et privilegia cum reliquis veris episcopis sint communia, precorque et desidero ut non tantum Hierosolymis ob loci sanctitatem verus resideat patriarcha (quod nobis omnibus gratissimum est), sed cuperem etiam ut Alexandriae et Constantinopoli non simplices vicarii apostolici, sed veri resideant patriarchae: nam hoc illarum urbium dignitas et magnificentia, et magna catholicorum, qui ibi versantur aut illic confluunt, multitudo requirit.

Haec itaque, venerandi patres, ad disciplinam pertinent; et ecclesiae praecipua vis ac virtus et vitalitas in eo consistit, ut quibusvis temporibus suis consulat legibus; quod mihi occasionem dat finiendi cum observatione quadam relate ad orationem cuius frequenter mentionem feci. Nudius tertius audivi ego in hocce augusto coetu dici, leges canonicas et corpus iuris canonici adeo perfectum, adeo omnibus numeris absolutum, adeo immutabile esse, ut ne unum quidem lapillum ex magnifico hoc artis et scientiae monumento mutari possit, quin totum grande hoc aedificium ruinam minetur.

Sincere dico me quidem hoc nunquam audivisse. Audivi ego hoc, quod perfecta, quod divina, quod immutabilia sint dogmata, quae semper, quae ubique, quae ab omnibus creduntur fuisse divina, a Deo profecta, ita aeterna, ita immutabilia sicut Deus; et tamen recte dicit Vincentius Lirinensis in classico suo opere: datur etiam hac in re profectus, sed datur in eadem sententia, in eodem sensu, in eodem dogmate datur, quia illud quod divinum est, inexhaustum est, atque omnibus populis et gentibus, quae inde haurire volunt, remedia salutis malorum praebet. Sed leges canonicae, sed corpus iuris canonici non adeo perfectum est, ut mutari non possit; e contrario plurimae leges iam obsoletae, aliae nostris temporibus non accommodatae et impracticae, aliae confusae, aliarum etiam authenticitas iuxta criticas scientiam non tantum dubia sed nulla est: et ideo si quid in ecclesia reformatione eget, mea saltem et plurium sententia, hoc opus est quod reformatione eget. Et certe unum inter opera praeclariora huius Vaticani concilii erit, ut commissionem fundet ex viris eruditione et pietate praestantibus et ex toto terrarum orbe collectis; ut in eo intendant ut leges canonicas in ordinem redigant, et eas et ecclesiae et scholis accommodent. Cupio ego hoc fiat sub auspiciis sanctissimi domini nostri, quod certe ad gloriam nominis eius conferet; cupio ut a nobis id fiat, et hoc titulus erit unus et quidem non extremus ut commendemur apud omnes gentes, et gratitudinem mereamur omnium gentium.

Iskreno kažem, da ja to nikada nijesam čuo. Čuo sam ovo: da su savršeni, da su božanski, da su nepromjenljivi dogmati, koje su u vijek, svagdje, svi vjerovali; da su božanski, od Boga izašli, tako ječni, tako nepromjenljivi kao što je Bog. A ipak pravo kaže Vincencij Lerinski u svom znamenitom djelu¹: ima i u tome napretka, ali ga ima u istoj misli, u istom smislu, u istom dogmatu, jer ono što je božansko, to je neiscrpljivo, i pruža pomoć svima pucima i narođima, koji hoće da odatle lijeka crpe. Ali kanonski zakoni, crkveni zakonik nije tako savršen, da se ne može mijenjati; naprotiv većina zakona zastarjelih, drugi se zakoni ne mogu prilagoditi našem remenu i nepraktični su, treći su konfuzni, četvrtima je napokon i sama autentičnost kritički dokazana ne samo kao sumnjiva nego pravo nikakva. Stoga, ako išta treba u crkvi reformirati, po mojem mnenju i većine mišljenju, to treba ovo djelo (crkveni zakonik) reformirati. I sigurno će biti jedno od slavnijih dijela ovog vatikanskog sabora, da ustanovi odbor sastavljen od ljudi odličnih po znanju i pobožnosti i sabranih iz svega svijeta. Neka oni o tome stojte, da stave u red kanonske zakone, da ili prilagode i crkvi i kolama. Ja želim, da to bude pod auspicijama našeg vetrog Oca, što će sigurno doprinijeti slavi njegova imena. Želim, da mi to učinimo, jer će i to biti jedan, i ne posljednji izlog, da se preporučimo kod sviju naroda i da zaslužimo za-valnost sviju naroda.

ORATIO

*reverendi patris domini Georgii Strossmayer episcopi Bosnensis
et Sirmiensis.*

Eminentissimi cardinales praesides, eminentissimi et reverendissimi patres.

Ego hunc sacrum ambonem vix concendi causa, nisi quaedam prolati fuissent, quae, salva conscientia mea, silentio praeterire non possum.

Eorum quae audivi, aliis assentior plene, aliis dissentior. Assentior ex animo iis patribus qui dixerunt, decreto de vita et honestate clericorum praemittendam esse grandem et divinam sacerdotii et status clericalis ideam; quae rite tractata, prout eam sancti patres tractant, adeo foecunda est, ut ex ea omnes omnino sacerdotum et clericorum obligationes et eorum munera facili modo profluant, ita ut educantur omnia et munitantur quae necessaria sint; et ut una famae et existimationi sacerdotum consulatur, quae fama et existimatio iis tantopere ad vocationem suam cum fructu exercendam necessaria est. Reverendissimi patres, cum ageretur de decreto circa episcopos eorumque obligationes condendo, tunc nos ordinis nostri et iurium nostrorum defensores strenui eramus; et cautum esse voluimus, ne quid vel invitis nobis diceretur, quod ordinem episcopalem vilipensioni alicui exponere posset. Iustum est et aequum ut nunc, cum de sacerdotibus secundi ordinis agitur, nos episcopi eorum patrocinium suscipiamus; fratres enim nostri sunt, consacerdotes nostri sunt, cooperatores in vinea Domini nostri sunt; praecipuam partem nostrarum curarum ipsi gerunt; sine ipsorum amore, confidentia, adhaesione, sine ipsorum pietate et zelo omnis nostra contentio, et omnis nostra vocatio inanis manebit.

Praeterea scitum notumque est omnibus, et hoc loco etiam questum, dari homines malevolos, qui in id intenti sunt, ut dissidiorum et divisionum zizania inter sacerdotes primi et secundi ordinis seminent, bene persuasi conatus eorum ad fidem et ecclesiam labefactandam tanto magis ex voto successuros, quanto magis eis successerit unionis et consensionis vinculum laxare vel rumpere. Ideo, reverendissimi patres, ex animo assentior iis reverendissimis patribus qui dicunt, ea quae immundo de concubinatu dicta sunt, prorsus e schemate esse eliminanda.

Et liceat mihi etiam hic dolorem animi mei intimum expromere contra episcopum illum, qui in ecclesiam Galliae exaggeratus et indiscretus erat. Utinam ego ea quae hic in hoc loco dicta sunt, in

TREĆI GOVOR STROSSMAYEROV.

Treći put je Strossmayer uzeo riječ 7. veljače 1870. u jutro, kad se
će sedmi, predzadnji dan vodila opća rasprava o nacrtu: O životu i
čestitosti klera. Str. je bio 32. govornik o tom predmetu, a poslije
ega je govorilo još 7 govornika. Tekst njegova govora u viernom pre-
odu glasi:

GOVOR

*časnog oca gospodina Jurja Strossmayera, biskupa bosanskoga
i srijemskoga.*

Uzoriti kardinali presjednici, uzoriti i prečasni oci!

Teško bih ja uzašao na ovaj ambon kao govornik, da nije nešto
rečeno, preko čega ja po svojoj savjeti ne mogu da šutke predem.

Od onoga što sam čuo, ja nešto potpuno usvajam, nečemu sam
protivan. Potpuno pristajem uz one oce koji rekoše, da prije de-
reta o životu i čestitosti klera treba da se razvije misao, velika i
zanska, o svećeništvu i svećeničkom staležu. Ta misao, obrađena
kako treba, kako je sveti oci obrađuju, tako je obilna, da iz nje lako
vиру sve uopće obvezе svećenika i klera i njihove dužnosti tako,
da se iz nje sve izvodi i pruža zaštita za sve što je nužno, a ujedno
zaštićuje i dobar glas i ugled svećenstva, koji su im toliko po-
trebiti da mogu uspješno vršiti dužnosti svoga zvanja. Prečasni
oci! Kad se radilo o tome, da se izda dekret, kojim će se biskupske
dužnosti odrediti, onda smo bili odvažni braniči svoga reda i svojih
oca; i htjeli smo da se pazi na to, kako se ne bi i proti našoj volji
izalo nešto, što bi moglo izvrći preziru naš biskupski red. Pravo
i pravedno, da sada, kad se radi o svećenicima drugoga reda, mi
iskupi uzmemo njih u zaštitu: jer oni su naša braća, naši susve-
ćenici, naši suradnici u vinogradu Gospodnjem; glavni dio naših
oca oni nose; bez njihove ljubavi, povjerenja, privrženosti i rev-
nosti ostat će prazno sve naše nastojanje i sve naše zvanje.

Osim toga svatko zna i poznato mu je, i na to je i ovdje već
tužbe, da ima zluradih ljudi, koji o tome nastoje, kako će po-
dati kukolj razdora i nesloge među svećenike prvoga i drugoga
reda, čvrsto uvjereni, da će njihovi naporci da oslabe vjeru i crkvu
dati toliko više uspjeha, koliko im više uspije da razriješe ili pre-
ruči vezu jedinstva i jednodušnosti. Stoga, prečasni oci, iz svega
ista pristajem uz one prečasne oce, koji kažu, da treba sasvim
iz nacrtu ono, što je rečeno o nečistom konkubinatu.

aeternum indicta reddere possem! Meminerit ille praesul praestantisimam ecclesiam Galliarum eam esse, quae hoc miserrimo nostro tempore ex teterima et acerbissima persecutione, innumerorum martyrum et confessorum virtute et meritis victrix evasit; et si quae tum maculae inerant, eas sanguine suo abundanter lavavit. Meminerit ille praesul ecclesiam Galliarum gloriosam in orbe terrarum esse; et ut alia silentio praeteream, post Romam matrem et magistram nostrum omnium. Haec ecclesia insignem habet congregationem de Propaganda fide, ex qua viri et sacerdotes praestantissimi in orbem totum eunt, ut gentibus lumen evangelii afferant, quae in tenebris sedent: qui pii et sanctissimi sacerdotes quandoque confessores et illustres martyres merentur, ut de matre eorum honorifice loquamur. Meminerit ille praesul, et venia eius dictum sit, quando nos sacerdotes vulnerum hiatus et plagas aperimus, hoc nunquam fieri debet nisi tum cum manus applicamus vulneribus medendis, qua manu oleum et vinum infundimus. Quid diceret idem episcopus praestantissimus, si de Hispaniarum ecclesia et eiusdem vulneribus hic ageretur? Nonne is quasi filius dolore maximo afficeretur?

Deo laus. Deo laus, alio vivimus nunc tempore, quam ea fuerunt concilii Tridentini. Tristissimis illis temporibus quibus concilium Tridentinum de concubinatu loquebatur, concubinatus propter dolor! erat quasi regula in clero; vita autem honesta et pura quasi exceptio. Nunc autem, mea saltem persuasione, contrarium obtinet: nunc si de concubinatu loquendum est, concubinatus in clero exceptio; vita autem casta, et vita pura regula est. Exceptiones, venerandi patres, nullis legibus impedientur, nullis; quamdiu nos sacerdotes ex hominibus assumimur, ut pro hominibus dona et sacrificia offeramus. Nonne erunt hae, quo usque nos ipsi sacerdotes de nobis dicere debemus quod olim sanctus Hieronymus de se dicebat: Miser sum et miserabilis et infirmus et nudus et peccator; primumque pro meis peccatis et iniquitatibus offerre debeo, antequam pro peccatis et iniquitatibus populi sacrificium offeram.

Venerandi patres, inter duodecim apostolos a Domino ipso electos, unus proditor et deicida, alter autem perius negator erat. Quid mirum si inter quinquaginta millia sacerdotum dentur aliquod centena ab episcopis suis propter crimina sacerdotio exuctorati. qui Parisiis conveniunt ut vitam suam agant? Haec coram Deo existimo dicenda, et coram eo querenda, cuius patientia et virtus etiam in malo sacerdote et peccatore relucet. Et Christo Domino nostro gratiae agendae sunt immortales, quod suae redemptionis, suae charitatis, suae misericordiae munera in utilitatem populi christiani destinata, nunquam perversi sacerdotis perversitate et peccato perverti voluerit.

Venerandi patres, etiam iis patribus plene assentio, qui dicunt in processu contra sacerdotes culpabiles, ex informata conscientia episcopi et arbitrio in rarissimis tantum casibus procedendum; in iis nempe ubi aperta ratio scandali evitandi id suadet. Alias cuperem ut

I neka mi bude dopušteno da i ovdje izrazim svoju iskrenu
št i žalbu proti onome biskupu, koji je bio pretjeran i indiskretan
na crkvi u Francuskoj. Kamo sreće, kad bih ja mogao učiniti,
nikad do vijeka nije rečeno ono, što je ovdje rečeno! Neka se
onaj biskup, da je vrlo odlična crkva u Francuskoj ona, koja
ovo naše vrlo nesretnu dobu iz vrlo sramotnog i gorkog pro-
stva izašla pobjednicom krepošću bezbrojnih mučenika i ispol-
lnika; pa ako je onda imala na sebi kakve ljage, ona ih je vla-
m krvlju obilno oprala. Neka se sjeti onaj biskup, da je crkva u
ucuskoj slavna po svemu svijetu; i da šutim o ostalome, ona je
je Rima, nama svima majka i učiteljica. Ova crkva ima zna-
tu kongregaciju Za širenje vjere, iz koje idu po čitavom
etu vrlo ugledni ljudi i svećenici, da donesu svjetlo evangelja
dima, koji su u tminu (neznaju): a ti pobožni i vrlo sveti sve-
ćenci, katkada isповједnici i odlični mučenici zaslužuju, da o njih
majci govorimo sa poštovanjem. Neka se sjeti onaj biskup,
udi njegovom dozvolom rečeno — kada mi svećenici pokazu-
jala i otvore rana, to ne smije nikada biti osim onda kada
emo ruke na rane, da ih liječimo, da na njih ulje i vino izlijem.
Što bi isti vrlo ugledni biskup rekao, kad bi se ovdje radilo
crkvi u Španiji i o njezinim ranama? Ne bi li on kao njezin sin
vrlo ražalošćen?²

Hvala Bogu, hvala Bogu, sada živimo u drukčije vrijeme nego
je bilo tridentskoga sabora. U ono vrlo žalosno doba kad je
dentski sabor govorio o konkubinatu, bio je na žalost konkubinat
ro pravilo u kleru; a pošten i čist život skoro iznimka. Sada je
obratno, barem po mojem uvjerenju; sada ako treba govoriti o
ikubinatu, on je iznimka u kleru, a život čist je skoro pravilo.
amke se, časni oci, ne će spriječiti nikakvim zakonima, nikakvim,
klegod se mi svećenici uzimljemo između ljudi, da prinosimo za
ude darove i žrtve. Zar ne će tih iznimaka biti doklegod mi sve-
ćenci moramo sami o sebi kazati ono, što je sveti Jeronim o sebi
ao: Jadan sam i nevoljan i slab i gô i griješnik, i moram na-
e prinositi žrtvu za svoje grijeha i opačine, prije nego prinesem
vu za grijeha i opačine puka.

Časni oci! Između dvanaest apostola, koje je sam Gospodin
rao, jedan je bio izdajnik i bogoubica, a drugi krivokleti zata-
te. Kakvo je čudo, ako od 50.000 svećenika njih ima koja stotina,
e su biskupi radi zločinstava lišili svećeničke vlasti, a oni došli
Paris, da mogu živjeti?³ Cijenim pred Bogom, da ovo treba reći
red Njim se tužiti, čija se strpljivost i jakost odsjajuje i u zlom
čeniku i grješniku. I moramo Kristu Gospodu biti neizmjerno za-
lini, što nikada nije htio da se pokvarenošću i grijehom pokva-
a svećenika pokvare darovi Njegova otkupa, ljubavi i milosrda,
eden za dobro kršćanskoga puka.

Časni oci! Potpuno se slažem i s onim ocima, koji kažu, da
u procesima proti okrivljenim svećenicima samo u vrlo rijetkim
čajevima ima postupati na temelju obaviještene savjesti i suda

semper contra culpatum, contra culpae alicuius reos sacerdotes semper definiitorii processus ordine procedatur; ut sacerdos culpae alicuius gravioris reus nunquam arbitrio episcopi, sed suae propriae culpae ratione et legis obiectivo dictamine condemnatus videatur. Venerandi patres, de re summi momenti agitur; et convictus sum quod si haec quae de processu extrajudiciali in nostro schemate dicuntur in corpus iuris illata fuerint, confusiones et ambiguitates nostri iuris in confusionem et ambiguitatem plus abibunt. Quanti etiam momenti res sit probabo ex eventu uno, cuius fama toto terrarum orbe percrebuit.

Quando conventio illa inter sanctam sedem et inter Austriae imperium claruit, quae conventio suis auctoribus semper gloria et laudis titulus erit, tunc malevoli publicistae in ephemeredibus duabus rationibus hanc conventionem aggressi sunt. Primo sursum versus, dixerunt enim: haec conventio iuniuriosa est iuribus principum et civitatum. Iura principum et civitatum per has conventiones vaferrimo extollunt modo ut contra hanc conventionem salutarem principes huius saeculi et magistratus irritent et ad oppositionem provocent. Deorsum versus autem hae ephemerides hoc semper dicebant: ecce haec conventio episcopis nescio quae iura et privilegia tribuit, clerum autem inferiorem neglit; eius iura, eius vitam, eius existentiam episcoporum arbitro et tyrannidi exponit. Et possum dicere quod haec quamvis calumniouse dicta, tamen in multorum sacerdotum animis insederint, et multos sacerdotes ab episcopis suis alienaverint. Res haec magni momenti est: et possum dicere quod ubi hoc schema publicatum est et in manus quorundam presbyterorum theologorum devenit, ad me venerunt rogantes me per omnia sancta, ut eorundem me vindicem exhibeam. Quietos illos esse iussi, bene gnarus quod homines eloquentiores et doctiores et maioris auctoritatis eorum defensionem suscepturi essent, quorum opinioni et defensioni ego ex toto corde accedo.

Secundum quod mihi dicendum est, est hoc. Optime schema nobis propositum de pietate et devotione sacerdotum agit: nam hoc primum in sacerdote certe est, neque firmius argumentum et magis credo homini proprium est, quo sacerdos ad doctrinae, quam praedicat, confirmationem utetur quam argumentis ex vita sancta et devota depromptis. Scio ego et certum est, vitam sacerdotis esse debere velut apertum evangelii librum, ex quo non tantum docti et lectionis gnari, sed indocti et simplices quovis tempore quid legant, et quid agere debeant desumant. Desiderandum est, quemadmodum olim Dominus primis nascentis ecclesiae temporibus religioni christiana quantocius diffundendae medium invenit in sanctitate, in vitae integritate primorum Christianorum, in eorum charitate, in eorum longanimitate et patientia; ita et per hanc synodus agendum ut Deus hodie malis huius mundi in sanctitate et integritate vitae sacerdotalis aptissimum et efficacissimum remedium paret. Sed si hoc verum est, verissimum etiam est hodierno die sacerdotibus omni possibili modo esse scientiae tum sacrae tum profanae culturam

skupova, to jest u onim slučajevima gdje je očito, da treba izbjegći blazan. Inače bih želio, da se uvijek proti okriviljenome, proti svećenicima koji su nešto grijesna skrivili, povede redoviti sudbeni proces, tako da svećenik, koji je nešto težega zgrijesio, nikada ne gleda da je kažnjen po судu biskupovu, nego radi svog vlastitog stjeha i po objektivnom zakonskom propisu. Časni oci, radi se o veličanstvenoj stvari; i uvjeren sam, ako se unese u crkveni zakonik to, što je u našem nacrtu rečeno o vansudbenom procesu, da će ovi umice i zagonetke našeg crkvenog prava biti još dvoumniye i zaštitnije. A od kolike je važnosti ovo pitanje, dokazat ću jednim gadjajem, koji se pročuo po svemu svijetu.

Kad je objelodanjen onaj ugovor između Svetе Stolice i carevine Austrije, koji će svojim začetnicima biti uvijek u slavu i valu, napali su ga u novinama zluradi publiciste sa dva razloga. Prvo prema gore, jer su govorili: ovaj je ugovor nepravedan prema pravima vladara i gradova. Na najpodmukliji način uzdižu po tom ugovoru prava vladara i gradova, da proti ovom spasonosnom ugovoru razdraže i na oporbu izazovu vladare i vlasti ovoga svijeta. A prema dole su te novine uvijek ovo govorile: eto, taj ugovor daje iskupima ne znam kakva prava i povlastice, a niži kler zanemaruje; njegova prava, njegov život i egzistenciju izlaže samovolji i tiraniji biskupa. I mogu reći, da premda je to potvora, ipak se usadio u dušu mnogih svećenika i mnoge je svećenike otudilo od njihovih biskupa. Ovo je vrlo važna stvar i mogu reći, da kad je ovaj acrtizašao i došao u ruke nekim svećenicima teologizma, oni su došli k meni i svim me svetim zaklinjali, da ustanem u njihovu branu. Kazao sam im, da budu mirni, jer sam dobro znao, da će riečitiji i učeniji i ugledniji uzeti u ruke njihovu obranu, a tih se mišljenju i obrani ja od svega srca priklanjam.

Drugo, što imam reći, je ovo. Nacrt nama predložen vrlo lijepo govori o pobožnosti i svetosti svećeničkoj; jer to je prvo u svećeniku, i ja mislim da nema jačega dokaza i čovjeku mislim prirodnjega, kojim će se svećenik poslužiti u potvrdu nauke koju propovijeda, nego što su dokazi uzeti iz sveta i pobožna života. Ja znam to je sigurno, da svećenikov život mora biti kao otvorena knjiga evanđelja, iz koje će ne samo učeni i pismeni ljudi, nego i neuki i rostili u svaku dobu crpsti, što imaju čitati i što imaju raditi. Treba zeljeti, da kao što je nekoć Gospodin u prvo doba crkve našao u svetosti, u čistoći života prvih kršćana, u njihovoj ljubavi, veležušnosti i strpljivosti sredstvo za brzo raširenje kršćanske vjere, da tako radi i ovaj sabor, e da Bog u svetosti i čistoći svećeničkoga života pripravi najzgodniji i najuspješniji lijek proti zlu u ovom svijetu. Ali ako je to istina, takoder je posve istinito, da dandanas treba na sve moguće načine poticati svećenike, da gaje i svetu i profanu kulturu. Jer odakle najviše uzimaju danas neprijatelji crkve i svete vjere oružje, da oslabi vjeru i crkvu? Zar ne iz znanosti lažnog imena? Zar dakle ne mora svećenik, kojega je Bog postavio kao odvjetnika i branitelja božanske stvari, danas božansku vjeru

inculcandam. Nam unde hostes ecclesiae et religionis hodie potissimum arma ad fidem et ecclesiam labefactandam desumunt? Nonne ex falsi nominis scientia? Sacerdos itaque, qui constitutus est a Deo causae divinae advocatus et defensor, nonne obligatur hodie iisdem armis ex scientia veri nominis tum sacra tum profana depromptis fidem divinam defendere?

Venerandi patres, si quando, hodie sacerdotibus inculcandum est illud sancti Hieronymi, ut scripturarum divinarum pane diu ac noctu in sudore vultus sui vescantur, si velint vocationi suae satisfacere. Si quando, hodie tempus est ut sacerdotibus per concilium Vaticanum inculcetur, ut quemadmodum olim propheta iussus est librum divinum devorare, ita sacerdotes suae vocationis et suae missionis hodie memores, libros sacros et profanos devorent, ut fidem et ecclesiam defendere possint. Ecce praestantissimi Galliarum episcopi iam a longissimo tempore in id intenti sunt, ut libertatem institutionis et scholas erigendi nanciscantur. Praestantissimi episcopi Germaniae mea quidem sententia summam laudem merentur, quod de eo cogitent ut universitates catholicas et scholas in medio Germaniae erigant. Verum quidem est in huiusmodi scholis etiam partem habent laici, quia etiam illi vocati sunt ut compartoipent in regali sacerdotio, atque imprimis tunc cum fides in periculo est, ut et ipsi muros domus Israel sua virtute et sua scientia defendant. Sed credite mihi, nisi sacerdotes eruditii et docti semet praebuerint duces et antesignanos; nisi sacerdotes fuerint, praeterquam sal terrae, etiam lumen mundi: lumen mundi, ut quidam sanctorum patrum dicit, lumen diei ut doctrinae divinae lumen quaquaversus diffundant, lumen noctis ut errorum tenebras dissipent, et populis sibi creditis viam ad claritatem diei demonstrent: si haec non fuerint, omnia frustra manebunt.

Hodie, reverendissimi patres, mea sententia, fides divina non tantum communi et ad parvolorum modum accommodato modo defendi et propugnari debet, sed etiam genio virorum eruditorum accommodato. Ibi demonstrandum est, fidem a caelo delatam esse ideo, ut eius influxu omnes vitae publicae et privatae rationes, omnes mundi institutiones sanctificantur, ut eleventur, ut a nativis suis defectibus liberentur, et ut per fidem sanctam, quae divina est, immortalitatis praemio donentur. Hodie fides et religio defenditur. *Parisiis per clarissimum defunctum patrem Ravignan, et Lacordaire, et patrem Felix. Cuperem ego ut hcc modo in omnibus maioribus civitatibus, ubi, ut notum est, sedes corruptionis et sedes sunt falsi nominis scientiarum, ut huiusmodi viri novi Ambrosii exsurgent, ut Augustinos allicant, ut ex illis alios sanctos tam illustres, qualis Augustinus fuit, effiant.*

Reverendissimi patres, conquerimur et iuste conquerimur, quod ephemeredes et pagellae publicae modo in religionem impune et ecclesiam desaeviant. Iusta est querela; sed credite erit inanis et vacua, quousque in id intenti non fuerimus, ut sacerdotes docti et eodem modo quo adversarii ad ecclesiam labefactandam utuntur, eo

braniti istim oružjem uzetim iz svete i profane znanosti pravog imena?

Časni oci, ako ikada a ono danas treba svećenike poticati na onu riječ svetog Jeronima, da se naime danju i noću u znoju lica svoga hrane kruhom svetoga pisma, ako hoće da zadovolje svome zvanju. Ako ikada a ono danas je vrijeme, da se po ovom vatikanskom saboru potaknu svećenici, da kao što je nekoć naređeno pro-roku (Ezehijelu 3, 1—3), da proguta božansku knjigu, tako i svećenici danas, sjećajući se svoga zvanja i poslanja, gutaju svete i profane knjige, da mogu braniti vjeru i crkvu. Eto vrlo odlični francuski biskupi već dosta dugo na tome rade, da dobiju slobodu nastave i podizanje svojih škola. Vrlo odlični njemački biskupi zaslужuju, barem po mojoj mišljenju, najveću polvalu za to, što se bave mišljju, da usred Njemačke podignu katolička sveučilišta i škole. Istina, u takovim školama sudjeluju i svjetovnjaci, jer su i oni pozvani da budu sudionici u kraljevskom svećeništvu, osobito onda, kada je vjera u opasnosti, e da i oni svojom krepošću i svojim znanjem štite zidove doma Izraelova. Ali vjerujte mi, ako odgojeni i učeni svećenici ne budu vođe i prethodnici, ako svećenici ne budu ne samo sol zemlji, nego i svijetlo svijetu: svijetlo svijetu, kako neki sveti otac kaže, danje svijetlo, da svijetlo božanske nauke šire na sve strane; noćno svijetlo, da rasprše tmine zablude i pokažu narodima sebi povjerenima put k jasnoći dana: ako to ne budu, sve će biti uzaludno.

Danas, prečasni oci, po mojoj mišljenju, treba božansku vjeru braniti i za nju se boriti ne samo na način, koji je općenito kao djeci pristupačan, nego i na način koji je prilagođen geniju učenih ljudi. Tu treba dokazivati, kako je viera poslana s neba zato, da se po njoj posveti sve, što se odnosi na javni i privatni život, sve ustanove na svijetu, da se uzdignu, da se oslobole svojih rirodenih nedostataka, te da sve po svetoj vjeri, koja je božanska, bude obdareno nagradom besmrtnosti. Danas brane vjeru u Parizu sobito glasoviti pokojni otac Ravignan i Lacordaire i otac Félix. a bih želio, da tako u svima većim gradovima, gdje je, kako je poznato, sijelo pokvarenosti i znanosti lažnog imena, da ustanu kovi ljudi kao novi Ambroziji, koji će Augustine privlačiti, da iz njih naprave nove svece tako odlične, kao što je bio Augustin.

Prečasni oci! Tužimo se, i s pravom se tužimo, da sada noine i časopisi nekažnjenno bjesne proti vjeri i crkvi. Pravedna je žba; ali vjerujte, bit će tašta i isprazna, dokle ne budemo o tome astojali, da svećenici učeni isto tako potpuno se budu služili za branu crkve onim sredstvima, kojima se služe protivnici da je vište. Božanska istina nema baš ničega da se boji, samo ako nadje bre odvjetnike i branitelje. Ja bih želio, želio: nekoć je svećenici stalež po svojoj povlastici imao u svojim rukama sve škole i ustanove; danas je to prestalo; ali ja bih želio, da danas svećenici no što su nekoć imali po povlastici svoga staleža, svojim znanjem nude na neki način od vladara i vlasti ovoga svijeta, da prodru

prorsus ad eam defendendam utantur. Nihil veritas divina, nihil habet quod metuat; modo dignos advocatos et defensores inveniat. Cuperem ego, cuperem: olim sacerdotalis status sui privilegio scholas omnes et institutiones in suis manibus habuit, hodie hoc cessavit: sed cuperem ego ut hodie quod olim sacerdotes sui status privilegio obtinebant, id scientia veluti extorqueant a principibus et magistris huius saeculi, ut in scholas penetrent et iuuentutem eruditam in suas manus lucentur. Tum efficietur quod olim Tertullianus in Apologetico dicebat: » Hesterni sumus, sed omnia vestra implevimus et imperium et magistratus et domus (recte: urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatum, senatum, forum); sola vobis reliquimus templorum. Verum reverendissimi patres, existimo si quando, hodie praesertim petitam summis modis scientiae culturam sacerdotibus esse commendandam, ne id eveniat ut qui in alto positi esse deberent immo in vertice, et visus et prospectus suos pretendere usque ad extremum terrarum, ne ii in radice quasi montis constituti in sua obstinatione et elatione aliorum visus aut prospectus aut ignorant aut negent.

Tertium est adhuc de quo loqui constitui. Quidam venerandorum patrum loquens de negotiatione, quae quasi indulgentia sub certis cautionibus clericis et sacerdotibus in schemate nostro fit, loquens hic reverendissimus pater de quaestu et negotiatione, distinxit iuxta Benedictum XIV. negotiationem proprie et improppie dictam, et idem vir doctus et eloquens et a me vere aestimatus, specialibus quibusdam exemplis adductis quaesivit: quae ergo illa negotiatio est, quae clericis, certis cautionibus, in schemate indulgetur? Pace tanti viri, quem, ut dico, aestimo, ego cum modestia et humilitate meam sententiam ei dicam. Sum ex genere eorum virorum, qui in legibus disciplinaribus condendis cautum esse volunt ne quid nimis; quia penes humanae naturae proclivitatem ad excusandas excusationes in peccatis nil communius est, quam ut homines, obtentu nimietatis, obtentu grandioris alicuius insolitae difficultatis, a necessariis observatu possibilibus, immo perviis etiam ac facilibus se subducant. Ideo ex toto corde assentior iis, quae excellentissimus Colocensium episcopus de breviario reformato atque usibus cleri, qui in cura animarum constituitur et in dies magis magisque occupatur, accommodando elocutus est.

Quantum autem ad negotiationem attinet, ego sacerdotibus et clericis omnem omnino negotiationem prohiberem. Et ratio est, quia ego unam saltem negotiationis et quaestus speciem nosco, quae sacerdote et clero digna est: haec autem omnem aliam negotiationis speciem, sive illa propria sit, sive improppia, excludit. Est haec negotiatio, quam divini munera largitate in sacra ordinatione suscipiunt. Haec negotiatio unica sacerdotis et clericis est; quae non sinit talentum terrae infodere, non inane relinquere, sed illam negotiationem ita exercere debet, ut Domino talentum illum cum foenore et usura restituere possit. Tota sacerdotis vita et clericis unice Christo eiusque gloriae, et saluti animarum devota esse debet:

u škole i naobraženu mladež dobiju u svoje ruke. Tada će se ispuniti ono, što je nekoć Tertulijan govorio u svojoj apologiji: »Od jučer smo, ali smo sve vaše napunili i carstvo i vlasti i kuće, vama ostavismo samo hramove«.⁴ Ali, prečasni oci, ako ikada, ja mislim da danas osobito treba preporučiti svećenicima, da znanstvenu kulturu što više mogu goje, e da se ne dogodi, da oni, koji bi morali stojati na visini, štaviše na vrhuncu, i svoje poglede i vidike pružiti do krajnih granica zemlje, ne ostanu kao na podnožju brda, te u svojoj tvrdoglavosti i nadutosti tude poglede i vidike ili ignoriraju ili poriču.

Još je treće, o čemu sam odlučio govoriti. Jedan od štovanih otaca (Gandolfi?), govoreći o trgovaju, što se kao milost uz neke mjere opreznosti klericima i svećenicima dopušta u nacrtu, govoreći taj prečasni otac o biru i trgovaju, razlikovao je sa Benediktom XIV. trgovanje u pravom i nepravom smislu, te je isti učeni i rječiti i od mene vrlo cijenjeni biskup naveo neke specijalne primjere pa pita: Koje je dakle to trgovanje, što ga kleru uz neke mjere opreznosti nacrt dopušta? Da bude miran taj gospodin, kojega ja, kako rekoh, cijenim, ja Ću mu u svoj čednosti i poniznosti kazati što ja mislim. Ja sam od onih ljudi, koji kod stvaranja disciplinskih zakona hoće da se pripazi na to, da se što previše ne metne u zakon. Ljudska je narav već sama po sebi sklona, da svojim pogreškama traži izgovora, pa ništa nije tako općenito kao to, da se ljudi nastoje riješiti i dužnosti koje mogu i moraju vršiti, štaviše i od prolaznih i laganih, pod izlikom da se previše od njih traži ili da je to spojeno sa nekom neobičnom većom poteškoćom. Stoga iz svega srca pristajem uz ono, što je presvjetli kaločki biskup (Haynald) izrekao o reformi brevira i potrebama klđera, koji je u dušobrižničkoj službi i s dana na dan sve više poslovima zaokupljen.

A što se tiče trgovanja, ja bih svećenicima i klericima zabranio svako trgovanje uopće. A to stoga, što ja poznam samo jednu vrstu poslovanja i dobitka, koji su dostojni svećenika i klerika, a takvo poslovanje isključuje svaku drugu vrst poslovanja bilo u pravom ili u nepravom smislu. To je ono poslovanje, što ga brotom Božje milosti primaju u svetom redenju. To je jedino oslovanje svećenika i klerika, koje ne dopušta da talenat zakopa u zemlju, da ga ostavi besplodna, nego mora s njim tako poslovati, da može Gospodu vratiti onaj talenat, glavnici i kamate. Sav život svećenika i klerika ima biti posvećen jedino Kristu i Njegovo slavi, spasu duša. I treba vrlo dobro paziti, da se svećenici i klerici ikada ne natjeraju na takvo poslovanje, koje će ih odvratiti od njihovog zvanja i privući stranim službama, koje su često i protivne svećeničkom dostojanstvu. Ovamo dobro spada ona riječ svetoga Simeona: Ne upliće se u svjetovne poslove, tko za Boga vojuje. (2. Tim. 2, 4.)

I druga je opasnost, što kraj pokvarenosti ljudske naravi i sklonosti na svako зло, svaki dobitak ne znam kojim mjerama preznosti ograničen, lako se izvrgne u neobuzdanu pohlepu za

atque summopere cavendum, ne unquam sacerdotes aut clerci ad eam negotiationem redigantur, ut abstracti a vocatione sua ministeriis peregrinis, et a sacerdotii dignitate saepe contrariis vacare debeant. Huc quadrat illud sacrae scripturae effatum: Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus.

Accedit et aliud periculum, penes humanae naturae pravitatem et ad omne malum proclivitatem, quaestus quicumque et quibuscumque cautionibus muniatur, facile degenerat in effraenam lucri et divitiarum cupiditatem; hinc iniusticias, inquitates maxime dolendas. Temporum nostrorum malum unde est? Nonne inde, quod viri negotiantes et prava lucri cupidine allecti omnes divitias in manibus suis coacervant, atque omnis charitatis expertes magnam mortalium partem ad extremam et hucusque inauditam egestatem condemnant; condemnant ad servitutem quandam, quae longe peior est servitute quae olim Athenis et Romae sub idolatria et paganismo vigebat. Clericum et sacerdotem ab hoc periculo non esse liberum et immunem terribili Iudee proditoris exemplo comprobatur; quem contra perditionem nec Domini electio, nec eiusdem praesentia, nec sancta eius exempla et monitio impedire potuerunt. Hinc est quod quantum ego saitem sciam, ubique terrarum et gentium, et in foederatis Americae regionibus, et in Galliis, et in Germania et in Hungaria et nostra Croatia omnis negotiatio sacerdotibus strictissime vetita sit; nec unquam episcoli ad id veniunt, ut aliquando cogitent de aliqua specie negotiationis sacerdotibus aut clericis sub quibuscumque demum cautionibus indulgenda.

Si ergo in ecclesia Dei dantur regiones in quibus harum indulgentiarum necessitas est, tum haec in peculiaribus earum regionum adiunctis sita esse debet, et ut cautius et verius dicam in Domino, in eo sita esse debet, quod canones et leges ecclesiae de clericis suscipiendis, de iis ad ordinem admittendis, de iis instituendis, de iis probandis, de providendo iis; quod canones et leges ecclesiae Christi accurate non observentur. Scimus omnes primum et principale in clero esse vocationem. Si vocatio in tuto posita non est, frustra condetur mille de honestate clericorum regulae: qui per ostium non ingreditur, vix unquam pastor evadet, sed plerunque statui sacerdotali et clericali opprobrio et dedecori erit. Hinc est quod in ecclesia Dei summopere semper cautum fuerit, ne unicuique irrepatur facilitas aut plane levitas in iis ad sanctuarium recipiendis, qui saepe ad ostium stantes opportune, importune, saepe etiam sinistris motivis ingressum sollicitant. Summopere in ecclesia Dei cautum fuit, ne omnibus cito manus imponantur, sed non nisi iis, qui longiori probationis disciplina subacti, et statu sacerdotali et clericali digni inventi sint. Summopere in ecclesia Dei semper cautum fuit, ut clericis et sacerdotibus de honesta vita sustentatione omnino ita provisum sit, ut quemadmodum concilium Tridentinum sess. XXI. loquitur, clerci nunquam cogantur cum dedecore status sui aut mendicare, aut turpem quaestum exercere.

sticanjem i bogatstvom; a odatle najžalosnije nepravde i zločinstva. Odakle je zlo naših dana? Zar ne odatle, što poslovni ljudi, zavedeni zlom željom da stiču, sabiru sve bogatstvo u svoje ruke, te kako se bez ikakve ljubavi osuđuju veliki dio ljudi na najveću i do sada nečuvenu bijedu; osuđuju na neku vrst ropstva, koje je kudikamo gore nego što je vladalo nekada u Ateni i Rimu za vrijeme idolopoklonstva i poganstva. Da svećenik i klerik nije slobodan i prost od te opasnosti, dokazuje strašni primjer Jude izdajice, kojega nije mogla da sačuva od propasti niti okolnost, da ga je Gospodin izabrao za apostola, niti Njegova prisutnost, niti Njegovi sveti primjeri i opomene. Stoga je, koliko je meni poznato, svagdje na svijetu i kod sviju naroda, u Sjedinjenim Državama, u Francuskoj, u Njemačkoj, u Ugarskoj i našoj Hrvatskoj svećenicima svako trgovanje najstrože zabranjeno; i biskupima nikada na um ne pada, da dopuste svećenicima i klericima bilo kakvu vrst trgovanja pa makar uz koje mjere opreznosti.

Ako dakle u crkvi Božjoj ima krajeva, u kojima su takvi dopusti nužni, tada takva nužda mora biti u posebnim prilikama tih krajeva, ili ako će sigurnije i istinitije da kažem pred Bogom, mora biti u tome što se ne vrše savjesno kanoni i zakoni Kristove crkve o primanju u svećenički stalež, o pripustu k svetim redovima, o naobrazbi i ispitavanju klerika i o njihovoj opskrbi. Svi znamo, da je zvanje prva i glavna stvar kod klerika. Ako zvanje nije osigurano, badava ćemo izdati 1000 zakona o čestitosti svećeničkoj: koji ne ulazi kroz vrata, teško će ikada postati pastir, nego će većinom biti na rug i sramotu svećeničkom i kleričkom staležu. Stoga se u crkvi Božjoj uvijek na to jako pazilo, da nitko na laku ruku ili čak lakoumno ne primi u svetište one, koji često stoje kod vratiju, te zgodno i nezgodno, a često i iz zlih motiva silom hoće da budu primljjeni. Jako se u crkvi Božjoj uvijek na to pazilo, da se ne rukopoloži svatko, nego samo oni, koji su kroz dulje vremena u disciplini iskušani i nadeni dostoјnjima svećeničkog i kleričkog staleža. Jako se u crkvi Božjoj uvijek na to pazilo, da se svećenicima i klericima za čestito uzdržavanje potpuno providilo tako, da kako kaže tridentski sabor u 21. siednici, klerici nikada nijesu prisiljeni, da se na sramotu svoga staleža moraju baviti ili prosjačenjem ili sramotnim dobitkom. To su riječi tridentskoga sabora. Uvijek se u crkvi Božjoj jako na to pazilo, da klerici i svećenici, sjedinjeni sa svojim biskupom vezom svetoga posluha, budu u službi kod određene crkve, kod određenog svetog mjesta, da ne bi, kako opet kaže isti sabor, lutali bez stalnog mjesta i lažna beneficija izmišljali.

Ja mislim, kad bi se po svemu svijetu vršilo ovo, što sam rekao, ne bismo vidjeli kao što vidimo, da su svećenici i klerici pali u toliku bijedu i nevolju, te prose milostinju ne samo po kućama nego i po javnim trgovima; ne bismo vidjeli svećenike i klerike, koji životare od samih misnih stipendija i traže sredstva za život na način koji ponizuje; ne bismo čuli kao što smo čuli jednog bi-

Haec sunt verba concilii Tridentini. Semper in ecclesia Dei summopere cautum fuit, ut clerici et sacerdotes sanctae obedientiae vinculo episcopo suo uniti, certis ecclesiis, certis piis locis deserviant, ne, ut concilium itidem loquitur, incertis sedibus vagentur et fallacia beneficia ementiantur.

Ego existimo, si haec quae dixi, ubique terrarum et gentium observarentur, non videremus ut videmus sacerdotes et clericos eo aliquando miseriarum et egestatis prolapsos, ut nedum tantum in domibus sed etiam in publicis plateis et foris stipem mendicent; non videremus clericos et sacerdotes solis missarum stipendiis victitantes, et vilibus etiam mediis et modis vitae media quaerentes; non audissemus ut audivimus episcopum querentem quod eius regiones peregrinis et vagis sacerdotibus quasi locustis inundentur; verbo, non videremus nos ad necessitatem redactos, ut clericis et sacerdotibus, in quibusdam casibus propter vitae miseriam, questum quendam indultum facere debeamus.

Cum haec dico, dico sancta certe et pia intentione, quia cuperem ut tota ecclesia, imprimis autem mater nostra et magistra nostra, quam toto cordis affectu diligo, de qua cuperem ut sit immaculata et munda ab omni ruga et macula, ut omnes etiam qui hostiliter veniunt non habeant occasionem eam calumniandi, verum ut tamquam immaculata, et satis illibata sit coram populis et gentibus traducenda. Dum autem haec cogitarem, incidit in manus meas concilium provinciale romanum sub Benedicto XIII. pontifice celebratum, cuius verbis ego ex toto cordis affectu subscribo. En autem haec. Concilium romanum sub Benedicto XIII. felicis memoriae de vita et honestate clericorum his verbis commendabat titulo XVI. cap. III. »Clerus almae civitatis Romae ob multas rationes sit oportet forma et exemplar omnium totius orbis christiani clericorum; cum, ut dicit sanctus Bernardus lib. 4. de consideratione cap. 2., clerum illum ornatissimum esse deceat, qui praecipue in omni ecclesia reliquis dignitate praecedit, ita ut populi externi Romanum venientes ex omni parte, maneant semper aedificati.

Dum haec dixi, liceat mihi, eodem idearum nexu insistendo, quaedam animadvertere contra unum ex reverendissimis episcopis Italiae, cuius nomen et dioecesim ignoro: illum autem in tantum scio, quod hic loci de catechismo etiam loqui inceperit. (Postrema verba orationis a Francisco Pedicini archiepiscopo Barensi habitae. Nota ed.) Laudavit hic vir, et iustis laudibus extulit, et a me etiam approbatur, eminentissimos cardinales, et orationem in favorem cardinalium prolatam; et hac quidem in re me plane consentientem habet, cum etiam ego de cardinalium collegio loquens aperte dixerim collegium hoc cardinalium summis et omni veneratione dignis constare viris. Sed liceat mihi observare e regione illius praesulnis qui externarum distinctionum signa clericis vetita esse voluit, quod mihi vel invito incidit, me ab eius zelo apostolico hic expectasse; ut alios etiam et exteriorum colorum et disinctionum titulos

skupa, koji se tuži, da su njegov kraj poplavili kao skakavci strani svećenici i nestalna boravišta: riječ u jednu, ne bismo se nalazili u nuždi, da klericima i svećenicima u nekim slučajevima radi životne bijede moramo dopustiti da smiju sabirati milodare.

Kad ovo kažem, činim to bez sumnje iz svete i pobožne na-kane, jer bih želio da sva crkva, a u prvom redu naša majka i učiteljica (rimска crkva), koju ljubim iz svega srca i želio bih da bude neokaljana i čista od svake ljage i grijeha, da nitko pa ni oni, koji dolaze neprijateljski prema njoj raspoloženi, nemaju prilike da je ogovaraju, nego da kod sviju naroda bude priznata kao neokaljana i neporočna. A dok sam o tome razmišljaо pade mi u ruke Po-krajinski rimski sabor, održan za pape Benedikta XIII., čije riječi ja sa svim srcem potpisujem. Evo o čemu se radi . Rimski sabor za Benedikta XIII. blažene uspomene ovim riječima preporuča o životu i čestitosti svećenika u 16. naslovu 3. glavi: »Svećenstvo blagoslovljenoga grada Rima treba s više razloga da bude lik i uzor svih svećenika cijelog svijeta; jer, kako kaže sv. Bernardo u 4. knjizi: O razmatranju 2. glavi, treba da je vrlo ugledan onaj kler, koji nada sve u svakoj crkvi ostalima prednjači dostoja-nstvom, tako da vanjski narodi kada dolaze u Rim sa sviju strana, budu uvijek edificirani.

Kad sam to rekao, neka mi bude dopušteno, ostajući u istoj vezi misli, da nešto opazim proti jednom talijanskom presvjetlom biskupu, čijeg imena i biskupije ne znam, samo znam, da je ovdje počeo da govori i o katekizmu (nadbiskup F. Pedicini iz Bari). On je sasvim opravdano hvalio uзорите kardinalne, i ja mu odobravam govor, što ga je izrekao u prilog kardinalima; a da i ja potpuno uz njega pristajem, jasno je iz toga, što sam i ja govoreći o izboru kardinalskom izričito kazao, da je ovaj zbor sastavljen od najviših i svake časti dostoјnjih ljudi. Ali neka mi bude dopušteno opaziti nešto o onome, što je taj biskup tražio, da se klericima zabrani svaki vanjski znak odličja, što je meni i proti volji palo na pamet, a to je, da sam ja od njegove apostolske revnosti očekivao, da će se on kod toga dotaknuti i ostalih izvanjskih boja i odličnih naslova, e da ono što je po ljudskom pravu i ustanovi znatno ne prevagne nad onim što je po Božjem pravu i ustanovi. Sigurno sv. Ivan Hri-zostom ne bi toga ispustio u svojoj zlatnoj knjizi *O svećenistvu*, gdje on svećenike — radi neizmjerne one vlasti, što je imaju na tijelo i krv Gospodnju, radi neizmjerne vlasti, koju vrše oprاشta-jući i pridržavajući grijehu — pretpostavlja ne samo kraljevima i knezovima ovoga svijeta, nego i andelima, prijestoljima i gospod-štivima.

Taj je gospodin dodao primjedbu: pazimo, da sebi ne prisvojimo prava Svetе Stolice! Neka mi isti biskup dopusti, da se s njim u toj stvari ne slažem i tu opomenu suvišnom nazovem: jer ja u ovom slavnom zboru niiesam do sada čuo niti jedne riječi, o kojoj bi se moglo reći da hoće da prisvaja prava Svetе Stolice,

perstrinxisset, ne ea quae iuris et institutionis humanae sunt, longe praevaleant iis quae iuris et institutionis sunt divinae. Quod certe sanctus Ioannes Chrysostomus non recensitum non reliquisset in suo aureo libro *De sacerdotio*, ubi sacerdotes propter ingenitatem illam potestatem quam in corpus et sanguinem Domini habent, propter ingentem illam potestatem quam exercent in peccatis remittendis et retinendis, non solum regibus et principibus huius saeculi praefert, sed ipsis angelis, thronis et dominationibus.

Hic autem vir adiunxit admonitionem, ut caveamus ne iura sanctae sedis invadamus. Concedat mihi idem praesul, ut ei hac in re non consentiam et monitionem hanc superfluam dicam: quia ego in hoc augusto conventu hucusque nec unum verbum audivi, quod rationem habuisse iura sanctae sedis invadendi; pro quibus, credite mihi, et ego et nos omnes et vitam et sanguinem, si opus fuerit, paraati sumus dare: repeto, et ego et omnes semper vitam et sanguinem dare, quia in his iuribus nostra potestas, nos ipsa semper defendemus. Ast caveamus, caveamus ne dum benevolentiam et favorem nostrorum superiorum iusto modo optamus, ne charitatis et iustitiae leges erga fratres violemus. Meminerimus inter praecipua charitatis et venerationis, quam summis viris et talis institutionis debemus officia, primum ac praecipuum locum obtainere veritatem: quae veritas sancta intentione prolata nunquam seu personae alicui, seu alicui dignitati nocuit, sed semper profuit. Meminisse semper oportet nos, in primis in sacro hoc oecumenico concilio, cuius nos discipuli sumus; illius nimirum qui aliquando dixit: Non de solo pane vivit homo, sed de omniverbo quod procedit de ore Dei. Ab illa veritate veritatem panem quotidianum factam esse, quo et singulos mortaliuum, et omnes auctoritates, et omnes dignitates perpetuo nutriri oportet, si velint vere vivere, vere proficere, de die in diem melius et perfectius transmittere, et si destinationem suam semper et ubique assequi velint.

Venerandi patres, dixi quae dicenda habui, et fors patientiam vestram ultra quam par est. exercui: verum quidem est. Materia iam pene et certe exhausta est: verum existimo, cum agitur de doctrinis Divinis explicandis et definiendis, cum agitur de conscientia populorum et gentium sub conditione vitae et mortis aeternae religanda, cum agitur de decretis condendis perpetuo valitulis, potius plus dicatur quam minus, potius peccetur per excessum, quam per defectum. Imitemur concilium Tridentinum, quod non tantum in singulis canonibus et decretis, verum etiam in singulis canonum et decretorum phrasibus et sententiis discutiendis integras hebdomadas immo menses insumpsit, et in rebus gravioribus ad ipsos infirmos et moribundos canones et decreta transmisit, ut eorum etiam iudicio eorumque suffragio munirentur. Imitemur concilium Tridentinum tanto magis, quanto magis et ipsi in corde nostro sentimus, cuicunque ab eo tempore quo hic sumus, parum profecerimus

koja ćemo, vjerujte mi, i ja i svi mi i život i krv, ako ustreba, stremono dati; opetujem: i ja i svi uvijek život i krv dati; jer u tim pravima naša vlast, mi ćemo ih uvijek braniti. Ali čuvajmo čuvajmo se, da dok želimo imati blagonaklonost i dobrohotnost vojih starješina na pravedan način, ne povrijedimo zakone ljubavi i pravednosti prema braći svojoj. Sjetimo se, da među glavnim čžnostima ljubavi i poštovanja, što ih dugujemo tako odličnim adima i takovoju ustanovi, prvo i glavno mjesto zauzimlje istina: istina, izrečena svetom nakanom, nikada nije škodila niti kojoj sobi, niti kojoj ustanovi, nego je uvijek koristila. Treba da se i uvijek sjećamo, osobito u ovom svetom općem saboru, čiji smo i učenici; onoga naime, koji je jednom rekao: Ne živi čovjek samom kruhu, nego o svakoj riječi, koja izlazi iz Božjih ustiju. (Mat. 4, 4). Da je od one istine postala kruh svakidanji, kojim treba da se neprestano hrane pojedini smrtnici, i sve vlasti i sva dostojanstva,ako hoće da doista žive, da doista napreduju ,da s dana na dan bolje i savršenije prožive, i ako uvijek i svagdje hoće da postignu svoje određenje.

Časni oci, rekao sam, što sam imao da kažem, i možda sam ašu strpljivost iskoristio više nego što treba; to je doduše istina. Predmet je već skoro i sigurno iscrpljen; ali mislim, kad se radi o tome, da se božanske istine protumače i definiraju, kad se radi o tome da se savjest puka i naroda obaveže pod uvjetom vječnog života i smrti, kad se radi o izdanju odluka, koje će trajno biti na snazi, bolje je da se kaže više nego manje, bolje je da se zgriješi preobilnošću nego nedostatkom. Slijedimo tridentski sabor, koji ne samo kod pojedinih kanona i dekreta, nego i kod pojedinih utraza u kanonima i dekretima i u raspravljanju raznih mišljenja izrošio čitave tjedne pa i mjesecce, a u težim pitanjima i samim bosnim i umirućim ocima dostavio kanone i dekrete, da ih i njihovim dom i glasom utvrdi. Slijedimo tridentski sabor tim više, što i ni u svom srcu osjećamo, da otkada smo ovđe slabo smo napredovali do savršenoga čovjeka i punine Kristove dobe. i okrećemo u pogrešnom krugu; a kako ćemo iz njega izaći i postići uzrenu svrhu, za kojom težimo, nitko ne zna.

Ova je zgrada bez sumnje vrlo veličanstvena; ali svi kažemo: e zgodna za držanje rasprava, jer se glasovi šire u onaj neizerni prostor, te ne dolaze do ušiju onima, koji imaju pravo da u svaku riječ, a nema ni mnogo drugih elemenata, koji su za bodnu raspravu nužni. Nema u prvom redu onoga, što je nužno, se stvar može raspraviti i u bratskoj povjerljivosti raščistiti. Bez toga ne ćemo svoje svrhe nikada postići, nego ćemo uvijek, i do sada kolebiti se nestalno i neodlučno, kao mala djeca. sigurno u ovakvim prilikama imam nade jedino u Duha Svetoga, iji nas upravlja, koji ima taj običaj da se služi ne samo kreporu .zaslugama i ustanovama ljudskim, nego i njihovim nedostat-

in virum perfecum et plenitudinem aetatis Christi, et volvimus in circulo vitioso; ex quo quomodo evasuri, et finem sublimem, ad quem tendimus, obtenturi simus, nemo scit.

Hae aedes certe magnificentissimae sunt; ast omnes dicimus: discussionibus habendis non sunt aptae, quia voces in immenso hoc spatio diffusae ad aures eorum, qui omnia verba audiendi ius habent, non pertingunt: et multa alia, quae ad liberam discussionem necessaria sunt, elementa desunt. Desunt imprimis ea, quae ad rem discutiendam, et fraterna cum confidentia concertandam necessaria sunt. Sine his autem nunquam finem nostrum obtenturi sumus; sed semper, ut hucusque, in incerto et ambiguo tamquam parvuli fluctuabimus. Ego certe in his rerum adiunctis unice spem habeo in Spiritu sancto qui nos dirigit qui hanc consuetudinem habet non tantum hominum virtutibus, hominum meritis et institutionibus, sed etiam hominum defectibus et infirmitatibus, dico etiam confusionibus uti, ut altiores fines sua providentia obtineat. Ut ille nobis assistat, ut ille a nobis pericula, quae forte redirent peiora prioribus, avertat, ut ille nos ad plenae libertatis et charitatis diem transferat, hoc ardentissimum cordis mei votum et suffragium est; cui voto et suffragio certe corda venerabilium fratrum consentiunt.

cima i slaboćama, a kažem i njihovom smetenošću, da svojom providnošću postigne više ciljeve. Najvruća je želja i molitva srca, da nas Duh Sveti pomogne, da odvraći od nas pogibli, koje će možda biti gore od predašnjih, da nas On prenese u dan potpune slobode i ljubavi; a toj se želji i molitvi priključuju sigurno i srca casne braće.

ORATIO

*reverendi patris domini Josephi Georgii Strossmayer episopi
Bosnensis et Sirmiensis.*

Eminentissimi praesides, ac eminentissimi et reverendissimi patres.

Paucis me quantum possibile est expediam, quia longiorem esse vetat adversa valetudo et magnum ad usque fastidium, et aliquando longiores orationes quae mihi quidem pro rerum, quae hic tractandae sunt, gravitate aliquando necessariae videntur. propter loci importunitatem vix non superfluae redduntur, cum ab omnibus debite audiri nequeant, cumque earum impressionibus prohibitis vix ullus modus restet eas in communem omnium patrum utilitatem et usum derivandi.

Ea quae ad stylum praesentis schematis attinet silentio pre-mam, quamquam ille hinc inde meo saltem iudicio intolerabilis atque ita comparatus sit, ut non tam stylus cogitationibus praecise et presse exprimendis inserviat, quam potius cogitationes, etiamsi contrito collo, stylo accommodentur. Est quidem verum quod dictum hodie nobis fuit, nobis liberum esse styli correctionem suadere: sed res facile dicitur difficile autem ad effectum deducitur. Nam stylus hic totus textura quaedam est; in texturam autem intexere novum fragmentum semper erit alienum, et oculis peritis semper visible: et alioquin unus ex concilii patribus ante me loquens de styli correctionibus apte et abundantanter disseruit, et correctiones proposuit.

Venio ad rem ipsam: tres observationes faciam, quarum prima spectat ad ultimum prooemii fragmentum quod incipit: »Cum itaque nos«. Mea sententia mox ab initio fuit, et actu est, rei de qua agitur naturae, conciliorum antiquorum praxi et consuetudini, et praesentis temporis realibus indigentis et votis magis convenire, si ea quae communi, etiamsi non aequo, nostrum omnium iure, communi consilio et opere conficiuntur, communi quoque nomine compellentur et publicentur. Responsum mihi quidem fuit, irrefragabili auctoritate titulum canonum et decretorum ita esse stabilitum, ut is amplius alterari omnino nequeat. Res quidem mihi nova, et in oecumenicis conciliis hucusque inaudita visa est. Venerandae deputationi, quae huic schemati corrigendo insudavit, ego tenerrimas gratias ago, quod in rem, ut ita dicam, inalterabilem, tamen aliquam alterationem et commutationem in melius

ČETVRTI STROSSMAYEROV GOVOR.

Četvrti se put Strossmayer javio za riječ u 31. općoj sjednici ožujka 1870., i to u specialnoj raspravi o u v o d u (prooemium) nacrtu katoličkoj vjeri. Prije njega su to jutro govorili biskupi: Moreno, Ganić i Dreux-Breže, a poslije njegova govora i burnih upadica urečena je jednica za slijedeći dan.

Od sviju govora u vatikanskom saboru nije ni jedan izazvao toliko dica i izraza negodovanja nad izvodima govornikovim, kao ovaj četvrti Strossmayerov govor. Donosim i njega u cijelosti u viernom prijevodu i u ginalu.

G O V O R

časnog oca gospodina Josipa Jurja Strossmayera, biskupa bosanskoga i srijemskoga.

Uzoriti predsjednici, i uzoriti i prečasni oci!

Reći će što mogu kraće, jer mi ne dopušta da dulje govorim narušeno zdravlje ni veliki dosadanji umor, ni nešto dulji goori, koji su po mojoj mišljenju doista nekada i potrebni obzirom važne stvari, koje ovdje treba da raspravljamo, ali obzirom na nepotedesnost lokala su skoro suvišni, jer ih ne može svatko da ne; a jer je zabranjeno da se štampaju ne ostaje skoro nikakav drugi način, da ti govori budu na opću korist i porabu svima ocima sabora.

Prelazim šutke o stilu ovoga nacrta, premda je on po mojoj tu i tamo nesnosan i takav, da stil ne služi za to da se misli i kratko izreknu, nego se više misli, makar i slomljena vrata, agoduju stilu. Istina je duduše, što nam je danas bilo rečeno, mi smijemo zagovarati popravak stila; ali to je lakše reći nego ršiti. Jer ovdje je stil jedno čitavo tkanje, a utkati nov komad kivo znači dodati nešto tude, vještu oku uvijek vidljivo. Uostavljeno je prije mene jedan saborski otac zgodno i opširno govorio pravcima stila i predložio kako da se popravi.

Prelazim na samu stvar; troje imam da opazim, i to prvo se tiče posljednjeg odlomka u nacrtu, koji počinje riječima: *m i t a q u e n o s.⁵* Moje je mišljenje bilo od početka, pa je i da i prirodi stvari, o kojoj se radi i praksi i običaju starih srednjih sabora, i realnim potrebama i željama sadašnjice više odra, ako se i zajedničkim imenom nazove i objavi ono, što se

admisericordiam, dicendo nempe: »Sedentibus nobiscum et iudicant universi orbis episcopis in hanc oecumenicam synodus auctori nostra in Spiritu sancto congregatis.« Ego vestigiis deputati insistendo, et exemplum gravissimorum et eruditorum virorum intertando, brevem adhuc immutationem, seu, ut rectius dicam, unitantum vocis adiectionem suadebo et quidem eum in finem, ut vina episcoporum iura pressius ac praecisius exprimantur. Quis suadeo, sequens est; dicatur nempe: »Sedentibus nobiscum ac iudicantibus et definitibus de fide universi orbis episcopis;« aut si praeplicerit: »Sedentibus nobiscum ad iudicandum et definitum de fide universi orbis episcopi Unius huius vocis additionem ex sequentibus rationibus suade. 1.º quia iuuenientibus conciliis haec a me commendata formulata usitata et quidem in iis etiam oecumenicis conciliis, in quibus dogmaticae epistolae et constitutiones examinabantur et diiudicabantur; et episcopi in hisce talibus conciliis ad ius suum divinum extra omnem dubitationem ponendum ita subscribere consueverunt: »Iudicans et definiens subscripsi« aut vero »definiens subscripsi.«

2°. Notum est quod concilium Tridentinum, cuius ego cuperem ut vestigiis semper et in omnibus insistamus, concilium Tridentinum non tantum illam vere divinam, et, iuxta meam saltem persuasionem, omni imitatione dignam, omnibus suis canonibus et decretis ex apostolorum concilio mutuatam formam adhibuit: »Sacrosancta Tridentina synodus in Spiritu sancto congregata«; sed, ut quilibet semet convincere potest, in fine huius concilii omnes episcopi, fere nullo excepto, subscripserunt: »Definiens subscripsi.«

3°. Cur ego hanc vocis additionem suadeam, haec ratio est, quia, ut omnibus nobis constat, recentissimo tempore in controversiis suscitatis certi scholae theologi sensum vocis huius iudicare, dum de episcopis in conciliis agitur, adeo enervarunt, adeo extenuarunt, ut valorem eidem eriperent, atque tantum ad solam facultatem approbandi reducerent. Ut itaque divina episcoporum iura salva et inviolabilia sint, formulam »iudicantibus« per additionem vocis definitibus definitam et praecisam esse volo.

Eminentissimi ac reverendissimi patres, omnes aequo modo convicti sumus, ad praecipua divinae pietatis et misericordiae opera pertinere divinum in ecclesia primatum: omnes aequo modo convicti sumus et parati sumus illam sancti Cypriani in libro de unitate ecclesiae quoad primatum divinam sententiam, si opus est, sanguine nostro subsignare. Omnes nos parati sumus divinam hancce auctoritatem et eius iura fusis praconii si opus sit celebrare et praedicare, quemadmodum eamdem recentissimis temporibus magis quam aliis nostra publica agendi ratione et praedicavimus et professi sumus. Sed etiam episcoporum iura divina sunt: non sunt nostra proprietas. A Deo illa accepimus, ut iis in concilii et in ecclesiae utilitatem et decus utamur et in populi nostri utili-

ovdje posvršava zajedničkim, iako ne jednakim savjetovanjem i radom. Meni je doduše bllo odgovoreno, da je naslov kanona i dekreta po neospornom auktoritetu tako utvrđen, te se on više nikako ne može mijenjati. Meni se to uistinu činilo nešto novo i u crkvenim saborima do sada nečuveno. Časnom odboru, koji se znojio oko popravka ovoga nacrta ja izrazujem najnježniju zahvalnost, što je u stvar, da tako kažem nepreinačivu, dopustio ipak neku preinaku i izmjenu u bolje, kad je naime kazao: »dok s nama sjede i sude biskupi iz cijelog svijeta našim auktoritetom u Duhu Svetom u ovaj opći sabor sazvani«. Ja će ići tragom odborovim, i slijedeći primjer vrlo ozbiljnih i naobraženih ljudi predložit će još jednu kratku izmjenu, ili, da ispravnije kažem, dodatak samo jedne riječi, a to u svrhu, da se božanska prava biskupa zbijenije i točnije izraze. Predlažem naime, da se ovako kaže: »Dok s nama sjede i sude i definiraju o vjeri biskupi cijelog svijeta«; ili ako vam je milije: »Dok s nama sjede da sude i definiraju o vjeri biskupi cijelog svijeta«. Predlažem dodatak te jedne riječi s ovih razloga: 1. jer je ta po meni preporučena formula bila u porabi u općim saborima, štaviše i u onim općim saborima, u kojima su dogmatske poslanice i konstitucije ispitivane i prosudjivane; a u takovim su saborima biskupi, da svoje božansko pravo postave izvan svake sumnje, običavali ovako potpisivati: »Sudeći i definirajući potpisao sam«, ili pak: »Definirajući sam potpisao«.

2. Poznato je, da je tridentski sabor — a ja bih želio, da mi postojano idemo njegovim tragom uvijek i u svemu — da je tridentski sabor ne samo se poslužio onom doista božanskom i barem po mojoj uvjerenju, svakoga nasljedovanja dostoјnom formulom, pozajmljenom iz sabora apostola, u svima svojim kanonima i dekretima: »Sveti tridentski sabor u Duhu Svetom sabran«, nego su na kraju toga sabora, kako se svatko može uvjeriti, svi biskupi, skoro bez ijednog izuzetka potpisali: »Definirajući potpisah«.

3. Treći razlog, radi kojega ja zagovaram dodatak ove riječi, jest ovaj: jer, kako je nama svima poznato, u najnovije su vrijeme u nastalim rasprama stanoviti učitelji teologije smisao ove riječi: suditi, kada se radi o biskupima u crkvenim saborima, tako oslobili, tako stegnuli, da su mu oduzeli svako juridično značenje i vrijednost, te ga jedino reducirali da označuje sposobnost odravanja. Da dakle božanska prava biskupa budu čitava i neporedljiva, hoću da formula »dok sudimo« dodatkom riječi »i definiramo« bude zaključena i utanačena.

Uzoriti i prečasni oci! Svi smo mi jednako uvjereni, da božanski primat u crkvi spada među poglavita jela Božje dobrote i milosrđa; svi smo mi jednako uvjereni i pripravni, da, ako ustreba, i svojom krvlju potpišemo nu božansku misao svetoga Ciprijana o primatu, u knjizi: O jeinstvu crkve.⁶ Svi smo mi pripravni, da ovaj božanski auktoritet i njegova prava slavimo i propovijedamo opširnim hvalospje-

tatem, et iis renunciare nemo nostrum potest: vitam potius externam sua positione renuntiabit, quam iura sibi divinitus credita, ut in iudicii die, cum Dominus noster deposcat, integra, inviolabilia, et si possibile est, cum multo ioenore eidem restituamus.

Dixi ergo hac in re nos incedere oportere et insistere concilium Tridentini vestigii. Notum est quod concilium Tridentinum certe summi pontificis Romani auctoritatem et iura eiusdem inviolabilia esse voluerit, et recte quidem: sed eadem firmitate et eadem conscientia custodivit concilium Tridentinum episcoporum iura divina. Omnium vestrum memoriae inhaerebit certe sessio XVI., quae fuit prima sub Pio IV. celebrata, in qua duae saltem voces, quae videbantur proponendae legatis, occasionem gravissimae controversiae dederunt Hispanis episcopis tunc temporis summa cum energia hisce vocibus reluctantibus, nec quiescentibus quounque aperte in protocollo non nominaretur eos protestari contra eas voces. Immo vero aliquis Hispaniae episcopus non contentus inseruisse hanc suam cauteiam in protocollo, sibi hoc dari petit ad aeternam rei memoriam a secretario qui a protocollis erat. Proh dolor! hic loci protocolla non existunt, nec huiusmodi adminicula. Ast concilii Tridentini patres eo usque non quieverunt quounque tandem in sessione XXIV. capite 21. non fuisse ita explicata et definita haec formula, ut in nullo equidem episcoporum iuribus contraria esset. Id peculiare est, quod in hoc capite dicitur, ideo id fieri ut ne unquam futuris temporibus de canonibus et decretis, quae concilii Tridentini auctoritate condita sunt, ulla dubitandi occasio praebeatur.

Notum est concilium Tridentinum eodem modo processisse cum ageretur de sacramento ordinis, et canone quidem octavo aut septimo, ut diffuse narrat Pallavicinus lib. XXIX. historiae suea. Qua occasione concilium Tridentinum ipsas etiam voces conciliorum auctoritate sacratas a se removit, ne in aliquo episcoporum iuribus praecaudare videretur. Ego convictus sum, quod si hanc sententiam in medio patrum concilii Tridentini propugnarem, certe plurimi, paucissimis exceptis, in meam sententiam, ut dici solet, pedibus manibusque irent, excepto certe praedecessore meo in cathedra hacce.

Secunda observatio refertur ad fragmentum: »Nemo siquidem ignorat proscriptas a Tridentinis patribus haereses etc.« Hic sermo est, reverendissimi patres, de protestantismo; et venerandi episcopi, qui huic schemati corrigendo insudarunt omnium malorum et omnium errorum, qui inde a concilii Tridentini temporibus usque ad nostra tempora mundum inundarunt, omnium inquam errorum et malorum fontem et originem protestantismum esse putant; quem plane initio sequentis fragmenti vocant cum suis surculis impianam pestem, cuius veneni virus pervaserit etiam ecclesiae filios. Pace virorum eruditissimorum, et eruditione et auctoritate certe mihi praestantium, dicam mihi hoc totum primum fragmentum non videri neque veritati plens et charitati certe non conforme esse.

ma ako treba, kao što smo to u posljednje vrijeme više nego rade svojim javnim radom i propovijedali i priznavali.

Ali su i prava biskupija božanska, nijesu naša vlasnost. Od Boga mo ih primili, da se njima poslužimo u korist i čast sabora i crkve, nijedan se od nas njih ne može odreći: radije će svoj život počinjanskom položaju otkazati, nego se odreći Bogom mu povjerenih rava, da ih na sudnji dan, kada Gospodin naš zatraži, čitava, neuvrijedena i ,ako je moguće, sa velikim dobitkom njemu samomu ratimo.

Rekao sam dakle, da treba da mi idemo i stojimo na tragu tridentskog sabora. Poznato je, da je tridentski sabor htio bez sumnje, da ugled i prava Svetoga Oca pape rimskoga budu nepovrijedena- i punim pravom: ali je isto tako odlučno i savjesno tridentski sabor branio i božanska prava biskupa. Svi će se vi sigurno sjećati 16. sjednice, koja je bila prva održana za pape Piju IV., u kojoj su same dvije riječi, predložene po legatima, dale poda vrlo teškoj raspri biskupima Španije one dobe, koji se tima riječima najenergičnije opriješe i nijesu se smirili, dok se nije uapisniku otvoreno spomenulo, da oni prosyđedu proti tima riječima. Štaviše jedan je španjolski biskup bio nezadovoljan time, što je ta njegova ograda unešena u zapisnik, tražio od zapisničkog tajnika, da mu na vječnu uspomenu dade prepis toga.⁷ Na žalost, ovdje nema ni zapisnika ni takovih pomagala. Ali oci tridentskog sabora nijesu mirovali sve dotle, dok nijesu konačno u 24. sjednici 21. poglavljju tu formulu tako protumačili i definirali, te ona nije ni učemu bila protivna pravima biskupa. Značajno je, što se u tom poglavljju kaže, da je ono učinjeno u tu svrhu, da se nikada u buduće ne dade nikakva prilika sumnji o kanonima i dekretima, utvrđenim lašću sabora tridentskoga.

Poznato je, da je tridentski sabor jednako postupao i kad se radilo o sakramentu sv. reda, i to u svom osmom ili sedmom kanonu, kako opširno pripovijeda Pallavicini u 29. knjizi svoje posjeti.⁸ Tom je prilikom tridentski sabor odstranio i neke riječi posvećene saborskim auktoritetom, samo da se ne bi činilo, da sabor bilo u čem prejudicira božanskim pravima biskupa. Ja sam uvjeren, kad bih ja ovo mišljenje branio usred otaca tridentskog sabora, da bi sigurno većina, uz vrlo malu iznimku, i rukama i nogama, kako se kaže, pristala uz moje mišljenje, izuzevši dakako ioga predgovornika na ovoj katedri.⁹

Druga se moja opaska tiče odlomka: »Svatko doduše zna, da su po tridentskim ocima osudene hereze i ost«.¹⁰ Tu je, prečasni ci, govor o protestantizmu; a časni biskupi, koji se znojše oko popravka ovoga nacrtu misle, da je protestantizam izvor i začetak sviju zala i sviju zabluda, što poplaviše svijet od tridentskog sabora pa do naših vremena, sviju kažem zabluda i zala; pa ga da-kako na početku slijedećeg odlomka nazivlju sa njegovim ogranicima bezbožnom kugom, čiji je otrov zahvatio i sinove crkve. Na

Non est conforme plene veritati. Certum quidem est protestantes grande crimen commisisse, cum spreta et insuper habita haec catholicae ecclesiae auctoritate, non ut dicit schema, res religiosas. sed res fidei id est aeternas et immutabiles fidei veritates subiectivo rationis iudicio et arbitrio subiicerent. Pernicioso hocce superbiae et corruptionis humanae fomento certe fons grandium ecclesiae malorum est apertus; et certe exinde rationalismus et criticismus, et alia inde sunt orta errorum monstra. Verum scendum est, etiam protestantismi et eius qui cum illo in connexione est rationalismi germina saeculo XVI. iam praeexitisse, praeexitisse in sic dicto humanismo et laxismo, quem in ipso protestantismo viri magnae auctoritatis incauto sane modo foverunt et nutriverunt. Nisi germen protestantismi et rationalismi iam praeexitisset, vix concipi posset quomodo exigua scintilla tam grande in medio Europeae excitaverit incendium, hodierna die adhuc non restinctum.

Secundo nec illud in dubium vocari potest, ecclesiae, religionis et fidei et omnis auctoritatis contemptum et perniciosissimas doctrinas enatas fuisse absque ulla parentela et cognatione cum protestantismo, in medio gentis catholicae saeculo XVIII. temporibus Voltaire et encyclopaedistarum. Eae non transierunt per medium protestantismum, sed in medio catholicae nationis exortae sunt: quae animorum et mentium corruptio, ut notum est, tantam edidit tamque terribilem stragem, ut eversis cunctis totius humanae societatis fundamentis, omnia inaudito modo funeribus et sanguine compleverit. De ea re, de eo phaenomeno dici non potest quod alienum contagium sit, sed contagium, proh dolor! et sanguineis lacrymis deplorandum, proprium, cuius virus adhuc serpit, et hodiernae societati magna pericula minatur.

Tandem et illud negari non potest et illud mihi videtur excrandum, quod venerandae deputationis membra in texenda genealogia naturalismi, materialismi, pantheismi, atheismi, haec omnia sine ullo discrimine videantur asserere protestantismo. Certe perniciosissimae hae sunt doctrinae: certe omnibus conatibus in id intendendum, ut huiusmodi doctrinae ex conscientiis hominum, et omni ex mundo eliminentur. Verum ut praeclarissimus unus orator, qui primus quantum recordor locutus est, dixit, etiam materialismus et huiusmodi errores iam temporibus concilii Nicaeni in schola Alexandrina enati et inde evulgati fuere; ita ut veritati plane et ex toto conforme non videatur huiusmodi teterrima vitia soli protestantismo adscribere. Praeterea dantur, et sunt etiam in medio protestantium viri etiam graves qui ecclesiae (et sunt viri graves) qui ecclesiae catholicae et nobis in hisce errorum commentis et monstris oppugnandis quandoque praeclaro sunt auxilio et adiumento. Ego memorabo unum ex antiquis, Leibniz, eruditum virum in ecclesiae catholicae institutis dijudicandis, aequum vero in erroribus oppugnandis, et propulsandis vitiis strenuum, et qui summas vires adhibuit ut inter communitates christianas concordia invehheretur.

umirenje vrlo naobraženih ljudi, koji su svojom naobrazbom i ugledom meni bez sumnje odlični, moram ipak reći, da se meni čijeli ovaj prvi odlomak čini, da niti istini potpuno odgovara, a ljubavi sigurno ne.

Ne odgovara potpuno istini. Sigurno je doista, da su protestanti počinili veliko zločinstvo, kada su prezreli i omalovažili ovaj auktoritet katoličke crkve, te podvrgli subjektivnom суду i mišljenju razuma ne religiozne stvari, kako se u nacrtu kaže, nego stvari vjere, to jest vječne i nepromjenljive vjerske istine. Tim je pogubnim sredstvom ljudske oholosti i pokvarenosti bez sumnje otvoreno vrelo velikih zala u crkvi; a sigurno su se odatle porodili i racionalizam i kriticizam i ostale nakazne zablude. Ali treba znati, da je i sjeme protestantizma i s njim u vezi racionalizma postojalo još prije 16. vijeka, i to u tako zvanom humanizmu i laksizmu, koji su dakako i u samom protestantizmu ljudi velikog ugleda, ali svakako na neoprezan način gojili i podržavali. Da sjeme protestantizma i racionalizma nije već prije postojalo, jedva bi se moglo shvatiti, kako je ona malena iskra izazvala usred Evrope tako veliki požar, koji ni do dana današnjega nije ugašen.

A drugo, ne može se ni o tome sumnjati, da su se usred katoličkog naroda 18. vijeka, za vrijeme Voltaire-a i enciklopedista porodili i prezir crkve, religije i vjere i svakog auktoriteta, i vrlo pogubne nauke, bez ikakve srodnosti sa protestantizmom. Te zablude nijesu prošle kroz protestantizam, nego su nastale usred katoličkog naroda; a ta pokvarenost duha i umja, kako je poznato, donijela je tolik i tako strašan pokolj, da je uništila sve temelje ljudskoga društva, i na nečuven način ispunila sve ubistvima i krvlju. O tome, o toj pojavi ne može se reći, da je tuda zaraza, nego je na žalost vlastita zaraza, koju treba krvavim suzama oplakivati, jer se njezin otrov još šulja i današnjem društvu prijeti velikim opasnostima.

Napokon se ni to ne može poreći i ja to osuđujem, da naime članovi uglednog odbora u izvođenju genealogije naturalizma, materijalizma, panteizma, ateizma, sve to bez ikakve razlike kao da pripisuju protestantizmu. Nema sumnje, da su te nauke vrlo škodljive; nema sumnje, da treba živo o tome raditi, da se takove nauke odstrane iz ljudske savjesti i iz cijelog svijeta. Ali, kako je jedan vrlo odlični govornik — koji je prvi govorio, koliko se sjećam — rekao, i materijalizam i takove zablude su već u doba nicejskog sabora (g. 325.) nikle u aleksandrijskoj školi i odatle se raširile; tako da ne izgleda potpuno i sasvim u skladu s istinom, kad se takove najružnije mane pripisuju samome protestantizmu. Osim toga, nade se i ima takoder među protestantima ozbiljnih ljudi, koji crkvi katoličkoj i nama u pobijanju ovih lažnih zabluda i nakaza, katkada vrlo lijepo pomažu. Ja ću spomenuti samo jednoga od starijih, Leibnitz-a, čovjeka naobražena u prosudivanju katoličkih

Ego adhuc quaedam, eaque pauca, memorabo. Scitis omnes et exhorruistis ad immanem illum librum Renani qui divinitatem Domini nostri Jesu Christi aggressus est; praeclera dicta sunt ab episcopis catholicis et doctoribus ecclesiae catholicae ad hunc errorum confutandum, praeclera certe et omni laude dignissima. Verum memorare non dubitamus, fuisse etiam inventos in medio protestantium praeclaros viros, qui aeque hunc librum oppugnarunt, qui Jesu Christi vindicias praebuerunt: ego unum memorabo vel duos. Quis non novit opus Guizot, qui responsionem aggressus est, et cuius meditationes de religione cuperem ut omnium manibus quantum possibile est tererentur (*murmur*), certe paucis exceptis; qui talia habet ut ab eo neque sperari, neque exspectari possent: plura in libris eius praeclera sunt. Ego quidem existimo dari in medio protestantium magnam turbam, quae virorum illorum in Germania. Anglia et America vestigia premens et Dominum nostrum Jesum Christum adhuc amans meretur, ut ad eam applicentur illa magni Augustini verba: Errant, errant, sed bona fide (*murmur*) errant: haeretici sunt, haeretici, sed nullus pro haereticis habet.

Praeses cardinalis De Angelis: Precor, reverendissime pater, ut abstineas a verbis quae scandalum in nonnullis patribus excitant.

Orator nonnulla verba profert in eodem sensu, quae non percipiuntur; sed statim interrumpitur ab eminentissimo praeside cardinali Capalti, qui animadvertisit hic non agi de protestantibus sed de protestantismo, non agi de personis sed de haeresi in genere. Porro negandum non esse tot hodiernos errores tanquam a fonte derivasse a protestantismo in genere spectato, nimirum a principio iudicii privati; igitur sibi videri non esse contra charitatem si dicatur protestantismum in seipso spectatum eum esse a quo tot monstra errorum derivarunt, ideoque ex verbis prooemii nulla in protestantibus legitimam officinationis occasio nabi.

Orator. Ego gratias summas habeo eminentiae vestrae pro hac instructione: sed me argumenta quae eminentia vestra protulit ad id probandum, quod omnia illa mala sint adscribenda protestantibus, non convincunt. Et ego existimo dari in protestantismo non unum alterumve hominem, sed turbam hominum qui adhuc Jesum Christum amant (*murmur*).

Praeses cardinalis Capalti: Peto ut insistas iis de quibus schema loquitur. Haec est expressio quae de protestantibus adhibita fuit. Tantum dictum est, proscriptas a Tridentinis patribus haereses in multiplices discordesque sectas fuisse discessas. Igmar vides hic ne nominari protestantes; nominantur tantum se-

...nova, pravedna u pobijanju zabluda i odvažna u suzbijanju opa-
... i koji je sve moguće učinio da se među kršćanske zajednice
ga uvede.

Spomenut će samo još nešto malo. Svi znate i zgražali ste
nad onim groznim djelom Renanovim, u kojem je napao božanstvo
našega Gospodina Isusa Krista;¹¹ katolički biskupi i doktori
katoličke crkve su sjajne stvari rekli pobijajući to djelo; vrlo sjajne
svake hvale dostojne stvari. Ali se ne bojimo spomenuti, da se i
među protestantima našlo odličnih ljudi, koji su također pobijali to
djelo, koji su pravo Isusovo branili; ja će spomenuti jednoga ili dva.
Me nije poznato djelo Guizota,¹² koji je odgovorio Renanu i na-
šao razmatranja o religiji, koja bih ja — osim nekih dakako manjih
nekostiju — želio, da svatko koliko je moguće ima u rukama (Žamor);
koji je napisao takve stvari, te im se ne bi nadao niti ih
šekiravio: ima mnogo sjajnih stvari u njegovim djelima. Ja barem
vjerenim, da među protestantima ima veliko mnoštvo, koje slijedeći
člape ovih ljudi u Njemačkoj, Engleskoj i Americi i ljubeći još našega
Gospodina Isusa Krista zasluzuju, da se o njemu kažu one riječi
likoga Augustina: U zabludi su, ali su u dobroj vjeri u zabludi
(Žamor): heretici su, heretici, ali ih hereticima nitko ne smatra.

Predsjednik kardinal De Angelis: Molim,
prečasni oče, da se ne služite riječima, koje sablažnjuju neke oce.

Govornik izriče nekoliko riječi u istom
smislu, koje se ne čuju; ali ga odmah prekida
uzoriti predsjednik kardinal Capalti, koji
paža, da se ovdje ne radi o protestantima nego
o protestantizmu, da se ne radi o osobama, nego
o herezi uopće. Nadalje, da se ne može poreći,
kako su tolike današnje zablude potekle kao iz
izvora iz protestantizma opće promatranoga,
to jest iz načela o privatnom sudu; stoga se
njemu čini, da nije proti ljubavi ako se kaže,
da je protestantizam, promatran sam u sebi,
onaj, iz kojega su potekle tolike nakazne za-
blude, pa se zato riječima uvoda u nacrtu ne
daje protestantima nikakva zakonita prilika
da se vrijedaju.

Govornik: Vrlo sam zahvalan Vašoj Uzoritosti za tu po-
uku; ali mene ne uvjeravaju dokazi, koje je Vaša Uzoritost navela
da dokaže, kako sva ona zla treba pripisati protestantizmu. I ja
vjerenim, da među protestantima ima ne jedan ili dva čovjeka, nego
mnoštvo ljudi, koji još ljube Isusa Krista (žamor).

Predsjednik kardinal Capalti: Molim, da ostane
kod onoga, o čemu nacrt govori. Ovo je izraz, koji je upo-
trebljen o protestantima: Samo je rečeno, da su se po tridentskim
ocima osudene hereze rascjepkale na raznolične i nesložne sekte.
Vidite dakle, da se tu protestanti niti ne spominju; samo se spominju

ctae quae a concilio Tridentino damnatae fuerunt. Verum quae dicuntur de infinitis aliis sectis, quae ex huiusmodi primis haeresibus exierunt, reverendissimi patres iudicabunt. Igitur mihi quidem videtur, revera videtur nullam offenditionem fieri in protestantes. Igitur te rogo ut velis desistere ab huiusmodi sermone, qui ut candide fatear, aures offendit plurimorum episcoporum.

Orator. Ego concludo. Ast certe scio multos esse viros in medio protestantium viventes, qui toto corde desiderarent ne aliquid in schemate poneretur, quod gratiae divinae inter eos adspiranti poneret modum. Ego scio in concilio Tridentino actum fuisse cum summa cautione, prudentia et charitate cum ageretur de protestantibus. Concilium Tridentinum ideo dicit Tridentum ad Germaniae fauces convenisse, ita ut promptitudo offerretur protestantibus ad concilium veniendi. In fine concilium Tridentinum dicit: Quamquam (si) protestantes in medium nostrum venirent. omni charitate et humanitate eos exciperemus; tamen ita rem ipsorum et negotia ipsorum tractavimus, ut non tam nostram quam eorum causam agere videremur. Cuperem ut illos non...

Praeses cardinalis Capalti: Haec cura habita fuit a sanctissimo Domino nostro, dum postquam indixit oecumenicum concilium, apostolicis suis litteris omnes protestantes invitavit, ut si ad lumen redire vellent, id incunctanter facerent, atque materna viscera in ipso Romano pontifice nec non in oecumenico concilio invenirent (Approbationis signa). Proponamus potius ecclesiam tenerrimam matrem semper fuisse: non faciamus huiusmodi comparationes, quae quodammodo offendunt zelum pastorum ecclesiae. Ecclesia semper viscera caritatis habuit et in omnes errantes et in omnes heterodoxos; sed id non prohibuit quominus errores configeret, quominus super doctrinam veritatem diceret. Et mihi videtur, rursus repeatam, mihi videtur, si velimus sincere loqui, tuas animadversiones hoc sub respectu nullum fundamentum habere in ipso schemate, quo protestantes possint odium suum in ecclesiam catholicam proferre.

Orator. Ego concludo, sed contra unam vestrae eminentiae observationem unum verbum tantum debo...

Hic eminentissimus praeses Capalti verba facere conatur; sed statim undique murmur an-
tibus patribus prosequitur

Orator. Haec ego ad tristia huius concilii adjuncta refero... (Ob nimium indignationis murmur vix percipi verba omnia potuerunt.) Facio tertiam observationem, brevem, brevissimam, quae tamen mihi videtur ad essentiam spectare; et conscientiam meam ita comovet, ut eam silentio praeterire nullo modo potuerim. Dictum est nos post prooemii huius discussionem ad suffragandum ituros; et in decreto, quod in supplementum ordinis interioris nobis datum est, dicitur super res in concilio Vaticano agendum esse votorum maioritate. Contra, com-

te, koje je tridentski sabor osudio. A što se kaže o bezbrojih sekci, koje su iz takovih prvih hereza izašle, sudit će pre i oci. Meni se dakle čini, doista mi se čini, da nema nikakve rede proti protestantima. Stoga Vas molim, da izvolite odustati takva govora, koji, da iskreno priznam, vrijeđa uši većine kupa.

G ovornik: Ja završavam. Ali znam sigurno, da ima og ljudi, koji, žive među protestantima, te bi iz svega srca želi, da se u načrt ništa ne meće, što bi bilo zaprekom Božoj misli, koja je njima potporom. Ja znam, da se u tridentskom saboru stupalo vrlo oprezno, razborito i ljubezno, kad se radilo o protestantima. Tridentski sabor kaže, da se zato sastao u Tridentu, na granici Njemačke, kako bi se olakotilo protestantima, da dođu u sabor. Na koncu tridentski sabor kaže: Premda bismo protestante imili svom ljubavlju i prijaznošću, kad bi k nama došli, mi smo pak njihovu stvar i njihove poslove tako raspravili, da se činilo da da radimo ne za nas nego za njih. Ja bih želio, da ih ne...

P redsjednik kardinal Capalti: Za to se pobrinuo Sveti Otac, kad je, nakon što je urekao opći sabor, svojim apostolskim pismom pozvao sve protestante, ako hoće da se povrate vijetu, neka to bezodvlačno urade, a da će ih materinskom ljubavlju dočekati i Sveti Otac i opći sabor. (Znakovi odobravaanja.) Izjavimo radije, da je crkva uvijek bila vrlo nježna majka; nemojmo praviti takove poredbe, koje na neki način vrijeđaju revnost pastira crkve. Crkva je uvijek bila puna ljubavi prema svima, koji su u zabludi i prema svima inovjercima; ali je to nije priječilo, da osudi zablude, da o nauči istinu kaže. I meni se čini, net kažem, meni se čini, ako ćemo iskreno govoriti, da Vaše opaske što se toga tiče nemaju nikakva temelja u samom načrtu, kojim bi protestanti mogli nastaviti svoju mržnju proti katoličkoj Crkvi.

G ovornik: Ja završavam ali proti jednoj primjedbi Vaše Uzoritosti moram samo jednu riječ...

Tu hoće uzoriti predsjednik Capalti da govoriti, ali odmah sa svih strana mrmljajuoci, a nastavlja

G ovornik. Ja ovo ubrajam u žalosne osobitosti ovoga sabora... (radi prevelikog mrmljanja i zlovolje jedva se mogoše čuti sve riječi).

Treće opažam kratko, vrlo kratko, ali mislim, da se ovo bitnosti tiče; i ovo tako dira moju savjest, da ne mogu nikako šutke preći preko toga. Rečeno je, da ćemo poslije rasptave o ovom uvodu preći na glasovanje; i u dekretu, koji je nama dan kao dodatak za unutrašnji red (u saboru) kaže se, da o stvarima u vatikanskom saboru treba raditi većinom glasova. Naprotiv, neki su biskupi napisali tumač o toj stvari i pitali, ima li se ono staro pravilo o moralnoj jednodušnosti...

mentarium hanc in rem scripserunt quidam episcopi, et quaesierunt utrum antiqua illa regula de morali unanimitate...

Hic iterum ob redintegratum et crescens indignationis universalis murmur verba oratoris suffocantur.

Praeses cardinalis Capalti. Hoc non pertinet ad hodiernam discussionem.

Vehementer approbant patres interruptionem et assertionem; et reverendissimus orator interrumpens respondere conatur. Interim patres denuo communissime obstrepunt, vix non fremunt, pluresque ut descendat orator postulant.

Orator. Vestra eminentia certe ignoscere debet. Ego ve-
neror iura praesidum... ego certe si praeterita regula aeterna illa
et immutabilis de unanimi consensione morali... moraliter ad
omnes unanimi...

Suffocatur vox oratoris indignationis stre-
pitū. Attamen prosequitur

Orator. Ego contra omnem interruptionem protestor, ego...

Patres surgentes clamant: Protestamur nos
contra te.

Iterum orator. Ego protestor contra omnem interruptionem.

Primus praeses iterum atque iterum tintin-
nabulum sonat.

Patres unanimiter: Placet, descendat, descendat.

Orator: Ego protestor contra...

Descendit orator et indignabundi patres e subsellis egrediuntur, singuli pro se varia obmurmurantes. Alii dicebant: Et isti nolunt infallibilitatem papae; iste ne est infallibilis? Alii: Lucifer est iste, anathema, anathema. Ali vero: Alter Lutherus est iste, eiiciatur foras. Omnes autem clamabant: Descende, descend.

Orator autem semper dicebat: Protestor, protestor, et descendit.

Cum patres subsellis relictis ex aula discedere inciperent, eminentissimus primus praeses abeuntes campanulae sonitu continxuit, ut eos de congregacione in diem posterum habenda moneret.

Ovdje su opet govornikove riječi ugušene ponovnom, još jačom zlovoljom i općim mrmljanjem.

Predsjednik kardinal Capalti. To ne spada na današnju raspravu.

Oci živo odobravaju prekid i tvrdnju; a prečasni govornik prekidajući nastoji da odgovori. Međutim oci ponovno i skoro svi ga nadvikuju i samo što ne buče, a većina zahtijeva, da govornik side.

Govornik. Neka mi Vaša Uzoritošč oprosti. Ja poštivam prava predsjednika... ja sigurno ako ono predašnje pravilo, ono vječno i nepromjenljivo o jednodušnoj suglasnosti moralnoj... moralno o svima jednodušno...

Govornikov je glas ugušen zlovolinom bukom. Ipak nastavlja.

Govornik. Ja prosvjedujem proti svakom prekidanju, ja...

Oci ustaju i viču: Mi prosvjedujemo proti tebi.

Govornik. Ja prosvjedujem proti svakom prekidanju.

Prvi predsjednik opetovan zvon.

Oci jednoglasno: Tako je, neka side, neka side.

Govornik: Ja prosvjedujem proti... Silazil govornik, aoci zlovoljni izlaze iz sjedala i svaki za sebe nešto mrmlja. Jedni su govorili: I ovine će papinu nepogrješivost; je li ovaj nepogrješiv? Drugi: Lucifer je ovaj, anatema, anatema. Treći pak: Ovaj je drugi Luter, napoljес njim! A svi su vikali: Siđi, siđi.

Govornik je neprestano gvorio: Prosvjedujem, prosvjedujem, i sišao je.

Kad su oci ostavili sjedala i počeli izlaziti iz dvorane, uzoriti prvi predsjednik ih je na odlasku zaustavio zvonjenjem zvonca i opomenuo, da će se opća sjednica sutradan držati.

V. ORATIO

*reverendi patris domini Josephi Georgii Strossmayer, episcopi
Hosnensis et Syrmiensis.*

Eminentissimi praesides,
eminentissimi ac reverendissimi patres!

Gravissimi momenti quaestio discutitur, cui et ipse longiori tempore conscientiosa et impensisima opera studui; et ecce adsum ut coram Deo et hac sacra synodo studiorum meorum rationem et effectus candide et humiliter, ut infirmitatem meam decet, exponam, rogans vos, ut me patientia ac benevolentia vestra dignum existimetis. Solitus enim, neque aliter possum, de memoria loqui, aliquando vel invite excidit de ore verbum forsan minus castigatum et vestra attentione et auribus minus dignum: sed credite, libenter illud semper revoco, libenter ego corrigi patior memor eius: Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam (Ps. 113, 9).

Sancta est vestrum omnium, qui hic congregati estis, intentio: credite mihi, etiam mea recta est, eo tantum tendens ut gloria Dei et ecclesiae matris utilitas promoveatur. Non sumus eiusdem omnes opinionis, sed tamen fratres sumus et alter alterius benevolentia et charitate semper digni, et semper ut existimo obligati alter alterius onera portare; ideoque vestra benevolentia et charitate fretus rem exordiar.

A pluribus reverendissimis patribus conquestum est gravissimam hanc, quam tractamus materiam, abrupto et quasi illogico modo tractari; iis et ipse accedo. Nam in divina ecclesiae constitutione omnia eius elementa intimo et indivulso inter se cohaerent nexu, atque in hac sua cohaesione semet mutuo adiuvant et perficiunt, et ad finem divinitus praestitutum mirum in modum consiprant. Interno hoc rerum ordine quacumque demum ratione turbato, omnia turbari et quaedam in divino ecclesiae corpore membra nativo suo vigore et significatu destitui oportet. Ego de quibusdam constitutivis ecclesiae elementis hoc respectu loquor sequens iudicia relationis, quam venerabilis Deputatio de fide nobis exhibuit. Et quia eodem in folio quarto de episcopis loquitur, dicens de iuribus episcoporum partim in schemate nostro tractari, partim tractatum iri, ego ipse mox de episcopis loquor et dico: mihi ea, quae in schemate nostro continentur, omnino insufficientia videri. Nam ut divina illa relatio, quae inter venerandum ecclesiae caput et inter episcopatum,

• PETI STROSSMAYEROV GOVOR.

Peti i posljednji put govorio je Strossmayer u općoj 63. sjednici, 2. lipnja 1870. u jutro, kao treći govornik. Prije njega su govorili: fogarački nadbiskup Vancsa i biskup moulenski Dreux-Bréze, a poslije njega još dvojica (Regnault i Salzano).

To se jutro nastavljala opća rasprava o načrtu prve konstitucije o Kristovoj crkvi. Ovo je najdulji Strossmayerov govor, ali je saslušan bez kakavih upadica. Kasnije su govornici neki branili Strossmayerovo stanovište, a drugi pobijali pojedine njegove dokaze.

U službenim je aktima i ovaj govor u cijelosti donesen¹³ te i njega donosim u vjernom prijevodu i sa latinskim tekstom.

V. GOVOR

časnog oca gospodina Josipa Jurja Strossmayera, biskupa bosanskoga i srijemskoga.

Uzoriti predsjednici, uzoriti i prečasni oci!

Raspravlja se vrlo važno pitanje, koje sam i ja duže vremena savjesno i sa mnogo truda proučavao; i evo me da pred Bogom i ovim svetim saborom položim račun o svome proučavanju i njegovim učincima, onako otvoreno i ponizno, kako dolikuje mojoj slaboći; a vas molim, da me smatraste dostoјnim svoje strpljivosti i dobrohotnosti. Kako sam navikao a drukčije i ne mogu — da govorim iz pametи, nekada mi i proti volji ispadne iz ustiju riječ, koja je možda manje ispravna i vaše pažnje i slušanja manje dostoјna. Ali vjerujte, da ja uvijek rado takvu riječ opozivam i milo mi je da me popravite, jer imam pred očima onu: *Ne n a m a, G o s p o d e, n e n a m a, n e g o s v o m e i m e n u d a j s l a v u.* (Ps. 113, 9).

Sveta je nakana sviju nas, koji ste ovdje sabrani; vjerujte, da je i moja poštena i ide samo za tim, da se proširi Božja slava i korist matere crkve. Nijesmo svi istoga mišljenja, ali smo ipak braća i uvijek vrijedni međusobne dobrohotnosti i ljubavi, i uvijek, kako mislim, dužni, da jedan drugoga terete snosimo. Stoga sa pouzdanjem u vašu dobrohotnost i ljubav započinjem.

Više se prečasnih otaca tužilo, da se o ovom vrlo važnom predmetu, o kojem raspravljamo, rasprava vodi naglo i skoro nelogično: njima se i ja pridružujem. Jer u božanskoj ustanovi crkve svi su njezini dijelovi intimno i nerazdjeljivo među sobom povezani, i u toj svojoj povezanosti se među sobom pomažu i usavršuju, i na divan način teže k svrsi, koja im je po Bogu odredena. Poremeti li se bilo

et iura utriusque intercedit, clare pateat, haec duo gravissima et una simul et ex professo tractari debent.

Mea enim sententia, haec duo ille indivisa unitate coniuncta, cui »data est omnis potestas in caelo et in terra quive solemnis occasione magisterii potestatem in ecclesia suae gentes ad omnes in communione apostolos dixit: Euntes docere omnes gentes; ad omnes in communione dixit: Ecce ego vobis sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. (Mt. 28, 18—20). Haec duo coniunxit in unicille, qui aeternus est in ecclesia sua omnis potestatis et auctoritatis fons, quicunque illam ipsam missionem, quam a Patre suo aeterno in sereditavit, omnibus in communione apostolorum communicavit, et ligavit et solvendi potestatem iis omnibus dedit. Horum veritate verborum, omnes quicumque in ecclesia Dei episcopi sumus gravissimo mysterii munere defungimur. Horum veritate verborum capituli nostri coniuncti seu per orbem divisi seu in concilio congregati Spiritus sancti adstantia contra quosvis errores tuti et securi sumus; horum veritate verborum omnes considerari debemus tamquam ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei.

Nativam horum verborum vim et significationem consideramus. Ignatius, ut notum est in suis epistolis, frequenter episcopum in medio gregis sui comparat ipsi Christo, et dicit inter gregem et episcopum eam intercedere unionem et relationem, quae intercedit inter Christum et Patrem eius aeternum. Dicit is sanctus vocis episcopi in medio gregis ita obediendum esse quemadmodum obedire cōportet voci ipsius Christi Dei: quae quidem gravissima verba, et gravissima comparatio certe nullo modo excludit primatiam illam dignitatem et potestatem summi pontificis a Deo institutam et in toto orbe terrarum manifestam, ut in ecclesia Dei unitas conservetur et salvetur. Sed mea saltem sententia haec verba excludere videntur concursum paris episcopaloris iurisdictionis. Nam duae iurisdictiones uno loco et sub eodem respectu exercitiae semet mutuo impeditur et naturali rerum cursu alteram successu temporis aut impedit aut plane tollit, in magnum communis boni detrimentum. Mihi saltem huic refragari videtur illud quoque Gregorii Magni, qui, si bene memini, in epistola ad Ioannem leunatorem vetat se episcopum episcoporum nominari, quia existimat vir sanctus, illud quod sibi ultra mensuram tribuitur, fratrum suorum potestati et auctoritati derogare.¹⁵

Caeterum haec methodus duo haec objecta de primatu et de episcopis simul pertractandi etiam sacerdotibus familiaris erat. Ego citabo unum sanctum Cyprianum eo quidem libentius, quod ex doctrina huius sancti, et ex eiusdem agendi ratione manifestum fit ecclesiam ita constitutam, ita diversorum elementorum ad unum finem conspiratione temperatam esse, ut in eadem consultum sit non tantum recto ordini et rectae subiectioni, non tantum perpetuae usque ad finem mundi durationi, non tantum sanctae et indivisae unitati, verum etiam modestae libertati, et specialibus ecclesiarum

na koji način taj unutrašnji red, treba da se sve poremeti i da neki udovi u božanskom tijelu crkve budu lišeni svoje prirođene snage i značenja. Ja govorim o nekim konstitutivnim dijelovima crkve u tom pogledu, držeći se reda misli, koji je sadržan u izvještaju časnog Odbora za vjeru. A jer se tamo na 4. stranici govorio o biskupima, te se kaže, da se o biskupskim pravima u našem nacrtu dijelom raspravlja a dijelom će se raspravljati, ja sam govorim o biskupima i kažem, da mi izgleda sasvim nedovoljno ono, što je sadržano u našem nacrtu. Jer da se potpuno razjasni onaj božanski odnos, koji postoji među časnom glavom crkve i episkopatom, te među obotstranim pravima, moraju se ta dva vrlo važna predmeta zajedno i ex professo raspravljati.

Po mojojem mišljenju to dvoje je spojio u nerazdruživo jedinstvo Onaj, kojemu je »d a t a s v a v l a s t n a n e b u i n a z e m l j i« (Mat. 28, 18), i koji je u svečanoj prigodi vršeći u svojoj crkvi učiteljsku vlast svima apostolima u zajednici rekao: »I d i t e i n a u č a v a j t e s v e n a r o d e «; svima u zajednici rekao: »E v o j a s a m s v a m a d o k o n c a s v i j e t a «. (Mat. 28, 19 i 20). To je dvoje u jedno spojio Onaj, koji je u svojoj crkvi vječno vrrelo svake vlasti i auktoriteta, i koji je onu istu misiju, koju je od svog Oca nebeskoga baštinio, svima apostolima u zajednici podijelio i dao vlast svima njima da vežu i odriješe. Na istini tih riječi svi mi, koji smo u Božjoj crkvi biskupi, vršimo vrlo važnu učiteljsku službu. Na istini tih riječi, združeni sa svojom glavom, ili po svijetu rastrkani ili u saboru sabrani mi smo pomoću Duha Svetoga zaštićeni i sigurni proti svima zabludama. Na istini tih riječi mi svi moramo biti smatrani kao službenici Kristovi i djelitelji Božjih tajni.

Promatraljući prirodenu jakost i značenje tih riječi sv. Ignacieje, kako je poznato, u svojim poslanicama često biskupa usred stada isporeduje Kristu i kaže, da između stada i biskupa postoji ono jedinstvo i onaj odnos, koje postoji između Krista i njegovog vječnog Oca. Kaže taj svetac, da treba glas biskupa usred stada tako slušati, kao što treba slušati glas Krista Boga. A te vrlo važne riječi i ta vrlo važna poredba bez sumnje nipošto ne isključuje ono prvenstveno dobrostanstvo ni onu vlast Svetog Oca pape, koju je Bog ustanovio i koja je očita u cijelom svijetu, da se u crkvi Božjoj uzdrži i sačuva jedinstvo. Ali te riječi, barem po mojojem mišljenju, izgleda da isključuju stjecaj jednake biskupske jurisdikcije. Jer dvije jurisdikcije na jednom mjestu i pod istim obzirom vršene smetaju jedna drugu, i po prirodnom toku stvari tijekom vremena jedna drugu ili smeta ili putpuno ukida, a na veliku štetu općeg dobra. Tome se, barem po mojojem mišljenju, protivi i ono, što Grgur Veliki, ako se dobro sjećam, u poslanici Ivanu Isposniku zabranjuje, da ga nazivlje biskupom biskupa, jer sveti čovjek misli, da ono što se njemu preko njere podjeljuje, vlast i ugled njegove braće prikraćuje.

Uostalom, ovaj način raspravljanja o primatu i o biskupima skupno, bio je u običaju i kod svetih otaca. Ja ću spomenuti samo Ciprijana i to tim radije, što se iz nauke ovoga sveca i iz njegova

singularium et episcoporum iuribus; ita ut in ecclesia Dei, mea saltem sententia, omnino illud exclusum habeatur, quod absolutum esse audi possit. Scripsit sanctus Cyprianus in hocce libro gravissimis utique sententiis et verbis, uti par est; loquitur de divino in ecclesia primatu, loquitur de necessitate perpetuae cum sancta sede communionis, loquitur ut par est de cathedra unitatis, adductis classicis Matth. 16. et Io. 21. verbis, e quibus hodie tanta cum certitudine et securitate quidam personalem et absolutam pontificis infallibilitatem deducunt, cui quidem ego saltem subscribere non possum; quamquam ex toto animo et ex toto corde subscribam iis, quae sanctus Cyprianus in libris De unitate ecclesiae (cap. II.) inde deducit. Sed sanctus Cyprianus in eodem textu et contextu dum praeclarissima haec de Petri primatu loquitur, loquitur una de iuribus et apostolorum et episcoporum, dicens iterato: »Hoc erant utique et caeteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis«; et alias relate ad supremum pascendi munus docet, non solum Petrum sed omnes apostolos pariter esse pastores et totam per orbem ecclesiam unum gregem, ut unanimi omnium apostolorum consensione pascatur.

Neque dicatur, ut mea saltem sententia minus recte hoc loco dictum est, hoc solum de apostolis praedicari, quasi episcopi non essent veri apostolorum successores, quasi non essent haeredes totius illius dignitatis et auctoritatis quae apostolis propria erat, ut summus pontifex est verus successor beati Petri et verus haeres plenitudinis eius potestatis quae sancto Petro propria erat. Ideo sanctus Cyprianus continenter loquitur etiam de episcopis et dicit, episcopatum in toto terrarum orbe unum atque indivisum esse, cuius a singulis in solidum pars tenetur, cuius a singulis in solidum pars tenetur. Quae quidem sententia et doctrina sancti Cypriani docet ne illud, quod itidem hoc loco dictum est minus recte, quasi iurisdic^{tio} episcoporum ita ad limites dioecesis eorum restricta esset, ut nullo modo in reliquam ecclesiam pateat? Meo quidem iudicio, praeter hanc iurisdictionem insitum est vi characteris et ordinis episcopalis virtuale quoddam in reliquam ecclesiam ius.

Quod virtuale ius quidam viri sancti, viri graves, viri ad singularia in ecclesia Dei complenda per Deum vocati, in commune ecclesiae emolumentum iterum iterumque exercuerunt. Ita sanctus Cyprianus, de quo Gregorius Nyssenus dicit, eius auctoritatem, eius influxum summum fuisse non tantum in celebri africana ecclesia, sed per totium occidentem. Ita sanctus Basilius, de quo Gregorius Nazianzenus dicit, quod non contentus fuerit labores suos et vigilantium suam solum suis tribuere, sed ad totam ecclesiam extenderit, cordis et animi sui oculos extendens quaquaversus ubi Christus virtutis et gratiae suae lumen effudit.¹⁷ Et notum est sanctum Ioannem Chrysostomum gravissimo modo monere episcopos, ut charitatem et vigilantium suam non restringant ad propriae suae dioecesis limites, quia, ut sanctus vir dicit, quemadmodum est officium episcopi orare non tantum pro sua ecclesia, verum etiam pro universa ecclesia, ita et

postupka jasno vidi, da je crkva tako ustanovljena, suglasjem različitih elemenata prema jednom cilju tako uređena, te je u njoj provideno ne samo za pravi red i za pravu podložnost, ne samo za neprekidno trajanje do konca svijeta, ne samo za sveto i nerazdjeljivo jedinstvo, nego i za čednu slobodu, i za posebna prava pojedinih crkvi i biskupa; tako da je, po mojoj barem mišljenju, u Božjoj crkvi sasvim isključeno ono, što može biti ili se nazivati apsolutnim. U toj je knjizi sveti Ciprijan pisao doduše vrlo ozbilnjim mislima i riječima, kao što dolikuje; govori o božanskom primatu u crkvi, govori o potrebi trajne zajednice sa Svetom Stolicom, govori kako dolikuje o katedri jedinstva, navodeći klasične riječi kod Mat. 16. i Iv. 21., iz kojih danas neki tolikom stalnošću i sigurnošću izvode ličnu i apsolutnu papinsku nepogriješivost, koje ja barem ne mogu potpisati; premda ču iz sve duše i iz svega srca potpisati ono, što sv. Ciprijan izvodi odатle u knjigama *O jedinstvu crkve*,¹⁴ a što svaki katolik mora vjerovati, učiti, držati, a ako treba i krvlju svojom zapečatiti. Ali sv. Ciprijan u istom tekstu i kontekstu dok govori vrlo sjajne riječi o Petrovu primatu, govori ujedno i o pravima i apostola i biskupa, jer opetovanio kaže: »To su dakako bili i ostali apostoli, što je Petar bio, obdareni jednakim zajedništvom i časti i vlasti; i inače što se tiče dužnosti vrhovnoga pastira uči, da nije sam Petar, nego i svi apostoli su jednako pastiri a sva crkva po svijetu je jedno stado, da ga pasu svi apostoli jednodušnim suglasjem.

I neka se ne kaže — kako je to ovdje, barem po mojoj sudu, ne baš ispravno rečeno — da je to kazano samo za apostole, kao da biskupi nijesu pravi nasljednici apostola, kao da nijesu baštinici svega onoga dostojanstva i auktoriteta, što je vlastit bio apostolima, kao što je Sveti Otac pravi nasljednik svetoga Petra i pravi baštinik punine one vlasti, koja je vlastita bila svetom Petru. Stoga sveti Ciprijan neprestano govori i o biskupima i kaže, da je episkopat u cijelom svijetu jedan i nerazdjeljen, a pojedini imaju i solidum dio toga. A to mišljenje i ta nauka svetoga Ciprijana uči li zar ono, što se također ovdje neispravno kazalo, da je tobože jurisdikcija biskupa tako stegnuta na granice njihove biskupije, te oni nad ostalom crkvom nemaju baš nikakve jurisdikcije? Po mojoj barem sudu, osim te jurisdikcije prirođeno je snagom karaktera i reda biskupskoga i neko virtualno pravo na ostalu crkvu.

A to virtualno pravo neki sveti, neki ozbiljni ljudi, neki ljudi, koje je Bog pozvao da izvrše posebne neke dužnosti u crkvi Božjoj, opetovanio su vršili na opću korist crkve. Tako sveti Ciprijan, o kojemu Grgur nisenški kaže, da mu je ugled i uticaj bio vrlo velik ne samo u glasovitoj afričkoj crkvi nego i po cijelom zapadu. Tako sveti Vasilije, za kojega Grgur nazijanški kaže, da nije bio zadovoljan da svoj rad i svoju brigu posveti samo svojima, nego ih je protegnuo na svu crkvu, okrećući oči svojega srca i svoje duše na sve strane, kamo je Krist izlio svjetlo svoje kreposti i milosti. A poznato je da sveti Ivan Hrizostom vrlo ozbiljno opominje biskupe,

vigilantiam suam et curam extendere debet quaquaversus ubi in Christo creditur et ubi adest Christi ecclesia. Et ipse summus pontifex Caelestinus in epistola ad patres Ephesinos monet ipsos, ad omnes in communi apostolos dictum esse: Euntes docete omnes gentes; et subiungit: »Subeamus igitur omnes eorum labores, quibus omnes successimus in honore.« (Cf. Mansi IV. 1283.).

Sed quae fuerit sancti Cypriani quoad ea quae dixi, mens, apparet ex eius agendi ratione seu ex celeberrima illa et notissima controversia de rebaptizandis haereticis, quae inter illum et sanctum Stephanum summum pontificem agitata est; quae quoniam triennio accidit post librum scriptum, vivus quodammodo, in quibusdam saltem, huius libri commentarius dici potest. Ego hanc controversiam non tantum ideo affero, quod obiectum de quo tractamus, illustrat; sed praecipue ideo quia haec controversia sanctae sedi apostolicae gloriae est et honori; quia ex hac controversia discernimus etiam hac vice traditionem divinam in sua integritate et puritate in sancta sede apostolica servatam; quia ex eo hoc sequitur, quanto-pere periculosum sit oraculis sanctae sedis etiam tunc contraire, cum forsan ius ita admittere aut conscientia urgere videatur; quia haec controversia docet quam difficile, immo vero quam moraliter fere impossibile sit, ut in magno contentionis aestu etiam vir sanctus inter debitos iuris et modestiae limites sese contineat. Nam sanctum Cyprianum limites hos excessisse, quisquis epistolas eius legerit, agnoscere certe debet; et ideo sanctus Augustinus recte dixit virum hunc et sanctum egregium suum excessum martyrio abolere debuisse. Verum, reverendissimi patres, si haec verissima sunt, ut certe sunt, illud non minus verum est, quicumque controversiae huius seriem novit, quod saeculo ad minus tertio saltem nihil scitum fuerit de personali et absoluta Romanorum pontificum infallibilitate; nam secus concipi non posset, quomodo sanctus Cyprianus cum toto concilio Africano, quomodo sanctus Firmilianus cum tota Cappadocia et Cilicia, sancto Stephano veritatem docenti et solemniter praedicanti et definienti nihil innovetur, quomodo inquam contraire possent?

Neque dicatur, quod hic loci dictum audivi, quasi non actum fuisset de re gravi et de re fidei. Mea sententia equidem de re gravissima et de re fidei actum est; de re gravissima et de re fidei, cui controversiae s. Cyprianus infausto modo libro suo *De unitate ecclesiae* prolusit. Et hic mihi incidit idea per quemdam excellentissimum episcopum hic loci expressa, qui dicit in unitate urgenda nullum committi posse excessum. Meo autem iudicio committi potest in omni re excessus, etiam in re sanctissima et gravissima, cum eo saltem discrimine quod excessus in re gravi eo funestior et in fructibus suis tristior sit; quod s. Cyprianus suo proprio experimento didicit, dum in libro *De unitate ecclesiae* adeo unitatem urget, ut dicat in ecclesia sola catholica baptismum haberi posse, in ecclesia tantum catholica filios Christo generari posse, in ecclesia tantum catholica Spiritum Sanctum haberi et charismatum eiusdem

neka svoju ljubav i brigu ne stegnu na granice svoje vlastite biskupije, jer, kako svetac kaže, kao što je dužnost biskupova da moli ne samo za svoju biskupiju, nego i za svu crkvu, tako on mora i svoju brigu i nastojanje proširiti na sve strane gdje se vjeruje u Krista i gdje postoji Kristova crkva. A i sam papa Celestin u poslanici efeškim biskupima opominje ih, da je svima apostolima u zajednici rečeno: *I d i t e i n a u č a v a j t e s v e n a r o d e;* pa dodaje: »Prihvatimo se dakle svi njihovih napora, kad ih sve u časti na-slijedimo.«

Ali što je mislio sveti Ciprijan o tome što sam rekao, jasno je iz njegova postupka ili iz one vrlo glasovite i dobro poznate prepirke o ponovnom krštenju heretika, koja se razvila između njega i pape Stjepana, a koja uslijed toga što se zbila tri godine nakon što je Ciprijan napisao knjigu, može se na neki način nazvati živi tumač ove knjige, barem u nekim stvarima. Ja navodim ovu prepirku ne samo zato što ona osvjetljuje predmet, o kojem raspravljamo, nego nadasve zato, što je ona na slavu i čast svetoj apostolskoj Stolici. Jer ćemo iz ove prepirke naučiti, da je i ovaj put božanska predaja u svojoj cijelosti i čistoći sačuvana u svetoj apostolskoj Stolici; jer iz toga slijedi ovo: kako je opasno protiviti se izjavama svete Stolice i onda, kada možda mislimo da na to imamo pravo ili nas savjest nuka; jer nas ova prepirka uči, kako je teško, štaviše skoro moralno nemoguće, da se u velikom žaru prepiranja i svet čovjek uzdrži u granicama, što mu ih postavljaju pravo i čednost. Jer da je sveti Ciprijan te granice prešao, to će sigurno priznati svatko, tko pročita njegove listove; i stoga je sv. Augustin ispravno kazao, da je ovaj izvrsni svetac morao svoj prestupak mučeništvom izbrisati. Ali, prečasni oci, ako je to potpuno istinito, kao što sigurno jest; ali je također isto tako istinito za svakoga, kome je poznat tok ove prepirke, da barem trećega vijeka nije se ništa znalo o ličnoj i apsolutnoj nepogriješivosti rimskega pape; jer se inače ne bi moglo pojmiti, kako bi se mogli protiviti svetom Stjepanu papi, dok je naučavao istinu i svečano propovijedao i definirao: *N e k a s e n i š t a n o v a n e u v o d i , i s v e t i C i p r i j a n s a s v i m a f r i č k i m c r k v e n i m s a b o r o m , i s v e t i F i r m i l i j a n s a s v o m K a p a d o c i j o m i C i l i c i j o m .¹⁶*

A neka se ne kaže, kao što sam ovdje čuo reći, da se tobožje nije radilo o teškoj stvari i o stvari vjere. Po mojoj barem mišljenju radilo se i o vrlo važnoj stvari i o stvari vjere; o vrlo važnoj stvari vjere, o kojoj je prepirci sveti Ciprijan svojom knjigom *O jedinstvu crkve* (g. 251.) na nesretran način predigru započeo. I ovdje mi pada na pamet misao izražena ovdje po jednom presvijetlom biskupu koji kaže, da se u urgiranju jedinstva nikako ne može pretjerati. A po mojoj sudu može se pretjerati u svakoj stvari, pa i u najsvetijoj i najvažnijoj, s tom barem razlikom, što je pretjeranost u važnoj stvari kobnija i u plodovima svojima žalosnija. To je naučio i sveti Ciprijan svojim vlastitim iskustvom, dok u knjizi *O jedinstvu crkve* toliko naglašava jedinstvo te kaže, da se samo može u katoličkoj crkvi dobiti krštenje; da se sinovi Kristu mogu radati

dona distribui posse; dum extra unitatem ecclesiae non adest Spiritus Sanctus, non dona illius, neque Christo filii generantur, sed generantur filii Belial.

Igitur agebatur de re gravissima, de re ad fidem spectante; agebatur de re gravissima, quae illustrissimam illius temporis ecclesiam africanam, asianam et italicam commovit; agebatur de re gravissima, quia sanctus Stephanus Asianus aut excommunicationis sententiam minatus est aut eam edixit, quemadmodum Dionysius magnus Alexandrinus apud Eusebium testatur. Agebatur de re gravissima, quia sanctus Stephanus solemnissime definitivit: *Nihil innoveretur.* Et alioquin illud, quod de sancto Augustino, hic loci in eandem rem allatum est, meo iudicio verum est, et sententiam meam confirmat. Nam sanctus Augustinus excusans s. Cyprianum, hoc dicit: non fuisse eo tempore adhuc quaestionem sufficienter discussam vel exhaustam; non fuisse tunc temporis rem concilii plenarii auctoritate, cui ipse Cyprianus cessisset, definitam.¹⁹ Igitur hoc ecclesiae non solum africanae, verum totius ecclesiae lumen, nihil suo tempore esse vidit de absoluta et personali Romanorum pontificum infallibilitate, verum de infallibilitate pontificis cum reliquo ecclesiae corpore in intimo et indivulso nexu constituti.

Liceat mihi hac occasione aliquid dicere reverendissimo Hierosolymitarum patriarchae, qui nudius terdius eloquentissime disseruit de parallelismo, qui iuxta eum intercederet inter sic dictum gallicanismum et inter priscum monothelismum: dicam sententiam meam modeste et humiliter, quia impar ei sum omni sub respectu. Ea quae dicta sunt a reverendissimo et praeclaro antistite mihi videbantur ingeniosius magis quam verius dicta: et certe insignis antistes de quaestionibus omnibus et de quaestione hac quam tractamus, multo magis iuxta meam saltem sententiam meruisset, si insignes sui ingenii vires exercuisset in hoc gravissimo sancti Cypriani facto expendendo et ad principia sua varie applicando.

Sed mea saltem sententia hoc facilius erat. Facilius est enim orientem cum occidente tot saeculorum tractibus a se disceptis inter se comparare, quia hac in re, venia sit verbo, magis abundare possumus ingenio nostro, nisi velimus dicere arbitrio nostro. Quid autem ex huiusmodi comparatione lucrari possit, ego saltem non video. Quin immo video eiusmodi argumentationibus et comparationibus iniurias multas, invito certe praeclarissimo antistite, cumulari; iniuriae erga fratres eadem sancta intentione, qua ille est, animatos, qui sub vago et indefinito gallicanismi nomine cum priscis haeresiarchis comparantur; iniuriae clarissimiae et illustrissimae iuxta sententiam meam ecclesiae Galliarum, quae ultimis hisce temporibus ex acerbissima persecutione, gratia Dei et propriae suae virtutis vi, victrix evasit, et mundo sanctissimos martyres, confessores et missionarios dedit; iniuriae eruditissimis et de ecclesiae Dei meritissimis episcopis, ut Bossueto et aliis, qui si nudius tertius ex tumulo resurrexisserent et in medio nostrum se sistere potuissent, certe obstupuisserent, si pro tantis ecclesiae bonis eo tandem perve-

samo u katoličkoj crkvi; da se Duh Sveti može primiti samo u katoličkoj crkvi i njegovi darovi i milosti dijeliti; da izvan crkvenog jedinstva nema Duha Svetoga, nema njegovih darova; niti se radaju Kristu sinovi, nego sinovi Belijalovi se radaju.

Radilo se dakle o vrlo važnoj stvari, o stvari koja spada na vjeru; radilo se o vrlo važnoj stvari, koja je uznemirila vrlo odličnu crkvu one dobe afričku, azijsku i italsku; radilo se o vrlo važnoj stvari, jer je sveti Stjepan (papa) Azijcima ili zaprijetio ili izrekao osudu izopćenja, kako posvjeđočava kod Euzebija (bisk. u Cezareji, † 340.) veliki Dionisije Aleksandrijski (biskup, † 265.). Radilo se o vrlo važnoj stvari, jer je sveti Stjepan najsvečanije izjavio: *Nek a se ništa nova ne uvodi.* A i inače ono što je ovdje rečeno o sv. Augustinu o istoj stvari, po mojem je sudu istinito, i potvrđuje moje mišljenje. Jer sv. Augustin ispričavajući sv. Ciprijana kaže ovo: da u ono doba to pitanje nije još bilo dovoljno raspravljeno i iscrpljeno; da stvar u ono doba nije još bila definirana ugledom potpunog crkvenog sabora, kojemu bi se sam Ciprijan podvrgao. To dakle svjetlo ne samo afričke nego cijele crkve, u svoje doba nije ništa vidio o apsolutnoj i ličnoj nepogriješivosti rimskog pape, nego o nepogriješivosti rimskog pape postavljenog u nazužu i nerazlučivu vezu s ostalim tijelom crkve.

Neka mi bude dopušteno da ovom prilikom nešto kažem prečasnom jeruzolimskom patrijarhi, koji je pred dva dana vrlo govornički raspravljao o paralelizmu što po njegovom mišljenju postoji među tako zvanim galikanizmom i starim monoteletizmom: reći ću svoje mišljenje čedno i ponizno, jer mu ni pod kojim vidom nijesam dorastao.¹⁸ Ono što je prečasni patrijarha rekao, meni se učinilo više duhovito nego istinito: i sigurno bi odlični poglavica, po mojemu mišljenju, bio puno zaslužniji za sva pitanja i za ovo koje raspravljamo, da je vanredne sposobnosti svoga oštoumlja iskoristio u ispitivanju ovoga vrlo važnoga čina svetog Ciprijana i da ga je različno aplikovao na svoje principe.

Ali je ovo, bar po mojemu mišljenju, bilo lakše. Lakše je naime isporediti među sobom istok i zapad koje toliki vijekovi medusobno dijele, jer u toj stvari — oprostite mi izraz — možemo da više obilujemo svojim oštoumljem, ako ne ćemo reći svojim sudom. A kakva se korist može crpsti iz takove poredbe, ja barem ne vidim. Štaviše, vidim da se takovim dokazivanjem i poredbama gomilaju nepravde, svakako proti volji presvjetelog patrijarhe; nepravde proti braći, koja su prožeta isto tako svetom nakanom kao što je i on, a koji su ispoređeni starim začetnicima hereza pod neizvjesnim i neodređenim imenom galikanizma; nepravde proti po mojem sudu vrlo odličnoj i slavnoj crkvi u Francuskoj, koja je u ovo zadnje vrijeme iz najlučega progonstva, Božjom milošću i snagom svoje vlastite jakosti izašla pobednicom, te dala svijetu najsvetije mučenike, isповjednike i misionare; nepravde proti vrlo učenim i za Božju crkvu vrlo zaslužnim biskupima, kao Bossuet-u i ostalima, koji da su prekjučer iz groba uskrslji i mogli sjesti među nas, sigurno bi se za-

nissent, ut coram toto concilio cum priscis haeresiarchis, Sergio, Pyrrho et caeteris comparentur. Gravissima iniuria hac comparatione, quod maxime dolendum est, nostro sancto fini et nostrae intentioni infertur, quae eo tendere debet, ut pax inter nos, ut tranquillitas, reconciliatio effectum habeat; quae hac quidem comparatione, meo quidem iudicio, numquam effectuabitur.

Illud mihi in sermone eius maxime serium et omni omnino attentione dignum visum est, quod dixit de plenitudine potestatis. Sed ignoscat mihi et ille et alii patres: non agitur inter nos de vocabulis generalibus et vagis, quibus singulus nostrum maiori vel minori ratiocinationis artificio suos proprios sensus substituere potest Verum agitur inter nos de re positiva, agitur inter nos de positiva ecclesiae Dei constitutione, prout ea ex manibus aeterni sponsi Domini nostri Iesu Christi prodivit; et in hanc rem non alia argumenta valent, quam argumenta ex divinae traditionis penu deprompta; his nonnisi argumentis vinci possumus et libenter vincemur.

Imparia enim sunt ea alia, quae adducuntur ex rebus, quae tamquam certae et indubitatae proponuntur, dum earum certitudo et veritas primum probari et demonstrari debet. Nos utique aequo plenitudinem potestatis beato Petro et eius successoribus attribuimus, et utique notum est de hac re in concilio Tridentino disputatum fuisse. Verum hanc plenitudinem potestatis inter caetera summus pontifex exercet pluribus occasionibus; exercet solemnissime convocando concilia generalia, exercet eis praesidendo, exercet decreta et canones confirmando, et illis hac ratione divinum et irrefragabilem characterem indendo. Sed ea quae in schemate nostro, seu in expositione schematis nostri continentur folio, ni fallor, 32, 33, 34 de conciliis generalibus, summopere iuxta meam sententiam afficiunt indolem et naturam conciliorum generalium; et hoc est secundum elementum constitutivum quod considerabo.

Summa est, reverendissimi patres, conciliorum generalium utilitas, summa quandoque et ineluctabilis necessitas. Spiritus ecclesiae, meo iudico, spiritus pacis et concordiae est, pro quo Dominus noster Jesus Christus ultimis vitae suae momentis tam effuso modo Patrem suum aeternum deprecatus est. Spiritus ecclesiae spiritus consilii et fraternae concessionis est, cuius nobis exemplum apostoli Hierosolymis reliquerunt; spiritus ordinis et debitae subiectionis est, sed una etiam spiritus sanctae libertatis est, eius libertatis qua sanctum Paulum usum fuisse cernimus, dum Petrum reprehendit; quod uti Paulo ita etiam magis Petro gloriae fuit, qui scivit humilitate hanc reprehensionem tolerare.

Dum in conciliis generalibus episcopi ex toto terrarum orbe catholico circa caput suum congregati in unum consultant de gloria Dei promovenda et salute animarum, mihi quidem hoc spectaculo nihil divinius, nihil maius in ecclesia Dei excogitari posse videtur. Ideo, reverendissimi patres, Hierosolymis mox sub initio ecclesiae apostoli concilium celebrant, daturi exemplum posteris quod ecclesia omne in aevum imitetur; ideo sanctus Gregoris Magnus quatuor

panjili, kad bi za tolika dobra crkvi učinjena tako daleko došli, da ih se pred cijelim saborom ispoređuje sa starim začetnicima hereza, Sergijem, Pirom i ostalima. Tom se poredbom, što je najžalosnije, nanosi vrlo teška nepravda našoj svetoj svrsi i našoj nakani, koja mora ići za tim, da se među nama postigne mir, tišina, izmirenje; a to se, po mojem barem sudu, ne će ovom poredbom barem, nikada postići.

U njegovom govoru meni se činilo najzbiljnije i svake pažnje svakako vrijedno ono, što je kazao o punini vlasti. Ali neka mi oprosti i on i ostali oci: među nama se ne radi o općenitim i neodređenim riječima, kojima svaki od nas može da većim ili manjim umijećem zaključivanja zamijeni svoje vlastito mišljenje. Nego među nama se radi o pozitivnoj stvari, među nama se radi o pozitivnoj ustanovi crkve Božje, kako je ona izašla iz ruke vječnog zaručnika Gospoda našega Isusa Krista; a u tu svrhu ne vrijede drugi dokazi osim onih koji su uzeti iz riznice božanske predaje: jedino nas ti dokazi mogu pobijediti i mi ćemo rado biti pobijedeni.

Nedostatno je i ostalo što se navodi iz stvari, koje su predložene kao sigurne i nesumnjive, dok bi njihovu sigurnost i istinitost najprije trebalo dokazati. Mi dakako pridajemo puninu vlasti jednako svetom Petru i njegovim nasljednicima, i poznato je dakako, da se o tome raspravljalo na tridentskom saboru. Ali tu puninu vlasti vrši Sveti Otac među ostalim u više prigoda; vrši je najsvečanije kada sazivlje opće crkvene sabore, vrši je kada im predsjeda, kada potvrduje dekrete i kanone, te im time daje božanski neopozivi karakter. Ali ono što je sadržano u našemu nacrtu ili u tumačenju našega nacrta, ako se ne varam na strani 32., 33. i 34. o općim saborima, po mojem mišljenju veoma vrijeda prirodu i narav općih sabora; a to je drugi konstitutivni elemenat, o kojemu ću promatrati.

Vrlo je velika korist, prečasni oci, općih sabora, vrlo je velika i katkada necboriva njihova nužda. Duh crkve, po mojojmu sudu, duh je mira i sloge, za koji je naš Gospodin Isus Krist u posljednje časove svoga života tako usrdno molio svog vječnog Oca. Duh crkve je duh savjeta i bratskog sporazuma, o čemu su nam primjer ostavili apostoli u Jeruzolimu; duh je reda i dužne podložnosti, ali ujedno i duh slike slobode, one slobode kojom vidimo da se poslužio sveti Pavao kad je ukorio sv. Petra (Gal. 2, 11), a to je i Pavlu a još više Petru bilo na slavu, jer je znao da u poniznosti podnese taj ukor.

Meni se čini, da se ne može zamisliti ništa božanskije, ništa veće u Božjoj crkvi, nego kada u općim crkvenim saborima biskupi sakupljeni u jedno sa svih strana katoličkog svijeta oko svoje glave, vijećaju o tome, kako će proširiti Božju slavu i spas duša. Zato, prečasni oci, skoro nakon osnutka crkve drže apostoli sabor u Jeruzolimu, da dadu potomstvu primjer, koji će crkva kroz sve vijekove naslijedovati; zato sveti Grgur Veliki ispoređuje četiri sabora svoje dobe sa četiri knjige evanđelja; zato Durandus,²⁰ najveći bogoslov i kanonista u općem saboru u Vienne (1311.—1312.), na pitanje: koja je pomoć proti nevoljama kršćanskoga društva one dobe, odgovori:

sui temporis concilia evangeliorum libris comparat; ideo Durandus in concilio Viennensi summus theologus et canonista, interrogatus quodnam esset remedium malis obviandis societatis christianaee eo temporis, respondit, nullum aliud nisi frequentem conciliorum generalium celebrationem; ideo concilium Constantiense non tantum laudat fuse concilia generalia et eorum fructus ad caelum extollit, sed etiam legem tulit de decennali conciliorum celebratione. Quae quidem lex dolendum est quod observari non potuerit, nam, meo saltem iudicio et mea convictione, multis malis hoc modo obviatum fuisset, et fors etiam fatali saeculi XVI. reformationi. Unde est quod ipse Pius IV. pontifex, spiritu Caroli Borromaei animatus, cunctatus non fuerit per legatos suos declarare, quod libenter consentiret in decennalium conciliorum periodum si id postularetur.

Verum, reverendissimi patres, stabilita personali et absoluta Romani pontificis infallibilitate, manifestum meo iudicio fit concilia generalia pene superflua et inutilia evasura (*signa improbatios*). Nam iure merito quaeri quodammodo potest: ut quid episcopi ex toto terrarum orbe, ex dissitissimis orbis catholici partibus, relictis gregibus suis, missis sanctissimis ministerii sui functionibus, in unum frequentius convenienter, si in medio ecclesiae semper adesset personalis et absoluta auctoritas, quae semper praesto sit, semperque sufficiat ad omnes controversias fidei et morum definiendas, et tranquillitatem ecclesiae ne fors turbatam restituendam?

Mihi equidem, reverendissimi patres, videtur, immo mihi indubium est, sanctum esse Romanorum pontificum ius concilia generalia convocandi; sancta mihi est certe eorum inviolabilis libertas ea quando voluerint convocandi: sed cogitandum quod omni iuri etiam respondeat obligatio, quae aliquando adeo urgens esse potest, ut ab eius implemento totius ecclesiae salus et tranquillitas et innumerabilium animarum salus dependeat.

Ego suffragio meo capiti IV. schematis nostri dato nollem ullo modo cooperari videri, ut hoc concilium quasi ultimum esse videatur; quod meo saltem iudicio eo magis dolendum foret, quod iuxta meam sententiam ecclesia, tenera gentium et populorum mater, priscum suum vigorem et priscam suam foecunditatem vix alio modo recuperabit, quam frequentiori conciliorum generalium celebratione; cui ipsa providentia divina annuere videtur, quae in expeditissimis illis viarum et itinerum compendiis etiam ecclesiae suaे insigne medium dedit unitatis suaе, magis quam hucusque factum fuerit, exercendaе.

Verum ut concilia generalia sublimi fini suo respondere possint, sancta utique et inviolabilia esse oportet ante omnia iura primatus divini; sed eodem modo sancta esse debent et salva iura episcoporum (*murmur*). Mihi autem iis quae in expositione schematis, puto, folio 34, 35, 36, dicuntur de iudicatu episcoporum, mihi videtur huic iuri episcoporum praeiudicari, in specie gravissimo episcoporum iuri de magisterio et iudicatu divino. Quidquid enim adusque dictum est, quidquid hoc obtentu observatum est, mea sententia et convictione, ad essentiam iudicii, quod episcopi in

ništa drugo nego često obdržavanje općih crkvenih sabora; zato sabor u Kostnici (1414.—1418.) ne samo opširno hvali opće crkvene sabore i do neba diže njihove plodove, nego je donio i zakon, da se crkveni opći sabor mora držati svake desete godine. I treba doista žaliti, što se taj zakon nije mogao vršiti; jer, barem po mojoj mišljenju, na taj bi se način bilo spriječilo mnogo zla, a možda i zlokobna reformacija 16. vijeka. Zato je i sam Pijo IV. papa, oduševljen duhom Karla Boromejskoga, bez sustezanja izjavio po svojim legatima, da će rado pristati na to, da se opći sabori drže svake desete godine, ako to zatraži (sabor u Kostnici).

Ali prečasni oci, ako se utvrди lična i apsolutna nepogriješivost rimskog pape, jasno je, po mojoj mišljenju, da će opći crkveni sabori postati skoro suvišnji i nepotrebni. (Znakovi negodovanja.) Jer se nekako pravom može pitati: Čemu da se češće saстaju u jedno biskupi iz čitavog svijeta, iz najudaljenijih dijelova katoličkoga svijeta, te ostavljaju svoje vjernike i zapuštaju obrede svoje najsvetije službe, ako se u središtu crkve uvijek nalazi osobna i apsolutna vlast, koja je uvijek tu, i koja je uvijek dovoljna da definira prepiske o vjeri i čudoređu, i da uspostavi mir u crkvi, koji je možda narušen?

Meni se barem, prečasni oci, čini, štaviše za mene nema nikakve sumnje, da je sveto pravo rimskih papa sazivati opće crkvene sabore; meni je sigurno sveta njihova nepovrijediva sloboda da ih sazovu kad hoće: ali treba promisliti, da svakome pravu odgovara i dužnost, a ta može nekada biti tako silna, te o njezinom izvršenju ovisi spas i mir cijele crkve i spas bezbrojnih duša.

Ja svojim glasovanjem o 4. poglavljju nikako ne bih htio da izgleda kao da na tome saradujem, da se ovo čini kao da je posljednji crkveni sabor. A to bi, barem po mojoj mišljenju bilo tim žalosnije, što po mojoj sudu crkva, nježna majka svih naroda i puka, svoju staru svježinu i plodnost teško će drukčije postići osim češćim održavanjem općih crkvenih sabora. Čini se, da tome i sama Božja providnost daje znak, kada u tako brzim i skraćenim putovima daje i svojoj crkvi izvrsno sredstvo da svoje jedinstvo izvršava više nego što je to do sada učinjeno.

Ali da opći crkveni sabori mogu odgovarati svojoj uzvišenoj svrsi, treba prije svega da su sveta i nepovrijedena prava božanskog primata; ali na isti način treba da su sveta i čitava prava biskupa. (Žamor.) A meni se čini, da se onim što se u tumačenju nacrtta, mislim na strani 34, 35, 36, govori o sudačkoj službi biskupa, meni se čini da se prejudicira ovome pravu biskupa, osobito najvažnijem pravu biskupa o magisteriju i sudačkoj službi božanskoj biskupa. Jer što se god do sada kazalo, što se god pod tim izgovorom opazilo, po mojoj sudu i uvjerenju, o bitnosti suda što ga biskupi vrše u općem saboru, ide za tim, da biskupi mogu po svojoj savjeti i obzirom na svoje biskupsko uvjerenje ne samo potvrditi, tumačiti, odobravati, nego nekada i odbijati. Jer ako

concilio generali exercent, huc spectat, ut non tantum confirmare, explicare, approbare, verum etiam pro conscientiae et convictionis suae episcopalnis ratione quandoque etiam removere possint. Nisi enim hoc admittatur, naturalis vigor et virtus verborum Christi minuitur: Euntes docete omnes gentes; nisi enim hoc admittatur, naturalis vigor et virtus imminuitur verborum Christi: Quidquid solveritis in terra, solutum erit in caelis, et quidquid ligaveritis in terris, erit ligatum et in caelis; nisi enim hoc admittatur, mihi videtur naturalis vigor verborum sancti Cypriani minui qui dicit, unum et indivisum esse in toto terrarum orbe episcopatum, cuius a singulis in solidum pars tenetur. Meo quidem iudicio, episcopi nunquam huic suo iuri renunciare possunt, quin eo ipso ipsam etiam conciliorum generalium auctoritatem et libertatem periculo exponant.

Dictum equidem hic fuit et in expositione schematis dicitur, contrarium doceri in epistola Leonis Magni ad Flavianum. Verum mea sententia et ex omnium conciliorum actis, quae utinam hic essent et legerentur! ex omnium dico quotquot in ecclesia Dei celebrata sunt conciliorum actis hoc apparet, episcopos in iudicando in concilio nulos alios limites novisse quam eos, quos ponerent sacrarum Scripturarum et traditionis divinae oracula.

Verum quidem est concilium Chalcedonense audita Leonis Magni epistola uno ore et laetabundum exclamasse: »Petrus per Leonem loquitur, omnes ita credimus, ita sentimus, omnes huic epistolae adhaeremus«; tributum iuste datum primae sedi, sed tributum etiam datum sancti Leonis ingenio et eloquentiae, qui mirum in modum doctrinam catholicam in epistola sua exposuit: qua quidem in re s. Leo consortem et comparem habuit Cyrillum Alexandrinum, cui eodem modo per concilium acclamatum fuit. Caeterum qui acta expenderit concilii Chalcedonensis, nullo momento negabit epistolam Leonis successu temporis expensam et ad amussim sacrarum Scripturarum et traditionis fuisse examinatam. Ideo omnes quotquot huic epistolae subscripsere, in hunc modum subscribunt: subscribimus quia haec epistola sacrae Scripturae conformis est, quia haec epistola conformis est symbolo Nicaeno, conformis symbolo Constantinopolitano; et divinae providentiae munere factum est, ut in concilio Chalcedonensi non tantum unus alterve episcopus de orthodoxia huius epistolae dubitaret, sed episcopi magnarum provinciarum ut episcopi Illyrici et Palaestinae, quibus concilium et tempus et occasionem et subsidia dedit, ut epistolam examinare et libere iudicium suum ferre possent. Et ideo hoc respectu episcopus Rottenburgensis frater et amicus meus bene et ingeniose dixerat, concilium Chalcedonense ne momento quidem dubitasse de iure episcoporum dubitandi. Cumque eum honoris causa nominaverim, liceat mihi observare eum frustra contradictionis argui in antiquis suis et recentissimis scriptis, quemadmodum in hoc loco quidem factum est, ideo quia eminentissimus Dublinensis indubitate ex erronea gallica versione in errorem

se to ne dopusti, umanjuje se prirodna snaga i jakost Kristovih riječi: *I dite i naučavajte sve narode.* Ako se to ne dopusti, umanjuje se prirodna snaga i jakost Kristovih riječi: *Što god razriješite na zemlji bit će razriješeno i na nebu, a što god zavežete na zemlji bit će zavezano i na nebu.* Ako se to ne dopusti, meni se čini da se umanjuje prirodna snaga i jakost riječi sv. Ciprijana koji kaže, da je episkopat na cijelom svijetu jedan i nerazdijeljen, a svaki pojedinac ima i nolidum dio episkopata. Po mojoj sudu biskupi se nikada ne mogu odreći ovog svog prava, a da već time ne izlože opasnosti i sam ugled i slobodu općih crkvenih sabora.

Rečeno je doduše ovdje, a kaže se i u tumačenju nacrta, da se protivno uči u poslanici Leona Velikoga Flavijanu.²¹ Ali po mojoj mišljenju i po aktima svih crkvenih sabora — kamo sreće da su ovdje i da se čitaju! — iz svih kažem, kolikogod je crkvenih sabora držano, saborskih akata ovo je jasno: da biskupi kada su u saboru sudili, nijesu poznavali nikojih drugih granica, osim onih što ih postavljaju riječi svetog pisma i božanske predaje.

Istina je doduše, da je kalcedonski sabor, kad je čuo poslanicu Leona Velikoga, jednoglasno i veselo povikao: »Petar po Leonu govori, svi tako vjerujemo i mislimo, svi pristajemo uz ovu poslanicu; a to je čast pravom iskazana prvoj Stolici, ali i čast iskazana oštromlju i govorničkoj vještini svetoga Leona, koji je nadivan način izložio u svojoj poslanici katoličku nauku; a u toj stvari Leon imao saradnika i druga Ćirila aleksandrijskoga, koji je isto tako u saboru aklamiran. Uostalom, tko prouči akte kalcedonskog sabora, ne će ni za čas poreći, da je Leonova poslanica tijekom vremena proučavana i točno prema svetom pismu i predaji ispitana. Stoga svi koji su potpisali ovu poslanicu, ovako potpisuju: Potpisujemo, jer je ova poslanica u skladu sa svetim pismom, jer je ova poslanica u skladu sa nicejskim vjerovanjem, u skladu sa carigradskim vjerovanjem. I po Božjoj se providnosti dogodilo, da o vjerskoj ispravnosti ove poslanice nije u kalcedonskom saboru posumnjao samo ovaj ili onaj biskup, nego su posumnjali biskupi velikih pokrajina, kao Ilirije i Palestine, i njima je sabor dao i vremena i prilike i pomoći, da mogu poslanicu ispitati i svoj sud slobedno izreći. I stoga je što se ovoga tiče dobro i oštromno rekao biskup od Rottenburga,²² brat i prijatelj moj, da kalcedonski sabor ni za čas nije posumnjao, da biskupi smiju sumnjati. Pa kad sam ga radi časti spomenuo, neka mi bude dopušteno opaziti, da mu se bez temelja prigovara, da je on po svojim starim i najnovijim spisima u protivurečju sam sa sobom, kao što je ovdje rečeno stoga, što je uzoriti kardinal iz Dublina²³ bez sumnje u zabluđu zaveden po krivom francuskom prijevodu, kako će to i presvjetli prijatelj u svoje vrijeme opširnije razjasniti.

Učstalcem, po mojoj mišljenju, dva izvanjska svjedočanstva mogu dokazati, da se u sabcu kalcedonskem izvršilo pravog imena suđenje o poslanici sv. Leona. I to prvo svjedočanstvo samoga

ductus est, etiam illustrissimus amicus suo tempore uberius hanc rem explanabit. (Cf. op. 1870. Neapoli editum: *Defensio eppi Rottenburgensis.*)

Caeterum in concilio Chalcedonensi in epistolam s. Leonis veri nominis iudicium exercitum fuisse, dupli testimonio externo probari iuxta meam sententiam potest. Et primo quidem testimonio ipsius Leonis Magni, qui in epistola sua 93 alias 63 hunc circiter in modum loquitur: »Gloriamur, inquit, et Deo immortali gratias agimus, qui nullum nos in nostris fratribus detrimentum sustinere permisit«; praesupponit igitur Leo Magnus detrimentum pati se potuisse in fratribus. Immortales quoque gratias agit Deo, quod quae prius erant eius iudicio definita, irretractabili fraternitatis universae assensu sint acceptata. Gratias agit Deo, quod contradictores in concilio Chalcedonensi fuerint, quia hoc modo, inquit, fiet ut mundus non possit dicere, vel assentatione vel ex quocumque ignobili motivo episcopos praestitisse assensum epistolae meae. Tandem concludit significantissimis hisce verbis: »Multum sacerdotalis officii meritum splendescit, ubi sic summorum servatur auctoritas, ut in nullo inferiorum putetur imminuta libertas.«²³ Ecce quomodo Leo Magnus ipse eam iudicandi vim, qua episcopi in concilio fruuntur ut non tantum approbare sed etiam reprobare possint, agnoscit, et quomodo cum ipsa libertatem concilii et auctoritatem in connexione ponit.

Alterum testimonium extermum desumam ex Bellarmino. Bellarminus in sua historia conciliorum lib. II. si bene memini, ut difficultatibus obviet ex quaestionibus concilii Chalcedonensis de vero epistolae Leonis ad Flavianum iudicatu, hoc dicit: hanc epistolam ad concilium Chalcedonense missam non fuisse definitivam, verum fuisse solummodo instructivam, atque ideo concilium Chalcedonense potuisse vere ac realiter iudicium exercere. Sed cum id hodie nullo modo admittatur admetti debet ex Bellarmino, concilium Chalcedonense vere et realiter iudicium exercuisse.

Ego, repeto, huic iuri episcoporum nunquam renunciare possum, quia hoc est originis divinae, quia hoc muneri episcopali inhaeret, quia hoc datum est in aedificationem ecclesiae, et hoc ius proxime attingit auctoritatem concilii et libertatem: quam libertatem tam sancte concilium Tridentinum custodivit, ut eam laesam putaverit ducbus saltem vocabulis a proponentibus legatis sessione XVII. prolatis. Et quamquam Pius IV. pontifex per legatos non semel sed iterato patribus concilii Tridentini declaraverit his duabus vocibus, proponentibus legatis, non agi ullo modo de libertate patrum minuenda, verum de confusione evitanda; concilium tamen Tridentinum, episcopi in primis Hispaniae et Galliae eo usque non quieverunt, quousque hae duae voces libertati concilii praeiudicantes sessione XXV solemniter retractatae non fuerint, et ita explicite, ut nulli episcoporum iuri et auctoritati, ut concilium dicit, canonum et decretorum futuris temporibus numquam praeiudicare possint. Ita

Leona Velikoga, koji u svojem 93. (inače 63.) pismu ovako otprilike govorи: »Dičim se, kaže, i Bogu besmrtnome zahvaljujem, koji nije dopustio, da ja ikojega od svoje braće izgubim«; dakle Leon Veliki pretpostavlja, da je mogao izgubiti kojega od svoje braće. Daje također besmrtnu hvalu Bogu, što je neopozivim pristankom sve braće biskupa prihvaćeno ono, što je on svojim sudom bio prije definirao. Zahvaljuje Bogu, što je u saboru kalcedonskom bilo onih, koji su govorili proti, jer će se na taj način, kaže, zbiti, da svijet ne može kazati, kako su biskupi pristali uz moju poslanicu bilo da mi udvaraju, bilo iz kojeg neplemenitog motiva. Napokon zaključuje ovim vrlo značajnim riječima: »Vrlo je sjajna zasluga svećeničke službe, gdje je ugled najviših tako sačuvan, da ni u jednome od njih ne misli se da je umanjena sloboda«. Eto, kako sam Leon Veliki priznaje onu sudačku vlast, koju biskupi imaju u crkvenom saboru, da mogu ne samo odobravati nego i osudjavati, i kako on spaja s njom slobodu sabora i auktoritet.

Drugo će izvanjsko svjedočanstvo uzeti iz Bellarmina. Bellarmin u svojoj *Povijesti crkvenih sabora* 2. knjizi, ako se dobro sjećam, da izbjegne poteškoće iz rasprava u kalcedonskom saboru o pravoj sudačkoj vlasti što se tiče poslanice Leonove Flavijanu, ovo kaže: da ova poslanica, poslana kalcedonskom saboru, nije bila definitivna, nego samo instruktivna, pa da je stoga kalcedonski sabor mogao doista i realno vršiti sudačku vlast. Ali premda to danas nipošto nije dopušteno, mora se iz Bellarminovih riječi dopustiti, da je kalcedonski sabor doista i realno vršio sudačku vlast.

Ja, opet kažem, nikada se ne mogu odreći toga biskupskog prava, jer je to pravo božanskoga podrijetla, jer je to pravo usko spojeno sa biskupskom službom, jer je to pravo dano za sazidavanje crkve, i to se pravo najbliže tiče ugleda i slobode crkvenog sabora. A tu je slobodu tridentski sabor tako sveto čuvaо, te je smatrao da su same dvije riječi, što su ih u 17. sjednici izrekli papinski legati, povrijedile slobodu sabora.²⁵ I premda je papa Pijo IV. ne jedamput nego opetovanio izjavio ocima tridentskog sabora, po svojim legitima, da sa te dvije riječi, na predlog legata, nipošto se ne radi o tome, da se izbjegne zbrka, ipak tridentski sabor, u prvom redu biskupi Španije i Francuske, nijesu se sve dотле smirili, dok nijesu te dvije riječi, koje prejudiciraju slobodi sabora, u 25. sjednici svećano opozvane, i to tako izričito, da one, kako sabor kaže, nikada u budućnosti ne mogu prejudicirati ni jednom biskupskom pravu ni ugledu kanona i dekreta. Tako je tridentski sabor dobro i vrlo pametno učinio, što ta i slična pitanja nije definirao.

Rekao je jedan prečasni otac, ako se dobro sjećam nadbiskup iz Westminstera,²⁷ da tridenstki sabor nije imao prilike, da ovu definiciju sastavi. O, Bože dragi! Ako tridentski sabor nije imao prilike da sastavi tu definiciju, onda ne će uopće nikada biti prilike. Kako je poznato, radilo se onda o protestantima, koji su crkvi poricali svaki auktoritet, koji su htjeli da otmu crkvi svaku vlast i svako pravo.

bene fecit concilium Tridentinum et sapientissime, quod has et similes quaestiones non definiret.

Dictum est ab uno reverendissimorum patrum, et si bene memini ab archiepiscopo Westmonasteriensi, quod concilium Tridentinum occasionem non habuerit huius definitionis facienda. Verum Deus immortalis! concilium Tridentinum si occasionem non habuit huius definitionis facienda, nulla umquam occasio erit. Ut notum est, tunc agebatur cum protestantibus, qui totam ecclesiae auctoritatem negabant, qui omnem in ecclesia potestatem et omne ius eidem surripere volebant.

Aequo dictum est, reverendissimi patres, per hanc definitionem, si facta fuisset, his controversiis quae in Galliis et in Germania subinde enatae fuerunt, finis impositus fuisset. Meo quidem iudicio et omnis quicumque historiam concilii Tridentini probe discusserit, qui noverit historam eius temporis Galliae, Germaniae, Hispaniae, concilium Tridentinum faciendo eiusmodi decisionem non tantum non praevenisset controversias in Gallia et Germania enatas, quae quanto nocivae erant, propria virtute earum ecclesiarum sanatae sunt; verum novis et gravissimis controversiis tum in Gallia tum in Germania tum in Hispania occasionem dedisset. Et ideo ego existimo concilium Tridentinum sapientissime et prudentissime fecisse; et si quod votum ego hic publice edere possum, illud est ut, quantum saltem possibile, vestigia concilii Tridentini insistamus, quia illud sapienter et prudenter agendo erexit monumentum aere perennius, nulla vetustate temporum obliterandum. Ad quas prudentiae et sapientiae regulas certe illa pertinet per Pium IV. spiritu sancti Caroli Barromaei imbutum, data ut nihil in concilio decideretur citra communem aut fere communem patrum consensionem: et hoc tertium et ultimum est momentum de quo quaedam dicam.

Mirum videri potest, reverendissimi patres, hac de re quae regulam fidei tantopere afficit, vel umquam dubitari posse; tantopere in hanc doctrinam consentiunt omnium patrum effata, et quotquot in ecclesia Dei usque ad hodiernam diem celebrata sunt, conciliorum praxis et consuetudo. Ego existimo providentiae divinae munere factum esse, ut hanc in rem prostarent non solum singularia sanctorum patrum testimonia, sed integra etiam volumina, inter quae volumina ego refero librum s. Irenaei: *Adversus haereses*, Tertulliani: *De praescriptionibus haereticorum*, et quem laudavi s. Cypriani: *De unitate ecclesiae*. Omnes ob id traditionem et doctrinam divinam determinant et definiunt, provocando ad consensionem ecclesiarum apostolicarum; et si s. Irenaeus consensum tantum affert ecclesiae Romanae »propter eius potentiores principalitatem«, non hoc ideo facit quod reliquarum ecclesiarum successiones superfluae aut minus necessariae sint; sed quia, ut ipse loquitur, longum nimis foret in hoc tali volumine omnium ecclesiarum apostolicarum successiones enumerare.

Isto je tako rečeno, prečasni oci, kad bi sabor tridentski bio sastavio ovu definiciju, da bi bile prestale prepirke, koje su nastale poslije sabora u Francuskoj i u Njemačkoj.²⁹ Po mojem barem sudu, a i po суду svakoga, kogod je dobro proučio povijest tridentskog sabora, kome je poznata povijest onoga vremena u Francuskoj, Njemačkoj, Španiji, tom definicijom tridentski sabor ne samo što ne bi bio predusreo prepirke nastale u Francuskoj i Njemačkoj, koje su vlastitom snagom onih crkvi iscipljene, ukoliko su bile škodljive, nego bi bio dao povoda novima i vrlo teškim prepirkama i u Francuskoj i u Njemačkoj i u Španiji. Stoga ja cijenim da je tridentski sabor uradio vrlo mudro i razborito; a ako ja smijem ovdje javno izraziti želju, ta je, da koliko barem možemo idemo ustrajno tragom tridentskog sabora, jer je on radeći mudro i razborito podigao spomenik trajniji od mjeseci, kojega nikakav Zub vremena ne će izbrisati. Među ta pravila razboritosti i mudrosti spada svakako i ono, što je papa Pijo IV., nadahnut duhom sv. Karla Boromejskog naredio, da se ništa u saboru ne zaključuje mimo općega ili skoro općega suglasja saborskih otaca. I to je treći i posljednji momenat, o kojemu ću nešto reći.

Može se činiti čudno, prečasni oci, da se ikada može sumnjati o ovoj stvari, koja toliko djeluje na pravilo vjere; toliko se u toj nauci slažu izjave svih svetih otaca i praksa i običaj crkvenih sabora kolikogod ih je do danas održano u crkvi Božjoj. Ja mislim da je djelo Božje providnosti, što imamo o toj stvari ne samo pojedina svjedočanstva svetih otaca, nego i čitave knjige, od kojih spominjem knjigu sv. Ireneja: Protiv krivovjerjima, Tertulijanovu: O preskripcijama (javnim ispravama) heretika, i već spomenutu sv. Ciprijana: O jedinstvu crkve. Svi radi toga odreduju i definiraju predaju i božansku nauku pozivajući se na suglasje apostolskih crkvi; a što sv. Irenej navodi suglasje samo rimske crkve »radi njezinog izvrsnijeg prvenstva«, ne radi to stoga što bi nasljedstva ostalih crkvi bila suvišnja ili manje potrebita, nego stoga što bi, kako sam kaže, predugo bilo u takovoj toj knjizi nabrojiti nasljedstva svih apostolskih crkvi.³⁰

Svi ovi veliki ljudi gledaju na predaju rimske crkve kao na neku veću rijeku, čije vode treba da natapaju i oplođuju sav katalički svijet na zemlji. Ali na isti način gledaju ovi veliki ljudi na predaje ostalih apostolskih crkvi kao na potoke, koji tu veću rijeku moraju da neprestano hrane i krijepe, ako neće da se ona osuši i tijekom vremena nestane, što ne dao Bog nikada.

Svi ovi veliki ljudi smatraju svjedočanstvo prve apostolske Stolice u stvarima vjere najvažnijim, najuglednijim. Ali da zasjaje jakost božanska i božanski ugled toga svjedočanstva traže svi, da nadode suglasje ostalih apostolskih crkvi i ostalih biskupa; tako da — više puta sam rekao — sveti Ciprijan cijelu crkvu nazivlje jednim stadom, koje pase zajedničko jednodušno suglasje sviju apostola i biskupa.

Omnibus his magnis viris traditio ecclesiae Romanae visa est similis grandiori alicui flumini, cuius aquis totus terrarum orbis catholicus irrigari et foecundari debet. Ast eodem modo magnis illis viris traditiones reliquarum ecclesiarum apostolicarum visae sunt similes rivis, quibus grandius hoc flumen continuo nutriti et foeveri debet, nisi ipsum arescere et successu temporis, quod Deus numquam permittat, deficere velit.

Omnibus his magnis viris videbatur testimonium primae sedis apostolicae in rebus fidei summi esse momenti, summae auctoritatis. Verum ut huius testimonii vis divina et auctoritas divina elucescant, omnes requirunt ut consensus reliquarum ecclesiarum apostolicarum et reliquorum episcoporum accedat; adeo ut, iterato dixi, sanctus Cyprianus ecclesiam totam gregem unum appelle, qui communī unanimi omnium apostolorum et episcoporum consensione pascatur.

Verum duos saltem hanc in rem afferam, et quidem Vincentium Lirinensem, quia ex professo hac de re agit, et quia auctores expositionis eum folio, puto, quadragesimo adducunt. Alius quem adducam est sanctus Augustinus et hunc ideo, quia ea quae sancto Augustino contigerunt, cum adjunctis nostris, iuxta meam saltem sententiam, analoga sunt. Igitur quantum ad Vincentium Lirinensem, aurea illius regula: *quod semper, quod ubique, quod ab omnibus, in ore totius catholici orbis est, et in omnibus scholis et in omnibus ecclesiis, et in hacce etiam Vaticana Synodo toties quoties resonavit.* Vincentius Lirinensis tria absolute necessaria dicit, ut aliquid de fide et traditione divina definiri et stabiliri possit²⁶: et haec tria sunt: *vetustas, universalitas et consensio.* Et, reverendissimi patres, haec tria unum sunt, neque ullo ratiocinationis artificio, neque ulla dictionis subtilitate haec tria ab invicem separari possunt. Nam in consensionis communis necessitate fundatur universalitas; universalitas etiam consensionem praesupponit, nec una nec altera fieri potest absque vetustate, id est absque auctoritate eius qui ecclesiam sanguinis sui pretio redemit, et totum mortalium genus ad unam fidem et gloriae aeternae participationem vocavit.

Ideo reverendissimi patres, Vincentius Lirinensis exponens regulam suam fidei de consensione ita loquitur plane quemadmodum nos loquimur, aut quemadmodum nos toties quoties locuti sumus. In ipsa vetustate curandum est, ut illud teneamus, quod omnium aut fere omnium sacerdotum et magistrorum doctrinis et definitiōnibus conforme est. Et hoc iure merito; quia doctrina divina, quia fides non est inventum humanum, sed depositum divinum, quod omnium nostrum testimoniis fulciri, quodque quavis occasione omnium nostrum opera et consensione contra quosvis defendi debet.

Et ideo Vincentius Lirinensis cap. XXVII. commonitorii sui commentarium scribens in illa praeclara s. Pauli apostoli verba: »*O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates* (1. Tim. 6, 20), in hunc modum

Navesti će u tu svrhu samo dvojicu, i to Vincencija Lerinskoga, jer o tome ex professo radi, i jer ga pisci tumača nacrtava navode, mislim na 40. strani. Drugoga će navesti sv. Augustina i to stoga, što je po mojem barem mišljenju, sa našim prilikama analogno ono, što se dogodilo sv. Augustinu. Dakle što se tiče Vincencija Lerinskoga, njegovo zlatno pravilo: što je u vijek, što je s v a g d j e , što su s v i (t. j. vjerovali), u ustima je svega katoličkoga svijeta, i u svima školama i u svima crkvama, pa je odjeknulo više puta i u ovom vatikanskem saboru. Vincencije Lerinski kaže, da su tri stvari apsolutno nužne, da se može nešto definirati i ustanoviti kao član vjere i božanske predaje³¹, a te su tri stvari: s t a r i n a , o p Č e n i t o s t , s u g l a s n o s t . I, prečasni oci, to troje jedno je, i ne može se nikakvom vještinom u zaključivanju i nikakvim suptilnim izrazima odijeliti to troje jedno od drugoga. Jer se općenitost temelji na nuždi zajedničkog suglasja; općenitost i pretpostavlja suglasnost, a ni jedna ni druga ne mogu biti bez starine, to jest bez auktoriteta onoga, koji je crkvu otkupio cijenom svoje krvi i pozvao sav rod smrtnika k jednoj vjeri i dioništu vječne slave.

Stoga, prečasni oci, Vincencije Lerinski kada tumači svoje pravilo o vjeri, govori o suglasju upravo tako, kao što mi govorimo, ili kao što smo mi više puta govorili. U samoj starini treba osobito nastojati, da držimo ono što je saglasno s naukom i definicijama sviju ili skoro sviju svećenika i učitelja. I to sasvim pravo; jer božanska nauka, jer vjera nije ljudsko iznašašće, nego božansko dobro, koje treba da ga podupire svjedočanstvo sviju nas i koje treba da ga svi mi u svakoj prigodi svojim radom i suglasno branimo od bilo kojih napadaja.

I stoga Vincencije Lerinski u 27. glavi svoga *Commonitorium*, pišući tumač onim glasovitim riječima sv. Pavla: O Timoteje, čuvaj dobro, izbjegavajući novosti profanih riječi, ovako kliče i pita: »Što je danas Timotej, što je čuvaj dobro? I odgovara: »Ili uopće sva crkva, ili posebno sav zbor poglavara, to jest biskupa, koji moraju imati potpuno znanje Božjega štovanja ili moraju da to uče druge«. Dakle su po Vincenciju Lerinskem čuvari božjega dobra cijela crkva i cijeli zbor (tijelo) poglavara, to jest biskupa. I stoga Vincencije Lerinski spominjući onu novotariju kartaškog biskupa Agripina, koju je on sam uveo, da je naime ponovno krštavao heretike, ovako u 9. poglavljju argumentira proti toj novotariji: »Uveo je, kaže, novotariju proti božanskom kanonu (to jest svetom pismu), proti pravilu cijele crkve, proti mišljenju sve braće svećenika, proti običaju i odredbama pred«. I stoga dodaje: »Kad su dakle proti toj novotariji sa sviju strana prosvjedovali, tada je (pazite dobro na riječi!) blažene uspomene papa Stjepan I., poglavar apostolske Stolice sa ostalim svojim drugovima (pazite!), ali ipak ispred ostalih, usprotivio se«. A razlog radi kojega Vincencije Lerinski ovoga navodi pred ostalima jest taj, jer svetac sudi da je dostojno,

exclamat et quaerit: »Quid est hodie Timotheus, quid est depositum custodi?« Et en responsum: »Vel generaliter universa ecclesia, vel specialiter totum praepositorum corpus, id est episcoporum, qui integrum divini cultus scientiam vel habere ipsi debent vel aliis infundere debent. Itaque depositi divini custodes, iuxta Vincentium Lirinensem, est tota ecclesia et totus praepositorum, id est episcoporum corpus; et ideo Vincentius Lirinensis adducens illam Agrippini Carthaginensis episcopi novitatem, quam ipse induxit rebaptizandi haereticos, cap. IX. ita contra hanc novitatem argumentatur: »Induxit, inquit, novitatem contra divinum canonem (id est contra s. Scripturam), contra universalis ecclesiae regulam, contra sensum omnium consacerdotum, contra morem atque instituta maiorum«; atque ideo subdit: »Cum ergo undique ad novitatem rei reclamarent, tunc (verba probe notanda) beatae memoriae papa Stephanus I. apostolicae sedis antistes cum caeteris collegis suis (notate) sed tamen pree caeteris restitit.« Et rationem quare pree caeteris Vincentius Lirinensis hunc adducit, quia vir sanctus iudicavit, ut quantum caeteros divina loci auctoritate superabat, tantum superaret fidei devotione.

Sed mea sententia, quod rem plane definit, est quod idem Vincentius Lirinensis eodem capite VI. commonitorii sui loquens de sancto Cypriano et sancto Stephano eudem plane in modum excusat sanctum Cyprianum ac s. Augustinus. Nam comparatione inter eum et donatistas effecta, hunc in modum exclamat²⁸: »O rerum mira conversio! Auctores eiusdem opinionis catholici, consecratores vero haeretici iudicantur; absolvuntur magistri, condemnantur discipuli; conscriptores librorum filii regni erunt, adsertores vero gehenna suscipiet. Nam quis ille tam demens est, qui illud sanctorum omnium et episcoporum et martyrum lumen beatissimum Cyprianum in aeternum dubitet esse regnatum? Aut quis tam sacrilegus qui donatistas et alias huiusmodi pestes, quae illius auxoritate concilii rebaptizare se iactitant, in sempiternum neget arsuros cum diabolo?« Itaque Vincentius Lirinensis eodem modo excusat sanctum Cyprianum, quia res in concilio solemniter definita non fuit; postquam vero definita fuerit, donatistae haeretici, donatistae filii gehennae, donatistae ardent in inferno.

Igitur Vincentio Lirinensi, mea saltem sententia, nihil notum fuit de personali et absoluta Romanorum pontificum infallibilitate; neque, meo saltem iudicio, opus habuit ut in eius obsequium principium suum de unanimi consensione enervaret et debilitaret. Mea saltem sententia est, si eius verae doctrinae et vestigiis inhaerere velimus, certe nihil definiamus hic, nisi cum omnium, ut ipse dixit, consensione. Nam secus (quod avertat Deus) in ecclesia Dei magnis calamitatibus occasionem daremus, et praeter sanctam intentionem certe posset fieri ut illud, quod Dominus in ultimum pacis et concordiae remedium dedit, in dissensionum fomentum convertatur.

Possem multa ex sancto Augustino adducere, qui, ut reverendissimis patribus notum est, in praeclaro suo libro *Contra*

da Stjepan I. koliko je ostale nadilazio ugledom, toliko i u odanosti vjeri nadilazi.

Ali, što po mojoj mišljenju stvar potpuno rješava, jest to, što isti Vincencije Lerinski u istom poglavljju 6. svojega *Commentarium*, govoreći o svetom Ciprijanu i o sv. Stjepanu I., potpuno jednakom ispričava sv. Ciprijana kao i sveti Augustin. Jer nakon što je napravio poredbu između njega i Donatista, ovako kliče: »O čudnog preokreta stvari! Auktori istoga mišljenja smatraju se katolicima a njihovi sljedbenici hereticima; učiteljima se oprašta, a učenici se kažnjavaju; pisci knjiga sinovi su kraljevstva, a braniče će pakao primiti. Jer tko je tako bezuman da posumnja, hoće li navijeke kraljevati preblaženi Ciprijan, to svjetlo sviju svetaca i biskupa i mučenika? Ili tko je tako svetogrdan te će poreći, da će navijeke gorjeti sa đavlom Donatiste i slične kuge, koji se hvastaju, da oni po auktoritetu onoga sabora nanovo krvastavaju?« Dakle Vincencije Lerinski na isti način ispričava sv. Ciprijana, jer stvar nije bila svečano definirana u saboru; a nakon što bude definirana, Donatiste su heretici, sinovi pakla, gore u paklu.

Dakle Vincenciju Lerinskom, barem po mojoj mišljenju, nije ništa bilo poznato o ličnoj i apsolutnoj nepogriješivosti rimskih papa, i nije, bar po mojoj sudu, trebao da iz poslušnosti prema njemu osakati i oslabi svoje načelo o jednodušnom suglasju. Moje je barem mišljenje, ako hoćemo da se njegove prave nauke i njegovih tragova držimo, da svakako ovdje ništa ne definiramo osim, kako je on sam rekao, sa suglasjem sviju. Jer inače — ne daj, Bože! — dali bismo povoda velikim nevoljama u Božjoj crkvi, te bi se proti svetoj našoj nakani moglo dogoditi, da postane kvascem razmirica ono, što je Gospodin dao kao posljednju pomoć za mir i slogu.

Mnogo bih toga mogao navesti iz sv. Augustina, koji, kako je prečasnim ocima poznato, u glasovitoj svojoj knjizi *Proti Manihejevoj poslanici* među najmilije veze, što pravoga vjernika drže odana vjeri i crkvi katoličkoj navodi doduše kao i Irenej naslijedstvo svećenika na apostolskoj stolici do današnjeg episkopata; ali na prvom mjestu navodi suglasje naroda i puka, koji su po crkvi predstavljeni i kaže, da je auktoritet crkve započeo čudesima, njegovan nadom, hranjen ljubavlju, učvršćen starinom. Navodi i ono načelo Vincencija Lerinskog, to jest katoličko ime crkve, koje i proti volji moraju heretici da daju onoj crkvi.³²

Nego da navedem još barem jedno iz sv. Augustina. Kako sam priznaje u svojoj knjizi *Retractationes* i u pismu svome prijatelju Honoratu, otpao je od materine vjere i duže vremena boravio u taboru Manihejaca; a Manihejci su običavali, kako sv. Augustin kaže, izrugivati se auktoritetu katoličke crkve i osobito naobraženiju mladež na mržnju proti crkvi poticati time, što su govorili, da je u katoličkoj crkvi sve puno praznovjerja; jer se u njoj vjeruje, dok su sami Manihejci blasfemno tvrdili, da oni samo

epistolam Manichaei inter carissima illa vincula, quae hominem recte credentem fidei et ecclesiae catholicae devinctum tenent, adducit quidem cum Irenaeo successionem sacerdotum in apostolica sede usque ad praesentem episcopatum; sed adducit in primo loco consensionem gentium et populorum, qui per ecclesiam repraesentantur, cuius auctoritatem dicit miraculis inchoatam, spe fotam, charitate nutritam, vetustate firmatam. Adducit etiam illud principium Vincentii Lirinensis, nempe ecclesiae catholicae nomen, quod inviti sanctae huic ecclesiae haeretici tribuere debent.

Verum adducam unum saltem adhuc ex sancto Augustino. Ut ipse profitetur in libris suis *Retractationum* et in epistola ad amicum suum Honoratum, descivit a materna religione atque longiori tempore in castris manichaeorum delituit; quibus manichaeis familiare erat, ut sanctus Augustinus dicit, ecclesiae catholicae auctoritatem traducere et iuventuti in primis eruditiori eo invisam reddere quod dicerent in ecclesia catholica omnia superstitionibus esse plena; nam in ea creditur, dum ipsi manichaei blasphemarent nil aliud doceri et teneri, nisi rationis principiis conforme et intelligentiae humanae pervium.

Sanctus Augustinus describens suas et fallacias manichaeorum, ita eas describit ac si non tantum de suis temporibus, sed etiam de nostris temporibus loqueretur. Sanctus Augustinus per gratiam Dei et lacrymas suae matris catholicus effectus, ut ecclesiae catholicae et fidei catholicae veritatem vindicaret, et iuventutem a perversitatis periculo praemuniret scripsit librum praestantissimum et vere divinum, dignum qui teratur ab omnibus, et imprimis a inventute, diurna nocturnaque manu, librum *De utilitate credendi*. In quo libro magnus hic vir summo ingenii acumine arguento perpetuo usque ad consummationem saeculorum valituro demonstrat, ecclesiae catholicae et fidei catholicae auctoritatem non solum utilem sed etiam necessariam esse, ut gentes et nationes rite possint excoli, et in medio societatis humanae eae virtutes exerceantur, sine quibus numquam nec temporalis nec aeterna populorum felicitas stare potest. In hocce libro de consensione de qua loquor, in pluribus locis, cap. VIII., XIII., XIV. si memini, loquitur. Verum hunc locum ideo adduxi, ut inde discamus, quantopere levitati et vanitati humanae auctoritatis iugum grave videatur; ut ex eo discamus, quantum auctoritatis principium malevolorum hominum interpretationibus pateat; ut inde discamus, quam cauti et providi esse debeamus in attributis auctoritatis definiendis, ne, dum optima fide et sancta quidem intentione auctoritatem supremam, vim eius et vigorem augere velimus, vel inviti occasionem demus eam imminuendi et in invidiam inducendi. Ideo mihi videtur factum esse, quod ecclesia catholica octodecim saeculorum decursu divinam infallibilitatis sua praerogativam maluerit exercere, potius quam ullo modo definire.

Si autem Manichaeis saeculi IV. et V. successit totius ecclesiae auctoritatem in invidiam adducere, si ipsis successit s. Augustinum,

naučavaju i drže ono, što se slaže sa načelima razuma i što um čovječji može da shvati.

Opisujući zablude svoje i Manihejaca sv. Augustin ih tako opisuje, kao da ne govori samo o svojem vremenu, nego i o našem vremenu. Božjom milošću i suzama svoje majke sv. Augustin kad je postao katolik, da obrani istinu crkve katoličke i vjere katoličke, i da zaštiti mladež od opasnosti pokvarenosti, napisao je izvrsnu knjigu i zbilja božansku, vrijednu da je svatko, a osobito mladež i danju i noću ima u rukama, knjigu: *O koristi vjerovanja*. U toj knjizi veliki ovaj čovjek vrlo oštroumnim dokazom, koji će uvijek vrijediti do konca svijeta, dokazuje, kako je auktoritet katoličke crkve i vjere katoličke ne samo koristan nego i nuždan, da se narodi i puci mogu odgojiti kako treba, te da se usred ljudskoga društva vrše one krepsti, bez kojih ne može biti ni vremenite ni vječne sreće narodima. U toj knjizi govori na više mesta, ako se sjećam, u poglavljima 8., 13. i 14. o suglasju, o kojemu govorim. Ali ovo sam mjesto naveo zato, da se odatle naučimo, kako ljudskoj lakoumnosti i taštini izgleda težak jaram auktoriteta; da se odatle naučimo, kako je načelo auktoriteta otvoreno tumačenjima zluradnih ljudi, da se odatle naučimo, kako moramo biti oprezni i pažljivi, kada definiramo atribute auktoriteta, e da se ne dogodi, dok u najboljoj vjeri i svakako svetom nakanom hoćemo da povećamo vrhovni auktoritet, njegovu jakost i životnu snagu, da i proti volji ne damo prilike da se ona umanjuje i proti njoj mržnja izazivlje. Meni se čini, da se stoga dogodilo, te je katolička crkva kroz 18 vijekova volila izvršivati božansku prerogativu svoje nepogrješivosti radije, nego je ikako definirati.

Ako je pak Manihejcima 4. i 5. vijeka uspjelo, da izazovu mržnju proti svemu crkvenom auktoritetu; ako im je uspjelo da svetog Augustina, toliko svjetlo katoličke crkve, i Honorata i više njih, kako ondje kaže, zavedu stoga, što su akademskim učenjem postali tašti, ne sumnjam, prečasni oci, ja barem ne sumnjam, da će bezbrojni Manihejci naše dobe, t. j. neprijatelji katoličke crkve, sve moguće učiniti, kako će i u narodima i u mladeži pobuditi mržnju proti onoj nauci, koju mi hoćemo da definiramo, te će potvarati katoličku crkvu, da je puna praznovjerja, da se slijepo vjeruje i da je posljednji temelj auktoriteta i vjere povjeren sudu jednog samog čovjeka, o kojemu se kaže da je griješan i izložen svima prilikama ljudske slabosti.

I ne mislite, da bez temelja govorim, jer je u mojim rukama knjiga sa naslovom: *Potrebe našega vremena*, u kojoj jedan takav Manihejac vrlo oštroumno i sa mnogo erudicije kaže, da je poželjna ova definicija, o kojoj se u saboru radi; poželjna stoga, što će se poslije nije lakše srušiti auktoritet i nepogrješivost katoličke crkve (žamor). Navodim mišljenje Manihejca, kažem *M a n i h e j c a*: neka mi prečasni oci izvole vjerovati; ja ću sam pokazati, ako tko želi da vidi. Ja svakako to djelo odbijam, osuđujem; to je pakleno djelo, ja sam ga čitao sa najvećim duševnim

tantum lumen ecclesiae catholicae, et Honoratum et plures, ut ibi dicit, academicis studiis vanos effectos seducere; non dubito, reverendissimi patres, ego saltem non dubito, copiosos nostri temporis Manichaeos, id est ecclesiae catholicae hostes, nihil non acturos, ut eam, de qua agitur definienda doctrina, et populis et iuventuti invisam reddant, calumniantes ecclesiam catholicam superstitionis plenam esse, et caece credi, et ultimum auctoritatis et fidei fundamentum unius solius hominis credi iudicio, qui dicitur esse peccabilis et omnibus humanae debilitatis conditionibus expositus.

Nec dicatur, quod in vanum loquor, nam in manibus meis liber est inscriptus: *I n d i g e n t i a e n o s t r i t e m p o r i s*, in quo talis unus manichaeus summo ingenii acumine et eruditionis apparatu dicit, desiderabilem esse hanc de qua agitur in concilio definitionem; desiderabilem, quia hac admissa facilius destruetur ipsius ecclesiae catholicae auctoritas et infallibilitas (*m u r m u r*). Manichaei sententiam refero, *M a n i c h a e i* dixi: reverendissimi patres dignentur credere; ipse ostendam, si cui videre placet. Ego certe illud opus reprobo, condemno; infernale opus est, ego illud legi summa animi inquietudine et flens: alienam ergo sententiam refero. Credite mihi, non sunt vani nostri timores, non sunt vana pericula, quae nos praevidemus. Ego saltem dicere possum coram Deo, qui me iudicaturus est, quod definitione hac de qua agimus, in effectum deducta, gregi meo, cui prae sum, multa pericula sint creanda.

Schisma orientale, iam non amplius graecum dici debet, sed propter dolor schisma slavicum, quorum octoginta millones ab ecclesia catholica extores vivunt, qui suae autonomiae, suis particularibus iuribus addictissimi sunt, et nihil aliud tantopere aversantur, quam illud quod vel suspicionem ingerere istis possit, quod autonomiae et iurium suorum periculo sit. Ego inter Slavos meridionales moror, ex quibus octo circiter millions schismatici, tres autem millions catholici sunt. Ego non possum satis divinae misericordiae gratias agere, quod gens Croatarum, quam tantopere diligo, sit catholica, et possum dicere in tota cordis mei sinceritate, sedi apostolicae addictissima.

Verum si haec definitio effectum habeat, vereor ne, quantum nos scimus, illud fermentum bonum a Deo praedestinatum ut reliquam Slavorum massam penetret et ad unitatem ecclesiae reducat; vereor ne nova nobis pericula impendant, et ex nostris quidam misere ab unitate ecclesiae rescindantur, summo certe (quicumque novit historiam nostri temporis) summo et gravissimo humanitatis et omnis futurae culturae detimento.

Sed ego spero quod Dominus hoc avertat a nobis, qui hodie lumine sancto suo assistit nobis, ut spatia ecclesiae non coarctentur sed dilatentur; ut pax, concordia et unitas non coarctentur, sed de die in diem magis diffundantur, ut quantocius illud beatum tempus videam, quo tota humanitas sit grex unus sub uno pastore. Avertat hoc certe Deus per sapientiam summi et amantissimi patris nostri, qui quantum nos omnes loci auctoritate, tantum certe omnium

nemicom i plačući; dakle navodim tude mišljenje. Vjerujte mi, nije isprazan naš strah, nijesu isprazne opasnosti, koje mi predviđamo. Ja bar mogu reći pred Bogom, koji će me suditi, da će se mnoge opasnosti stvoriti za moje stado, kojemu sam na čelu, ako se u djelo provede ova definicija, na kojoj radimo.

Istočni se raskol ne smije više zvati grčki, nego nažalost slavenski raskol, jer 80 milijuna Slavena živi izvan katoličke crkve, te su vrlo odani svojoj autonomiji, svojim partikularnim pravima, i ništa im nije tako odvratno kao ono, što bi moglo pobuditi i samu sumnju, da je opasno po njihovu autonomiju ili partikularna prava. Ja živim među južnim Slavenima, od kojih je skoro osam milijuna katolika. Ja ne mogu dosta da zahvalim Božjem milosrđu, što je hrvatski narod, koji ja toliko ljubim, katolički, i mogu sasvim iskreno reći vrlo odan svetoj Stolici.

Ali ako se ova definicija u djelo provede, bojam se, koliko mi znamo, da ne će onaj dobri kvasac, što ga je Bog preodredio, prodrijeti u ostalu masu Slavena i povratiti ih crkvenom jedinstvu; bojam se da nam ne će nove opasnosti zaprijetiti, te da ne će gdje-koji naši žalosno se odijeliti od crkvenoga jedinstva, na najveću dakako (kogod, pozna povijest naše dobe), na najveću i najtežu štetu čovječanstva i sve buduće kulture.

Ali ja se nadam, da će to od nas odvratiti Gospodin, koji nam danas pomaže svojim svijetлом, e da se granice crkve ne stegnu nego prošire; da se ne stegne mir, sloga i jedinstvo, nego da se svaki dan to više rašire, e da što prije vidim ono blaženo vrijeme, kada će sve čovječanstvo biti jedno stado pod jednim pastirom. Neka to Bog svakako odvrati po mudrosti našeg vrhovnog i vrlo ljubljenog Oca, koji sve nas nadilazi i auktoritetom mjesta i sjajem dakako sviju kreplosti i zaslugom; koji će, — sjećajući se primjera sv. Petra, koji je iz poniznosti htio da bude propet tijelom obrnutim, — ako ustreba da nas osloboди naših tjeskoba i crkvu pravih opasnosti, sigurno rado, sigurno pridonijeti žrtvu poniznosti i odricanja, imajući pred očima, da je u poniznosti i odricanju sakriveno otajstvo veličanstva, jer je pisano (Filip. 2, 7—10): »Poništio je sam sebe... ponizio je sam sebe... zato ga i Bog uzvisi i darova mu ime, koje je nad svako ime; da se u ime Isusovo pokloni svako koljeno.«

Napokon, prečasni oci, svršavam i kažem, da je moja nada u vašoj dobroti, u vašoj pravednosti obzirom na naše tjeskobe, u vašoj mudrosti, jer ste mudriji od mene. Uzdam se u vas, jer svi smo baštinici i namjesnici, ne samo vlasti, nego i ljubavi i dobrote Onoga, koji je ostavio 99 pravednika, tražio izgubljenu ovcu i dobrostivo je na svojim ramenima donio natrag u svoj ovčnjak.

virtutum splendore et merito superat; qui memor exempli sancti Petri, qui inverso corpore ex humilitate crucifigi voluit, si opus fuerit ut nostros angores et vera ecclesiae pericula redimat, certe humilitatis et abnegationis sacrificium faciet, memor in humilitate et abnegatione mysterium granditatis esse reconditum; scriptum est enim (Philipp, 2, 7—10): Ex inanivit semet ipsum... humiliavit semet ipsum... propter quod et Deus... donavit illi nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur.

Tandem, reverendissimi patres, concludo, et dico spem meam esse in vestra bonitate, in vestra quantum ad nostros angores aequitate, in vestra sapientia, qui sapientiores me estis. Confido in vobis quia omnes nos haeredes et vicarii sumus, non tantum potestatis, verum etiam charitatis et benevolentiae eius, qui relicta monaginta novem iustis, perditam ovem quaesivit, et eam benigne humeris impositam in ovile suum duxit.

»Ovako je i nikako drugačije glasila riječ biskupa đakovačkog u 63. gen. kongregaciji od 2. lipnja 1870., riječ izrečena u velikom slogu govorničkom, jedna od najznamenitijih u saboru, koji ju je preko dvije ure pozorno i mirno slušao. — *Cepelić-Pavić*: J. J. Strossmayer, str. 294.

BILJEŠKE.

¹ Misli na djelo V. Lerinskog († oko 450.) *Commonitorium*, u kojemu V. L. proti Nestorijancima uči, da je sv. pismo svakako kao kanon savršeno i dovoljno za spasenje, si accedet ecclesiasticae intelligentiae auctoritas; ali da sv. pismo nije jedino pravilo po kojemu se prava viera raspoznaje od zabluda, jer se i svi heretici pozivaju na sv. pismo. Stoga je drugo pravilo: kršćanska predaja sačuvana u katoličkoj crkvi. In ipsa item catholica ecclesia magnopere curandum est, ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. — Cf. Kihl H.: *Patrologie II.* str. 372.—3. Paderborn. F. Schöning. 1908. — Op. prev.

² Misli na biskupa Del Valle iz Huanuco (Peru), koji je u svom govoru 3. siječnja 1870. rekao među ostalim, pozivom na francuskog svećenika i poznatoga pisca Migne te na francusko djelo *La situation du clergé en France*, da u samom Parizu ima 800 francuskih i stranih svećenika, koji žive od ručnog rada, pa su neki od njih i kočijaši, a veći dio njih da je kažnjen radi nečistoće. — Op. prev.

³ Strossmayer u obrani francuske crkve uzimajući podatke iz govora francuskog biskupa I. P. Bravard iz grada Coutances, koji je istoga dana prvi govorio i opširno branio francusku crkvu od prigovora biskupa del Valle. — Op. prev.

⁴ Ne navodi citat doslovno. — Op. prev.

⁵ Radi jasnoće prenosim taj stavak u originalu i prijevodu. Glasit će: *Cum itaque nos, inhaerentes decessorum nostrorum vestigiis, pro apostolico munere nostro nunquam docere ac propugnare omiserimus catholicam veritatem perversasque reprobare doctrinas; in praesentiarum, sedentibus nobiscum et iudicantibus universi orbis episcopis in hanc oecumenicam synodus auctoritate nostra in Spiritu sancto congregatis, freti Dei verbo scripto et tradito, uti ab ecclesia catholica sancte custoditum et genuine expositum accepimus, ex hac Petri cathedra in conspectu omnium salutarem Christi doctrinam profiteri et declarare constituimus, adversis erroribus, potestate nobis ab omnipotente Deo tradita, proscriptis atque damnatis.* U prijevodu: »Budući dakle da mi, idući tragom svojih preda, po svojoj apostolskoj dužnosti nijesmo nikada propustili da naučavamo katoličku nauku i da osuđujemo krive nauke; u sadašnje doba, dok s nama sjede i sude biskupi iz cijelog svijeta našim auktoritetom u Duhu Svetomu u ovaj opći sabor sazvani, pouzdavajući se u pisamu i predanu riječ Božju (sv. pismo i kršćansku predaju), po katoličkoj crkvi sveto čuvanu i nepokvareno tumačenu, odlučismo, da s ove Petrove Stolice pred svima izjavimo i ispovjedimo spasonosnu Kristovu nauku i vlašću od Boga svemo-gućega nama danom proskribiramo i osudimo protivne zablude.«

⁶ U djelu: *De catholicae ecclesiae unitate* sv. Ciprijan († 258.) obraduje svoju najmiliju temu: Izvan crkve nema spasa. Djelo ima 27 poglavila. Nakon uvoda (1—3) govori o crkvenom jedinstvu u prvom dijelu (4—9) pozivom na Isusove riječi (Mt. 16, 18 i 19; Iv. 20, 21—23). Sv. Ciprijan navodeći Isusove riječi: *Ti si Petar, i na toj stijeni sazidat ču crkvu svoju* (Mt. 1. c.) među ostalim kaže: Na jednome zida crkvu, i premda je svima apostolima poslije svoga uskrsnuća podijelio jednaku vlast i rekao: *Kao što je mene poslao Ota, i ja šaljem vas. Primite Duha Svetoga i ost.* (Iv. 20, 21—23), ipak, da očituje jedinstvo, postanak samoga jedinstva, — koji počinje od jednoga, — odredio je svojim ugledom. To su dakako bili i ostali apostoli, što je Petar bio, bili su obdareni jednakim zajedništvom i časti i vlasti; ali početak izlazi iz jedinstva, da se pokaže Kristova crkva jedna. Tko ovo crkveno jedinstvo ne drži, misli li, da vjeru drži? Tko se crkvi opire i protivi, nada li se, da je on član crkve? — Mislim, da Strossmayer ima ove Ciprijanove riječi na umu. — Op. prev.

⁷ Ovdje Strossmayer nije točan. Sjednica 16. bila je posljednja za pape Julija III., održana 28. travnja 1552. Julije III. umro je 23. ožujka 1555., a on je sam radi ratnih prilika, osobito u Njemačkoj, obustavio sabor tridentski na dvije godine, i to uvjetno: ako budu trajale iste prilike, sabor se dalje obustavlja. Poslije Julija III. izabran je za papu 10. travnja 1555. Marcel II., koji je vladao samo 22 dana; a naslijedio ga je Pavao IV. 23. svibnja 1555. do 18. kolovoza 1559., a ovoga je 26. prosinca 1559. naslijedio Pijo IV. (do 9. prosinca 1569.). Pijo IV. je odredio, da se tridentski sabor nastavi dana 6. travnja 1560. Radi raznih poteškoća se ipak sabor mogao nastaviti tek 15. siječnja 1562. U toj prvoj — a u nastavku sabora 17. — sjednici je tajnik sabora, Angelo Massarelli pročitao nacrt dekreta, kojim se sazivlje nastavak sabora za 18. siječnja. Oci su saborski imali da izjave: slažu li se s tim, da se u saboru rješava o onome, što će papinski legati kao predsjednici sabora predlagati (*proponentibus legatis ac praesidentibus*)? Proti ta dva izraza ustala su 2 portugalska (ne španjolska) biskupa (biskup Colimbre u ime biskupa od Brage). Njima su se priključila još 4 biskupa u sjednici od 13. siječnja 1562. — Op. prev.

⁸ Pallavicini: *Storia del concilio di Trento*.

⁹ To je isti onaj francuski biskup, kojega je Str. rešetao u svom 2. govoru, P. L. de Dreux-Breze, koji je u kratkom govoru čas prije Str. tražio, da se umetne njegov dodatak u nacrt, a u dodatu naglašava: kako je po redovitom upravljanju i učenju Svetoga Oca pape dosta provideno za sve potrebe crkve, ali da se ipak iz sviju općih crkvenih sabora, a posebno iz tridentskoga najsajnije razila korist papinskoga upravljanja i učenja za sav katolički svijet. — Op. prev.

¹⁰ Radi jasnoće donosim taj odlomak u cijelosti — na njega se Str. poglavito oborio — ali samo u vjernom prijevodu, jer je dosta dug. Glas: »Svatko doduše zna, da su po tridentskim ocima osudene hereze, koje zabaciše živi crkveni magisteriji, a vjerske stvari povjeriše privatnom судu pojedinca, pa se same od sebe rastrgaše u mnoge i nesložne sekte, koje konačno kod većine porušiše i uništiše vjeru Kristovu, te se bezbožnom smjelošću ne stidiše da ubroje među isprazne simbole i proste izmišljotine

samo sveto pismo, o kojem su ranije tvrdili, da je jedino vrelo kršćanske nauke i vrhovni sudac (ljudskih djela). Pa kad su graditelji tako odbaci onaj ugaoni kamen, i potkopali onaj temelj, osim kojega nitko drugoga ne može postaviti, Krista Isusa Spasitelja našega, dogodilo se, da su ostali bez vodiča u vjeri i prepušteni sami sebi uveli ona nakazna mišljenja i filozofske sisteme označene imenom mitizma, racionalizma i indiferentizma, koji se konačno sabraše u jednu gomilu zabluda i stvorile naturalizam. Ta svakako vrlo bezbožna nauka, danas na žalost jako raširena, neprijateljski napada kršćansku religiju, jer se po svojoj prirodi sasvim protivi natprirodnom redu; pa odstranivši Stvoritelja, Spasitelja i Gospodara svega, Krista, iz svake uprave i vlasti nad ljudskim stvarima, nastoji da već sada izvrši misterij opačine, koji se ima ispuniti na koncu svijeta. A kad je pamet obuzela, baca ih prema čudi pojedinca u ponor panteizma, materijalizma, ateizma, te okuživši samu razumnu narav čovječju, ruši svako pravilo pravde i ispravnosti, te drma i ruši temelje ljudskoga društva.

Pa kad se takva bezbožna kuga nekažnjeno širi, jedva se moglo doći, da se i mnogi sinovi crkve njom ne okuže, te da se katoličko mišljenje ne zaboravi, kad se vjerske istine na sve strane umanjuju.«

¹¹ Misli djelo Ernesta Renan: *Vie de Jésus*, Paris 1863. — Op. prev.

¹² F. P. G. Guizot: *Méditationes sur la religion chretienne*.

Sutradan, bio je petak 23. ožujka 1870., sastava se oci sabora u 9 sati u saborskoj dvorani, njih 578. Nakon obavljenih propisanih molitava navijestio je kardinal prvi predsjednik (De Angelis), da se nastavlja rasprava o uvodu nacrtu o katoličkoj vieri, te upozorio govornike, da se točno drže 7. točke dekreta od 20. veljače i poslije govora daju na cedulji točno označeno: koje riječi nacrtu predlažu da se izmijene, i kojima da se izmjene.

O svršetku jučerašnje sjednice, koja je onako burno završena (vidi: Granderath Th., G. I.: *Geschichte des Vatikanischen Konzils*, Freiburg i. B. Herder, 1903., sv. II., str. 400: »Das war die sturmische Sitzung des Vatikanischen Konzils«), nije ni riječ pala u samoj sjednici. Ali je Strossmayer istoga dana podnio predsjedništvu prosvjed i tražio, da se javno mu nanesenoj uvredi javno i zadovoljština dade; jer inače bi bio u dvoumici, ima li dalje biti u saboru, gdje se sloboda biskupa onako gazila, kao jučer njegova i gdje se vjerski dogmati definiraju na način, koji do sada u Božjoj crkvi nije bio čuvan.

¹³ Cf. Mansi: Op. cit. (52.), pag. 391—402.

¹⁴ Isti citat je naveo u 4. govoru. — Cf. tekst i bilješku br. 6.

¹⁵ Cf. epistolas ad Mauritium imperatorem et ad Eulogium et Anastasium episcopos.

¹⁶ G. 255. raspravljalo se o pitanju: ima li se smatrati, da su heretici i šizmatici, koji su kao takovi primili krštenje, valjano kršteni, te ako hoće da stupe u katoličku crkvu, moraju li se ponovno krstiti ili ne. Papa Stjepan je odlučno pisao Ciprijanu, da ne treba heretike i šizmatike ponovno krstiti: »Si qui ergo a quacumque haeresi venient ad vos, nihil innoveatur nisi quod traditum est, ut manus illis imponatur in paenitentiam, cum ipsi haeretici proprie alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communicent tantum«. Sv. Ciprijan i većina afričkih i maloazijskih biskup

nijesu priznavali valjanim krštenje heretika i šizmatika. To je već g. 230. i 240. izražena nauka u sinodama Ikonija i Sinnade pod predsjedanjem Firmilijana, biskupa Cezareje u Kapadociji, a potvrđena u sinodi u Kartagi 256. Papa Stjepan se grozio isključenjem iz crkve i nije primio njihovo odašlanstvo u rimsku crkvu. Poslije smrti pape Stjepana († 2. VIII. 257.) sv. Ciprijan se izmirio s papom Sikstom II. i umro mučeničkom smrću 14. rujna 258. — Cf. Kih n: Patrologie I. str. 258—260. Knopfler: Lehrbuch der Kirchengeschichte str. 104—106. — Op. prev.

¹⁷ Cf. orationem eppi Aurelianens. t. L, col. 434 A.

¹⁸ Misli kat. patrijarhu J. Valerga, koji je u oduljem govoru citatima iz savremenih pisaca 31. svibnja povukao paralelu između borbe Monoteleta, bizantskog cara Heraklija (610—641) i carigradskog patrijarhe Sergija (610—638) s jedne strane, francuskog (galikanskog) svećenstva i njegove izjave g. 1682. prema želji kralja Ljudevita XIV. (1643.—1715.) s druge strane, te napokon onih, koji se protive proglašenju dogmata o papinoj nepogriješivosti. — Op. prev.

¹⁹ S. Augustinius: De baptismo lib. II. cap. II.

²⁰ Durandus a S. Porciano, Ord. Praed., profesor u Parizu, † 1334. kao biskup u Meaux. Doctor resolutissimus. Glavno mu je djelo: Commen-tarii in 4 libros sententiarum (Petri Lombardi † 1160.). — Op. prev.

²¹ Leon I. papa (440.—461.), radi svoje zamjerne djelatnosti nazvan Veliki, pisao je g. 449. (13. lipnja) poslanicu carigradskom patrijarhi Flavijanu, u kojoj temeljito i jasno tumači nauku o jednoj osobi i dvi je naravi u Kristu, pobijajući Eutihijevu nauku o jednoj naravi u Kristu. Sabor u Efezu s carem Teodozijem II. držao je s Eutihijem i protjerao Flavijana u progonstvo. Leon I. je osudio efeški sabor (*latrocinium Ephesinum*) i g. 451. sazvao opću crkveni sabor u Kalcedonu. Na tom je saboru pročitana poslanica Leona I. patrijarhi Flavijanu i prihvaćena oduševljenim povicima: »To je vjera otaca, to je vjera apostola, tako svi mi vjerujemo. Petar je po Leonu govorio.« — Cf. Kih n: Patrologie 2. str. 393. — Op. prev.

²² Biskup od Rottenburga, Karlo Hefele, govorio je 17. svibnja 1870. i bio protivan definiciji nepogriješivosti s razloga: što će odatle nastati velika šteta po crkvi, što će se tim spriječiti obraćenje onih, koji su izvan crkve, te što ima nekoliko bogoslovnih i povjesnih sumnja, koje kao da se protive toj definiciji. — I Hefele se pozivlje među ostalim i na sabore u Kalcedonu i Carigradu. O sumnji biskupa iz Ilirije i Palestine kaže Hefele: »Nemo dixit eis: quid agitis temerarii? non licet dubitare, plane non licet. Non ita dictum est; plane alio modo cum eis actum est, de iure ipsorum dubitandi nemo dubitavit. — Op. prev.

²³ Epist. CXX. inter opera s. Leonis M. edit. Ballerin.

²⁴ Irski kardinal i nadbiskup u Dublinu, Paul Cullen, govorio je 19. svibnja za definiciju nepogriješivosti, te se u govoru najviše zadržao u pobijanju Hefeleova stanovišta u pitanju pape Honorija I. (625.—638.). — Op. prev.

²⁵ Vidi o tome bilješku u 4. govoru na str. 81. — Op. prev.

²⁶ Cf. Commonitorium, cap. III.

²⁷ Misli na nadbiskupa Henrika Eduarda Manninga, koji je u sjajnom govoru 25. svibnja o tridentskom saboru samo rekao: »Si in Tridentino concilio definitione decretoria omne dubium circa Romani pontificis infallibile magisterium fuisse sublatum, luctuosissima mala quae per duo saecula in Gallia, in Germania, in aliis etiam regionibus, nec non ea omnia quae hodie dolentes legimus, audivimus, adhuc videmus, nullo modo potuissent exoriri.« Talijanski biskup u Saluzzo, Lorenzo Gastaldi, u govoru 30. svibnja opširno opravdava, zašto tridentski sabor nije definirao papinsku nepogriješivost. Valjda se Str. opaska tiče njega, a ne Manninga. — Op. prev.

²⁸ Commonitorium, cap. XI.

²⁹ Tu su misao istakli i Manning i Gastaldi i još neki govornici desnice. — Op. prev.

³⁰ To mjesto glasi, u kraćem izvodu latinskoga prijevoda (djelo je Irenejevo grčki pisano): »Ad hanc (sc. maximam et antiquissimam, et omnibus cognitam, a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatam et constitutam) Ecclesiam propter potentiores principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui undique sunt fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea quae est ab apostolis traditio.« — Cf. Kirch C.: Enchir. fontium hist. eccl. antiquae. Herder. 1910. str. 70. — Irenej svakako više ističe prvenstvo rimske crkve nego Strossmayer. — Op. prev.

³¹ Vidi o tome bilješku pod br. 1.

³² Ovo su riječi Augustinove u knjizi Proti Manihejevoj poslanici pogl. 4.: »Jer u kat. crkvi ima i mnogo drugih stvari, koje me sasvim pravo zadržavaju u njezinom krilu. Drži me suglasje naroda i pukova; drži me auktoritet, koji je započeo čudesima, njegovan nadom, povećan (aucta) Iubavlju, učvršćen starinom; drži me od same stolice apostola Petra, kojemu je Gospodin poslje svoga uskrsnuća povjerio ovce da ih pase, pa do današnjega episkopata nasljedstvo svećenika; drži me napokon samo ime katoličke (crkve), koje nije bez uzroka medu tolikim herezama ova crkva sama dobila tako, da premda svi heretici hoće da se nazivaju katolicima, ipak kad koji stranac pita, gdje se drže sastanci katoličke crkve, nijedan se heretik ne usuduje pokazati na svoju baziliku ili privatan stan.« — Citat je latinski naveden u službenom izdanju u opasci.

II.

P R E D S T A V K E.

Pod ovim su natpisom ovdje sabrane sve predstavke, koje u službenim aktima vatikanskog sabora nose i Strossmayerov potpis, uz potpise ostalih biskupa, koji su bili Strossmayerova mišljenja. Strossmayer je, izgleda, sastavio samo prvu predstavku (*Ardentissimum omnium*), a ostale je samo potpisao. Ipak sam ih sve donio, da se lakše razabere Strossmayerovo mišljenje u raznim bogoslovnim pitanjima.

1. PREDSTAVKA: »ARDENTISSIMUM OMNIUM.«

Malo dana poslije prvog Strossmayerovog govora prikazaše 26 biskupa predstavku o načinu, kako da se raspravlja u saboru (*Postulatum de rerum tractandarum modo*). U službenim aktima je ta predstavka donesena pod naslovom: *List prikaza po 26 otaca, koji su htjeli neko razjašnjenje (da dobiju) i predložili neke želje, osobito o pravu predlaganja.*

Pisci života i rada Strossmayerova u djelu: J. J. Strossmayer 1850.1900., Zagreb 1900.—1904. (Cepelić-Pavić) govore o ovoj »representaciji« na str. 285—286: »Representaciju za proširenje prava predlaganja predanu sv. otcu sastavio je biskup bosansko-sriemski a počima riječima *Ardentissimum desiderium* (nije nego *omnium*). Tvrde, da je ona »prvi čin biskupa našega«. — I službeno izdanje akata donosi ga prije prvog Strossmayerovog govora, premda je datirana 2 siječnja 1870., a Strossmayer je izrekao svoj prvi govor 30. prosinca 1869.

Povoda je ovoj »representaciji« dala papina odredba sadržana u apostolskom pismu *Multiplies inter* od 27. studenoga 1869., kojim se u odjelku *De iure et modo proponendi* (o pravu i načinu predlaganja u sjednicama vatikanskog sabora) pravo i dužnost predlaganja pridržava samome papi i Svetoj Stolici (rijecima: *Licet ius et munus propnendi... non nisi ad Nos et ad hanc Apostolicam Sedem pertineat*). Ipak papa u istom pismu želi i potiče, da članovi sabora slobodno predlože, ako imaju nešto što cijene da će biti od opće koristi. Ali se papa bojao, da to predlaganje može škoditi pravilnom razvijanju sabor-skog rada, ako se predlozi ne podnesu u zgodno vrijeme i na zgodan način. Stoga određuje, da se takovi predlozi:

1. moraju podnijeti pismeno posebnom odboru kardinala i članova sabora, koje će papa imenovati;

2. moraju uzimati obzir samo na opće dobro, a ne samo na korist pojedine biskupije;

3. moraju sadržati razloge, kojima se opravdava korist i shodnost dotičnog predloga;

4. ne smiju sadržati ništa, što se ne slaže sa vjekovnim mišljenjem Crkve i njezinom nepovredivom predajom.

Taj će posebni odbor marljivo proučiti podnesene predloge i papinom će suđu prepustiti svoje mišljenje, imaju li se predlozi prihvati ili zabaciti; a papa će dobro promisliti: imali se ili ne stvar donijeti pred sabor, da o njoj sabor odluči.¹

Ta je papina odredba izgledala 26-orici biskupa — njemačkih i austro-ugarskih, kojima se priključio i sjevero-američki (iz St. Louis) Kenrick — nezgodna stoga, što su je neki biskupi — talijanski i španjolski — tako tumačili, kao da njom papa ne priznaje članovima sabora pravo, da u saboru slobodno predlažu, što koji misli da je od opće koristi, nego da im se to tek dopušta kao milost i iznimka. Naprotiv su ona 26 biskupa bila uvjerenja, da je to njihovo neosporno pravo. Da se u saborskim sjednicama ne gubi vrijeme u takove prepirke, obraćaju se 26 biskupa na papu ovom predstavkom.

Donosim i nju u vjernom prijevodu i latinskom tekstu.

Sveti Oče!

Najtoplja je želja svih biskupa cijelog svijeta, pa tako i nas, koji smo potpisali ovo pismo: da sveti opći sabor, već započet pod srećnim auspicijama Vaše Svetosti, uspješno se nastavi i do željene svrhe tako privede, te i svi narodi nadu u njemu nove lijekove za zla, koja ih toliko tište, a sveta crkva Božja nove izvore i načine, da uspješnije vrši svoje božansko poslanje. A da se to što stalnije i sigurnije postigne, neka nam bude dopušteno da Vašoj Svetosti povjerimo, kako smo zabrinuti obzirom na jedan predmet; i to svom odanošću, kojom je nada sve danas episkopat svega svijeta skupa s nama privržen svetoj apostolskoj Stolici.

Vrlo je važno ono, što je Vaša Svetost odredila u 2. točki o pravilu i unutrašnjem redu, naime o dužnosti, da treba predložiti predmete, što se imaju pretresati u svetom općem saboru. Ima ih, koji to tako tumače, kao da se tim ne priznaje pravo otaca, da u saboru slobodno predlažu što koji misli da može doprinijeti općoj koristi, nego da im se to podjeli kao iznimka i milost. Sveti Oče! Najčvršće je uvjerenje svih nas, da o jakosti i čvrstoći Glavnara Crkve najviše ovisi jakost i čvrstoća svega tijela Crkve, te da prije svega mora biti osigurano božansko pravo primata, e da se u saboru može sve razvijati onako kako je pravo i kako treba. Ali ako je to potpuno istinito, a ono nije manje istinito, da i ostali dijelovi mističnog tijela Kristovog moraju imati svoju jakost i ona prava, koja zboru biskupa uvijek pripadaju po njegovoj službi i karakteru, e da Glava crkve može svoju jakost zadržati i svoju djelatnost nesmetano vršiti. Jer to je oboje po Božjoj odredbi intimno vezano i nerazdjeljivo ujedinjeno. Kako je dakle Vaša Svetost sasvim pravo i mudro izvolila odrediti sve što spada na red i poredek onoga što se ima u saboru raspravljati, tako i članovi sabora, ako po savjeti hoće da nešto iznesu ili predlože što je na opću

rist crkve, s pravom se smatra da to rade po svojoj službi, samo ako to
de sa dužnim posluhom i poštovanjem prema Glavaru crkve. To mo-
žemo da još slobodnije kažemo, kad nas je i sama Vaša Svetost izvolila
potaći, ako imamo što da predložimo, što mislimo da je od opće koristi,
da to slobodno uradimo; i kad se mi u tome držimo uputa glasovitog svetog
tridentskog sabora² (Sess. 24. c. 21).

Stoga, mislimo, nema nikakve sumnje, da se našemu pravu nimalo
ne prejudicira 2. točkom unutrašnjega reda u saboru (t. j. o pravu predla-
ganja). U tom bi se uvjerenju znatno učvrstili, ako Vaša Svetost izvoli
dopustiti, da u odbor koji će ispitivati predloge biskupa unide još neko-
liko članova iz zbora otaca, koje će sabor izabrati, a da oni koji žele staviti
predlog, mogu doći do toga odbora, pa tako i sami učestvovati u raspravi.

To je, Sveti Oče, što sinovskom odanošću povjeravamo mudrom
sudu i odluci Vaše Svetosti u nadi, da će odluka biti pravedna i dobra,
kao što je i ovo najboljom nakanom rečeno.

U Rimu, 2. siječnja 1870.

Potpisani: Schwarzenberg, Fürstenberg, Scherr, Deinlein, Haynald, Foer-
ster, Dinkel, Wiery, Simonović, Legat, Jirsik, Dobrila, Stepišneg, Bonnaz,
Jakob, Fogarasy, Strossmayer, Lipowicki, Kovač, Beckmann, Smiči-
klas, Zeidler, Ketteler, Kenrick.

Na tu predstavku nije papa dao pisanog odgovora, nego je tajnik sa-
bora napisao na naledu predstavke talijanski odgovor, što ga je usmeno
dao praškom nadbiskupu-kardinalu Schwarzenbergu, koji je prvi potpisao
predstavku. Taj odgovor glasi: Ne može se smatrati, da ikoja odredba
papinskih akata prejudicira bilo kojemu zakonitomu pravu biskupa; pa
stoga papa ne nalazi da su opravdani razlozi navedeni u
pismu 26 biskupa, upravljenom mu 2. siječnja, te je izjavio, da je njegovo
nušljenje: da Pravilnik, što ga je on potvrdio i objasnio breveom Multiplices inter ostane na snazi i nepromijenjen.

Latinski tekst ove predstavke glasi:

Beatisse Pater!

Ardentissimum omnium totius orbis episcoporum atque adeo et
nostrum, qui scripturam hanc signavimus, votum est: ut sancta oecumenica
synodus sub felicibus Sanctitatis Vestrae auspiciis iam inchoata prospere
continuetur et ad optatum finem ita perducatur, ut et populi omnes nova
in ea malorum, quibus tantopere premuntur, remedia, et sancta Dei ecclesia
novos divinae suae missionis efficacius exercendae fontes modosque re-
periant. Quo autem id certius securiusve obtineatur, liceat nobis sollicitu-
dinem nostram intuitu certi obiecti in sinum Sanctitatis Vestrae ea devo-
tione effundere, qua universi orbis episcopatus una nobiscum hodie imprimis
in sanctam sedem apostolicam fertur.

Gravissimi momenti illud est, quod Sanctitas Vestra punto II. de
norma et ordine interiori decrevit: de iure videlicet et munere proponendi
negotia, quae in sancta oecumenica synodo tractari debebunt. Non desunt,
qui haec ita interpretantur, quasi iis non agnosceretur ius patrum libere
ea in concilio proponendi, quae quis ad publicam utilitatem conferre posse

existimaverit, verum nonnisi exceptionis et gratiae instar concedatur. Sanctissime pater, firmissima omnium nostrum animis insidet persuasio, capitis vigore et firmitate totius ecclesiae corporis vigorem et firmitatem ut plurimum dependere, et divina primatus iura ante omnia sarta tectaque esse oportere, ut omnia recto ac debito ordine in sancta synodo procedant. Ast si haec sunt verissima, non minus quoque verum est, reliquis etiam mystici Corporis Christi membris suam debere constare virtutem et episcoporum collegio ea quae eidem vi muneric et characteris sui perpetuo immannent iura, quo virtutem suam Caput retinere activitatemque suam imper turbate exercere valeat. Divino sane consilio duo haec intime iuncta atque inseparabiliter unita sunt. Prout igitur sanctitas vestra optimo iure et sapienti consilio ea cuncta determinare dignata est, quae ad recti ordinis rationem et obiectorum in sacra synodo pertractandorum seriem spectant: ita quoque concilii patres, si quid ex communi ecclesiae utilitate proferre aut proponere conscientia urgente velint, id pro iuris munericusque sui ratione fecisse merito censemur, dummodo idem fiat cum debita ecclesiae Capiti subiectione ac veneratione. Quod quidem eo maiori cum fiducia prolo quimur, cum ipsa sanctitas vestra nos hortari dignata est, ut si quid proponendum haberemus quod ad publicam utilitatem conferre posse existimaverimus, id libere exsequi velimus, cumque hac ratione celebratissimi sacrosancti Tridentini concilii (Sess. 24. c. 21.) vestigiis inhaeremus.

Arbitramur itaque nulli dubio obnoxium esse posse, iuri nostro punto II. ordinis interioris minime praeiudicari. In qua nostra persuasione multum confirmaremur, si Sanctitas Vestra concedere dignaretur, ut ad deputationem examinandis episcoporum propositionibus destinatam plura adhuc membra ex medio patrum adsciscantur concilii ipsius suffragiis eligenda, utque iis, pui propositiones facere velint, aditus ad ipsam deputationem pateat, quo sic ipsi partem in rei tractatione habere possint.

Haec sunt, Sanctissime Pater, quae filiali cum devotione sapienti Sanctitatis Vestrae iudicio ac decisioni committimus sperantes ea utpote optima intentione prolata aequi bonique consultum iri.

R o m a e, die 2. januarii 1870.

Ad pedes Sanctitatis Vestrae provoluti sumus Sanctitatis Vestrae obedientissimi filii (u t s u p r a).

A tergo, manu secretarii: Responsum hic adiectum secretarius concilii viva voce dedit cardinali Schwarzenberg pro ceteris: »Non potendo presumersi che alcuno dei diritti che legittimamente competono ai vescovi possa ricevere pregiudizio da veruna disposizione degli atti pontificii, Sua Santità non trova fondati i motivi allegati nella lettera direttagli da 26 vescovi sotto la data del 2 corrente, e quindi ha dichiarato essere sua mente: che il Regolamento da esso sancito e pubblicato col breve Multiplices inter resti fermo ed invariabile.« (Cf. Mansi: ibid. pag. 54).

2. PREDSTAVKA: »POST TRIA DEMUM«.

Istoga dana, 2. siječnja 1870., podnijeli su kardinali Schwarzenberg i Rauscher papi molbu, koju je potpisao još 41 biskup iz Austro-Ugarske i Njemačke, a medu njima i Strossmayer. U službenom je izdanju (vol. 50.

str. 54—55) ta predstavka donešena pod naslovom: *Želja izražena od 43 oca iz Njemačke i Ugarske, da se svi nacrti što prije razdijele i govori otaca štampaju.* (Desiderium a 43 patribus ex Germania et Hungaria exhibitum, ut omnia schemata quam-primum distribuantur et orationes patrum typis mandentur.) U toj predstavci ističu biskupi poteškoće (*difficultates*), koje ih priječe, da ne mogu prema papinoj želji vršiti svoju dužnost u saboru onako, kako bi trebali.

Prva je poteškoća što u saboru, gdje je sabrano preko 700 otaca iz sviju dijelova svijeta, nijesu dovoljni opći zborovi (*congregationes generales*), nego bi trebalo sastaviti nekoliko manjih odbora, koji će u svojim sjednicama obraditi i pripraviti materijal za opće zborove. Osim toga opći se zborovi drže samo latinski, a u saboru ima mnogo vrlo učenih otaca, koji razumiju latinski, ali se njim ne služe u govoru. I sam lokal, u kojem se opći zborovi drže nije zgodan, jer se ne može čuti svakoga govornika.

Druga je poteškoća, što se govori otaca ne štampaju — kako je bilo obećano — a to bi trebalo, da oci mogu ispraviti i popuniti što nije ispravno stenografiрано. Stoga biskupi predlažu, da Sveti Otac odredi, neka se štampaju govori otaca, ali da se smiju podijeliti samo članovima sabora, koji se obvezuju na uredovnu tajnu jednako kao što su na nju vezani i za nacrte. Biskupi u općem saboru sabrani, za ono što u sjednicama izjavljuju, osim samoga sabora, kojemu je glava papa, nemaju drugoga na zemlji suca niti cenzora. Stoga je jasno, da se vijećanje ne može održati onako kako bi trebalo, ako oci sabora većim dijelom ne čuju ono što se govori ili ako to ne mogu čitati.

Uostalom, sve kad bi se našlo mjesto, sa kojega bi se bez poteškoće mogli čuti svi biskupi, ne izuzimajući ni one, koji su slabijega glasa, bilo bi ipak vrlo korisno, da oci sabora imadu pred očima ono, što je već rečeno u prošlim sjednicama. Radi se naime o vrlo važnim stvarima, i ne rijetko je dovoljna sama jedna riječ, dodana, brisana ili mijenjana, da se pokvari smisao. Osim toga je poželjno, da oci smiju drugovima svoje mišljenje o težim stvarima pismeno izložiti, jer se tako može mnogo toga pridonijeti, što se živom riječju u općim zborovima ne može protumačiti ili radi kratkoće vremena ili radi slaba glasa dotičnoga govornika.

Ono što spada na vjeru, usko je medu sobom povezano; ali je to ujedno povezano na više načina i sa disciplinskim stvarima. Ako se dakle ocima ne dadu svi nacrti, koji spadaju na vjeru i disciplinu, oni, kad izriču svoje mišljenje o onome, što im je saopćeno, ne znadu, da li njihovi predlozi pristaju; jer može koji nacrt, njima nepoznat, biti tako sastavljen, da se njihovi predlozi moraju odnositi na sasvim drugo mjesto.

Iz svega se toga vidi, kolika je korist, štaviše nužda, da oci sabora privatno vijećaju. To se već i radi, te se osobito oci sastaju na vijećanja — kako to i sama stvar iziskuje — koji govore istim materinskim jezikom ili, na što treba još više paziti, stado Gospodnje pasu u krajevima, gdje stavnici nijesu istoga jezika, ali su im isti običaji i građanske ustanove tako, da je većini jednak odnos crkve prema državnoj vlasti i društву, te jednaku vrlo tešku borbu moraju biskupi da u ovo doba izdrže. Neka se

dakle prema tome oči razdijele na šest od prilike skupina i neka se ovlaste, da smiju pojedinačno iznijeti svoje mišljenje o nacrtima, — o već predloženom i o onima, koji se imadu još predložiti — pred odbor na koji to spada, i to po svojim delegatima, najmanje dvojici, te svoje mišljenje razjasniti i navesti razloge, kojima cijene da se njihovo mišljenje utvrđuje.

Takovo uredenje ne će ni najmanje smetati odbore po papi ustanovljene u vršenju doznačene im dužnosti, nego će ih štaviše pomagati. Time će se najsavjesnije ispitati sve što sabor ima da odluči, a zlobnicima će se oduzeti izlika da kleveću.

Na koncu je molba formulirana u tri kratka predloga i potpisana.

Ni na ovu molbu nijesu biskupi dobili pismenog odgovora, nego je tajnik sabora na molbi napisao ovu bilješku: Ovdje priviti odgovor dao je tajnik sabora u smenu kardinalu Schwarzenbergu za ostale. A taj odgovor glasi: Sveti Otac je dužnim uvažavanjem pročitao pismo, upravljeno mu 2. ovog mjeseca po dvojici uzoritih kardinala Schwarzenbergu i Rauscheru sa još 41 prelatom, i naredio mi je, da u njegovo časno ime dadem slijedeće odgovore na tri pitanja u tom listu sadržana.

Prvo: Sveti Otac je naredio, da se spomenutim kardinalima i prelatima objasni, kako i bez obzira na to, što u prošlim općim saborima nije bio običaj, da se ocima već na početku sjednica najednom dade prethodno saopćenje o svima i pojedinim radnjama, koje su priredene za raspravljanje, posebni razlozi, kojima se je lako domisliti, ne bi dopuštali, da se danas izvrši takovo saopćenje u potpunoj suglasnosti sa željama, koje su ti prelati izjavili.

Drugo: Sveti Otac misli, da mu bez poteškoća ne bi bilo moguće da ovlasti ili službeno prizna dijeljenje otaca sabora u stalan i određen broj sekcija — kako se u molbi kaže — od prelata istog jezika ili narodnosti, koje bi imale svrhu da nakon svršene u njima rasprave, delegiraju neke članove, koji će u ime sviju njih tumačiti i braniti mišljenje i želje tih sekcija pred četiri saborska odbora. To ipak ne prijeći, da se biskupi, u svrhu da požure raspravljanje predmeta, mogu, ako hoće tako, sabrati bez ikakvog službenog značaja, i prepustiti, ako tako cijene, da jedan ili više prelata tumači u općim zborovima mišljenja, koja u njihovoј skupini prevladavaju; a da govori budu dakako u vlastito ime govornika izrečeni, kako je to pravilo.

Napokon razlozi, — radi kojih se moli Sveti Otac, da dade ovlaštenje za štampanje sviju govora prelata i spisa, kojima se saopćuje obrana ovoga ili onoga mišljenja, — nemaju vrijednosti, ako se uzme u obzir, da će se dotični saborski odbori, povraćajući općim zborovima popravljene i preinačene nacrte, pobrinuti za to, da svoje radnje poprate sasvim točnim tumačenjem, koje će se štampano razdijeliti svima ocima. U tom će tumačenju biti ukratko spomenute sve poteškoće i ispravci, što su ih govornici iznijeli, bilo da ih odbori prihvate ili ne. U tu će svrhu svi govori govornika doći u cijelosti pred dotične saborske odbore, tako da imaju pred očima i same riječi, kad budu ispitivali različite predložene im argumente.

3. PREDSTAVKA: »OPTIME SCITIS«.

Strossmayer je 7. veljače 1870. sa još 50 biskupa, na čelu s pariškim nadbiskupom potpisao predstavku na predsjedništvo sabora, kojom u ime svoje i još mnogo drugih biskupa mole, da se preudesi dvorana za opće sjednice što prije, a svakako prije nego što započne opća rasprava o nacrtu *De fide*, pregledanom i ispravljenom po saborskoj komisiji, jer se onda mora definitivno riješiti: koji se članci primaju, a koji zabacuju. A svi oci imaju pravo i da govore i da ih drugi čuju i razumiju; inače nije saborsko raspravljanje. A ova je aula po općem суду vrlo nepogodna za saborske opće sjednice.

Da se pak saborske sjednice ne zatežu preko mjere, kako je to već bilo u dojakošnjim općim sjednicama, mole isti biskupi, da se uvedu posebne sjednice, koje će se držati prije opće sjednice; a u tim posebnim sjednicama biskupi neka se podijele u odbore, sekcije, gdje će pojedina pitanja u tančine raspraviti, te izabratи govornike — ne dirajući u pravo ostalih, da i oni smiju govoriti — koji će opaske odborove u općoj sjednici izložiti i pred revizionalnom komisijom tumačiti i braniti.

Na toj je molbi napisan kratak odgovor tajnikov:

Quo ad I. providebitur, quantum fieri potest, to jest saborska će se dvorana u crkvi sv. Petra (desno krilo sa strane glavnog oltara) po mogućnosti preudesiti.

*Quo ad II. In decisio, to jest: o tom je odredeno. Ta je odredba saopćena saboru u općoj sjednici 22. veljače 1870., kad je pročitan papin dekret *Apostolicis litteris*. Tim je dekretom papa preinacio neke svoje odredbe sadržane u pismu *Multiplices inter* od 27. studenoga 1869., kojim je propisan opći red za obdržavanje sabora.*

Dekret *Apostolicis litteris* u 14 točaka određuje sve potanko, kako se u buduće imaju voditi rasprave o predloženom nacrtu tako, da se sačuva sloboda riječi, ali ujedno i spriječi svako suvišno raspravljanje. Svatko mora pismeno, vlastoručno potpisano prijaviti predsjedništvu, o čemu želi govoriti: da li o nacrtu uopće ili o pojedinostima i kojima i slično.

Odredbe toga dekreta nijesu se svidale mnogim biskupima, pak su na predsjedništvo sabora stigle razne predstavke, kojima pojedine skupine, osobito francuskih, talijanskih, njemačkih i austrijskih biskupa, izriču svoje prigovore dekretu *Apostolicis litteris*, i predlažu razne preinake u pojedinim točkama dekreta.

4. PREDSTAVKA: »LICEAT NOBIS«.

Strossmayer je skupa sa još 21 biskupom iz Austro-Ugarske potpisao 4. ožujka predstavku *Liceat nobis*, koja u 9 točaka iznosi prigovore spomenutom dekretu.

Prigovaraju najprije općenito, što se u dekretu, u uvodu, naglašava, da papa želi, da se očuva potpuna sloboda govora (»*integrām servando eam discussionum libertatem, quae catholicae ecclesiae episcopos deceat*«), a u onih 14 točaka ima takovih odredaba, koje ne samo da umanjuju nego uopće dokidaju slobodu biskupa (»*Animadversio generalis est, ... quod per easdem [regulas] in pluribus patrum libertas valde immixui, immo*

etiam penitus tolli videatur«). A to je vrlo štetno i opasno, osobito u težim vjerskim pitanjima, koja se savjeti najviše tiču. Stoga ovi biskupi, prelažeći na pojedine odredbe žele:

a) Da se ne prepušta суду predsjedništva, kako će dugo trajati rasprave, nego neka se prema važnosti pitanja, koje je u pretresu, dade dovoljno vremena svakome biskupu da govori, e da se tako riješe sva pitanja i svi prigovori.

b) Ne treba da pojedini govornici svoje opaske napišu na dotičnom mjestu u nacrtu novim riječima i paragrafima. To je posao posebnih odbora.

c) Nije dosta, da se ocima sabora dostavi ispravljeni nacrt sa sumarnim izvještajem (una cum summaria relatione), u kojem će biti spomena (mentio fiet) o predloženim po biskupima opaskama, jer su osobito dogmatske definicije vrlo važne; a sami spomen bez motivacija dotične biskupske opaske ne može da istakne važnost same opaske. Stoga se ima navesti i motivacija, gdje je navodi dotični biskup. To je tim potrebnije stoga, što se papinskim dekretom uvodi u ovaj sabor dosadanjam crkvenim saborima nepoznati običaj, da se naime pismeno raspravlja o predmetima, a biskupi svoje opaske ne smiju štampati, te nema drugog načina da se collatis consiliis vijeća u saboru. Ili neka se barem imenuje poseban odbor, pred kojim će biskupi svoje pisane i motivirane opaske protumačiti i braniti.

d) Odredba 8. u dekretu, da »govornik, koji hoće da govori posebno o pojedinim dijelovima nacrta, mora unaprijed kazati, o kojemu je dijelu nacrta odlučio govoriti« ne može se prihvati, ako ona znači, da govornik smije govoriti samo o jednom dijelu nacrta; jer mora biti slobodno svakomu govorniku, da govori i o cijelom nacrtu uopće i o njegovim pojedinim dijelovima, o kojima on hoće; inače se ne će očuvati potpuna sloboda raspravljanja.

e) U 9. točki dekreta zaboravilo se odrediti, da poslije odgovora, što ga biskup član posebnog odbora dade kojemu biskupu, ovaj biskup smije ili isti dan ili drugi dan barem jedan put replicirati; jer bi se inače povrijedila sloboda raspravljanja i oci sabora ne bi mogli da uvide opravdanost opaske biskupove i njezine motivacije.

f) U 11. točki dekreta je određeno: »Ako se red rasprava, nakon što je predmet predloženog nacrta dovoljno pretresen, previše zategne, mogu kardinali predsjednici na pismenu molbu barem desetorice otaca sabora, pitati opću sjednicu, da li oci žele, da se rasprava produži; pa kad se odglosa ustajanjem ili sjedenjem, završit će raspravu, ako to zaključi većina prisutnih otaca«.

Proti toj odredbi dekreta iznose Strossmayer i ostali potpisani biskupi više prigovora. Ne svida im se uopće, što se tom odredbom predsjednicima i većini daje mogućnost, da sprječe raspravu i dokončaju, a da manjina ne može ništa proti tome. To je osobito presudno kad se radi o dogmatskim definicijama i o božanskom pravu biskupa, tim više, što se tako važan sud izriče ustajanjem ili sjedenjem, jer su to nagli čini, bez prave odluke, često vrlo nestalni, podvrženi utjecaju, a odluke definitivne, neopozitive, proti kojima nema reklamacije, te ne ostaje nego da se sabiju glasovi, kojima će se dekreti stvoriti i konačno sankcionirati.

Takav bi postupak bio manje opasan u parlamentima, gdje se radi o zakonima, koji se ove godine sankcioniraju, a do godine ista ili druga skupština može da ih mijenja. Ali gdje se radi o definiciji dogmata, koji se, jednom definirani, ne mogu više po nikakvoj vlasti niti opozvati niti novoj reviziji podvrći, ovaj brži postupak, što ga dekret određuje, vrlo je opasan i stoga se nikako ne može prihvati.

Stoga biskupi predlažu, da se barem ove točke uvaže:

a) Neka se rasprava ne smatra previše zategnutom, doklegod se koji od otaca, koji još nije saslušan u dotičnom pitanju, bude htio služiti svojim pravom, kao svjedok i sudac vjere, te barem jedamput govoriti, jer bi inače sud o stvari bio prenaglijen, ako se svima svjedocima ne dopusti da prije iskažu svoje svjedočanstvo.

b) Mnogo će u tome ovisiti o uvidavnosti predsjednika, koji mogu doduš, ali ne moraju nipošto ispitivati saborski zbor, da li hoće da se zaključi rasprava; jer se kaže, da predsjednici mogu pitati.

c) Neka se red i izmjena govornika tako razdijeli, da, ako su mišljenja različita, jedan govori za, a drugi za njim proti.

d) Kadgod se bude tražilo, da se zaključi rasprava, neka barem jednome ili drugome ocu bude dopušteno, da govori proti takvome zahtjevu i da iznese protivne motive. To je pravedno i tako se postupa u odlukama svakoga zbora.

e) U važnijim stvarima, osobito što se tiču vjere, neka se ne dopusti zaključenje rasprave, ako se tome protivi barem pedeset otaca.

Ako se sve to ne dopusti i ne bude držalo, jasno je svakome, da će više govornika jedne strane i dulje biti na govornici, a vrlo maleni će broj s druge strane poslije toga biti jedva strpljivo saslušan i naskoro će desetak otaca zahtijevati, da se završi rasprava, »previše zategnuta«, kako će reći i postići, a na očitu štetu slobode.

f) U 12. točki dekreta kaže se: »Predsjednici će tražiti da se glasuje najprije o isprvcima predloženima u samoj raspravi, a onda o cijelom tekstu ispitanih dijela«. Izgleda, da tu odredbu treba tako shvatiti, da ako ocu prihvate predložene ispravke, tada se ne će od njih tražiti da glasuju o cijelom tekstu, koji se ima ispitati, nego će se stvar odgoditi na drugi dan, tako da odbor ima vremena i da ispravi marljivo što se mora ispraviti, i da ispravke sa cijelim redom konteksta zgodno poveže, e da se onda novi i ispravljeni redigiran tekst može ocima predložiti prije nego što se zatraže njihovi glasovi.

g) U 13. točki ovako piše: »Glasove o isprvcima kao i o tekstu pojedinih dijelova saborski će ocu tako predavati, da će predsjednici pozivati najprije da ustanu oni, koji pristaju uz ispravak ili tekst, a zatim oni, koji su protivni tome; kad se prebroje glasovi odlučit će se ono, za što bude većina otaca«.

Ovdje treba da se iznese nekoliko opazaka.

Prvo što se tiče načina glasovanja ustajanjem ili sjedenjem, već smo gore izložili opasnosti, gdje se radi o glasovanju za svršetak rasprave. Još su pak veće takve opasnosti, kad se govori o samim dekretima, napose u stvarima vjere! Ne vjerujemo, da su se ikada u prošlim crkvenim saborima glasovi davali na tako brzi način, od kojega ni jedan

drugi nije sigurno manje podesan za ozbiljnost i promišljenost odluke, štaviše i za samu slobodu.

Toj neprilici doskoče i sami politički zborovi ~~ime~~, što većina članova pismeno zatraži skrutinij ili poimenično prozivanje.

U crkvenim saborima nije glavna stvar u tome, da se brzo rješava, nego u tome, da se oprezeno i vrlo sigurno svršava. Mnogo više vrijedi ispitati i razborito riješiti malo pitanja, nego predložiti mnogo pitanja, pa u skraćenim raspravama i na brzu ruku sabranim glasovima tako teške stvari definirati.

Dруги je prigovor proti redu, kojim se sabiru glasovi, tako naime određen, da se najprije traže glasovi onih, koji prihvaćaju predloženi dekret, a zatim onih, koji ga odbijaju. Jer je u pitanjima vjere sigurnije stati i odgoditi definiranje, nego nepromišljeno ići dalje, stoga mora biti povoljniji položaj onih, koji predlog odbijaju, pa bi trebalo njima dopustiti, da prvi glasuju.

Treći je prigovor, zapravo predlog: da se taj način glasanja nikad ne upotrijebi, kad se radi o definiranju vjerskog dogmata ili o kanonu, koji se određuje pod kaznom izopćenja iz crkve; a dogmati neka se definiraju i kanoni određuju samo riječju: *placet* ili *non placet*.

Cetvrti se prigovor tiče broja glasova, koji se iziskuje, da se mogu dekreti valjano ustanoviti.

Neka se potpuno zadrži običaj prijašnjih općih crkvenih sabora: da se naime vjerski dogmati definiraju ne broješom većinom, nego moralnom jednoglasnošću; to je Pijo IV. u tridentskom saboru tako rado prihvatio, da kad se radilo o najtežoj dogmatskoj definiciji »nije htio da se išta definira, osim što su oci sabora jednoglasno zaključili«. I doista taj običaj se najviše slaže s onim poznatim načelom Vincenca Lerinskoga: *quod semper, quod ubique, quod ab omnibus*. A budući da katolički dogmati stoje na jednodušnosti crkvi, kako kaže Belarmin, iz tog sljedi, da se definicije dogmata u saboru zbijaju moralnom jednoglasnošću otaca, koji predstavljaju crkve. Taj uvjet treba za vatikanski sabor tim više naglasiti s razloga, što je glasanje dopušteno tolikim ocima, o kojima nije jasno dokazano: imadu li odlučujući glas samo na temelju crkvenog ili također na temelju božanskog prava.

h) U 14. i posljednjoj točki dekreta kaže se: »Kada se o svima dijelovima nacrt na taj način odglasuje, tada će kardinali predsjednici moliti oce za njihovo mišljenje o ispitanom nacrtu. To će se glasanje obaviti samo usmeno riječima: *placet* ili *non placet*, ali ipak tako, da mora pismeno predati svoj glas onaj, koji cijeni, da uz svoj glas mora dodati kakav uvjet.«

Proti toj odredbi traže biskupi, kad se bude radilo o definiranju vjerskih dogmata ili o kanonima, koji se određuju pod kaznom izopćenja iz crkve, da se barem tada ne traže glasovi otaca za cijeli nacrt i kao u jednom, nego neka se oci upitaju i oni odgovore posebno o svakoj definiciji i o svakom kanonu sa *placet* ili *non placet*.

Isto tako neka bude slobodno ocima da svoj glas sa opće pismeno, kako je provideno u 7. točki apostolskog pisma.

A što se tiče broja glasova, koji se zahtijeva za rješavanje dogmatskih pitanja, a ta su najvažnija i osnovica cijelog sabora, i to je tako teška stvar, da ako se ne dopusti što mi sa poštovanjem i vruće niolimo, onda će težak, nesnosan teret pasti na našu savjest; bojali bismo se, da se ne bi posumnjalo o karakteru općeg sabora; da se ne bi protivnicima pružila prilika da napadaju Svetu Stolicu i crkveni sabor; da konačno ne bi u očima kršćanskog puka bio porušen ugled ovoga sabora, kao da tobože u njemu nema istine i slobode: a to bi u ovo vrlo uzburkano doba bila tolika nesreća, da veće nije moguće ni zamisliti.

Stoga se potpisani biskupi nadaju, da će kardinali predsjednici prihvati i uvažiti, kako je pravo, ove njihove vrlo važne primjedbe.

★

U službenom izdanju akata vatikanskog sabora (Mansi 51, str. 28.) stoji iza potpisa opaska na talijanskom jeziku, koja glasi: Kardinali su predsjednici na ovu drugu predstavku odgovorili jednako kao i na prvu, samo je izmijenjeno malo riječi što se tiče datuma i broja potpisanih. — Tajnik sabora je usmeno saopćio odgovor uzoritom kardinalu Schwarzenbergu, i molio ga, da saopći i ostalim drugovima. Prva je predstavka 30 francuskih biskupa isto tako podijeljena u 9 točaka i skoro u svemu doslovno identična s ovom drugom; pak je stoga i uslijedio isti odgovor. Taj usmeni odgovor tajnika sabora saopćen je pariškom nadbiskupu (Darboy) a glasi: Kardinali predsjednici općih sjednica pomno su ispitali pismo (od 1. ožujka, poslano im od 30 francuskih biskupa potpisanih), a koje uglavnom ide za tim da postigne modifikaciju nekoliko članaka dekreta Njegove Svetosti od 20. prošlog mjeseca veljače, kojim se propisuje način vodenja saborskih rasprava, te izjavljuju:

1. Oci ne mogu nipošto pretpostaviti, da su ma i najmanje prejugirana prava biskupa i zakonita njihova sloboda dekretom, o kojemu je govor, a koji je sankcionirala vrhovna vlast Svetog Oca, koji je i izričito naredio, da se taj dekret objavi.

2. Predsjednici nemaju nikakve vlasti da preinačuju i ispravljaju taj dekret, nego samo dužnost da nastoje, da se on točno vrši.

3. Što se tiče 8. točke dekreta, slobodno je svakome ocu sabora da moli za riječ bilo o nacrtu uopće bilo o pojedinim njegovim dijelovima napose, po redu, koji će za raspravu biti predloženi.

4. Točka 12. dekreta ima se razumjeti tako, da nakon što većina saborskih otaca uzme u pretres predložene ispravke, obustaviti će se glasovanje o tekstu u svrhu, da dotični odbor ima vremena da stvar prouči, ako to bude potrebno.

Kako se iz ovog odgovora razabire, službeni krugovi nijesu uvažili predloge ni francuskih ni njemačkih i austro-ugarskih biskupa. Za saborske opće sjednice ostali su na snazi propisi papinskog dekreta od 20. veljače 1870.

5. STROSSMAYER POTPISUJE NEKE IZJAVE SABORSKIH OTACA.

U službenim aktima vatikanskog sabora (Mansi 51.) zabilježen je Strossmayerov potpis na više izjava i molba, što ih je više biskupa upravilo na predsjedništvo sabora. Te su izjave donesene u aktima ne

hronološkim nego stvarnim redom, pa su kasnije datirane došle prije na red u akte od ranijih. Ja ču, koliko je moguće kraće prikazati sadržaj tih izjava onim redom, kojim su poredane u aktima.

1. Prva je takova izjava potpisana po Strossmayeru 23. travnja 1870. sa još 7 biskupa, koji se ograničuju, da će na dogmatsku konstituciju o katoličkoj vjeri dati svoj placet bez ikakve ografe, kad se radi o bitnim dijelovima nauke sadržane u konstituciji, i o kojima među katolicima nema razlike u mišljenju. Ali po svojoj savesti ne mogu bez ografe dati svoj placet, da se u konstituciji tako često baca anatema (specialiter contra multiplicitatem anathematum), i što je zaključak 4. poglavljia (O vjeri i razumu) osobito u 2 zadnja paragrafa previše općenit i neodređen.

Dajući svoj placet službenom nacrtu ne misle biskupi prejudicirati raznim molbama biskupa, upravljenima na predsjedništvo sabora, nego štaviše žele, da se tim molbama udovoljava, te se tako spasi sloboda ovoga sabora, predaja prošlih općih crkvenih sabora i napokon prava i povlastice biskupa.

Tu je izjavu sastavio Petar Rikard Kenrick, nadbiskup u St. Louis, u Sjedinjenim državama Amerike. Potpisana su doduše samo 8 biskupa, ali u izjavi izričito kažu, da tako misli i većina njihovih kolega, koji također žale, što ne mogu da svoje želje izraze, pa se priključuju ovoj izjavi.³

2. Druga izjava sa Strossmayerovim potpisom sadrži molbu 40 biskupa, da se Nacrt o crkvi Kristovoj bolje obradi. Predao je izjavu praški kardinal, nadbiskup Schwarzenberg, a potpisali većinom austro-ugarski i njemački biskupi. Datirana je: 9. veljače 1870.⁴

U toj izjavi potpisani oceni mole, da se tako važan Nacrt dobro promozga i prorešeta, prije nego se o njemu odglasuje u općoj sjednici. Stoga oni mole:

- a) Neka se ocima sabora dade barem 15 dana vremena, da mogu Nacrt dobro proučiti i o njemu izreći svoj sud.
- b) Neka se najprije povede opća rasprava^o o Nacrtu u njegovoj cijelosti i dade najprije riječ onim ocima, koji će govoriti o cijelom Nacrtu.
- c) Neka se cijela rasprava razdijeli u 3 dijela tako, da se ne prelazi na drugi dio rasprave prije nego što je predašnji raspravljen.
- d) Neka se o svakom dijelu najprije povede opća rasprava, a onda prede na njegove pojedinosti.
- e) Neka se zdruze ona poglavљa Nacrta, koja su po svojoj prirodi vrlo srodna, pak je zgodnije, da se o njima skupa raspravlja. Tako neka se skupa raspravlja o 1. i 2. poglaviju, o 4. i 5., o 6. i 7. te o 8. i 9.

Na naledu te molbe napisao je tajnik sabora: Provisum iuxta mentem oratorum t. j. molba je bila uvažena.

3. Treća izjava radi o molbi nekih biskupa, predanoj odboru za primanje molbi, da se u saboru ne predlaže pitanje o ne-pogrješivosti rimskog pape. Praški kardinal i nadbiskup Schwarzenberg predao je uz svoje popratno pismo od 29. siječnja 1870. pet molbi, koje su potpisala 132 saborska oca. Prva, na kojoj je i Strossmayer potpisana, ima 46 potpisa, austro-ugarskih i njemačkih biskupa.

Druga, prvoj potpuno jednaka nosi potpise 40 francuskih biskupa. Treća, nešto kraća, ima potpisana 26 biskupa Sjeverne Amerike. Četvrtu su potpisali 13 biskupa sirske i kaldejske. Petu, koja je također skoro sasvim jednaka prvoj, potpisala je 7 talijanskih biskupa.

Ova izjava i peti govor Strossmayerov najviše su komentirani u domaćim i stranim novinama i brošurama, većinom tendencijozno. Radi važnosti njegove donosim i ovaj dokumenat u vjernom prijevodu i originalu, prema tekstu u službenim aktima.⁵

**Molba, da se pitanje o nepogrješivosti rimskoga pape ne predlaže saboru
(na raspravu).**

Sveti Oče!

Došla je do nas štampana molba, kojom se ocima sabora predlaže na potpis peticija, koja traži od općeg sabora, da potvrdi: da je vrhovna i stoga od pogrješke čista vlast rimskoga pape, kada svojom apostolskom vlašću nareduje svima vjernicima u stvarima vjere i čudoreda. Čudno je doista, da se suci o vjeri pozivlju da prije nego što je pitanje riješeno dadu svoju izjavu sa vlastoručnim potpisom o osudi, koja se tek ima izreći. Ali u tako velikom pitanju mi smo, Sveti Oče, odlučili, da se na Tebe samoga obratimo, jer se baš Ti, kojega je Gospodin postavio da paseš jagancje i ovce, za Kristovom krvlju otkupljene duše najzdušnije brineš i očinskom ljubavlju žališ pogibli, koje im prijete. Prošla su vremena, kada su katolici u sumnju dovodili prava apostolske Stolice. Nema toga koji ne zna, da kao što je tijelo bez glave sakato, tako ne može biti ni crkvenog sabora, koji predstavlja cijelu crkvu, a da u njemu nema naslijednika svetoga Petra; i svi (katolici) najspremnije slušaju naredbe Svetе Stolice. Osim toga, što vjernici imaju vjerovati o vlasti rimskoga pape, to je izrekao tridentski sabor, a i florentinski, čiji dekret o toj stvari treba u svima pojedinostima da se to svetije uščuva; jer je utanačen suglasjem latinske i grčke crkve, te ako se Gospodin udostoji da svoje milosrdne oči svrne na Istok, koji tolike nevolje tište, bit će temelj za povratak crkvenom jedinstvu.⁶ Osim toga, u ovo doba crkva mora da izdrži novu i od vijekova nečuvetu borbu proti onima, koji ustaju proti vjeri kao izmišljotini, koja je pogubna za ljudski rod: stoga se ne čini ni najmanje uputno, da se katolicima, koje salieću tolika zlobna napastovanja, nameću veće dužnosti, nego što su ih propisali oci tridentskog sabora.

Uostalom, kako Belarmin sa cijelom katoličkom crkvom kaže: »Definicije o vjeri ovise uglavnom o apostolskoj predaji i suglasju crkvi«,⁷ te premda je opći sabor najkraći put za upoznavanje mišljenja cijele crkve, ipak od najglasovitijeg sabora, što su ga apostoli držali sa starješinama u Jeruzolimu (g. 50.), pa do nicejskoga osudene su i ugušene su osudom rimskoga pape i suglasjem cijele crkve bezbrojne zablude pojedinih crkvi. Nema sumnje, da svi Kristovi vjernici duguju pravi posluh odlukama Svetе Stolice. Štaviše, učeni i pobožni ljudi uče: Što naslijednik svetoga Petra govoreći ex cathedra odredi o vjeri i čudoredu, to je neprijeporno i bez suglasja crkvi bilo na koji način dokazanoga. Ipak ne treba prešutiti, da sasvim tim, ostaje još ozbiljnih poteškoća, koje su

nastale iz izjava i djela crkvenih otaca, iz čistih povjesnih spomenika i iz same katoličke nauke, koje, ako se potpuno ne riješe, ne bi se nikako moglo dogoditi, da se kršćanskom puku na vjerovanje predloži kao od Boga objavljena nauka, koja se preporuča u spomenutoj molbi.

Ali o tome nije nam ugodno raspravljati, pa da nam se ne nametne nužda da o tome odlučujemo, to tražimo pouzdavajući se u Tvoju dobrohotnost.

Osim toga, mi među vrednijim katoličkim narodima vršimo svoju biskupsku službu, te iz svakidanje života poznamo njihove prilike; a stalni smo, da će definicija, koja se zahtijeva, neprijateljima vjere pružiti novo oružje da potpire mržnju proti katoličkoj stvari i kod ljudi koji su na dobru glasu; i sigurni smo, da će u Evropi, barem vladama u našim krajevima dati povod ili izliku, da i preostala prava crkve napadnu.

To smo Tvojoj Svetosti izložili onom iskrenošću, koju dugujemo zajedničkom ocu vjernika, da se po Tvojem nalogu dogodi, te se općem saboru ne predloži na raspravu nauk, koji žele da sankcioniraju.

Uostalom prostri pred Tvojim nogama molimo apostolski blagoslov za sebe i za narode, koje smo primili, da ih Bogu privedemo.

U Rimu, 12. siječnja 1870.

Latinski tekst molbe glasi:

Postulationes ne quaestio de infallibilitate Romani pontificis concilio proponatur.

B e a t i s s i m e p a t e r !

Pervenerunt ad nos litterae typis impressae, quibus concilii patribus subscribenda exhibetur petitio a Synodo oecumenica flagitans, ut sancire velit supremam ideoque ab errore immunem auctoritatem Romani pontificis in rebus fidei et morum apostolica potestate universis fidelibus praecipientis. Mirum certe est, fidei iudices invitari, ut ante causam dictam, de sententia ferenda declarationem subscriptione sua munitam ederent. Verum in hoc tanto negotio te ipsum, sanctissime pater, adeundum esse censuimus, quippe qui a Domino ad agnos ovesque pascendum constitutus animarum Christi sanguine redemptarum piissimam curam habes et periculorum ipsis imminentium affectu paterno misereris. Abierunt tempora, quibus sedis apostolicae iura a catholicis in dubium vocari contigit. Nemo est, qui nesciat, sicut corpus absque capite mutillum, ita neque concilium ecclesiam totam repraesentans absque successore sancti Petri haberi posse, omnesque sanctae sedis mandatis promptissimo obediunt animo. Praeterea, quae de pontificis Romani auctoritate fidelibus tenenda sint, concilium Tridentinum edixit, Florentinum quoque, cuius ea de re decretum in cunctis singulisque eo sanctius conservetur oportet, quoniam ecclesiae latinae et graecae consensu stabilitum est, atque si Dominus ad Orientem tot malis oppressum misericordiae suae oculos convertere dignetur, unionis restituendae fundamentum erit. Accedit, quod hac tempestate ecclesiae adversus eos, qui in religionem tamquam commentum humano generi exigit consurgunt, pugna sustinenda sit nova et a saeculis inaudita: quapropter minime consultum videtur populis catholicis tot undique ma-

chinationibus in tentationem inductis, maiora, quam patres Tridentini, imponere.

Ceterum prout cum omni ecclesia catholica Bellarminus effatur: »definitiones de fide pendent praecipue ex traditione apostolica et consensu ecclesiarum« et quamvis ad totius ecclesiae sententiam cognoscendam synodus universalis brevissimam sternat viam, tamen a nobilissimo concilio, quod apostoli cum senioribus Hierosolymis habuerunt, Nicaenum usque errores innumeri ecclesiarum particularium iudiciis summi pontificis et totius ecclesiae consensu adprobatis profligati et extincti sunt. Indubium est, quod omnes Christi fideles sedis apostolicae decretis veram obedientiam debeant. Insuper eruditii pique viri docent: quae sancti Petri successor de fide moribusque ex cathedra loquens constituat, etiam absque ecclesiarum consensu quomodocumque demonstrato irrefragabilia esse. Attamen silentio premere non licet, graves nihilominus superesse difficultates ex patrum ecclesiae dictis gestisque, genuinis historiae documentis et ipsa doctrina catholica enatas, quae nisi penitus solutae fuerint, nequam fieri posset, ut doctrina praedictis litteris commendata populo christiano tanquam a Deo revelata proponeretur. Verum ab hisce discutiendis refutit animus et ne eiusmodi deliberationum necessitas nobis imponatur, benevolentiae tuae confidentes flagitamus.

Praeterea cum inter potiores nationes catholicas munere episcopali fugimur, verum apud eas statum quotidiano noscimus usu; nobis autem constat, definitionem, quae postulatur, religionis inimicis nova suppeditaturam arma ad rei catholicae etiam apud melioris notae viros invidiam concitandam, certique sumus rem in Europa saltem regionum nostrarum guberniis ansam praebitaram sive praetextum in iura ecclesiae residua invadendi.

Haec sanctitati tuae ea, quam communi patri debemus, sinceritate exposuimus, et tuo, precamur, mandato fiat, ut doctrina, cuius sanctionem petunt, concilio eocumenico discutienda haud proponatur.

Ceterum ad pedes tuos provoluti pro nobis et populis, quos ad Deum perducendos accepimus, apostolicam petimus benedictionem.

Datum Romae 12. ianuarii 1870.

BILJEŠKE.

¹ Cf. Mansi: Coll. conc. t. 50. p. 217* (= 1273).

² Tridentski je sabor (Sess. 24. c. 21.) protumačio riječi sadržane na početku svoje 17. sjednice: *Quae proponentibus legatis ac praesidentibus... ecclesiae veram et christianam pacem conciliandam, apta et idonea i p s i sanctae synodo videbuntur* (dakle saborski oci imaju pravo odlučivati »quae sint apta et idonea«), *explicando declarat, mentis sua e non fuisse, ut ex praedictis verbis solita ratio tractandi negotia in generalibus conciliis* (t. j. da legati i presjednici predlažu, a o predlogu svi oci sabora svoje mišljenje slobodno izriču) *ulla ex parte immutaretur* (dakle se taj način predloga i rasprave mora i dalje pridržati), *neque novi quicquam, praeter id, quod a sacris canonibus vel generalium synodorum forma hactenus statutum est, cuiquam adderetur vel detraheretur*. — Cf. Richter Ae. Lud.: *Canones et decreta Conc. Trid. Lipsiae 1853. Tauchnitz str. 390—1.*

I Strossmayer i drugi neki govornici »opozicije« više se puta pozivaju na norme i propise tridentskog sabora, osobito što se tiče biskupske prava u općem saboru.

³ Cf. Mansi: op. cit. t. 51. pag. 425—426.

⁴ Cf. Mansi: op. cit. t. 51. pag. 636—637.

⁵ Cf. Mansi: l. c. pag. 677—179.

⁶ Na 17. općem crkvenom saboru u Firenci (1438.—1445.) rješavano je pitanje o povratku Grka, Armena i Jakobita u crkveno jedinstvo. U buli »La etentur coeli« od 6. srpnja 1439. pape Eugena IV. (1431.—1447.) sadržan je dekret za Grke, u kojem je potanko prikazana nauka, da Duh Sveti izlazi »i od Sina« (*Filio que*), zatim nauka o beskvasnom kruhu za Euhastiriju, o čistilištu, te o primatu rimskoga pape »kao nasljednika svetoga Petra, poglavice apostolskoga, i pravog namjesnika Kristovog, glavara cijele crkve, oca i učitelja sviju kršćana, kojemu je u svetom Petru Gospodin naš Isus Krist dao potpunu vlast da ravna cijelom crkvom, kako je to sadržano u djelima općih sabora i u svetim kanonima«. — Cf. Denzinger-Bannwart: *Enchiridion symbolorum*. 1921. Herder, pag. 235—236. — Op. prev.

⁷ Bellarmin Robert (1542. Č1621.), D. I., od 1599. kardinal, na glasu radi svetosti i učenosti. Njegovo djelo: *Disputationes de controversiis christiana e fidei*, u 3 folio-sveska (prvi put štampano 1586.—1588. u Ingolstadtu, a kasnije češće i u raznim zemljama) učeno, mirno i jasno brani katoličku nauku od protestantskih zabluda. — Op. prev.

PROSVJEDI.

Četvrti dokumenat, na kojemu je i Strossmayerov potpis, donosi prosvjed 71 biskupa (prvi je praški kardinal i nadbiskup Schwarzenberg, a ostali su austro-ugarski, njemački, francuski i američki) proti redu raspravljanja. Prosvjed je datiran 8. svibnja 1870.¹

U 47. općoj sjednici, 29. travnja u jutro, poslije govora bečkog kardinala Rauschera, što ga je u zamjeni čitao biskup Wiery od Gurka (R. se nije dobro osjećao. U aktima je označen biskup od Rottenburga, dok Granderath u: Gesch. d. V. K. II. str. 205. navodi Wiery-a), — a radilo se o malom katekizmu —, predsjednik je prekinuo raspravu i javio ocima sabora, kako je veći broj otaca molio, da se prije ostalih nacrtava vjeri i disciplini donese na raspravu nacrt o nepogriješivosti rimskoga pape. Kao razlog toj promjeni dnevnog reda da su naveli u molbi nadasve okolnost, što se u novije doba o tome vrlo teškom poglavlju nauke pobudiše u duši vjernika razne tjeskobe, koje njihovu savjest uzbuduju, a bune i mir i pokoj vjerske zajednice. Stoga su na toj sjednici podijeljene ocima opaske nekih biskupa k nacrtu o primatu rimskog pape, a sutradan su im predane i opaske biskupa o papinoj nepogriješivosti, da ih obje marljivo prouče, dok odbor za vjeru podnese iscrpljeni nacrt.²

Proti toj odredbi o mijenjanju dnevnog reda ulažu 71 biskup prosvjed. Taj je dokumenat dosta dug, pa ga donosim samo u vjernom prijevodu.

Prosvjed proti mijenjanju reda u raspravi o crkvi tako, da se prije govori o primatu i papinoj nepogriješivosti.

Uzorita i prečasna gospodo predsjednici svetog općeg vatikanskog sabora!

U općoj sjednici vatikanskog sabora dana 29. travnja izjavili su uzoriti predsjednici, da će se napustiti onaj red rasprave, koji je označen u nacrtu o crkvi Kristovoj, pa će se najprije raspravljati o 11. poglavlju toga nacrta i o dekreту njemu dodanome, to jest o nepogriješivosti rimskoga pape, napose i prekinuvši vezu, kojom su vezana prava i prerogative primata sa ostalim naukama o crkvi.

Potpisani biskupi, nakon što su zrelo prosudili tu sasvim neočekivanu promjenu u raspravljanju pitanja u vatikanskom saboru, premda vruće žele, da što prije prestane sadašnja razrožnost u mišljenju, ipak su smatrali svojom dužnošću da izjave uzoritim predsjednicima — ako se ne će ispustiti uopće rasprava o onom dodatku — da su oni potpuno uvjereni, da taj novi način postupka nikako ne koristi ni prirodi same stvari, ni dcbru crkve ni ugledu svete apostolske Stolice.

a) Taj u najnovije vrijeme nama predloženi način ni najmanje ne odgovara prirodnom redu stvari, kojim se nauka o Kristovoj crkvi predavati običava i mora. Jer po apostolovo riječi crkva je »sveti hram Božji, u kojem su svi nadozidani na temelj apostola i proroka, a sam Krist Isus je ugaoni kamen, u kojem svaka građa raste u sveti hram u Gospodu«. (Ef. 2, 20—21.) Tko će dakle moći da ispravno i adekvatno govoriti o kojem dijelu te divne zgrade, a da ne započne svoj govor i o cestalim dijelovima i o međusobnoj vezi kojom su povezani? Po istom je apostolu crkva »tijelo mnogih uđa, koji ipak svi nemaju isto djelovanje, i to tako, da se pojedini među sobom vežu i sačinjavaju jedno tijelo u Kristu«. (1. Kor. 12, 12.) Kako ćemo dakle moći pravo govoriti o tako velikoj tajni, ako ne budemo raspravljaljati po ispravnom i prirodenom redu o svim udima ovoga mističnog tijela i o vezi, kojom su svi udovi i među sobom i sa svojom glavom Isusom Kristom povezani? Jedino ako se taj prikladni red raspravljanja bude držao lako će se ustanoviti, koje djelo, koja mјera i koje granice pripadaju po Božjoj odredbi svakome uđu i njegovim činima. Kada se odrede i utanače funkcije udova i prerogative glave, onda ćemo moći veći dio toga potvrditi, što nam je na raspravu predloženo. A ako se to zasebno iznese, izgledalo bi ili pretjerano ili skoro pogrešno, ili izmišljeno da se pogaze prava biskupa, pa stoga ne bismo kod glasovanja nipošto mogli glasovati za nacrt.

Ali zasebno raspravljanje o primatu rimskoga pape protivi se ne samo prirodi stvari, o kojoj se radi, nego i o logičnim pravilima o raspravljanju. U 2. javnoj sjednici ovog vatikanskog sabora zakleli smo se, da treba držati pravim onaj smisao svetoga pisma, koji je držala i drži sveta mati crkva, a u 3. sjednici smo tu istu istinu naredili svima vjernicima kao pravilo vjere, jer je pravo crkve da sudi o pravom smislu i tumačenju svetoga pisma. To je nepogriješivost Kristove crkve. Ali jer Kristova crkva i rimski papa ne sačinjavaju jedan te isti subjekat, a jer se ugled nepogriješivosti brani i crkve i pape, jasno je, da se ne može raditi o nepogriješivosti rimskoga pape, ako se prije ne raspravi nauka o vrhovnom učiteljstvu svete matere crkve i o odnosu, koji postoji između učiteljstva rimskog pape i nepogriješivog učiteljstva Kristove crkve. To doista zahtijeva naša zakletva, to zahtijeva pravilo vjere po nama proglašeno; inače bi nas pravom tužili, da smo izvrnuli logičke zakone i da smo u protivurječju sami sa sobom.

Osim toga, nužno je da svaka rasprava započne s onim, što je stalno i nesumnjivo, i o čemu nitko ne može da povede raspru. Ali nepogriješivost crkve Kristove je kod sviju katolika potpuno stalna i izvan svake sumnje, a to se nipošto ne može ustvrditi o ličnoj nepogriješivosti rimskoga pape. Treba najprije govoriti o crkvi i njezinom nepogriješivom učiteljstvu, a onda o onoj učiteljskoj vlasti, koju ima rimski papa u crkvi Božjoj, kako to običavaju obradivati i svi znamenitiji bogoslovi.

Napokon, prema nacrtu predloženom 6. ožujka o. g. trebalo bi ujedno definirati, da se nepogriješivost rimskoga pape pruža na isti objekat, na koji se proteže nepogriješivost crkve. Ali kako će se to moći savjesno ispitati i prosuditi, kako će se moći taj objekat definirati, ako se prije ne

bude raspravljal o crkvi i o objektu, na koji se proteže nepogriješivost crkve?

b) To se zasebno raspravljanje o nauci o primatu već samim tim, što poremećuje prirodni red stvari, ne može spojiti sa dobrom crkve, na koje moramo u prvom redu paziti. Jer slijedeći Kristov primjer ne ćemo nipošto biti zadovoljni time, da po njemu objavljene, i to uzvišenije istine proglašimo cijelom svijetu, nego ćemo nastojati da ih tako proglašimo, te time budu privučena i srca dobrih ljudi, i kriva mišljenja i pogrešne predrasude budu sasvim rasprštene. Naša će dužnost biti, da kod sastavljanja saborskih dekreta i što se stvari tiče reknemo istinu, i što se načina tiče izaberemo takav oblik, da istina pouči, ugodi, gane (doceat, placeat, moveat). A ta bi se svrha bez sumnje postigla, kad bi se proglašio dekret o crkvi, koji bi obuhvatio svu nauku o njezinom učiteljstvu, službi i upravi, te cijeli i čitav hram Božji, izgrađen dakako previšnjom mudrošću Božjom, predočio cijelom svijetu onako, kako ga u glavnim crtama divno predstavlja apostol u poslanici Efežanima: hram, kojemu je Krist ugaoni kamen, kojemu je temelj Petar sa ostalim apostolima, čije su kamenje svi vjernici; a ta doista duhovna zgrada iz nebeske sebi povjerene riznice crpi svaki dan novu božansku jakost, te rastući od vijeka do vijeka sve se više usavršava kao sveti hram Božji. Takvo adekvatno prikazivanje sviju dijelova, koje više odgovara i istini i ljubavi što je braći dugujemo, olakšalo bi i razjasnilo umu i vjernika i nevjernika nauku o crkvi, a uzvišenost te nauke rasvijetlila bi bez sumnje pamet mnogima i pozvala ih, da toliku majku poštivaju. Naprotiv, treba se jako doista bojati, da dekret o prerogativama rimskoga pape, koji bi se imao izdati odijeljeno od nauke o Kristovoj crkvi, ne će zastrijeti duhove novim predrasudama, te ih više otuđiti nego privući.

c) Čest spomenuti način raspravljanja, koji nam je tu skoro predložen, čini se da se ne može složiti ni sa čašću ni sa širenjem koristi svete apostolske Stolice. Ljubav i poštovanje prema Svetom Ocu, Petrovu naslijedniku, svakako nas jako sili, da se proti takovome postupku opremo što više možemo. Nama je doista vrlo dobro poznato, da će i ovo naše priznanje najiskrenije odanosti prema apostolskoj Stolici, uslijed agitacija, koje su sada zaslijepile pamet mnogima i u Rimu i u cijelom svijetu, biti možda osumnjičeno tako, te moramo biti zadovoljni svjedočanstvom, kojim nam naša vlastita savjest jamči, da nas ništa drugo nego iskreno nastojanje o ugledu i nepovrijedenosti rimske katedre nuka, da slijedimo onaj način mišljenja, govora i rada, kojim se doista služimo. Stoga ćemo otvoreno iznijeti razloge svoga uvjerenja onom slobodom duha, koja je vlastita pravoj, ni najmanje lažnoj ljubavi.

Netom je u nekoj javnoj rimskoj novini zatražena izjava o papinoj nepogriješnosti, svi su neprijatelji crkve vikali — a taj se bezbožni glas međutim po svemu svijetu sve više i jače širi — »da je Sveti Otac tobože radi općega dobra, a uistinu samo za to, da ojača svoju vlast, i voden tako prostim motivom, sazvao biskupe u Rim. Da treba ništetnim smatrati razloge navedene u buli od 29. lipnja 1869. za saziv općeg sabora, naime da treba da se sabor sazove e da svi biskupi zajedno vijećaju i najbrižnije ispitaju i prosude i odluče, kakova bi se spasonosna pomoć pru-

žila tolikim nevoljama našega doba, te što bi najviše doprinijelo većoj slavi Božjoj, spasu duša, pouci kršćanske mladeži i širenju općega mira i sloga sviju. — Mi smo po svojoj biskupskoj dužnosti skupa s našim vjernicima, jer nadasve poštivamo Svetog Oca, koji za vrijeme ravna crkvom Božjom, neprestano prosvjedovali proti tima osvadama. Ali ako bi poslije svega onoga, što se medutim dogodilo, ako bi poslije toliko pisama i javnih alocucija, kojima kao da je Sveti Otac pokretao definiciju papine nepogriješivosti, biskupi sabrani u saboru imali da svrše samo nekakav kratki dogmatski dekret, to jest ona 4 poglavja o kršćanskoj vjeri, koja su objavljena u trećoj sjednici, i drugi još kraći i koji još manje traži duh vremena u kojem živimo, dekret o primatu i nepogriješivosti rimskoga pape, i ako bi ta dva dekreta imala da budu ukupni broj svega našega vijećanja kroz šest ili sedam mjeseci, nakon čega bi se morali kući vratiti, da opet prihvativi tešku borbu proti duhu laži u onim mjestima, gdje nas je Bog postavio da ravnamo njegovom crkvom, a da uz to ne budemo sigurni, hoće li se sabor kasnije nastaviti i slijedeće godine moći definirati cijela nauka o crkvi, rečene bi osvade još jače i više porasle iz svega onoga što se u Rimu uradilo, da mi samo sa najdubljom žalošću možemo prosuditi, koliko bi uslijed toga oslabila ljubav prema ovoj rimskoj katedri, poštovanje prema apostolskoj Stolici i sama vjera i spas duša.

Nama je dosta, što smo ovim očitovali ovo svoje uvjerenje, a da rikakvih molbi ne dodajemo. Jer ne možemo dalje da složimo sa svojim biskupskim dostojanstvom, sa službom, koju u saboru vršimo, i sa pravima, koja nam kao članovima sabora pripadaju, da molbe podastiremo, kada smo i previše iskustvom poučeni, da se ne samo ne uzimlje nikakva obzira na ovakove molbe, nego dosle nijesu niti kakova odgovora vrijednima smatrane. Ne preostaje nam dakle ništa drugo nego da proti rečenom načinu raspravljanja, koji smatramo vrlo štetnim po crkvu i svetu apostolsku Stolicu, glasno prigovaramo i prosvjeduјemo, te tako skinemo sa sebe odgovornost pred ljudima i pred strašnim sudom Božjim za sve one zle posljedice, koje će odatle bez sumnje uskoro nastati i već sada se pojavljuju. Neka ovo naše pismo bude tome vječnim dokazom.

Kad bi dekret o crkvi, koji se ima napisati, isključio pitanja, koja radaju prepiske, te u prvom redu na to pazio, da se pred svima objavi ljepota i dostojanstvo Kristove zaručnice na veću slavu Božju i spas duša, kako bi nam lako bilo za kratko vrijeme obraditi svu nauku o crkvi, te bismo možda već slijedeće Duhove, svetkovinu kojom se slavi uspomena na osnutak crkve, svi skupa sa najvećim veseljem proslavili! Tada bi bez sumnje vatikanskom saboru osvanuli najsvećaniji Duhovi, njihov bi sjaj obasiao sav svijet, sve kršćane ispunio naićeim veseljem. Ali jao! Zar nije daleko od toga, da nama bude priušteno to veselje, te nam skori Duhovi izgledaju više kao dan žalosti nego radosti! A račun o tome morali bi da polože oni, koji pomoću sabora, a da ih na to nesile potrebe kršćanstva, i nemajući pred očima neprijatelje crkve, nego braću koja pobjeduju i mišljenjem škola vindiciraju palmu pobjede, a crkviće vrlo tešku štetu nanijeti; što i sada, a još više ako se ima pred očima prilike budućnosti, daje predmeta neprestanom strahu i tjeskobi.

Odvratio svemogući Bog toliko zlo od vatikanskog sabora i svojom nebeskom milošću priveo nas osjećajima prave sloge i jedinstva!

Na naledu toga prosvjeda napisao je tajnik sabora adresu kardinala Ljudevita Bilio, jednoga od 5 predsjednika sabora. Kardinal Bilio je dodao bilješku: Primio 12. svibnja u 2 sata po podne i dostavio uzoritom i prečasnom kardinalu De Angelis u 2½ sata po podne (takoder predsjedniku sabora). Zatim je tajnik dodao: Pročitano u sjednici predsjednika bez odgovora.

5. Tajništvo je sabora pozvalo kratkim pozivom (*M o n i t u m*) od 23. veljače 1870., da do 4. ožujka oci sabora, koji to žele, moraju podnijeti pismeno svoje opaske k nacrtu o Kristovoj crkvi i o 13 kanona, koji su u vezi s tim nacrtom.³ U službenim aktima sabora donesene su odnosne opaske, većinom u iscrpljivom izvatu iz samih rukopisa pojedinih biskupa.⁴ Biskup bosanski i srijemski spominje se najprije pod br. 2. sa još 24 biskupa (austro-ugarska i njemačka), koji o nacrtu opažaju: premda je nacrt hvale vrijedan, ipak nije tako sastavljen i poredan, kako bi bilo poželjno. Temelj, na kojem je osnovan sastav nacrta, nije posebno uzet iz božanskog podrijetla i naravi crkve, nego više iz doktrinarnog pojma o ljudskom društvu. Na takovom se temelju ne može razviti ona užvišenost crkve, koju u naše doba treba osobito predočiti.

Osim toga ni organizam crkve nije tako objašnjen, da se uistinu može reći, e su u njemu »izložena glavnija poglavlja katoličke nauke o naravi crkve, vlastitostima i vlasti njezinoj.«

Druga Strossmaeyrova opaska odnosi se na 11. poglavlje istog nacrta. Ta je njegova opaska u službenim aktima ovako zabilježena: »Auktori nacrta kao što nijesu odgovorili općem očekivanju u prvih 10 poglavlja, tako nijesu ni u ovom 11. poglavljju o božanskom primatu. Primat sigurno spada među glavna djela dobrote i milosrda, pak ga je trebalo tako protumačiti, da se svi zanesu posluhom, ljubavlju i divljenjem prema primatu. Ali auktori nacrta su nauku o primatu izložili na nekakav juristični i svadljivi način tako, da se ne može ništa mršavijega, ništa praznijega zamisliti. Riječima svetoga pisma, koje se uvjek mogu nategnuti na protivnu stranu, treba dodati spomenike predaje; tada dokazivanje postaje katoličko. Riječi uzete iz kršćanske predaje, osobito tekst florentinskog sabora, treba navesti u cijelosti. Što je rečeno o prizivu od pape na budući sabor, to spada među prepiske, koje su već davno zaspale, pa ih ne treba neoprezno nanovo buditi. Što je pak rečeno o nacrtu o neposrednoj i redovitoj vlasti Svetog Oca, to je sve sumnivo i tako uredeno, da bi opet moglo izazvati prepiske, koje je tridentski sabor vrlo mirno i razborito htio da se smire. A i to je osobito neshvatljivo, što u nauci o uredenju katoličke crkve nema govora o ustanovi i božanskim pravima biskupa, premda apostol (Ef. 2, 20) kaže, da je crkva utemeljena na temelju apostola«.

Treća se Strossmayerova opaska tiče poglavlja o papinoj nepogriješivosti,⁵ a glasi: »Od ovog zlokobnog predloga nije se moglo izmislti ništa pogubnijega, ništa opasnijega po ugled crkve i apostolske

Stolice. Kad se radi o prerogativi nepogriješivosti, ne smije se rastavljati ni glava od tijela ni tijelo od glave. Nepogriješivost pripisujemo cijelom tijelu crkve; potpuno je izlišno pitati u kojem je dijelu istoga tijela sjedište nepogriješivosti. Tijelo čovječje ima dušu, to znamo; ali ostaje neriješeno pitanje, u kojemu dijelu tijela ima duša svoje sjedište. Proti ovome dekretu postoje nebrojene poteškoće, koje se ne mogu riješiti. Posljedice ove definicije su najgore i pogubne. Stoga se treba nadati, da će Sveti Otac od svoje volje staviti na stranu ovo pitanje, koje neslogu prouzrokuje. Osim toga »mnogo i to vrlo ozbiljnih otaca vatikanskog sabora je potpuno uvjereni, da će primjer poniznosti i samozataje u ova vrlo teška vremena za crkvu, što ga dade Sveti Otac, biti u Božjim rukama osobito zgodan čas, da se ugled svete apostolske Stolice što više uzdigne i da ime Pija IX. u analima crkve ostane vrlo slavno.«

6. Strossmayer je potpisao još dva prosvjeda. Prvi je datiran 4. lipnja 1870., a prosvjeduju 80 biskupa (austro-ugarskih, njemačkih i neki francuski) proti tome, što je dan prije na poziv predsjedništva da se glasuje o molbi 150 biskupa, koji mole, da se svrši rasprava o prvoj konstituciji o Kristovoj crkvi, predsjedništvo zaključilo, pozivom na većinu glasova, koji se izjavlješe za svršetak rasprave, da se rasprava svršava. Taj prosvjed glasi:⁶

Uzorita i prečasna gospodo!

Iz same prirode crkvenih sabora slijedi, da nije povlastica pridržana samo nekim ocima, da smiju dodati kod glasovanja razloge, na kojima se njihovo glasovanje oslanja, nego je to opće pravo sviju, koje treba da se to svetije uščuva, što je važnije pitanje, o kojemu se radi; a najvažnije je definicija, koja kršćanskom puku donosi neku nauku kao od Boga objavljenu. To se pravo vrši u općim sjednicama po propisanom redu raspravljanja: stoga se ne može na temelju glasova većine završiti rasprava, ako se hoće očuvati pravo otaca, koji će svoje mišljenje izreći. A jer se to jučer dogodilo, stoga vam uzoriti i prečasni predsjednici to javljamo, da bude i ostane posvjeđen naš prosvjed o pravu otaca, da dodadu razloge, radi kojih su svoj glas dali.

Uostalom ostajemo osobitim poštovanjem uzoritosti i prečasnosti vašoj odani.

U Rimu, 4. lipnja 1870.

Na naledu je tajnik sabora napisao: Tajnik je sabora živom riječju odgovorio kardinalu Schwarzenbergu za sve potpisane: »Pošto je svršetak rasprave o nacrtu uopće načinjen uz točno održane sve propise, koji su određeni dekretom od 20. veljače auktoritetom Svetog Oca, predsjednici ne mogu da prihvate prikazani im prosvjed.

Drugi prosvjed, datiran 17. srpnja 1870., nosi potpis 55 biskupa iz raznih krajeva (većinom austro-ugarskih, njemačkih, francuskih i sjevero-američkih), koji prosvjeduju, što će se 18. srpnja držati svečana sjednica i na njoj proglašiti dogma o papinoj nepogriješivosti. Taj prosvjed u vjernom prijevodu glasi:⁷

Sveti Oče!

U općoj sjednici držanoj 13. o. mj. dадосмо своје гласове о нацрту прве докматске конституције о Кристовој цркви.

Poznato je Vašoj Светости, да је 88 бискупа, сlijedeћи глас своје савјести, и водени ljubavlju према светој цркви Кристовој, свој глас изјавило ријечима: non placet; друга 62 бискупа гласовала су да: placet iuxta modum; napokon 76 бискупа nije prisustvovalo sjednici i usteglo se od гласovanja. К томе има и бискупа, који су ради болести или других већих разлога отишли natrag u своје бискупije.

На тај начин очитовасмо Vašoj Светости i свему svijetu svoj glas, te je jasno, koliki broj biskupa naše mišljenje odobrava, i mi smo time izvršili zadaću i dužnost, koja na nas spada.

Od тога времена nije se uopće ništa dogodilo, што bi promijenilo naše mišljenje, nego se štaviše dogodilo mnogo тога i vrlo važnoga, што нам не допушта да odustanemo od svoje nakane. I stoga izjavljujemo, da mi своје već predane гласове обнављамо i потврђујемо.

Potvrđujući dakle ovim писмом своје гласове одлуčисмо, да ne prisustvujemo javnoj sjednici, која se има držati 18. ovoga mjeseca.⁸ Jer sinovska ljubav i поштovanje, које је ту скоро довело наше изасланике пред noge Vaše Светости, не допушта нам, да у ствари, која се тако најблиže tiče особе Vaše Светости, јавно i pred Ocem kažemo: non placet.

A u осталим гласовима, што се имаду дати u свећаној sjednici, само би поновили гласове, који су već дани u опćoj sjednici.

Vraćamo se dakle bezobjačno својему стаду, којему smo poslije tako дуге odsutnosti radi straha pred ratom i radi vrlo silnih duhovnih потреба нашега стада od пријеke nužde: žalimo, што ћемо radi žalosnih прилика, u којима се налазимо, наći uznemirene савјести (својих вјерника. — Op. prev.).

Медутим Božju цркву i Vašu Светост, којој очитујемо своју nepovrijedenu vjernost i poslušnost, preporučамо od svega srca milosti i заштити Gospodina našега Isusa Krista, te smo skupa sa осталима, који се s nama slažu, a nijesu prisutni

Dano u Rimu, 17. srpnja 1870.

Vašoj Светости preodani i najposlušniji sinovi
(Slijede потписи.)

FALSIFIKAT PETOG STROSSMAYEROVOG GOVORA.

U službenim aktima vatikanskog сaborа⁹ doneseni su i оvi dokumenti, што се односе u prvom redu na peti Strossmayerov govor, а уједно su i најautentičнији тумаč за Strossmayerovo držanje u vatikanskom сабору, jer су изјаве потекле od самога Strossmayera.

Ti su документи pisani dijelom latinski, dijelom njemački, a dijelom talijanski (prijevod Strossmayerove okružnice 4. veljače 1881. izašle u Glasniku biskupije djakovačke). Ja ih donosim u vjernom hrvatskom prijevodu, odnosno prijepisu iz Glasnika.

Pod brojem 83. Adhaesiones стоји о Strossmayeru ово:

Strossmayer biskup bosanski. U općoj sjednici (конгрегацији) дана 13. srpnja kod гласovanja о конституцији (о nepogriješивости

papinoj) odgovorio je non placet (ne slažem se); javnoj sjednici nije prisustvovao. Ipak je dao svoj pristanak uz konstituciju najprije time, što je prosvjedovao proti brošuri: *Papa e Vangelo, discorso di un vescovo al concilio*, koja je najprije štampana u Firenci, a zatim prevedena na više jezika, i Strossmayeru podmetnuta. Novine *Neue Tiroler Stimmen* u br. 78. od 6. travnja 1872. donijele su ovu vijest:

Pismo biskupa Jurja Strossmayera iz Đakova (Bosne i Srijema) od 18. ožujka 1872. biskupu Josipu Fessleru od St. Pôltena, kao odgovor na priposlani mu u tjedniku *Kremer Wochensblatt* štampani »Govor biskupa Strossmayera u vatikanskom saboru 1870.« Strossmayer na taj njemu krivo podmetnuti govor piše doslovce ovo: »Vi znate, kao i svi oni, koji su saboru prisustvovali, da ja nikada nijesam držao takova govora, kakav mi se podmeće. Moja su načela od temelja različita od onih, što se u tom govoru izriču. Ja sam svjestan, da nijesam nikada rekao nešto što bi bilo kadro da uistinu oslabi auktoriteta Svete Stolice, ili da biće na koji način vrijeda crkveno jedinstvo. Ja Vas ovlašćujem, presvjetli gospodine, da se po volji poslužite ovom mojom izjavom.

Strossmayer, biskup.

Biskup Fessler, koji je ujedno bio i tajnik u vatikanskom saboru i jedna od istaknutijih ličnosti u njemu, dodaje u aktima ovu svoju bilješku: Da dadem javno svjedočanstvo istini proti laži i falsifikatu, smatrao sam da moram predati javnosti ovu izjavu biskupa Strossmayera, sadržanu u njegovu pismu na mene upravljenom, čije ime neprijatelji crkve sramotno zloupotrebljuju. Vlastoručno pismo biskupa Strossmayera sačuvano je kod mene i stoji svakome na uvid.

St. Polten, 25. ožujka 1872.

Osim toga je dakovački biskupijski list *Glasnik* tijekom g. 1873. u 1. i 2. broju¹⁰ po nalogu samoga biskupa štampao saborsku konstituciju *Pastor aeternus* i sam biskup Strossmayer predao svojim rukama Svetom Ocu papi Piju IX. tu publikaciju, malo kasnije, kad je radi zdravlja boravio u Rimu, a Sveti Otac predao podtajniku saborskog Ljudevitu Jacobini, da je sačuva među aktima vatikanskog sabora. U istom se listu u 2. broju na str. 15. donosi više toga o brošuri: *Pape e Vangelo, di un vescovo al concilio vaticano*, i izjave, koju smo gore donijeli, biskupa bosansko-srijemskoga biskupu od St. Pôltena, te prosvjed Nikole Voršaka, dakovačkog svećenika, što ga je po nalogu istoga biskupa tiskao u javnim rimskim dnevnicima. A tko je bio pisac ove brošure, jasno je iz ovoga pisma, što je poslano biskupu iz Južne Amerike.

Buenos-Ayres, 18. kol. 1876.

Presvjetli gospodine biskupe!

Slobodan sam da Vam u omolu pošaljem jedan broj lista *America del Sud*, koji ovdje izlazi. Pod naslovom *Istina u Vatikanu* sadržano je priznanje čovjeka, koji Vam je učinio veliku nepravdu time, što je prigodom vatikanskog sabora objelodanio jedan govor pod Vašim imenom, koji su prije kratkog vremena protestanti ovdje ponovno širili. Na to se on priznao piscem toga govora i time barem donekle popravio sablazan.

Premda ja s piscem nijesam ni u kakvoj vezi, znam ipak to, da on želi kako bi njegov opoziv bio poznat uopće po svoj Evropi.

Dr. Jose Augustin de Escudero (pisac podmetnutog govora. — Op. prev.) je Meksikanac, bio je ondje redovnik reda sv. Augustina, ostavio je red na svoju ruku, vukao se po Španiji, Francuskoj i za vrijeme vat. sabora po Italiji, postao protestant, framason, karbonar, propovjednik pa i biskup protestantski, te je kao takav bio na sablazan u Brazilu i Montevideu. Ovdje se u Buenos-Ayresu opet izmirio sa crkvom i oženio, nakon što je njegovo svećeničko redenje proglašeno u Rimu ništetnim. U doba gornieg opoziva bio je on suradnik, a sada je urednik lista America del Sud. Je li njegovo obraćenje iskreno? Sam Bog zna. Ja sumnjam.

Ako Vaša Presvjetlost želi još kakova razjašnjenja, ja Vam stojim na raspoloženje i zato Vam saopćujem svoju adresu: Sr. D. Pedro Stollenwerk, Misionero Lazarista, Buenos-Ayres. Calle Libertad, Hospital Frances.

Molim Vaš biskupski blagoslov i ostajem sa najdubljim štovanjem
Vašoj biskupske Presvjetlosti najposlušniji sluga

P. Stollenwerk,
svećenik misijske družbe sv. Vincencija Paulskoga.

Da je prepis vjeran svjedoči
U Đakovu, 30. prosinca 1876.

Jos. Wallinger, bisk. tajnik.

Napokon je isti biskup bosansko-srijemski 4. veljače 1881. napisao pastirsku poslanicu o enciklici Svetoga Oca pape Leona XIII. Grande munus, u kojoj svećenstvu i puku svoje biskupije kaže mnogo toga, što se na ovo odnosi, a što ovdje donosimo u talijanskom prijevodu sa hrvatskoga¹¹ (ilirskoga): Kad ja sve ovo promotrim i sa stanjem današnjega Slavenstva prispodobim, onda mi se i nehotice iz dna duše otima vapaj: Ah Slaveni, Slaveni, braćo u Isusu! Kad bi slabi moj glas do vas doprijeti mogao, ja bi vam rekao: vi sveto pismo štujete kano riječ Božju i njemu se kano vječitoj istini klanjate; je li moguće, da ne opazite znamenitost, ozbiljnost, jasnost i odrešitost onih riječi Isusovih kod Mateja na poglavljju 16: »Ti si Petar i vrhu te stijene sazidat će crkvu moju, koju nigda ni vrata paklena savladati ne budu; tebi Petre dajem ključe nebeske, što ti razriješi na zemlji, bit će razriješeno i na nebu«. — Ja mislim, da ne može biti nikakove dvojbe, da se tuj ne radi o taštom samo naslovu i vanjskoj nekoj počasti, nego da se tu radi o sustavnom upravo biću crkve Božje, o temeljnem upravo kamenu, na kom njezina sigurnost i vječitost počiva, o izvoru upravo i o posljednjoj cijelji njezine moći i oblasti. To svako slovo svete te izreke i odrešitost slike i prispopoda njezinih očeviđno znači. — Je li moguće Slaveni, da se bistromu vašem umu i žarkomu srcu vašemu otme prevažnost riječi Isusovih kod Ivana na pogl. 21., kad Petra po tri puta pita, da li ga ljubi, i to za to, da ga na nestalnost i trajno zatajenje njegovo opomene, da po tri puta to znači cijenu svete ljubavi, kojom se jedino u kršćanstvu do časti i milosti dopire; ali i poglavito za to: da se preimrućvo Petrovo po tri puta samim Bogom

izušćeno i potvrđeno »pasi ovce moje, nisi janjce moje« nikada u svijetu ne zaboravi, nego do konca svijeta sto i sto puta ponavlja«...

Prije nekoliko godina kolao je još pod mojim imenom skoro po svemu svijetu grdnici neki govor, koji je oblikom i sadržajem svojim meni tako tuđ bio, ko što mi je tuđe ono mjesto u južnoj Americi (Buenos-Ayres! Op. pr.), u kom je zabludjeli neki svećenik (dr. José Augustin de Escudero. — Op. prev.) skrušeno priznao, da je meni taj govor podmetnuo, ponudiv mi po rukuh svoga isповједnika svaku zadovoljštinu. Premda je taj govor očevidećne i nedvojbene znakove na sebi nosio da je podmetnut, ipak se je mnogi njim smutio, ne znajući valjda, da se moji kakvi takvi govorovi čuvaju u javnim hraništima, do kojih pristup nije lagan. Premda je, velim, tomu tako, dragi mi je da i ovom prilikom pred cijelim svijetom ispovjediti mogu: da bi volio sto put, da mi desnica usahne a jezik se u ustima ukoči, nego da i jednu samo izreku grdnog govora, komu se je ime moje nametnulo, proslovim ili napišem.¹²

Ja bi ovim svršio nauk crpljen iz života svetih naših apostola, da nisam često put među nami na vlastite svoje uši slušao krive a kadšto i smiješne prigovore proti sv. rimske Stolici, na koje se radi same stvari obazrijeti moram. Veli se naime: sad poslije proglašene nepogriješivosti papine sve je u crkvi samovolji izvrženo, proti kojoj se nikakvo osobito pravo ili običaj obraniti ne može; a navada se kadšto smiješnim načinom u tu svrhu i težnja sv. rimske Stolice za posjedom svjetskim, dočim se o Isusu zna, da je rekao, da kraljevstvo njegovo nije od ovoga svijeta, da je u goru sam pobjegao, kad ga je zanešena svjetina kraljem proglašiti htjela. Ni jedan ni drugi navod nikakova baš temelja nema.

Što se prvoga tiče, najprije valja opaziti, da slavenska riječ, kojom se mi barem ovdje služimo, da dotični nauk sv. majke crkve, naime »nepogriješivost« izrečemo, nije točna. Ona bi lako čovjeka neuča u bludnju zavesti mogla, kô da crkva uči, da sv. Otac papa pogriješiti ne može, dočim nauk kršćanski veli: da zabludit se može, kad kano vrhovni pastir i naučitelj crkve svečanim načinom nauk svete vjere proglašuje i tumači. Može biti bi riječ »nezabludivost« bolje prijala nauku kršćanskomu? Bilo međutim tomu kako mu dragi, nedvojbeno je: da se naukom o nezabludivosti papinoj ništa novoga u crkvi uvelo nije. Crkva Božja kao i sam vječiti zaručnik njezin nepromjenljiva je, ostaje danas, sutra i uvijek jedna te ista. Divni nutarnji sustav njezin nikad se razvrći ne može, jer je ona pravo otajstveno tijelo Isusovo. Nezabludivost crkve i nezabludivost pape jedna je ter ista stvar, niti je ikome na svijetu dano razdvojiti u crkvi Božjoj tijelo od glave, niti glavu od tijela. Kad sveta crkva proglašuje i tumači nauk sveti, čini to uvijek po ustima glave; kad glava to isto čini, crpi vječitu istinu iz istih svetih i nepromjenljivih izvora, crpi ju istim duhom opojena, kô i crkva sama. Kad sabor kalcedonski slušajući poslanicu sv. Lava Velikoga s ushićenjem kliče: »svi to isto držimo; to je prava vjera crkve Božje; po ustima Lava sam sveti Petar govor«; tada po ustima papinim čuva crkva i štiti svijet kršćanski proti bludnji i prevari. Kad je Pijo IX. proglašio u naše doba nauk o neoskrivenjem začeću Majke Božje člankom sv. vjere, onda to učini slijedeći svetu predaju, koja

je od štale betlehemske počela ter se sve više i razgovjetnije razvijala sve do sv. Augustina, a od sv. Augustina do one zrelosti i potpunosti u našoj dobi, po kojoj je da tako rečem svako dijete kršćansko taj nauk na jeziku svom nosilo; učini to, pokle je svu braću i saučitelje svoje u tom poslu za savjet i svjedočanstvo upitao i cijelim se korom biskupa okružio. — Posve je dakle krivo reći, da je crkva od jučer da tako rečem nesnosljiva i samovoljna postala. Crkva Božja u svom vijeku ne samo skoro dvije hiljade godina broji, nego je početkom svijeta i ona počela¹³...

Kad sveti Otac papa u rijetkim slučajevima sam kano glava crkve i vrhovni naučitelj kršćanskih naroda kršćanski koji nauk člankom vjere proglašuje, mi katolići držimo i vjerujemo, da je to nedvojbena istina Bogom objavljena, poglavito za to, što smo uvjereni, da po njegovim ustima sam Petar govori, komu je Isus, kad ga je sinom Boga živoga proglasio, rekao: *non caro et sanguis revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est* — nije ti tu istinu otkrila krv i put tvoja nego Otac moj, koji je u nebu, — sam, velim, sv. Petar, koga je Isus vječitim i neporušivim temeljem crkve svoje postavio, komu je osobitim načinom ključe nebeske i pastvu ovaca i jaganjaca povjerio; ali kogod sustav crkve pobliže poznaje, taj će priznati, da su izvori svete istine u crkvi tako jasni i razgovjetni, da se u ukupnoj svijesti crkve Duh sveti vazda tako živim i neodoljivim načinom očituje, da nije ni pod samim čovječanskim vidom moguće, da vrhovni naučitelj crkve zabludi, kad iz tih izvora i iz svijesti crkve istinu kršćansku crpi, tumači i razvija. Krivo je dakle i posve nerazložito tvrditi: da se je člankom vjere o papinoj nezablude u crkvu u vukla neka vrst samovolje, od koje svijet predati mora, jer gdje Isus sam prebiva i gdje Duh sveti sa svijet ravna, tu o nikakovoj na svijetu samovolji govora biti ne može...

Ja sam uvjeren, da sav svijet u današnjoj općoj razvratnosti i neizvjesnosti, koja je i duhom i životom naroda zavladala, Bogu osobito zahvalan biti ima, da je jedno barem biće na ovom svijetu više praha zemaljskoga i meteža ljudskoga visoko uzdigao i svetim svojim zvanjem i pravom svojim obvezao: da istinu čistu i neoskrvnjenu bez straha i obzira ljudskoga svemu svijetu navješće i slobodu svijesti i naroda brani i čuva. To je neumrla zadača papa rimskih, koju su oni znali i umjeli ne samo sa sjajne stolice svoje, nego i iz mamertinskih tamnica, i iz podzemnih katakomba i sa samoga križa vršiti. Kad bi toga glasa ponestati moglo, onda bi istom svijet osjetio, da mu je nešta posve bitnoga u moralnom životu ponestalo. Pomrčina bi to bila, koja tmine navješće.¹⁴

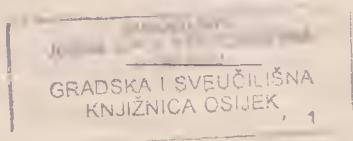
To je posljednji dokumenat o biskupu Strossmayeru u pet svezaka službenih akata vatikanskog sabora. U posljednjem (petom svesku dolazi potpis Strossmayerov na 2 «postulata», molbe austrijskih i njemačkih biskupa. Prva je molba, da vatikanski sabor službeno pohvali i preporuči djelo poznatog njemačkog katoličkog organizatora radničke mladeži, Adolfa Kolpinga, osnivača društva *Gesellen-Verein*. Druga je

molba istih biskupa sa Strossmayerovim potpisom, da vatikanski sabor pohvali i preporuči karitativno Društvo sv. Vinka Paulskoga.

Napokon iz numeriranog popisa svih članova, koji su saboru prisustvovali razabiremo, da ih je bilo 1084, a Strossmayer je — po godini biskupskog redenja su svi poredani i po dostojanstvu — bio 414.

U više su rasprava pojedini članovi dostavili odborima svoje opaske, predloge, molbe i prosvjede, a da ih nijesu potpisali, pak su u službenim aktima označeni samo: *anonymus*. Mislim, da među tima nije ni jedan akt Strossmayerov, jer on je svagdje potpisana, gdje je god sudjelovao.

O Strossmayerovom držanju prema Svetoj Stolici poslije vatikanskog sabora bit će govora u mojoj radnji *Strossmayer i pape*, koju sam u *Glasniku biskupija bosanske i srijemske* započeo g. 1925. i osvijetlio Strossmayerov odnos prema Svetoj Stolici od nastupa biskupske službe (1850.) do vatikanskog sabora, a nadam se, da će skoro biti gotova. Bit će i posebno štampana.

BILJEŠKE.

¹ Cf. Mansi: Op. cit. vol. 51. pag. 727.—732.

² Cf. Mansi: Op. cit. vol. 51. pag. 467.

³ Cf. Mansi: Op. cit. 51. pag. 638.

⁴ Ibidem, pag. 731.—930.

⁵ Cf. Mansi: Op. cit. (51.) pag. 1030.

⁶ Mansi: Op. cit. (52.) pag. 440. et 444.

⁷ Mansi: Op. cit. (52.) pag. 1325—1326.

⁸ U aktima je dodana ovdje bilješka: »Za bolje razumijevanje stvari dobro dolazi vrlo čudan dokumenat, sadržan u sljedećem pismu kardinala Simeoni, prefekta Sv. Zbora de Propaganda fide, kardinala Bilio, jednom od predsjednika vatikanskog sabora. (Slijedi pismo na talijanskom jeziku:) Potpisani kardinal prefekt Sv. Zbora de Propaganda fide za poslove istočnog obreda dostavlja ovdje priloženo pismo u originalu prečasnog Msgra Lorenzo Trioche, nadbiskupa Babilonije, koji, kad je obaviješten, da se među aktima ne nalazi dokumenat o njegovu pristanku i podvrgavanju dekretima sjednica općeg vatikanskog sabora, kojima on nije prisustvovao, izjavio je, da je on već poslao taj akt na ruke kardinala Barnabu blažene uspomene, te taj akt rado nanovo šalje.

Ovom se prilikom smatralo zgodnim, da se Vašoj Uzoritosti dostavi, radi važnosti koju ima, ovdje priložena izvorna posjetnica Msgra Strossmayera, te se odnosi na spomenuti vatikanski sabor, a na kojoj je napisano što slijedi (francuski): J. J. Strossmayer biskup bosanski i srijemski časti se obavijestiti Msgra patrijarha Audu, da je međunarodni odbor (saborskih biskupa. — Op. prev.) zaključio: 1. da ne će prisustvovati kod sutrašnje svećane sjednice; 2. da će potpisati jednu izjavu, čiji se tekst nalazi u rukama kardinala Rauschera«. Ova je posjetnica nađena među ostalim spisima, što se odnose na poslove kaldejske crkve, a držao ih je kod sebe svećenik istoga obreda D. Luigi Sciauriz. On je prigodom vatikanskog sabora otišao u Rim sa svojim patrijarhom Msgr. Giuseppe Audu bl. usp., koji ga je slijedio i u njegovim zabludama te se dao na novi kaldejski raskol, te napokon otišao u Egipat, da održi svoju stranku i ondje umro ne pokajavši se. Prečasni Msgr. Luigi Ciurcia, nadbiskup u Irenopoli (franjevac, podrijetlom dubrovčanin. — Op. prev.), apostolski delegat za Egipat, poslije smrti onog nesretnog svećenika, preuzeo je spise što su bili kod njega, a mogli bi interesirati Sv. Zbor, pak ih je njemu i dostavio.

Potpisani medutim ljubi preponizno ruke Vaše Uzoritosti.

Iz Propagande, 1. lipnja 1880.

Preponizni, preodani, pravi sluga

Ivan kardinal Simeoni.

⁹ Cf. Mansi (53.) pag. 997—1001. — Ovaj posljednji svezak povijesti vatikanskog sabora donosi na koncu pod naslovom: *E. Ad haesiones etc. sve izjave biskupa, koji su prihvatili konstituciju Pastor aeternus o nepogriješivosti.* — Op. prev.

¹⁰ U 1. broju *Glasnika* biskupije djakovačko-sriješke od 15. Siečnja 1873. na str. 5. donosi uredništvo pod naslovom: *Odluke od 18. Srpnja 1870. ovu bilješku:* »Mnogo se piše i slovi po svuda i svakako o Vatikanskom saboru, a najpače o zaključcima tičućih se „crkve Kristove“. Tekst njihov u raznih, osobito političkih dnevnicih priobčen, nije za nas niti korektan niti poufan. S toga je nužno, da p. n. čitatelji naši pravotno doznađu, što je u IV. sjednici istoga sabora od 18. Srpnja 1870., a pod naslovom: »Constitutio dogmatica prima de Ecclesia Christi« i to u četiri glave odlučeno. To im priobćujemo iz knjige: *Acta et decreta SS. Oecumenici Concilii Vaticanii, in quatuor prioribus Sessionibus. Romae. Ex typographia Vaticana 1872. Vol. I. in Duo, pag. 359.* — Zatim slijedi sam latinski tekst, bez prijevoda, bez ikakve bilješke.

U 2. broju *Glasnika* 1873. na str. 15. ima u rubrici *Viestnik* ovo: Djakovo 15. siječnja (mijenjam samo pravopis). Iza prekinutih zasijedanja vatikanskoga sabora pomolila se i širila po Italiji knjižica pod zanimljivim naslovom: »Papa i Evandelje, govor držan u vatikanskom koncilu Monsignorom Strossmayerom«; smjerom pak, da laž i potvora pod slavnim imenom biskupa Strossmayera što više čitaoca i kupaca nade. Poreči autenticitet toga krivotvora ne bijaše nužno niti obzirom na sv. Stolicu niti na saborske oce, kojima slovo biskupom Strossmayerom u koncilu rečeno dobro poznato bijaše; već jedino za čitaoce, kojima nije moguće doći do službenih vatikanskih zapisnika. U tom smislu donio je »Volkszeitung« od 20. 12. 1870. slijedeće kanonikom drom. Nik. Voršakom potpisano očitovanje: »Od nekoga vremena širi se, često puta i besplatno, po Italiji i Rimu spis pod naslovom »Papa i Evandelje, govor držan u Vatikanskom koncilu Monsignorom Strossmayerom«. Potpisani ovlašten je očitovati, da je spis taj puka izmišljotina; jer niti je takav govor u koncilu rečen, niti je spis taj potekao iz pera g. biskupa Strossmayera. Ovakovo očitovanje suvišno je za one, koji su ma kojim načinom dionici bili koncilskih vijećanja, kao i za sve, koji su u stanju rečeni spis, ako im ruku dopane, sporediti s koncilskim aktima, jer će im bjelodano biti: da sav taj spis nije ništa drugo nego, kao što to i ovo očitovanje veli, plod krivotvorenja«.

Ne bijaše tomu dugo, počela je i po našoj državi kolati knjižica pod naslovom »Gовор бискупа Strossmayera на Vatikanskом сабору 1870.«. Da li je sadržaj obiju knjižica jedan te isti, ne znamo niti nas je za to briga; ali to je izvjesno, da se knjižica ta pobijajući stožernu dogmu o primatu, najjasnije oprvrgava životom i činima biskupa Strossmayera. S nje nastade velika vika po tobože liberalnom novinstvu, a slavi i hvali Strossmayerovo ne bijaše ni kraja nj konca.

Na to klicanje novinstva zamolio je pok. biskup Fessler († 25. travnja 1872.), bivši koncilski tajnik i čuveni branionac vatikanskih odluka,

pr. g. biskupa Strossmayera, da se glede toga govora očituje. Biskup Strossmayer odvrati na to znancu si biskupu Fessleru slijedeće: (izjava Strossmayera i Fesslerov dodatak kao gore u tekstu na str. 148.).

Zatim dodaje uredništvo *Glasnika*: Da se ta knjižica s nje mačkim tekstrom i po našoj domovini, pojmenice u Osijeku, prodavala (možda i tiskala!), bila je nam poznato; nu da će poslije očitovanja dra. Nikole Voršaka, časnika sabora vatikanskoga (assignator locorum) dapače i poslije očitovanja samoga preuzv. g. biskupa domaći knjižari krivotvor taj u hrvatskom odijelu kao dar k Novoj Godini izlagati, plakatom (oglas) nudati i po novinama uz topnu preporuku oglašivati (sr. Zagr. Kat. list br. 1. 1873., Obzor br. 3. 1873.); tomu se, iskreno velimo, nadali nismo. Da li je to dvostruko očitovanje nakladnicima i knjižarima našima poznato — ne znamo; nu bilo kako mu drago: tendenciozno i bezdušno je podmitati katoličkomu biskupu načela u toj knjižici razvijena, a ne osvijedočiti se prije o pravom stanju stvari. Gadno je i sebično, pod firmom katoličkoga biskupa, sumnjičeći mu upravo karakter katolički, špekulaciju tjerati, osobito kad se katoličkom puku otrov, laž i potvoru pruža. Ružno i podlo je htjeti slaviti biskupa Strossmayera načinom jednakim, kao da se na nj blatom bacaš. Gadan je i bezdušan je takav postupak upravo u našoj domovini i s onim mužem, s kojim se sva domovina diči. Prosvjedujemo dakle i mi proti tome krivotvoru i načelima u njemu izraženima, u ime naše sv. vjere, i u ime onoga, koji si je odabralo: »Sve za vjeru i domovinu!« Uvjeravamo št. čitaoce, da su oba spomenuta očitovanja autentična, potekla iz pera onih, kojih potpisne pod sobom nose. Uvjeravamo čitaoce, da tobožnji govor biskupa Strossmayera nije ino nego krivotvor, a širenje njegovo sebična špekulacija.

Ovo napisasmo čitaocima, kojima upitna stvar ne bijaše nikako, ili bar ne potpuno znana.

U 3. br. *Glasnika* 1873. na str. 24. u rubrici *Viestnik*, donosi uredništvo po želji dra. Nikole Voršaka njegovu izjavu, već izašlu u 3. broju Kat. Lista u Zagrebu, a glasi:

Hrvatskoj knjizi pritrusio se minuloga ljeta malen ali otrovan izrod tudega sjemena, da tudinskim bludnjama: nevjerom i zakonskom zlobnjom komu god se oljubi. Takovom je nakazom po tudinstvu zlo pročuvena knjižica, koja nečistom namjerom, lažnim hinjenjem i besprimjernom smještu noseći na čelu ime preuzv. biskupa dakovačkoga dotumara jurve i tamo u naše krajeve i pod svitom se hrvatskoga jezika kazuje i nuđa: Mislim na govor, koji supostati s vake vjere podmiču tomu biskupu, da ga je tobože izustio u crkvenom saboru, u Rimu. Žalostan je pojav jagmiti se za tudim manama zamićući tudih kreposti; a nije ga ni utješljivo, kada se usprkos (nauzprek) opetovanju i u nas saopćenoj jasnoj izjavi istoga biskupa: da je ta besjeda puka izmišljotina i da on nikada, nigdje i ničim onakovih načela ni svojao ni zastupao nije. (Sr. zagr. Kat. List 11. siječ. i 11. travnja min. god.) — na javi preporuča spis sablažnijiv s vako me kršćaninu, kojegod tko bio ispovijesti, nije li bezbožnik, ili n zakonu nehajnik.

Ja potpisani osvijedočen, da izdavači, pa prodavači te nevjere napisuju, makar i nehotice, na čast svećeničku i dostojanstvo biskupsko

ognoga muža, kojega naš najpače narod štuje kao vazdanjega junaka kršćanskih načela, ovim i opet (Sr. Kat. List 11. siječ.) izričem, da je taj govor — najprije štampan (sprvine utlačen) u Firenci bezimen, a kasnije negdje u Engleskoj i Njemačkoj lažnim pridjevkom nazvan — jedino izdašnoj prodi za ljubav izmišljen i svetogrdno skovan, i da nikojim biskupom u crkvenom zboru nije bio izušćen.

Čuvajući ja pri sebi izvorni rukopis svih i savcatih saborskih govora preuzv. biskupa dakovačkoga, ter bivši kao činovnik i sam u crkvenoj skupšćini, dužan sam ovu primjedbu (ovaj primjet) svetoj istini, pravomu počitanju prama tomu crkvenom dostojanstveniku i ljubavi prama svojemu rodu, komu želim, da se svakoj laži otme, ter da svoje zaslужne i odlične glave d o s t o j n o cijeni i veliča. Samo neprijaznici kako naroda našega, tako biskupa Strossmayera mogu i od sada toliko očitu laž po našem svijetu raznašati, a štогод je poštena ne će im toga zanata zavidati.

Dr. Nikola Voršak, s. r.
kanonik svetojerolimski u Riju.

¹¹ Cf. Glasnik bisk. bos. i srijem. g. 1881. br. 4. str. 37—38.

¹² Cf. Glasnik, ibid. str. 44.

¹³ Cf. Glasnik, ibid. str. 48—49.

¹⁴ Cf. Glasnik, ibid. str. 50. i 51.

Errata — corrigē:

Strana redak ožgor	ozdol	mjesto:	čitaj:
3	6	zur	zu
4	19	Mansi	Mansi 53
8 14		abundat	abundant
10	11	efectum	effectum
14 12		transit	transiit
"	6	usitatem	usitatum
16 4		frequentis	frequentius
19	1	kojimu	kojima
20 2		acies omnium	acies ecclesiae bene ordinata ictibus omnium
22	11	indicio	iudicio
26 12		partem	patrem
28 8		defecticosa	defectuosa
29 1 (u petītū)		općeg	općem
" 8 (u govoru)		što je suvišno	što je nužno, a obilni u onome što je suvišno
36	13	h̄eus	huius
39 2		pravu,	pravu i
40 6		vocationem suam	vocationem suam,
" 20		guidem	quidem
44 3		utquae	utque
" 36		ubique	absque
50 4		quedam	quaedam
52	17	concila	concilia
62 22		arbitro	arbitrio
64	13	defenditur.	defenditur
69 4		kako se	tako
70	1	exspectasse;	exspectasse
72	12	Divinis	divinis
74	9	dirigit	dirigit,
78 12		iu	in
79 12		bllo	bilo
80 17		petit	petiit

Strana	redak	ozgor	ozdol	mjesto:	čitaj:
82	24			societais	societatis
84	22			nonnulla	nonnulla
88			3 i 11	subsellis	subelliis
91	2 (u petita)			fogarački	fogaraški
"	7 (,,)			ikakavih	ikakvih
"			12	nas	vas
93			8	putpuno	potpuno
94			9	totium	totum
98			8	clarissimiae	clarissimae
100	12			potest Verum	potest, verum
108	15			historam	historiam
"	27			Barromaei	Borromaei
112			18	auxoritate	auctoritate
117	20			kogod,	kogod
120	3			accedet	accedat
126	9			imali	ima li
128	27			pui	qui
129	6			diffilcutates	difficultates
139			12	fugimur	fungimur
140			19	179	679
"			6	Č	+
143			12	Čest	Često

SADRŽAJ:

	Strana
Predgovor	5
I. Govori:	
Prvi Strossmayerov govor	9
Drugi «	29
Treći «	59
Četvrti «	77
Peti «	91
Bilješke k govorima	120
II. Predstavke:	
1. »Ardentissimum omnium«	125
2. »Post tria demum«	128
3. »Optime scitis«	131
4. »Liceat nobis«	131
5. Strossmayer potpisuje neke izjave saborskih otaca	132
Bilješke k predstavkama	142
III. Prosvjedi.	
1. Prosvjed proti mijenjanju reda u raspravi o Crkvi	143
2. Falsifikat petog Strossmayerovog govora	147
Bilješke k prosvjedima	153
Errata — corrige	
Sadržaj	157

**IZDANJA HRVATSKE BOGOSLOVSKE AKADEMIJE
U ZAGREBU.**

1. Dr. S. Zimmermann: Temelji psihologije	4.—
2. Dr. fra Dominik Mandić: De legislatione antiqua Ordinis fratrum minorum	4.—
3. O. Petar Vlašić: Psalmi Davidovi	
II. svezak	65.—
III. »	65.—
IV. »	50.—
4. Dr. Josip Marić: Cyrilli Alexandrini formularis christi- stologica	70.—
5. Dr. Janko Šimrak: De relationibus Slavorum meridionalium cum Sede Apostolica	50.—
6. Dr. S. Zimmermann: Psihologija za studij učilišta (rasprodano).	
7. Dr. Franjo Šanc D. I.: Sententia Aristotelis de compositione corporum	40.—
8. Dr. fra Julijan Jelenić: Povijest Hristove Crkve III. svezak	80.—
9. Dr. Janko Oberški: Atos i crkveno jedinstvo .	20.—
10. Dr. Andrija Spileta k: Biskup J. J. Strossmayer u vatikanskom saboru	50.—